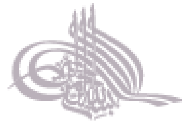

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

KADIN VE AİLE ÇALIŞMALARI

(2014 - 2018)

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI - 855
HALK KİTAPLARI - 195

Tashih
Ali Osman PARLAK

Grafik & Tasarım
Emre YILDIZ

Baskı
İleri Haber Ajansı Tan. İlt. Mat. Yay. Tkn. Hiz. A.Ş.
0212 454 33 33

3.Baskı - 2017

Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı: 27.09.2011/65

ISBN
2017-34-Y-0003-855
ISBN: 978-975-19-5237-0
Sertifika No:12930

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı
No:147/A 06800 Çankaya/ANKARA
Tel: 0 312 295 72 93 - 94 Faks: 0 312 284 72 88

e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış
Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü
Tel: (0.312) 295 71 53 - 295 71 56
Faks: (0.312) 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

KADIN VE AİLE YAZILARI

TAKDİM

İnsanlığın varoluş sürecinden bu yana kadın, farklı yönleriyle en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Batıl inanışların ve yerleşik kültürlerin etkisiyle kadın, kimi zaman ilimden, sosyal hayattan ve doğal kimliğinden soyutlanmak istenmiş, kimi zaman da okuması, öğrenmesi, düşünmesi yasaklanmış, ilahi öğretiye ters biçimde ve zıtlıklar içerisinde ‘öteki’ kabul edilmiştir.

Tarihsel süreç içinde kadın konusunda üretilen bilginin bireysel ve toplumsal alana yansıması da kolay olmamıştır. Özellikle İslam’ın kadın tasavvuru ve bu tasavvur bağlamında kadınlara ilişkin hükümler, son iki asırdır Batı ve İslam dünyasında geniş çaplı tartışmalara ve sonuçta savunmacı ve tepkisel anlayışlara sahip yayınların neşredilmesine yol açmıştır. İslam’ın özüyle ve kadının öz kimliğiyle de bağdaşmayan bu tutum, hayatın ritmini bozmuş, bireysel ve ailevi huzursuzlukları artırmıştır. Neticede bundan en çok insanlık zarar görmüştür.

Oysa İslam nazarında kadın, erkekle birlikte *“oku!”* emrinin ilk muhatabı, el üstünde tutulması gereken bir emanet, güzel muamele edilmeyi hak eden bir eş ve ayakları altına cennet serilen bir annedir.

Toplumun huzuru ve aydınlık dolu bir gelecek; kadının hukukunun korunması, eğitim, sosyal, ekonomik, kültürel v.b. alanlardaki konumunun güçlendirilmesiyle yakından ilgilidir.

Kadın konusu aktüalitesini korumaya devam ettiği sürece, bu alandaki tartışmalar ve yayınlar da ilgi görmeye devam edecektir. Ancak kadın konulu yayınların kısır tartışmaların girdabına girmeden, metodik, bilimsel ve sağlıklı bir

zeminde ele alınması da bir zorunluluktur. Zira kadın konusunda üretilen bilgi ve yayın müktesebatında; popülizm, ticari beklenti v.b. yanlış anlayışlardan uzak, bilimsel bir üst bakışa ihtiyaç vardır. Bu anlamda kadın konulu yayınları değerlendiren ilmi toplantıların yaygınlaşması ileriki dönemlerde yapılacak yayınlara zemin oluşturma ve bu alandaki ihtiyaçları karşılama açısından son derece önemlidir. Son dönemde kadın konulu yayınları değerlendiren ilmi toplantıların artması da memnuniyet vericidir.

Diyanet İşleri Başkanlığımız, kadınların dini bilgi düzeylerinin artırılmasını, kadına yönelik ayrımcılık ve olumsuz davranışları önlemeyi, kadın sorunlarının çözümünde aktif rol almayı kalıcı bir politika olarak benimsemekte, kadın sorunlarıyla ilgili ilmi çalışmaları desteklemekte ve bu amaçla kadın ve aile sorunlarıyla ilgili çalışmalar yürüten çeşitli kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmaktadır. Başkanlığımız Dini Yayınlar Genel Müdürlüğünce 02-04 Aralık 2011 tarihleri arasında Ankara'da gerçekleştirilen V. Dini Yayınlar Kongresinin ana temasını da *"Kadın Konulu Dini Yayınlar"* oluşturmuştur.

Başkanlığımız süreli yayınlarında yer alan kadın konulu makalelerin derlenmesiyle oluşan elinizdeki bu eser de kadın konulu dini yayınlar alanındaki müktesebatımıza katkı sağlamak ve kadınla ilgili sorunların çözümüne dini açıdan yardımcı olmak üzere hazırlanmıştır. Bu mütevazı çalışmanın, okuyucularımıza faydalı olması dileklerimle.

Dr. Yüksel Salman
Dini Yayınlar Genel Müdürü

İSLAM ve KADIN

İslam ve Kadın Yazıları Üzerine[1]

Modern zamanlarda Müslüman yazar, âlim ve entelektüeller kadın konusunda bir düşünce ve söylem krizi ile karşı karşıya kalmıştır. Mısırlı yazar Kasım Emin'in yarım asır tartışılan *"Tahriru'l-Mer'e"* adlı kitabından Musa Carullah'ın meşihat makamı tarafından yasaklanan *"Hatun"* adlı eserine kadar yazılıp söylenenler, üniversitelerde bu başlık altında yeni pencereler açmak hevesiyle yapılan derin(!) akademik araştırmalar topluca değerlendirildiğinde, krizin ne denli büyük olduğu açıkça görülecektir. Dünyanın batı yakasında, küresel siyasetin aktörleri yeni bir İslam imajı oluşturmak için kadın konusunu özel bir alan olarak belirleyip bunun üzerinden İslam'a saldırınca, söz konusu kriz daha da büyümüştür. Bu süreçte İslam'ın kadın tasavvurunu eleştirmek için batıda yazılan *"peçeli kitaplar"* ve bunlara cevap vermek adına Müslümanlar tarafından yapılan çalışmalar ve yazılan makaleler sözü edilen düşünce ve söylem krizini iyice açığa çıkarmıştır.

Kanaatimiz odur ki pek çok konuda olduğu gibi kadın konusunda da biz Müslümanların konuyu ele alırken yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'in tohumlarını ektiği, Resul-i Ekrem'in Medine'de yeşerttiği ezelî hikmet ve mutlak hakikat ölçülerini esas almak ve bu esasları insanlığa takdim etmek yerine kadın konusunu sürekli başka bir kültür ve medeniyet tasavvuru üzerinden izah etmeye kalkışmamız, dinî metinleri ve dinî gelenekleri savunmacı bir mantıkla izah etmeye çalışmamız bu krizin asıl sebebini teşkil etmektedir. Binaenaleyh artık İslam'ın kadın konusunu izah etmek için eski Anadolu ve Mezopotamya kültürlerinde onun ne kadar zulüm gördüğünü, eski İran, Bizans ve Roma'da ne

kadar insanlık dışı muamelelere maruz kaldığını, hatta İslam öncesi Cahiliye döneminde kız çocuklarının nasıl hunharca diri diri toprağa gömüldüğünü anlatmaktan vazgeçmeliyiz.

Bunun yerine İslam'ın kız çocuklarına nasıl hayat verdiğini, kadını mücerret bir cinsiyet konusu olmaktan nasıl çıkardığını, kadın konusunda insan düşüncesinde nasıl bir tafra / sıçrama meydana getirdiğini, Hz. Peygamber'in hayatıyla sınırlı olmayan daha uzun vadeli hedefleri nasıl gösterdiğini, ancak dürüstçe bir öz eleştiri yaparak –tarih içinde bırakınız o hedeflere yürümeyi– Hz. Peygamber zamanındaki iyileştirmeleri dahi kısmen nasıl kaybettiğimizi görmeliyiz.

Tarih içinde bazı kiliselerin kadınları Hristiyanlık öğretisini öğrenmeye, bilgi almaya ehil görmediklerini, kadınların cehaletini dinî bir prensip hâline getirdiğini yarı sevinçli bir eda ile dile getirmek, Hz. Peygamber'in kadınlara yönelik ilim seferberliğinin, özellikle Hz. Aişe validemizle başlayan muhteşem ilim geleneğinin kadınlarımız arasında neden yaygınlaşarak devam etmediğinin, hatta onun mübarek ağzından kızlarınıza okuma yazma öğretmeyin, sözünün neden uydurulduğunun gerekçesi kılınamaz.

Bazı dinlerin kadının mabede girişini engellemesi, hatta bunu günah telâkki ederek bir kurban ile telâfi etmeye kalkıştığını anlatmak yerine Hz. Peygamber döneminde aktif olarak camiye, cemaate, cuma ve bayramlara katılan hanımların neden bütün bunlardan mahrum kaldığını sorgulamak durumundayız.

Fransa, İtalya ve Portekiz'de 1945'e kadar, Avrupa Birliğinin merkezi olan Belçika'da 1948'e kadar, hatta Medenî Kanunumuzu aldığımız İsviçre'de 1971'e kadar kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip olmadığını ifade etmek, İslam Peygamberi'nin Medine'ye hicret etmeden Akabe denilen yerde kadınlardan aldığı, biat geleneğinin tarih içinde neden devam etmediğinin, Mümtehine Suresindeki ayetler gereği Medine'de toplumsal sözleşmeye

aktif olarak katılan kadınların daha sonraki sözleşmelerde neden unutulduklarının izahı olamaz.

Aile mefhumunu anlamsız kılan düşünce ve söylemlerin ne kadar yaygınlaştığını, özellikle batı toplumlarında ruhsuz dünyada son merhamet sığınağı diyebileceğimiz aile kurumunun ne derece zayıfladığını anlatıp durmak yerine bizdeki ailenin durumuna eğilerek Rum Suresi 21. ayette ifade edilen *“meveddet”* ve *“muhabbet”* üzerine kaç aile kurduğumuzu düşünmek durumundayız.

Öte yandan İslam dünyasında kadının konumunu savunmak için çağdaş batıda onun nasıl cinsel bir obje hâline getirildiğini anlatmaya son vermeliyiz. Elbette son yüzyılda kadının bedeni üzerinden onlarca sektörün kurulduğu ve bu sektörlerin hiçbir din, kültür ve medeniyetin ahlakî kabul edemeyeceği unsurları bütün dünyaya pazarladığı doğrudur. Ne var ki bunları bütün detaylarıyla ispat edip ortaya koymak, baştan beri ifade edilen ezelî hikmet ve mutlak hakikat ölçülerini gün ışığına çıkarmaya yetmeyecektir.

Bunun yerine İslam’ın iman, hayâ ve hayat ile nasıl ilişki kurduğunu, kadın-erkek ilişkisinde iffeti, nezaheti, insanı insan yapan değerleri nasıl öne çıkardığını, ancak yine halisane bir öz eleştiriyle İslam toplumlarının Kur’an-ı Kerim’in öngördüğü bu yüksek seviyelere neden ulaşamadığını irdelemeliyiz.

Hem yüce kitabımız Kur’an-ı Kerim’de hem de Hz. Peygamber’in bize miras bıraktığı sahih hadis öğretilerinde kadın konusu cinsiyet başlığı altında değil, *“eşref-i mahlûk”* olan insan başlığı altında yer almaktadır. Kur’an-ı Kerim’de Nisa Suresinin varlığı, sıkça yanlış bir şekilde ifade edildiği gibi kadına tahsis edildiği veya kadından söz ettiği için değil, kadın konusunu bir cinsiyet konusu olmaktan çıkarıp en geniş anlamda insan, aile ve toplum üst başlığı altında ele aldığındandır. Nitekim bu surenin daha ilk ayeti, insan soyunun temel bütünlüğünü ve bu bütünlükten doğan kadın

ile erkeğin birbirine karşı yükümlülüklerini şöyle vurgulamaktadır:

“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah üzerinizde bir gözetleyicidir.”

Kur’an-ı Kerim’in dilinde cinsiyet arayanlara, yahut onun tek yönlü bir cinsiyet dili kullandığını iddia edenlere ve birinin diğerine göre dindarlığını eleştirenlere Ahzap Suresinin 35. ayeti şöyle cevap vermektedir:

“Allah’a teslim olmuş erkekler ve Allah’a teslim olmuş kadınlar,

iman eden erkekler ve iman eden kadınlar,

kendilerini iyiliğe adayan erkekler ve iyiliğe adayan kadınlar,

sözlerine sadık erkekler ve sözlerine sadık kadınlar,

sabreden erkekler ve sabreden kadınlar,

Allah’a saygı duyan erkekler ve Allah’a saygı duyan kadınlar, karşılıksız sadaka veren erkekler ve karşılıksız sadaka veren kadınlar,

oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar,

iffetlerini koruyan erkekler ve iffetlerini koruyan kadınlar,

Allah’ı çokça zikreden erkekler ve Allah’ı çokça zikreden kadınlar!

İşte Allah, bütün bunlar için mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.”

Tek tek sayılan bu on haslet içinde hem inanç değerleri, hem ibadetler, hem de en yüksek ahlakî değerler yer almaktadır. İman, ibadet ve ahlak değerleri açısından kadın-erkek ayrımı asla söz konusu değildir. Ayrıca bu erdemlere sahip olanlar, yaratıcı nezdinde yarın ahiret gününde de ceza ve mükâfat bakımından eşittir.

Tevbe Suresi 71. ayette ise yine kadın-erkek ilişkisi bir cinsiyet konusu olarak değil, insan-değer-erdem merkezli bir

bakış açısıyla şöyle ifade edilmektedir:

"Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin velileridir. Birlikte iyiliği emreder, kötülüğü nehyederler. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, Allah ve Resulüne itaat ederler. İşte Allah, bunları rahmetiyle kuşatacaktır. Allah, izzet ve hikmet sahibidir."

Aynı surenin 67. ayeti ise şöyledir:

"Münafık erkekler ve münafık kadınlar aynı yapıda kimselerdir. Kötülüğü emreder, iyiliği engellerler. İyilik yapmaya yanaşmazlar. Allah'ı unuturlar, Allah da onları unutmuştur. Münafıklar, her türlü kötülüğe sapmış kimselerdir."

---

[1] Prof. Dr. Mehmet Görmez, Diyanet Avrupa Dergi Mart 2007 Sayı 95

Kur’an’ın Kadına Mesajı[2]

Kur’an’ın ana konusu Allah ve insandır. İnsan ise yaratıkların en mükemmeli, en üstünü ve yeryüzünün halifesidir. [İsrâ, 70; En’am, 165] Diğer varlıklar insan için yaratılmış, yeryüzünde ve göklerde bulunan her şey insanın hizmetine sunulmuştur. [Yasin, 71–73; Lokman, 20] İnsan hiçbir varlığın kabul etmediği ilâhî emaneti üstlenmiş, Allah’a kulluk etmekle sorumlu tutulmuştur. [Ahzab, 72; Zâriyat, 56] Bu görev ve sorumluluğunu yerine getirebilmek için akıl ve irade, peygamber ve kutsal kitaplarla kendisine rehberlik edilmiştir. Bu rehberler ışığında iman ve ibadet etmek, dinî emir ve yasaklara, helal ve haramlara riayet etmek, Kur’an ahlakını özümseyip özel, aile ve toplum hayatında kul ve kamu haklarına uymak temel görevidir. Bu açıdan kadın ve erkek arasında bir fark yoktur. Çünkü insan, kadın ve erkek cinsinin ortak adıdır. Her ikisi de bir erkek ve bir kadından yaratılmıştır. [Hucurât, 13] Biyolojik farklılık insan olma açısından artı veya eksi bir değer ifade etmez. Bu farklılık, yüce Yaratıcı’nın üstün varlığın devamını sağlamaya yönelik takdiridir. İnsanlık âleminin devamı için kadın olmazsa olmaz varlıktır. Onsuz insan nesli devam edemez. Allah’ın eşsiz kudretiyle anasız ve babasız olarak yaratılan ilk insan Adem’i istisna edersek, varlık âleminde erkeksiz insan dünyaya gelmiş (İsa) [Âl-i İmran, 59] ama kadınsız gelmemiştir. Gelmesi de mümkün değildir. Çünkü yüce Yaratıcı düzeni böyle kurmuştur. Onun için kadın; insanı rahminde taşıyan, sütüyle besleyen, büyüten, eğiten ve yetiştiren insanlık âleminin *“ana”* unsurudur.

Kur’an, kadını bize önce insan olarak takdim eder. Ana, nine, evlât, bacı ve eş olarak takdim edilişi bilâharedir.

Kur’an’da *“en-Nisa”* (kadınlar) suresi vardır, ama *“er-Rical”* (erkekler) diye bir sure yoktur. Bu, kadınlar için bir onurlandırma ve kadınlarla ilgili devrimin bir sembolü ve işaretidir. Çünkü Kur’an’ın inmeye başladığı zaman diliminde kadınlar ikinci sınıf görülmüş, horlanmış, itilmiş, ezilmiş ve hakları gasp edilmişti. [Mesela bk. Nahl, 58]

Nisa suresinin ilk ayetinde bütün insanların aynı kökten geldiği, kadınların da erkekler gibi aynı nefisten yaratıldığı bildirilmiş, erkek ve kadın her insanın hayata başladığı ana rahmine dikkat çekilmiştir. İlerleyen ayetlerde kadın hakları dile getirilmiş, tek evlilik tavsiye edilmiş, kadınlara mehirlerinin verilmesi emredilmiş, tonlarca mehir verilse bile geri alınması yasaklanmış, erkekler gibi kadınların da mirasçı olabilecekleri, kadınların mal, mülk, para ve servetlerinin zorla ellerinden alınmasının haram olduğu bildirilmiştir. Aile hayatının kuralları, ailede çıkan sorunların nasıl çözüleceği ve miras hükümleri açıklanmıştır. [Nisa, 1, 3–4, 7, 11–12, 19–25, 34–35, 127–128, 176]

Kur’an; iman, ibadet, ahlak, helal ve haram gibi dinî her konuda kadın ve erkeği birlikte muhatap almıştır. Kur’an’daki *“ey insanlar”*, *“ey müminler”* gibi genel hitaplara kadınlar da dâhildir. Arap dilinin özelliği gereği Kur’an’da hitapların çoğunlukla eril sîgalarla yapılmış olması, erkeklere ayrıcalık verildiği anlamına gelmez. Söz gelimi, *“Allah’a, Peygamberine ve indirdiğimiz Nur’a/Kur’an’a iman edin.”* [Teğabün, 8]; *“Namazı dosdoğru kılın ve zekâtı verin.”* [Bakara, 43]; *“Allah’a ve Peygambere itaat edin.”* [Âl-i İmran, 132] emirlerindeki hitaplar, her ne kadar eril siga ile zikredilmiş ise de ayetlerdeki iman, namaz, zekât, Allah ve Peygambere itaat ile kadınlar da sorumludur. Hitaplar eril siga ile yapıldığı için sadece erkekler sorumlu ve görevli zannedilmesin diye, Kur’an birçok ayette erkek ve kadınlara birlikte hitap etmiş, iman ve salih amel işleyenlere birlikte vaatte bulunmuştur.

“Mümin olarak, erkek veya kadın, her kim salih ameller işlerse, işte onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa

uğratılmazlar." [Nisa, 124]; *"Ben, erkek olsun, kadın olsun, sizden hiç bir çalışanın amelini zayi etmeyeceğim."* [Âl-i İmran, 195]; *"Erkek veya kadın, kim mümin olarak iyi iş işlerse, elbette ona hoş bir hayat yaşatacağız ve onların mükâfatlarını yapmakta olduklarının en güzeli ile vereceğiz."* [Nahl, 97]; *"Kim kötü bir amel işlerse, ancak onun kadar ceza görür. Kadın veya erkek, kim, mümin olarak iman edip salih bir amel işlerse, işte onlar cennete girecek ve orada hesapsız olarak rızıklandırılacaklardır."* [Mümin, 40]

Ayetler açık seçik bir üslupla kadın ve erkeği dinî sorumluluk, ceza veya mükâfat açısından eş değerde tutmaktadır. Aşağıdaki ayetlerde Kur'an, mümin erkek ve mümin kadınlara eril ve dişil sigalarla hitap ederek, Allah katında erkek ve kadının aynı görev ve sorumlulukla mükellef olduğunu bildirmektedir:

"Münafık erkekler ve münafık kadınlar birbirlerindendir (birbirlerinin benzeridir). Kötülüğü emredip, iyiliği yasaklarlar, ellerini de sıkı tutarlar. Onlar Allah'ı unuttular; Allah da onları unuttu. Şüphesiz münafıklar, fasıkların ta kendileridir. Allah erkek münafıklara, kadın münafıklara ve kâfirlere, içinde ebedî kalmak üzere cehennem ateşini vadetti. O, onlara yeter. Allah onlara lânet etmiştir. Onlar için sürekli bir azap vardır." [Tevbe, 67–68]; *"Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah'a ve Rasûlüne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir. Allah, mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, içinde ebedî kalmak üzere, içinden ırmaklar akan cennetler ve Adn cennetlerinde çok güzel köşkler vadetti. Allah'ın rızası ise, bunların hepsinden daha büyüktür. İşte bu büyük başarıdır."* [Tevbe, 71–72]; *"Mü'min erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar."* [Nur, 30]; *"Mü'min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar."* [Nur, 31]

Görüldüğü üzere yüce Allah, kadın ve erkeğin her ikisine de ayırım yapmadan görev ve sorumluluk yüklemektedir.

İbadet, iyilik ve erdem sahibi olmak, bunlar sayesinde kulluk imtihanını kazanmak, yüksek manevî dereceler ve ödüller elde etmek ve kâmil insan olmak açısından kadınlar ile erkekler arasında fark yoktur. Kadınlar da erkekler de iyi insan, iyi Müslüman olma fırsatına sahiptirler.

Kadınların İslam tarihinde önemli hizmetleri vardır. Hz. Muhammed [s.a.s.]'in iman çağrısına ilk icabet eden Peygamberimizin güzide eşi Hz. Hatice olmuştur. Onu sıkıntılı günlerinde o teselli etmiş, ona destek vermiş, devamlı onun yanında olmuştur. Cihat, infak, hicret ve sıkıntılara göğüs germe gibi ilk Müslümanların fedakârlıklarına kadınlar da katılmışlar, ayrıca itaat etmek üzere Peygamberimizle biat etmişlerdir: *"Ey Peygamber! Mümin kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, hiçbir iyi işte sana karşı gelmemek konusunda, sana biat etmek üzere geldikleri zaman, biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan bağışlama dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."* [Mümtehine, 12]

Ayette Peygamber ile biat etmeleri zikredilerek kadınlar onurlandırılmış ve özellikle altı günahı işlememeleri istenmiştir. Bunlar; şirk (Allah'a ortak koşma), hırsızlık, zina (evlilik dışı cinsel ilişki), çocukları öldürme (çağımızda kürtaj) iftira ve Peygamber'e isyan.

Sonuç olarak dinî görevler açısından kadın ile erkek aynı sorumluluğa sahiptir. Sadece yaratılış gereği bazı farklılıklar ile kadınlar için pozitif ayırımcılık denebilecek bazı muafiyetler getirilmiştir. Mesela kadının yeme, içme, giyinme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak dinen erkeğin uhdesine verilmiştir. [Bakara, 233; Nisa, 34]

Kur'an, kadının iman edip Allah ve Peygamberine itaat etmesini, Kur'an ahlakına sahip olmasını, iyi bir insan, iyi bir anne, iyi bir eş, iyi bir Müslüman olmasını ister. Kadının

ikincileştirilmesini, ötelenmesini, horlanmasını, zulme uğramasını, şiddet ve baskıya maruz bırakılmasını, şehvet metaı gibi görülmesini ve reklâm vasıtası yapılmasını istemez.

Kur'an; değerli, üstün ve şerefli olmanın cinsiyette, ırkta, renkte, malda mülkte ve makamda, mevkide değil, takvada olduğunu bildirir. [Hucurat, 13] Erkeğe olduğu gibi, kadına da bu mesajı verir. Muttaki bir insan olmasını ister.

---

[2] Doç. Dr. İsmail Karagöz,Diyanet Avrupa Dergi Mart 2008 Sayı 107

İslam ve Kadın[3]

İslam genel eşitlik anlayışına uygun olarak kadınla erkek arasında eşitliği esas almıştır. İslam, insanı olduğu gibi görür. Kadına da erkeğe de insan olarak bakar. İslam, toplumun oluşumu ve bütünleşmesinde, sevincinde ve üzüntüsünde kadın ve erkeğe adalet temelinde roller verir.

İslam'da kadının insan olarak değerini ve erkekle eşit düzeydeki konumunu Kur'an'dan ve sünnetten hareketle ele almak ve anlamak en iyi yol olarak görülmektedir.

Denememizde eşitlik, adalet çerçevesinde anlaşılmalıdır. Genel anlamda eşitlik adalet demek değilse de biz burada adalet anlamında kullanmaya çalışmaktayız.

Burada kadın-erkek eşitliğinden bahsederken aynı zamanda paradoksal olarak kadın-erkek eşitsizliğinden de bahsediyoruz demektir. Zira kadınla erkek arasında birtakım farklılıklar olduğuna göre, bu farklılıkları da aynı çerçevede ele almak ve farklılıkların korunmasının da kadın-erkek eşitliği açısından önemli olduğunu düşünmek durumundayız.

Kur'an ve Kadın

Kur'an'ın insan olmak bakımından kadına yaklaşımı, erkeğe yaklaşımından farklı değildir. Bazı ayetler vererek konuyu ayrıntılarıyla ifade etmeye çalışabiliriz.

"Ey insanlar, sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah katında en üstün olanınız takvaca üstün olanınızdır." [Hucurat, 13]

Ayette yaratılışta kadın ve erkeğin eşit statüsünden bahsedilmekte ve zımnen millet ve kabileleri de kadın ve

erkeğin eşit olarak birlikte oluşturduğundan söz edilmektedir.

“Rahman, Kur’an’ı öğretti. İnsanı yarattı ve ona beyanı öğretti.” [Rahmân, 1-4; Ayrıca bkz. Alak, 5]

Bu ayet, hem yaratılışta hem de Allah’tan öğrenme konusunda cinsiyet ayrımını çağrıştıracak hiçbir şey içermemektedir.

Şu ayetler de konuyu iyi anlamak bakımından son derece önemlidirler:

“Allah’ın ayetlerinden biri de, size kendi nefislerinizden (kendilerinizden veya cinsinizden) kendileriyle sükun bulacağınız (kendilerine cezbedileceğiniz) eşler yaratması ve aranıza sevgiyi ve şefkati yerleştirmesidir. Şüphesiz bunda düşünen insanlar için dersler vardır.” [Rum, 21]

Aşağıdaki ayet, kadın erkek eşitliği düzleminde yaratılışı ele almaktadır:

“İnsanı bir sudan yaratıp da onu nesep ve sıhr kılan O’dur. Senin Rabb’in güç yetirendir.” [Furkan, 56]

Bu ayette nesebiyyet (soy veya doğum-ilişkisi) ve sıhriyetin (evlilik-ilişkisi) insanların birbirini tanıması için şart olduğunu anlayabilmekteyiz.

Ve şu ayetler de Kur’an’ın kadın erkek ayrımı yapmaksızın insanın yaratılışına dair yaklaşımını sergilemektedirler:

“Hani Rabbin meleklere ‘Ben çamurdan bir beşer yaratacağım; onu bir biçime sokup, ona ruhumdan üflediğim vakit, onun için hemen secdeye kapanın’ demişti.” [Sad, 71-72]

Kur’an, ana konularını insana sunarken kadını erkeğin bir türü olarak mütalaa etmez. “Erkek ve kadın, kendilerine aynı veya eşit itibar verilmiş ve aynı veya eşit potansiyelle teçhiz edilmiş insan türünün iki kategorisidir. Kur’an, kadın olsun erkek olsun bütün insanları, inançlarını fiiliyata dökmeye teşvik eder ve bunun için onlara büyük bir vaatte bulunur.

Gerçekten de İslam dini, gerek ontolojik düzlemde gerekse dinî sorumluluk, hukuki ehliyet, temel hak ve hürriyetler noktasında eşitliği savunur. İslam, sosyal hayatta dil, renk,

cinsiyet, ırk, servet, güç vs. farklılıklarını olduğu gibi onaylayıp meşrulaştırmakta, ancak onların istismar edilmesine, kötüye kullanılmasına, bir kısım insanların bir kısım insanlara karşı üstünlük kurmada vesile edinmelerine vs. karşı çıkmaktadır. Burada dinin, toplumsal uzlaşma ve entegrasyonu sağlamaya yönelik tedbir aldığı anlaşılmaktadır. [Okumuş, Ejder, "Toplumsal Eşitsizliklerin Meşruiyet Kazanmasında Din". C.Ü. Sosyoloji Tartışmaları Dergisi. Sayı: 1, Eylül, 2003, ss. 58]

Şu ayet, İslam'ın kadın ile erkeği, nasıl sosyal hayatta çalışma konusunda eşit olarak ele aldığını göstermektedir:

"İster erkek, ister kadın olsun, çalışanlardan hiç kimsenin çabasını (amele âmilin) boşa çıkarmam." [Al-i imran, 195; Ayrıca bkz. Nahl, 97]

Ayetten anlamaktayız ki kadın ve erkek insanlıkta birleşmekte, erkekte insan olarak var olan bütün özellikler kadında da görülmekte ve kadın ve erkeğin çalışmada birbirinden üstünlüklerinin olmadığı belirtilmektedir.

Kadına Şiddet Uygulanması

Nisâ, 34. ayetin devamında kadının dövülmesini emreden bir anlam çıkarmada delil olarak getirilen ifadeler bulunmaktadır. Önce ayetin devamına bakalım, ardından gerçekte ne anlama geldiği üzerinde duralım:

Dürüst ve erdemli kadınlar, Allah'ın koruduğu (veya kendilerini korumasına karşılık) ğaybı (mahremiyeti) koruyan (ihanet etmeyen) sadık ve itaatkâr kadınlardır. Kötü niyetlerinden (şirretlik veya isyan etmelerinden) korktuğunuz kadınlara gelince, onlara öğüt verin, yataklarından ayrılın ve (bunlarla yola gelmezlerse ancak) dövün. Eğer bundan sonra size itaat ederlerse onları incitmekten kaçının. Çünkü Allah gerçekten yücedir, büyüktür.

Dikkat edilirse burada dövme en son aşamada, yani aile düzeni yıkılmakla karşı karşıya kalındığında ancak

başvurulabilecek bir yöntem olarak zikredilmektedir. Kur'an'ın böyle bir durumda hedeflediği asıl şey, aileyi korumaktır. Nitekim bu ayetten hemen sonraki ayet bunu açıkça beyan etmektedir. Bu ayet [Nisâ, 35], evli çift arasında anlaşmazlık çıkmasından korkulması durumunda, erkek ve kadının ailelerinden birer hakem tayin edilmesini, iki tarafın da işi düzeltmesini istemeleri durumunda Allah'ın onları uzlaştıracağını belirtmektedir. Kur'an'ın fiilen ve öncelikle indirildiği toplumsal ve kültürel şartlarda kadına çok az bir değer verilmekteydi. Cahiliye döneminde kız çocukları diri diri toprağa gömülebiliyordu. Bu şartlar içinde ayet iniyor ve dövme olayını âdeta imkânsızlaştırıyor. Dövmeyi son aşamada zikretmekle Kur'an, aslında kadını dövmeyin diyor. Esasen bu açıdan bakıldığında Kur'an'ın dövmeyi, fiilî gerçekliğe uygun olarak tasvir ettiği ve dövmeyi emretmediği anlaşılır. O halde ayet, dayak için bir izin değil, var olan aşırı uygulamalar için bir sınırlamadır. [Vedûd-Muhsin, Amine, Kur'an ve Kadın. Çev. N. Şişman. İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1997, 132] Kur'an anlamsal olarak açık bir metin olarak kabul edilirse, son tahlilde dövmenin olmadığı bir toplum tasarladığı anlaşılabilir. Nitekim Hz. Peygamber'in sünnetinde eşe vurma, kadını dövme diye bir şey yoktur. Peygamber yaşayan Kur'an ise, o halde Kur'an ayetlerini Peygamber'e göre anlamak durumundayız.

Sünnet ve Kadın

Kur'an'ı en iyi şekilde anlamış ve en güzel bir biçimde yaşamış bir insan olarak Hz. Peygamber, Müslümanların kadınlara yaklaşımında en güzel örnekliği ortaya koymuştur. O güzel insan o büyük Peygamber, bir hadisinde şöyle demektedir:

"Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanınızdır." [Tirmizi, Menâkıb, 63]

Nitekim Hz. Muhammed, bu hadisinin gereğini, en iyi şekilde hayatında sergilemiş ve bize en güzel ailenin, en

güzel kadın-erkek ilişkisinin nasıl olacağını en iyi şekilde göstermiştir.

Kadına kötü yaklaşımların tamamı, İslam'a aykırıdır. Hz. Muhammed'in hayatı, kadına karşı sergilediği tutum ve tavır, Müslümanların kadına nasıl bakacakları konusunda en iyi modeldir.

Hz. Peygamber'in kadınlara hakaret ettiği, şiddet uyguladığı veya dövdüğü vaki olmamıştır. Hz. Aişe'nin verdiği bilgilere göre Rasulüllah, eşlerini katiyen dövmemiştir. [ibn Mâce, "Nikâh", 51]

Kısaca Kur'an ve sünnet, bize kadının erkek karşısında kötü bir konumda olmadığını öğretmekte, erkeklerin kadına şiddet uygulamasını son tahlilde yasaklamakta, sevgiye dayalı aile ve toplum yapısı içinde erkeklerle kadınların yardımlaşmasını istemektedir. İslam, kadın ve erkeğe cinsiyet temelinde değil, insanlık temelinde bakmaktadır. İslam'a göre, kadın ve erkek eşittir ve birbirlerini tamamlayan varlıklardır. İslam'ın anlayışında ne kadın kadın olduğu için ikinci sınıftır, ne de erkek erkek olduğu için birinci sınıftır.

Bu bakımdan Müslüman bir toplumda kadın, töre, gelenek, din vs. adına hiçbir surette şiddete, zulüm ve ölüme maruz bırakılamaz. İnsanların suçları varsa, onunla ilgilenecek olan hukuktur. İslam adına veya başka bir şey adına kadına yapılan zulüm hiçbir şekilde meşru görülemez. Kadın toplumun inşasında temel rolü icra eder ve bu anlamda da statüsü çok yüksektir.

---

[3] Prof. Dr. Ejder Okumuş, Diyanet Aylık Dergi Eylül 2009 Sayı 225

Vahiy Sürecinde Kadın[4]

İslam'dan önceki devirlerde kadınlara ayrılabilecek şerefli sayfalar pek olmadığı gibi; kadını küçük düşürecek, ezecek, hakkını gasp edecek olaylar sayılamayacak kadar çoktur. Bu dönemde, kadının aile içinde söz hakkı olmadığı gibi, cinsel anlamda da sömürülmekteydi. Toplumda kız çocuğuna sahip olmak bir utanç olarak kabul ediliyordu. Kız çocuklarının diri diri gömülmesi de yaygın bir âdetti. Bu hususa Kur'an-ı Kerimde şu şekilde işaret edilmiştir:

"Onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu, aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün! Bakın ki, verdikleri hüküm ne kadar kötüdür!" [Nahl, 58–59]

Semavî dinler arasında da kadınların kültürel çalışmalara katkısı İslamiyet ile başlamıştır. *"Oku"* [Alak, 1] emriyle başlayan son ilâhî davete ilk *"evet"* cevabını verenin kadın (Hz. Hatice) olduğunu düşünürsek, İslam'ın kadın eğitimi konusunda ne köklü bir inkılâp yaptığı tarihi gerçeğini vurgulamış oluruz. Hele dualarında kadın yaratılmamış olmakla övünen Yahudi erkeklerini kadını erkek için yaratılmış mahlûk sayan Hıristiyanlık düşüncesini göz önüne getirdiğimiz zaman [M. Tayyip Okiç, İslamiyet'te Kadın Öğretimi, D.İ.B. Yayını, Ankara 1979, s. 7, Not 2] *"Cennet annelerin ayakları altındadır"* [et-Tergib ve't-Terhip, 3/316] diyen İslamiyet'in kadın haklarına verdiği önemi daha iyi anlamış oluruz. *"Biz cahiliye devrinde kadınları insan yerine koymazdık"* diyen İslam halifesi Hz. Ömer'in kadınlardan ilmî

ve idarî sahada hizmet talep edecek seviyede yükselten kudret, İslam'dan başkası değildir.

Kur'an-ı Kerimde insanın kız veya erkek olarak doğmasının Allah'ın takdirinde olduğu üzerinde durulmuştur. *"O dilediğini yaratır, dilediğine kız çocukları bağışlar, dilediğine erkek. Dilediğine hem erkek hem kız çocukları verir, dilediğini de kısır yapardı. Çünkü O her şeyi bilendir."* [Şura, 49-50] Hitap ve emirleri kadın-erkek arasında ayrım gözetmeyen, bir umumilik arz eden Kur'an-ı Kerimde ilimden bahseden veya ilmi teşvik eden 750 ayetin hepsi cins ayrımı yapmadan hem kadına hem de erkeğe hitap etmektedir. İslam'ın tebliğcisi Hz. Muhammed [s.a.s.] ise, kadını ve erkeğiyle bütün insanlara gönderilmiş bir peygamberdir. Kitap ve peygamberiyle İslam'ın gayesi cins ayrımı yapmadan nerede ve ne zaman olursa olsun her türlü cahilliği yok etmek, insanı bilginin ışığında yaratanına abd etmeyi sağlamak ve iki dünya mutluluğuna kavuşturmaktır.

Hz. Muhammed tarihte önemli roller üstlenmiş, kadınlardan övgü ile bahsetmiştir. Bunlar arasında Firavun'un karısı Asiye, Hz. İsa'nın annesi Meryem, karısı Hatice ve kızı Fatıma sayılabilir. Bunlar arasında Hz. Ali'yle evlenene kadar babasıyla yaşamış ve ona bakmış olan Hz. Fatıma, babasına olan düşkünlüğü sebebiyle *"babasının annesi"* olarak isimlendirilmiştir. [Beyza Bilgin, İslam'da Kadının Rolü Türkiye'de Kadın, Ankara 2005, s. 21]

"Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" [Zümer, 9], *"İlim öğrenmek (kadın-erkek) her Müslüman'a farzdır."* [el-Fethu'l-Kebir, 2/213], *"Beşikten mezara kadar ilim öğrenin."* [el-Fethu'l-Kebir, 1/193] hitaplarını duyan ilk Müslümanlar kadını ve erkeği ile bu davanın yolcusu olmuşlardır. Bu zihniyetle İslam hanımları kendi güç ve iffetlerinin imkân verdiği her sahada topluma hizmet sunmuşlardır. İslam tarihini incelediğimizde sadece hadis ve fıkıh sahasında 90 kadın muhaddis ve fukaha görmekteyiz. İlâhî tebliğde de kadınlar erkekler ile yarış halinde olmuşlardır.

628 yılında yapılan Rıdvan bey'atine katılmış olan Medineli hanım sahabi Ümmü Hişâm, Hz. Peygamber'in cuma hutbelerine devam ettiğini bildiriyor ve minberde her cuma okudukları için Kaf Suresini bizzat Resulullah'ın tilâvetinden ezberlediğini söylüyor. [Müslim, 7; Cuma, 13]

Daima *"Ya Rab, ilmimi arttır"* [Taha, 114] diye dua eden o yüce peygamber, kadın erkek diğer insanların ilmini arttırıcı faaliyetlerden uzak kalamazdı.

Hz. Peygamber'in bu nevi eğitim-öğretim faaliyetlerine diğer Müslümanlar da katılmaktaydı. Sahabe-i kiramdan Muaz İbni Cebel, kadınlara mahsus bir mesele soran kişiye yeterince açıklama yaptıktan sonra şöyle diyor: *"Resulullah* [s.a.s.] *bize öğretmiş ve kadınlarımıza öğretmemizi bize emretmiştir."* [Hatib Bağdadi, Mudih, Haydarabad, 1960, II, 344]

Vahiy sürecinde kadına ve kadın eğitimine böylesine önem verildiği için Müslüman kadınlar; İslam dininin yayılmasında, öğretilmesinde ve tebliğinde büyük roller üstlenmişlerdir. Mekke'de iken Müslüman olarak hicret etmiş âkil, fazıl hanımlardan Kureyşli Şifa ümmü'l müminin Hz. Hafsa'ya yazı öğretmiştir. [Müsned, VI, 372] Hz. Ömer hilâfeti zamanında arkadaşı olan işbu hanıma fikir danışmış ve bazı işlere de memur etmiştir. [İsti'ab, s.1869] İlmi çalışmaların ilerlediği Tabiun devrinde bilgin hanımlar, ilim talibi erkeklerin yazılı müracaatlarına muhatap olacak seviyeye ulaşmışlardı. [İslam'da Kadın Eğitiminin Doğuşu, Prof. Dr. M. Said Hatiboğlu, Türkiye I. Din Eğitimi Seminerlerinde Tebliğ, 23–25 Nisan 1981]

İslam âlimleri, ilmi mükellefiyet bakımından kadınla erkek arasında hiçbir ayrım yapmamışlardır. Endülüslü büyük ilim ve devlet adamı İbn-i Hazm [ö 456/1064] bu konudaki görüşleri şöyledir:

"Resullullah [s.a.s.] erkeklere ve kadınlara eşit şekilde gönderilmiştir. Allah ve peygamber, erkek ve kadınlara tek hitapla hitap etmiştir. Bu noktada kadınların dışında erkeklere tanınmış bir ayrıcalıktan bahsedilemez; ta ki bir

nas veya icma ile olsun. Dinde ilim sahibi olmak ve dini tebliğ vazifesini (Emr-i maruf, nehy-i münker) yerine getirmek için yollara düşmek, erkeklere olduğu gibi kadınlara da vaciptir. Bu ilmî seviyeyi kazanmış hanımların uyarmalarını bizlerin kabul etmesi gerekir, nitekim de böyle olmuştur. [İhkam, III, 81-82]

Hz. Peygamber [s.a.s.]'e vahyin ilk gelişinde destekçi olan mübarek eşi Hz. Hatice validemizdir. Yine Hz. Peygamber'in ilk inananı Hz. Hatice olduğuna göre, ilk Müslüman da bir kadın olmaktadır. Vahiy sürecinde Hz. Peygamber'e devamlı en önemli yardımcıları zevceleri olmuştur.

Ne yazık ki huzurlu zamanlarındaki kadınların bu kültür ve eğitim hizmetleri sonraları kesintiye uğradı. Hz. Osman'ın ihtilâlciler tarafından şehit edilmesinden sonra İslam dünyasını saran siyasî buhran, ahlakî ve sosyal değerleri sarsan çizgilere ulaştı. Din adına dinin yasak ettiği fiiller işlendi. Kargaşalar, fitneler İslam tarihinde Yüce dinin hiç de tasvip etmeyeceği olayları doğurdu. Bunun paralelinde çok iyi başlamış olan kadının kültürel ve eğitim çalışmaları arzu edilen boyutlara ulaşmadı. Çeşitli faktörlerin de etkisiyle bu sahadaki gelişmeler cılızlaştı ve güdükleşti. İleriye gideceği yerde geriye götürülmüş oldu.

Gönül ilk zamanlarda (vahy döneminde) şahlanan bu kültür, ilim ve eğitim hamlesinin günümüz Müslüman kadınları arasında yeniden yeşermesini arzu ediyor. Belki böylece ilim hakkındaki ayet ve hadislerin paralelinde birazcık olsun yol alabiliriz.

---

[4] Prof. Dr. Fahri Kayadibi, Diyanet Avrupa Dergi Mart 2007 Sayı 95

Yeni Roller ve Yeni Sorumluluklarıyla Kadın[5]

Dünyaya geldiği andan itibaren başlar insanın yaşam mücadelesi. Büyüdüğünde kadın ya da erkek rolünün gereklerini yerine getirecek olsa da henüz cinsiyet ayırımı yoktur ilk çabalamasının. Her ne kadar yiyecek ve barınak bulma endişesi yoksa da dışardan kendisine sunulan kabın içindeki besini emme ve yutma gibi bir sorumluluğu vardır artık. Ellerini ayaklarını rahatlıkla kullanabilecek çağa geldiğinde yiyeceğin bulunduğu yere gitme, onu ağzına götürme ve çiğneme, kıyafetlerini tek başına giyebilme ve hatta beden temizliğini yapma gibi eylemler de eklenmiştir sorumluluklarına.

Kıyafetlerde, oyunlarda ve oyuncaklarda kendini gösterir ilk kimlik farklılığı. Kız çocuğu ise bebekle, erkek çocuğu ise araba ve silahla oynamaya başlar. Birlikte oynarlar; hatta şarkısı da vardır oyunlarının. Küçük Ayşe, küçük askerin neyle meşgul olduğunu merak edip sormaktadır. Küçük asker de ne yaptığını güzel güzel anlatır ona; bana hesap mı soruyorsun demez! Küçük Ayşe kendini değerli ve güvende hisseder bu cevapla; hatta küçük askerin kendisine ne yaptığını sorması, yaptığı işin önemli olduğu duygusunu uyandırır onda ve anlatmaya başlar. Küçük Ayşe ve küçük asker, farklı olsa da meşguliyetleri, birbirleriyle ilgilenmektedir. Bir sorumluluğu paylaştıklarının bilincindedirler âdeta; birinin işi diğerinden daha önemsiz değildir. Her ikisi de bir ucundan tutmaktadır yaşamın, terazinin kefeleri gibi. Psikolojik bir tatmin oluşur küçük kalplerde; gücü, güveni, sadakati yansıtır küçük asker; rahmet, güven ve sadakat tezahür eder küçük Ayşede.

Oyun çağı geçip kendini ve çevresini daha gerçekçi bir şekilde idrak etmeye başladığında farklı roller içinde tanımaya başlar insan kendini; bir anne babanın kızı veya oğludur, kardeştir, öğrencidir, arkadaştır. Her biri farklı davranış biçimini gerektirir. Her bir rolün kendine özgü sorumlulukları vardır. Ve insan o çağlarda bu rolleri bir görev bilincinden ziyade yaşamın tabiiliği içinde yerine getirir. İlerleyen zamanla birlikte roller de farklılaşarak artar; genç bir kız veya genç bir erkek olmuştur artık. Gelecekteki işini, eşini, yaşam tarzını planlayan bir bireydir aynı zamanda. Çalışma hayatına atıldığında yaptığı işin niteliğine göre farklı roller içinde bulur kendini. Yöneticidir, yönetilendir, doktordur, mühendistir, avukattır, esnaftır, işçidir vs. Her biri kendine özgü ilişkiler ağını da beraberinde getirir. Aynı anda hem amirdir hem memur, denetleyen ve denetlenendir, hem öğretmen hem öğrenci hem de velidir… Her rolün kendine özgü davranış biçimi ve sorumluluğu vardır. Farkına varmadan, yaşamın içinde öğrenivermiştir insan farklı rollere bürünebilmeyi ve ister istemez o rollerin gereğini yapma durumunda bulmuştur kendini. Yapılmadığı takdirde hem bireysel hem de toplumsal hayat yara almaktadır çünkü.

Evlenip de -kadın ya da erkek- eş rolünü üstlendiğinde ve buna baba veya anne olma sorumluluğu eklendiğinde farklı bir çehreye bürünür insanın yaşamı. Toplum içindeki fertlerden herhangi biri iken o toplumun en küçük ve en önemli birimi olan aile kurumunun yöneticisi ve koruyucusu rolünü üstlenivermiştir artık. Eş olmak, baba veya anne olmak ne demektir? O birimi kurmadan önce kaç kadın ve erkek bu soruyu sormuştur kendine? Kaç ailede çocuklara eş-olma, anne-olma, baba-olma bilinci verilmiştir? Yönetici ve koruyucu sorumluluğunu üstlenmek bilinçli bir tercihi ve ehliyeti gerektirmektedir çünkü. Kaç kadın ve erkek evlenmeden önce bu sorumluğu üstlenebilecek ehliyete sahip olup olmadıklarını sormuşlardır kendilerine ve birbirlerine?

Sadece eş, baba veya anne mi? Tabii ki hayır. Kadın ise gelin rolüne ilaveten çalışıyorsa iş yaşamının ve sosyal hayatın sorumlulukları da vardır üzerinde. Erkekse damat rolünü de üstlenmektedir ister istemez ve elbette ki çalışma ve sosyal hayatın sorumluluklarını da.

Görüldüğü üzere yaşamda, kadın erkek ayırımı yapmaksızın, roller ve sorumluluklar, niteliği farklı olsa da, paralel artış göstermektedir. Ancak aile içindeki sorumlulukların paylaşımında bu paralellik ne derece etki etmektedir? Erkek evlendiğinde yemek, temizlik gibi kendisine ait öz bakım yükümlülüklerinden kurtulurken kadın da geçim telaşından kurtulmakta mıdır? Çocuk sahibi olduklarında parasal ihtiyaçlar baba tarafından karşılanırken bakımından tutun da terbiyesine kadar çocuğun bütün ihtiyaçlarının annenin sorumluluğuna verilmesi ne kadar dengeli bir paylaşımdır? Babanın ailedeki işlevi eve para temin etmekten ibaret midir? Böyle bir ailede çocuğun psikolojik ihtiyaçları ne derece karşılanabilir? Kaldı ki günümüzün ekonomik koşulları, özellikle de büyük şehirlerde kadının da ev dışında çalışmasını beraberinde getirmiştir. Ev içindeki çalışmaya ilaveten kadın dışarıda da çalıştığında ailedeki iş bölümünün yeniden düzenlenmesi gerekmez mi?

Kadın sosyal yaşamın, iş hayatının içinde bulunması, erkeğin aksine, onun aile içindeki sorumluluklarına ilave bir faaliyet kabul edilir. Onun kendisine biçilmiş ev içi görevleri ihmal etmesi hem kadının kendisi hem de toplum tarafından negatif bir davranış olarak algılanır. Bu nedenle kadın, ekonomik ve kültürel faaliyetlerin içinde bulunuyorsa eğer kendi özel ihtiyaçlarından fedakârlık yapmaması gerektiğini düşünür. Hatta bilinçaltına kodlanmış görevlerini ihmal etme endişesi, üstlendiği her rolü en iyi ve kusursuz yapma şeklinde tezahür eder. Hem iyi bir anne, hem bakımlı, iyi bir eş, hem iyi bir ev hanımı, hem iyi bir gelin, hem başarılı bir iş kadını olmak hayli çaba istemektedir. Tabii ki bu durum kadının ruhen ve fiziken yıpranmasıyla sonuçlanır.

Depresyona ve panik atağa kadar varan bu yıpranmışlığın adı tıpta *"süper kadın sendromu"* diye isimlendiriliyor.

Her rolü başarıyla onayabilen bir yaşam sanatçısı olmak elbette imrenilecek bir özelliktir; ancak insanın gücü ve kapasitesi buna ne ölçüde elverir? Kadının çok yönlü yapısı, duygusal zekâsının fazlalığı ve anneliğin verdiği güç ona, üstlendiği bütün işlerin altından kalkabileceği hissini verse de gerçek hiç de böyle değildir. Ev temizliğinden yemek yapımına, çocukların evdeki bakımından okuldaki başarısına, arkadaşlarıyla ilişkilerine, kısacası evin her türlü düzeninden sorumlu kadının, iş hayatının ve sosyokültürel aktivitelerin gereği rollerin üstesinden de sağlıklı bir şekilde gelmesi, gerçekten üstün yetenekle ve güçle donanmış olmasını gerektirmiyor mu? Bu kadar iş yüküne hangi insan, nereye kadar tahammül edebilir?

Ekonomik özgürlük, devletlerin devamında olduğu kadar fertlerin yaşamlarında da çok önemli bir yere sahiptir. Nasıl ki dışa bağımlı bir devlet iç işlerinde yeterince özgür değilse geçinmek için bir başkasına bağımlı fertler de aynı durumdadır. İnsanın iç dünyasında kurduğu düzende hiç de hafife alınmayacak bir etkiye sahiptir ekonomi özgürlük. Dışardan gelecek dayatmalara boyun eğmek mecburiyeti hissetmeksizin karar alıp uygulayabilen kimsedeki özgüven daha güçlüdür. Bu hem erkek hem de kadın için böyledir. Yetersizlikten kaynaklanan, özgüveni kaybettiren bir itaat kişiyi ne derece mutlu edebilir ki? Oysa eşler arasındaki bağlılık, tarafların kendilerini kişiliksiz, yetersiz ve değersiz hissetmeksizin gerçekleşen karşılıklı itaatin sonucudur. Acziyetten kaynaklanan tek taraflı itaatin adı ise katlanmaktır.

Erkeğin otoritesini sağlamak için ekonomiyi elinde bulundurmak istemesi ve kadını, eksiklik duygusu içinde kendine 'bağımlı' kılmaya çalışması, kadını çalışma hayatının içine iten en önemli faktör değil midir? Oysa kadın, psikolojik yapısı itibariyle evinde kendini daha çok güvende hisseder. Evinin hanımı, çocuklarının annesi olduğunu

hissetmesi, hiçbir iş hayatının vermediği doyumu verir ona. Ancak küçük Ayşe büyüyüp evlenince, yaşamın uçlarından tutan bir birlikteliğin ana unsuru değil de kendisinden çocuk sahibi olduğu erkeğin hayatını idame ettiren bir 'nesne' olarak görüldüğünü fark edince kendisinin kim olduğunu, hangi yeteneklerinin bulunduğunu sorgulamaya başlamıştır. Güven ve sadakat duyguları zedelenmiştir kimi zaman. Evinde çalışıp ürettiklerinin fark edilmeyip değer görmemesi dışarıda üretmeye de sevk etmiştir kadını ve artık dışarıda da üretmektedir. Zira bedensel açıdan zayıf olsa da zihinsel güç açısından erkekten hiç de zayıf değildir kadın. Hatta erkeğe nispetle çok zeki ve üretken kadınlar vardır. Zihinsel gücün öneminin fark edildiği çağımızda kadın ve erkek arasındaki farklılıklar da ekonomik değer üretme açısından azalmıştır. Ancak ailede, kadının dışarıda da çalışarak eve para desteğinde bulunması, ev içindeki sorumluluk paylaşımını değiştirmemektedir. Annelik, ev hanımlığı, eş olmanın sorumluluğu ve çalışma hayatı, bütün bunların üstesinden en iyi bir şekilde gelme kadının ileriki yaşlarda ruhen ve bedenen çöküşüyle sonuçlanmaktadır. Tabii ki psikolojik açıdan sağlıksız çocukların yetişmesiyle de! Ailede kadının bu derece yıpranması, ne çocuklara ne de erkeğe -bu ailelerde yetişen çocuklar gelecekteki toplumun temel taşı olan yeni aile birimlerini kuracaklarına göre- ne de sosyal yaşama mutluluk getirir.

Eşlerin birbirine karşı en temel görevi değil midir birbirinin huzurunu temin edebilmek? Oysa kadın ve erkek, duygusal, fiziksel vb. şiddete başvurarak yapılan gösterilerle birbirlerine üstünlüklerini ispat etmek için değil eş olarak yaratılmıştır. Farklılıkları, zenginlikleridir; birbirinde sükûnete ermek, rahatlamak için ayrı cinslerde yaratılmışlardır. O halde ailede bu farklılığa ve bu amaca dayalı işbirliği kurulmalıdır. Eşler birbirini kimlik ve kişilik kaybına mahkûm etmeden sorumlulukları paylaşabilmelidir. Tarafların birbirini üstünlükleriyle ezdiği değil ürettikleriyle kendilerini ortaya koyduğu bir ortam oluşturulmalıdır. Zira hiçbirine mutlak

üstünlük verilmemiştir. Ve unutulmamalıdır ki çocukların anneye olduğu kadar babaya da ihtiyacı vardır; sadece para gönderen değil yanında olan, kendisiyle ilgilenen, dertleriyle dertlenen bir babaya.

---

[5] Dr. Halide Yenen, Diyanet Aylık Dergi Eylül 2009 / 225

Prof. Dr. Mehmed Said Hatiboğlu ile İslâm'ın Işığında Kadın[6]

A.B: Hocam sizinle İslâm'ın ışığında kadını konuşalım istedik. Hz. Peygamber döneminden örneklerle meseleyi açalım isterseniz.

Allah Teâlâ insanoğlunu iki cins halinde yarattığına göre, erkekler ne zaman, nerede olmuşlarsa kadınlar da daima orada olmuş ve problemlerini hep beraber yaşamışlar. İslâm peygamberi, kadınıyla, erkeğiyle bütün beşerin peygamberidir. Resulüllah aleyhissalatu vesselam Kur'an vahyini tebliğ etmeye başladığı zaman en büyük yardımcısının bir hanım olması insanlık için ayrı bir şereftir. Daha sonra aile çevresindeki hanımlarının İslâm mesajının yaşanması ve yayılmasında her türlü yardımı sağlamış olmaları da, hanımların İslâm dünyasındaki en şerefli örnekleri çerçevesinde mütalâa edilebilir. Resulüllah'ın bütün mücadelesine hanımlar da müzahir oldular, ellerinden gelen imkânları sağladılar. Hatta harplere iştirak ettiler, hiç tanımadıkları sahabi kardeşlerine su taşımakla, yemek pişirmekle hizmet ettiler, yaralarını tedavi ettiler, onları sağlıklarına kavuşturmak istediler. Tabiatıyla içlerinde imkân bulabilenler, maddî gücü olanlar harbe bizzat iştirak ettiler.

Daha sonraki devirlerde onun en yakınında ve onu en iyi tanıyanlar olarak bu defa hanımlarımızı ilmi sahada hizmete amade olarak gördük. Bunda en büyük rolü Resulüllah'ın hanımları almış görülüyor. Tabiatıyla o sağlam bilgileri biz onlardan almak durumundayız. Bizim *"Tabakat"* kitaplarımızda hanımlara da ayrı bir yer açıldığını biliyorsunuz; nisa bölümleri var. Orada, İslâm dünyasına ve dünya tarihine şeref kazandırmış hanımlarımızın isimleri var.

Bunu başka din mensuplarında görebilmemiz mümkün değildir. Yani bugün İslâm dünyasında öyle hanımlar var ki, musiki sahasında bile meşhur olmuşlar; batı dünyasında yakın zamana kadar, meselâ bir hanım bestekâra rastlayamazdınız bile. Ama İslâm dünyasında bu vardır.

Peygamber Efendimizden sonraki devrede İslâm hanımları başta peygamberimizin hanımları olmak üzere, İslâm kültürünü yaymak için çalıştılar. Ve bu sahada da en büyük hizmet nimeti, Hz. Aişe'ye verilmiş görülüyor. Onu en çok hadis rivayet eden hadisçiler arasında görmeyi garip karşılamamamız lâzım. Hz. Aişe, daha sonra İslâm coğrafyasının en uzak yerlerinden gelenlere cevap vermekte, hatta onlara bilgi aktarmaktaydı. Hz. Talha'nın kızı Aişe -o da aynı adı taşıyor, teyzesine büyük Aişe, ona küçük Aişe diyorum- mektup yazmada ona yardımcı olurmuş ve kendisine bilgi soran kimselere yazılı cevaplar verirlermiş ki, bugünkü yazılı öğretimin ilk örneği olarak ben bunu söylerim.

H.G: Hocam ilk dönemde böyle güzel örnekler varken, sonra ne oldu da kadın bir fitne unsuru olarak görüldü?

Bunun pek çok sebebini söylemek mümkün. Biliyorsunuz Peygamber Efendimizin vefatından sonra daha 24 sene geçmişti ki ümmet en büyük şahsiyetleri ile bir fitne hareketinin içine düştü. (Hz. Osman'ın katli meselesi Peygamberimizin vefatından 24 sene sonradır.) Böyle bir neticeyi ne Kur'an bize emrediyor ne de Peygamber Efendimiz. Tabiatıyla mütedeyyin unsurun, hanımları böyle tehlikelerden muhafaza edebilmek için evlere çekilmek durumunda bıraktıklarını zannediyorum. O devirden itibaren görüyoruz ki hanımlarımız pek öyle siyasi hareketlere girişmemiş. Hatta bu siyasi hareketlerin ilk temsilcisi olan Hz. Aişe validemiz; Cemel Savaşı'na iştirak etmesinin sebebi olarak Kur'an-ı Kerim'in bütün Müslümanlara, emri bi'l maruf ve nehyi ani'l münkeri emrettiğini, bunların sadece erkeklere

has olmadığını, kadınların da aynı emre muhatap olduklarını ve bu yüzden kendisinin böyle bir davaya atıldığını belirtiyor. Fakat vuku bulan hadiseleri gördükten sonra o kadar üzülüyor ki, 'keşke hiç iştirak etmeseydim' diyor. Bu da gösteriyor ki, daha sonra onu örnek alan hanımlar da siyasi mücadelelerden mümkün olduğu kadar uzak kalmışlardır. Dolayısıyla kültür, fikir dünyasına katılımları da eksik kalmıştır.

Daha sonra bir de İslâm kültürünü ortaya çıkarma vazifesinin şuuruna eren ulemamız, fıkhı tedvin etmeye başlamışlar. Bu tedvin hareketlerinde, hadis ve tefsir çalışmalarında biz hanımları da görüyoruz. Ve daha sonraki asırlarda pek çok hafız, muhaddis, müfessir hanım yetişiyor. Bunların dikkat edilmesi gereken bir tarafı da, bu ilim çalışmalarında, kendi kültürlerinin yayılmasında böyle bir cinsiyet ayırımını gütmemiş olmalarıdır. Pekâla pek çok erkek, kadınlardan hadis öğrenebilmiştir. Ben misal olarak daha 5. asırda (1071'de) vefat etmiş olan Hatib-i Bağdadî'yi veririm. Hatib-i Bağdadî Mekke'ye gittiğinde, orada, Kerime binti Ahmed isimli bir muhaddis hanımla tanışıyor ve ondan, beş günde Buhari'yi okuduğunu kendisi söylüyor. Bu da gösteriyor ki daha beşinci asırda muhaddis hanımlarımız yetişmeye başlamışlardır.

A.B: Öyleyse, toplumun ve dünyanın bütün faaliyetlerine, kadınıyla erkeğiyle sahip çıkılan, kadınların ilmiyle, irfanıyla, edebiyle fikriyatımıza dahil edildiği noktadan, onu cahil bırakmanın çare olarak görüldüğü ve bu meyanda tedbirlerin alındığı! noktaya nasıl gelindi?

Tekrar başa dönersek; Hz. Peygamber döneminde hanım sahabiler umuma açık toplantılara gelebildikleri gibi, cuma hutbelerini de dinliyorlardı. Hanımların bazı uzun sûreleri Efendimizin camideki okumalarından öğrendiklerini biliyoruz. Kaynaklarda okuduğumuza göre, ilk muhacir hanımlardan Şifâ Hatun, Hz. Peygamber'in hanımı ve Hz. Ömer'in kızı

olan Hz. Hafsa'ya yazı öğretmiş müstesna vasıfta bir değerdir. Halife kendisinden fikir alırdı.

Öyle şeyler yaşanıyor ki, kadınları baş tacı etmiş olan İslâm dünyası, onları her türlü kötülükten uzak tutmak istiyor. Maalesef bu düşünceden hareketle onları cahil bırakmayı da bir çare olarak görmüş kimseler var. Meselâ; 'kadınlara yazı öğretmeyin, onları böyle caddelere sokaklara bakan yerlerde de oturtmayın' anlamında hadis dahi uydurmuşlar. Hakim-i Tirmizi kitabında bunun izahını şöyle yapıyor: 'Eğer yazı öğretirsen başkalarıyla mektuplaşabilir, oradan bir kötülük gelebilir, dışarıya bakan yerlerde oturursa kaş göz işareti ile anlaşır.' Şimdi birlikte düşünelim: Korku kimde? Korku erkekte, o da yine erkekten korkuyor. Erkekten bir korku gelir endişesi ile kızını evde muhafaza etmek istiyor. İşte bu çok sakat bir düşünce. Çare bu değildir. Eğer hanımlarımızı muhafaza etmek istiyorsak, onları daha kültürlü hale getirmek zorundayız. O kültürle kendisini muhafaza edebilecek duruma gelmelidir ki, böyle tehlikelerden uzak bulunabilsin.

A.B: Kadınları müstakil bir şahsiyet olarak gören İslâm Peygamberi'nin kadınlarla ilgili yaklaşımını iyi modellediğimizi söyleyemeyiz herhalde?

Resulüllah'ın hanımları tecrit etmek gibi bir gayesi yok. Sahabi hanımlardan öyle hanımlar var ki, Efendimiz onların evine ziyarete gidiyor. Resulüllah bütün gücü ile ideal bir toplum inşa etmeye çalışmış, o muhit, yahut bizler, ona lâyık olamamışız. Bütün bunları, yazılanları, kitaplaştırılanları tahlil, teşhis edebilirsek, doğru ile eğriyi ayırmaya yönelik bir çalışma yapabilirsek, bir senteze varabilirsek işte o zaman İslâm ümmeti, kadınıyla erkeğiyle hep birlikte ayağa kalkabilecek bir hale gelecektir.

Eğer Resulüllah, İslâm davasını bir erkek davası olarak görmüş olsaydı, katiyetle biat merasimine hanımları dahil etmek lüzumunu hissetmezdi. Çünkü İslâm'ın en büyük

mücahitleri arasında hanımları da görüyoruz. İslâm uğruna ilk şehit düşen kimse hanımdır. Mekke'den Medine'ye hicret eden hanımlara niçin hicret ettikleri sorulmamıştır, fakat erkeklere 'acaba bir menfaat gayesi ile mi geliyorsunuz?' diye sorulmuştur. Hatta bir antlaşma var biliyorsunuz; erkek iade ediliyordu, ama kadınları asla iade edilmemiştir.

Yine Hudeybiye'ye tekaddüm eden saatlerde, hanımı Ümmü Seleme'nin tavsiyeleriyle hareket etmiş bir peygamberin modeli ortada iken, 'kadınlarla müşâvere edin fakat dediklerinin zıddını yapın' emrini o büyük zâta isnad etmekten hayâ etmeyenler vücûd buldu maalesef.

Bu dünya artık bir kültür, ahlak ve namus dünyası olmak zorundadır. Ama görüyoruz ki hâlâ haksızlıklar, zulümler devam edip duruyor dünyada. Bu zulme mani olmak, ideal aile toplumunu vücuda getirebilmekle mümkün bence. Bir milletin hanımı iyi yetişmemişse, bir ailenin temel direği olan hanım yeterli kültürel düzeyde değilse, 'ideal aile toplumu' biraz hayal olur. Hz. Peygamber, hanımları cemiyete önderlik eden kimseler olarak gördüğü için, kendisinin bizzat onlara ders saati ayırması hadisesi vuku bulmuştur. *"Ya Rasulallah, biz erkeklerden fırsat bulup sana soramıyoruz"* dediklerinde, peygamber onlara ders saatleri tahsis etmiştir. Eğer kadınlarımızın bu dünyanın yarısı olduğuna inanmamış olsaydı, kadınlarımızın mevkine sahip çıkmamış olsaydı, bu kadar zahmete ne lüzum vardı? Müslüman hanımlar peygamberleriyle serbestçe görüşebilmişlerdir. İlk büyük halifeler de aynı davranışı göstermişlerdir. Camide olsun, sokakta olsun Hz. Ömer gibi bir zâta hanımlar tenkitler yöneltebiliyor ve bu büyük insan onların haklı görüşlerini kabul etmekte tereddüt etmiyordu.

A.B: Bir de 'kavvamlık' meselesi var hocam. Buna dayanarak kadını erkekten aşağı gören yorumlar yapılıyor.

Kavvam dediniz de, bu kelime bir üstünlük ifade etmez. Kadının, erkeğin dûnunda olduğuna delil kabul edilemez.

Kur'an-ı Kerim'deki ayetler ve Efendimizin uygulamalarının bütünüyle göz önünde bulundurulması gerekir. Bugünün hayatını ele alırsak; bugün, emrinde 500 ya da bin tane erkek çalıştıran kadın var. Bu bir vakıa. Türkiye'de de böyle. En büyük şirketlerin başında bakıyorsun bir hanımefendi var. Şimdi bu kadının emrinde çalışan erkekler, malum kelimenin geçtiği ayeti nasıl anlayacaklar? Bu ayetten erkeğin kadından üstün olduğunu çıkarmak doğru olmaz. Böyle anlayan olursa insaf derim, başka ne söyleyelim.

Hayatın bir de gerçeği var. Hz. Zübeyr'in hanımının bir itirafı vardır: O siyasetü'l hayl der, yani at siyaseti. Siyasetten bakımı kastediyor. 'Bakımını ben yapardım, en çok tımarı zoruma giderdi' diyor bu hanım. Sahabe kadınlarının dahi öyle bir eli yağda bir eli balda olmamış ki… O zaman yazılanlar ile vakıayı bir karşılaştırma vazifesi düşüyor bize.

Şimdi bizim kitaplarımızın yazdıklarıyla tatbikat aynı olmamış maalesef. Bizde alenen bunu rahmetli Mehmet Akif bile Safahat'ında kaydetmiştir. Karısını haksız yere boşamaya kalkan İhsan bey zavallısına, Köse İmam Ali Şevki Hoca'nın cevabına bakınız lütfen.

H.G: Kitaplardaki bilgileri kritik etmeden aynen günümüze taşımak sıkıntı doğuruyor.

Maalesef o kitaplarımızı okuyanlar zannediyorlar ki gerçek böyle. Alâkası yok. Bugün kitaplarımızda öyle şeylerle karşılaşıyoruz ki meselâ; 'musiki haramdır' diyor bazılarında. Peygamberimizin zamanındaki musiki hayatını tetkik ettin mi? Yok, ama kitap öyle yazıyor. Hatta kimileri 'gördüğün musiki aletlerinin hepsini kırmak sevaptır' diyorlar… Ben şunu tavsiye ediyorum sizlere; kitaplarda yazılanların ne kadar vakıaya uygun olduğunu karşılaştırın.

1400 senelik bir mirasımız, bir kültür hamulemiz var. Bu kültür hamulesinin yüzde kaçı İslâm'a uygun, yüzde kaçı sapmaya sebep olmuş bunun tespiti lazım. Bunların tespiti

için sürekli söylüyorum, benim şu kitaplarımın en az bin katı daha İslâm kültürü ihtiva eden yazılı kaynaklarımızı elden geçirmek, ilim adamlarımızın boynunun borcudur, vazifesidir. Bunlar tetkik edilmeden, İslâm adına hüküm vermek insanı tehlikeye sokar ve mücazata duçar eder. Bir de ilminle amel edeceksin. Hatib-i Bağdadî'nin küçük bir risalesi var; çok kıymetlidir. Orada okuduğum bir şey vardı; 'ilmiyle amil olmayan kimse, etrafını aydınlatıp kendisini yakan muma benzer. Mum yanarken kendisini yok eder. İlmiyle amil olmayan kimse, öyle mahvolur gider' diyor. Allah bu durumdan korusun hepimizi.

A.B: Peygamber Efendimiz; *"kız çocuklarının ne günahı vardı"* ayetini tebliğ etmiş bir peygamberdir. Buna rağmen Müslümanlar arasında kadın aleyhine, kız çocuğu aleyhine bir ayrımcılık yaşanıyor, onlara karşı şiddet uygulanıyor.

Bütün bu olanları izah edebilmek için bir defa İslâm'la Müslümanı birbirinden ayırmak lâzım.

Müslüman, İslâm demek değildir. İslâm da bugün görünen Müslüman demek değildir. Müslüman, İslâm'ı temsil eden adam, ama o temsil ne ile şartlı? Kendi kafasına, idrakine, anlayış seviyesine bağlı bir şey. Eğer o adam gerçek hüviyetiyle bir Peygamberi bilmiş olsaydı, o hareketleri katiyetle yapmazdı. Bugün, şiddet uygulayan zalim bir baba görür hale gelindiyse, demek ki bu kişilerin İslâmiyet'le alâkaları problemli.

İşte o insanın dindarlığı, dindarlık anlayışı bu. Allah katındaki dindarlık seviyesi, bilgisiyle ahlakıyla, çevreyle, kültürüyle oluşuyor. Bunlar birbiriyle iç içe girmiş şeyler. Eğer peygamberimizi doğru öğretirsek, doğru bir algılama ortaya çıkar. Kur'an'ın emrettiği salih bir ümmet vücuda getirebiliyor muyuz? Dürüst bir ümmet, dürüst bir cemiyet, ahlaklı bir cemiyet vücuda getirebiliyor muyuz? İşte Resulüllah'ın Kur'an'ın ışığında bizden beklediği ümmet bu.

Ama bugün ne haldeyiz? O zaman kendimize bir çeki düzen vermek zorundayız.

---

[6] Söyleşi: Ayfer Balaban - Hatice Güler, Diyanet Avrupa Dergi Mart 2007 Sayı 95

Kentte Kadın Olmak[7]

Modern hayatın yaşam alanlarını kentler ve metropoller oluşturmaktadır. Buralarda yaşayanların çoğunluğunu ise başka kent ya da diğer yerleşim birimlerinden göç eden nüfus oluşturmaktadır. Göç, şehrin çekiciliği ya da göç edilen yerin yetersiz şartlarından kaynaklanabilmektedir. Çekici sebepler içerisinde, şehrin sosyo-kültürel hayatı ve iş imkânları, eğitim, sağlık ve ulaşım gibi faktörler vardır. Kente göç olgusu toplumsal, ekonomik ve kültürel boyutlarda derinden ve geriye dönüşsüz bir büyük değişim sürecinin yaşanmasına sebep olmaktadır.

Göç, evrensel bir olgudur. Adem ile Havva'nın cennetten çıkışından bu yana insanlar hareket halinde olmuşlardır. Diğer ülkelere paralel olarak göçün yönü Türkiye'de de köyden ve kasabadan kente doğru yaşanmaktadır ve bu durum devam da edecektir. Konuyla ilgili olarak çalışan uzmanları meşgul eden gelecekte kentlerdeki kalabalık insan gruplarının sağlıklı yaşamını temin edebilme yollarıdır. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'nun 2008 için yaptığı tahmine göre, insanlık tarihinde ilk kez, dünya nüfusunun yarısından fazlası kentlerde yaşıyor olacaktır.

Göç, sosyo-kültürel, ekonomik ve psikolojik bir olgudur. Kente göçte büyük yerleşim yerlerinin insanlara sundukları türlü olanaklar etkili olmaktadır. Köyümüz insanının çoğunun içinde gün gelip şehirde yaşamak düş olarak yerleşmektedir ki son zamanlarda televizyonun yurdun tüm yörelerinden izlenebilmesinin, dizilerde sunulan renkli hayatların çekiciliğinin de bunda payı büyüktür.

Göç öncelikli bekâr erkekler tarafından gelip kente yerleşmek sonra ailesini de yanına getirmek ya da bekâr

geldiği şehirde köyünden ya da kasabasından bir kızla evlenip yerleşmek şeklinde gerçekleşebilmektedir.

Evli ve çocuklu olan aileler, kentin imkânlarının çocuklarına daha iyi bir gelecek sağlayacağı umuduyla göçe katılmaktadır. Özellikle bazı şehirlerimize göç, *"Taşı toprağı altın"* gibi sözlerle daha çekici hale de gelebilmektedir.

Kentte yaşam ise hiç de sanıldığı kadar kolay değildir. Özellikle göçle şehir hayatına katılmış kişi ya da aileler için uyum süreci oldukça sancılı olabilmektedir. Bu konuda psikiyatrist Nevzat Tarhan şöyle demektedir:

"Göç, psiko-sosyal bir travmadır. Bir insanın bir yerden başka bir yere göç etmesi yaşam tarzında bir farklılaşma meydana getirir ve psikolojik düzeyde yaralanma yaşanır. Değişim, bu acı ve sıkıntının sonucunda ortaya çıkar. Göç yaşayan insan da, bir yakınını kaybetmiş veya sevdiği bir şey hayatından çıkmış gibi matem tepkisi oluşur. Bu tepkinin sonunda çektiği acı, onu değişime götürür." [Tarhan, N., Kadın psikolojisi. İstanbul 2005, Nesil Yay., s. 161]

Değişimi etkileyen pek çok neden bulunmaktadır. Yerleşilen sosyo-kültürel çevre ve medya bunların başında gelir. Bu değişmelere çocuklar ve gençler ailelerinden daha farklı uyum geliştirebilirler. Olumlu ve bilinçli uyum süreci yaşanması, ailenin gence karşı tutumuna ve aile içi ilişkilere de bağlıdır. Bazen bu değişmeler gençlerde istenmedik alışkanlıklar edinmek ve marjinal gruplara kaymak şeklinde olabileceği gibi, tamamen aileden koparak arkadaşlık ettiği kişilerle, hiç de ailenin arzu etmediği şekilde yaşam tarzı benimsemekle de sonuçlanabilmektedir. Ailelerin şehirde kız çocuklarına daha baskılı davrandıkları gözlenir; çünkü kız çocuklarını dışarının tehlikelerinden korumak isterler. Bu ise genç kız tarafından baskı olarak anlaşılır ve ilişkilerin gerginleşip kopmasına yol açabilir. Bu olumsuzlukların yaşanmaması için yapılması gereken, kente yerleşen ailelerin çevrelerine uyumunu kolaylaştırmak ve aile içi ilişkilerini dengeleyebilmek için çok ayrıntılı bir *"kente uyum eğitimi"* verilmesidir.

Kente uyum için eğitim şarttır. Çünkü kız ya da erkek fark etmeksizin iyi bir gelecek elde edebilmek için eğitimli olmak gereklidir. Özellikle kızlar için göçle kente gelmiş ya da kentte doğmuş olsun, düzgün bir iş bulmasının belki de ilk şartı yüksek eğitim almış olmasıdır. Aksi takdirde düşük maaşlı ve sosyal güvencesiz işlerde çalışmak gibi zorluklarla karşılaşılabilmektedir. Üniversite eğitimi bile bir iş bulmada yetersiz kalmakta, bunun yanında birtakım kursları bitirmiş, belli sınavlardan yüksek puanlar almış olmak gibi şartlar da aranmaktadır. Belirli mesleklere girebilmek yeterli olmayıp en iyi olmak için çalışmak gerekmektedir. Bütün bunlar ise gençler için birer stres konusu olmaktadır. Üniversite mezunu olmayan genç erkeklerin iş bulabilme imkânları kızlara göre daha fazla olmaktadır. Kızların ve kadınların her yerde çalışmasına henüz hoş bakılmamaktadır. Fakat bunun da yavaş yavaş değiştirilmesi gerekmektedir. Ankara/Pursaklar'da yaşayan Bulgaristan Türklerinden bir bayanın işe girdiği fabrikada sadece erkekler çalışmaktadır. Önce yadırganır ve biraz da rahatsız olurlar, ortamda bir kadın vardır ve hareketlerinde bunu göz önünde bulundurmak durumundadırlar artık. Zamanla çalışkan, nazik tavırlarıyla kendini sevdirir. Sonra kendi çevresinden birkaç kız daha işe alınmasını sağlar ve her şey gayet yolunda gider. Konuştuğumuz sıralarda fabrikada çalışan kadın sayısı 10 kişi olmuştu ve erkekler de bayanlarla çalışmaya alışmışlardı.

Şehirde yaşamanın neredeyse zorunluluğu olarak karşımıza çıkan ailede hem erkek hem de kadının çalışması kadın için oldukça yorucu ve yıpratıcı olmaktadır. Çünkü kadının bir de annelik vazifesi bulunmaktadır. Bu vazife çalışan anne tarafından yeterince yerine getirilemeyip, farklı birtakım çözümlerle örneğin; eve kadın tutmak, aile büyüklerine baktırmak, yuvaya vermek gibi çözümler bulunarak fonksiyon paylaşımına gidilmektedir. Anne olan kadının çalışmaması gibi herkes için bir çözüm lüksümüzün günümüz koşullarında olmadığı gerçeğini kabul etmek

zorundayız. Çünkü kadının da sosyal güvencelerinin olması gerekmektedir. Evliliklerin boşanma ile sonuçlanması giderek artmaktadır. Çocuklu, işsiz, eğitimsiz bir kadının boşanması demek, ailesinin yanına sığınması ve yoksullaşması şeklinde sonuçlanmaktadır.

Çalışan kadının annelik vazifesini de ihmal etmemesi, devlet eliyle birtakım düzenlemelerin yapılması gelecek toplum yapısını oluşturacak çocukların daha sağlıklı birer insan olarak yetişmelerini sağlayacaktır. Her iş yerinde çocukların bakılacağı kreşler açmak, annelere yarım zamanlı iş seçenekleri sunmak, çalışmayan annelere çocuk yardımı yapmak, hatta annelere yarım günlük işler için tam günlük ücret verilmesi yollarına gidilebilir. Çünkü çocuklar ne kadar iyi şartlarda yetiştirilirse, toplumsal yapı da o kadar sağlıklı olacaktır. Çalışmamayı seçen kadına anne olması durumunda sigorta kapsamına alınarak sosyal güvenceye kavuşturulması da düşünülebilir.

Yüksek eğitimli, çalışan anneler ülkelerin geleceği için çok büyük öneme sahip bulunmaktadır. Çünkü, *"Üniversite Son Sınıfta Okuyan Gençlerin Evliliğin Kuruluşuna İlişkin Görüş ve Düşünceleri"* adlı bir çalışmamızda, anne eğitiminin ve çalışmasının babadan farklı olarak, çocukların başarısını olumlu düzeyde etkilediğini göstermiştir. Bu iki anlama gelebilir: Birincisi, anne başarılıysa çocuğun da olumlu modelleme ile başarılı olduğu ve ikincisi, annelik vazifelerini eksik yapsalar da kadınların, üniversite mezunu ve çalışıyor olması çocuklarının hayata daha iyi hazırlanmasını sağlamaktadır. Globalleşen bir dünyada yaşıyoruz ve dünyada yaşanan değişmelerin ülkemizi de etkisi altına alacağı bir gerçektir. Dünyada evlilik oranı ve çocuk sahibi olma oranı giderek düşmekte ve nüfus yaşlanmaktadır. Geleceğe yönelik sosyal planlamalar yapılırken bu durumun ülkemizde de yaşanmaması için öngörülü davranılması gerekmektedir.

Kentlerde ve özellikle metropollerde genç kızlarımızın iyi ve kaliteli bir yaşam sürebilmeleri için ya okumak ve istedikleri

hayat standardını yakalamak zorunda olmaları söz konusudur. Ya da bunu evlenecekleri kişi sayesinde elde edebilirler. Günümüz koşullarında erkekler de evlenecekleri kızlarda çalışma kriterini arar hale gelmişlerdir. Düşük bir ücretle evi, aileyi geçindirmek son zamanlarda çok da mümkün görünmemektedir; çünkü ailelerin tüketim kalemleri çeşitlenmiş ve artmıştır. Ekonomik açıdan sıkıntı çeken ailelerde ise buna bağlı gibi gözükmeyen temelde yatan sebebin bu olduğu anlaşmazlıklar yaşanmakta ve ailelerin çekirdek ailede eşler arası uyumu sağlayacak mekanizmaların olmayışından boşanmalara bile rastlanabilmektedir.

Şehirli kızlar için yüksek eğitimin yanında mesleğinde ilerleme, yani kariyer yapma da önemli bir hale gelmiştir. Bu yolu seçen kızlar, hem çalışıp hem de eş ve anne olmanın zorluklarının bilincine vardıkları ve aileleri de desteklediği için evlilik ve çocuk sahibi olma ikinci planda kalabilmektedir.

Kentte sadece çalışan anneler zorluklarla karşılaşmazlar, tüm kadınlar için birtakım şehre özgü zorluklar olabilir. Her şeyden önce genç kızlar (ve erkekler de) bir evi idare edecek, sorumluluk alabilecek bir evlilik için hazırlanmıyorlar, sadece okullardaki sınavlara çalışarak tüm zamanlarını geçiriyorlar. Hatta hayatlarını dahi yaşayamıyorlar sadece eğitime odaklı bir şekilde hayatlarını geçiriyorlar. Bu şekilde okul-üniversite-iş-meslekte ilerleme kriterlerinden dolayı Türkiye'de kentlerde evlilik yaşı da kızlarda 25, erkeklerde 30'lu yaşlara çıkmıştır. Bütün bunlar gelecek için dikkate alınması ve üzerinde düşünülmesi gereken sonuçlardır.

Kentte yaşamanın zorluklarından biri de tüketim için etrafta çok fazla uyaran olmasıdır. Aileler sürekli olarak çevreden tüketme yolunda iletiler almaktadırlar. Moda anlayışı hem her eşyanın moda kapsamına girmesi hem de eskisine oranla başdöndürücü bir teknoloji gelişimiyle birlikte kısa zaman aralıklarında değişmektedir. Örneğin, bir

sene önce aldığınız son model bir cep telefonu çabucak yerini yenilerine bırakarak piyasadan kalkmaktadır. Bu kadar hızlı teknolojik değişmeye maruz kalan ileri yaşlardaki kadınlar eğitimli dahi olsalar para verip satın aldıkları teknolojik yeniliklerle donatılmış ev aletlerinin tüm fonksiyonlarını kullanabilme bilgisine sahip olamamaktadır. Bu durum kuşaklar arasındaki uçurumu da artırmakta ve aile ilişkilerini olumsuz etkileyebilmektedir. Geçmişte kültürleme anneden kıza şeklinde gerçekleşirken günümüzde kızdan anneye olmaktadır. Geleneksel olarak dantel örmeyi, dikiş dikmeyi anneler kızlarına öğretirken bugün kızlar annelerine bilgisayar kullanmayı, cep telefonunun fonksiyonlarını öğretmektedirler. Büyürken anne model alınırken, şimdi dizi kahramanları, arkadaşlar ve aile dışındakiler olmaktadır.

Sonuç olarak kızlarımız ve kadınlarımızın eğitimine ve gelişimine azami önem verilmelidir. Bu Toplumun geleceği için bir yatırımdır. Kentlerde ve metropollerde yaşayan kızların, kadınların ve annelerin sosyal ve kültürel çevreye uyumlu, üretken yeni nesilleri yetiştirme azminde ve arzusunda olmaları konusunda yüreklendirmek gerekmektedir.

---

[7] Dr. Nesrin Türkarslan, Diyanet Aylık Dergi Temmuz 2008 Sayı 211

DİNDARLIK

“Kadın Dindarlığı” ve “Hakikatin Cinsiyeti”[8]

Tevrat’ta anlatılan bir kıssa vardır. İki kadın aynı çocukla ilgili annelik iddiasında bulunur. Dava Hz. Süleyman’a kadar intikal eder. Durumun hassasiyetinin farkında olan Hz. Süleyman, gerçek anneyi tespit etme imkânları olmadığı için çocuğu kılıçla ikiye bölmeyi teklif eder. Kadınlardan biri hemen davadan vazgeçer. Hz. Süleyman çocuğu, davadan vazgeçen kadına verir. Çünkü, ancak çocuğun zarar görmesini istemediği için hakkından vazgeçen kadın, gerçek anne olabilir.

Brecht ise *“Kafkas Tebeşir Dairesi”* adlı oyunda biyolojik annenin değil, çocuğu büyüten, ona emek veren kadının, çocuğun canı yanmaması için davadan vazgeçtiği bir hikâye anlatır. Valinin karısı, çocuğu hizmetçiye bırakıp kaçar. Yıllar sonra geri döner ve çocuğun kendisinin olduğunu iddia eder. Hakim ise tebeşirle bir daire çizer ve çocuğu, onu kendi tarafına çekmeyi başaran kadına vereceğini söyler. Çocuğu büyüten hizmetçi kadın, zarar vermekten korktuğu için çocuğun kolunu bırakır. Hakim çocuğu, ona emek veren hizmetçi kadına verir. Brecht bir Çin hikâyesinden mülhem bu hikâyedeki sembolizm üzerinden, emeğin hak sahibi olduğunu vurgular.

Her iki durumda da kadınlar haklı oldukları bir davadan, sevdikleri, korudukları bir varlık zarar görmesin diye vazgeçerler. Onlar için haklı olmak değil, hayatı korumak daha önceliklidir. Bu durumu, her ne kadar ikinci hikâyedeki kadın bakıcı-anne de olsa, annelikle bağlantılı olarak değerlendirmek mümkündür. Bu açıdan bakıldığında bütün kadın davranışları, *“annece düşünme”* çerçevesinde

şekillenir denilebilir. *“Annece düşünme”*de hakim olan husus, bakım etiği ve hayata saygı prensibidir. Bu nedenle kadınların muhakemelerinde, gündelik dünyaya dönük temel bir saygı ve çevresel bir bağlam hakimdir. Yani kadınlar, çevrelerindeki olayların içinden hareket etmeye, onlara daha duyarlı yaklaşmaya, çeşitlilik ve gerçekliklerin değerini kabul etmeye erkeklerden daha gönüllüdürler. Yani kadınlarla erkekler arasında ciddi bir tavır farklılığı görülür.

Kadınlar ve erkekler arasındaki bu tavır farklılığını, toplumsal ve kültürel düzeyden daha ileri götürenler de vardır. Onlara göre kadınla erkek arasında sadece toplumsal düzeyde değil, ahlakî tavır alışta da temel bir farklılık söz konusudur. Meselâ Caroll Gilligan, yukarıda bahsi geçen ve Tevrat’ta yer alan kıssadaki kadının tavrı ile Hz. İbrahim’in Allah’ın emri doğrultusunda oğlunu kurban etmeye razı oluş tavrını karşılaştırır. Ona göre bu iki tavır, tipik kadın ve erkek tavrı olarak analiz edilebilir. Bu analize göre, kadınlar hayat uğruna hakikati feda etmeyi göze alırlar. Nitekim anne, haklı olduğu halde sadece çocuğun hayatı tehlikeye girmesin diye hakkından vazgeçer. Tam aksine erkeklerse hakikat (Tanrı’nın emri) için hayatı feda etmeyi göze alırlar. Nitekim Hz. İbrahim, Allah’ın emrini yerine getirmek için oğlunu öldürmeye teşebbüs eder. Yani der Gilligan, kadınlar hayatı, erkeklerse kuralları, emirleri ya da bunlarda var olduğunu düşündükleri hakikati, ilkeleri öncelerler.

Ahlakî davranışların niteliğini araştıran Gilligan, yaptığı bir dizi mülâkatı değerlendirirken bu iki kıssaya da atıfta bulunarak etik tepkilerin, kadınlar ve erkekler arasında önemli ölçüde farklılaştığını söyler. Ona göre kadınlar, ahlakî kararlarını haklar çerçevesinde almaktan ziyade, ilişkiler çerçevesinde alırlar. Yani *“kadınların ahlakî karar alma süreçleri, bağlam odaklı olarak şekillenir.”*

Bindokuzyüz seksen sonrası kültürel feminist akım da buna benzer bir görüş dile getirir. Bu görüşü dillendirenler, Aydınlanmanın tabiata hakim olma iddiasındaki egemen özne yaklaşımını eleştirirken, kadınların emperyalist

olmayan, yaşam yanlısı ve yaşamın somut ayrıntılarına saygılı bir etiğe sahip olduklarını savunurlar. Kadınların sahip olduğu bu bağlamsal yaklaşım, ataerkil öznenin sebep olduğu ve hakimiyet iddiasından kaynaklanan yıkımlara karşı tek çaredir, onlara göre. Ekofeminizm de benzer bir iddiaya dayanır: Tabiatı tahrip eden değil, onun seslerini dinleyen ve onunla uyumlu bir ilişkinin peşinde olanlar, hep kadınlardır.

Hatta yeni feminist düşünce ile yeni fizik arasında bağlantı kuranlar da vardır. Robin Morgan'a göre kadınlar, yeni fiziğin ortaya koyduğu dünya görüşüne yüzyıllardır sahiptirler. [The Anatomy of Freedom, 1982] Çünkü kadınlar ilişkisel ve çevresel bağlamlardaki kavramlar içinden bakarlar. Onların birincil değeri, hayata saygıdır.

Kadınların gündelik hayatta daha ilişki ağırlıklı düşündüğü, genelde kabul gören bir tespittir. Günümüzde siyasete kadın eli değmeli diyen görüş de bu tespitten hareket ediyor. Söz konusu bakım etiği nedeniyle kadınların daha barışçı ve rekabetten uzak bir tavır sergileyeceği kanaati tartışmasız genel kabul görüyor. Bunun yanı sıra feministler, kadınların bağlamsal ve ilişkisel düşündükleri, bakım ve hayatın devamlılığını önceledikleri için 'Öteki'nin gerçekliğine saygı açısından da daha avantajlı bir konumda olduklarını iddia ederler.

Fakat *"annece düşünme"*nin, daha yüksek bir ahlakî düzeye sahip olmaksızın tek başına ötekine saygıya ne kadar yardımcı olduğu, oldukça tartışmalı bir iddiadır. Zira kendi çocukları için başkalarının çocuklarını feda etme, hiç de seyrek rastlanır bir durum değildir. Tek başına kadın olmanın daha barışçıl, daha insanî, bir tavrın garantisi olamayacağını, toplumsal ve siyasal pratikler de gösteriyor. Irak işgali esnasında Amerikalı kadın askerlerin barışçıl kadın tavrı ile bağdaştırılması mümkün olmayan davranışları, özellikle işkenceci Lyndy England'ın şahsında somutlaşmıştı.

Yukarıdaki hikâyeler üzerinden gidecek olursak, kadınların etik tepkileri ile ilgili değerlendirmede ihmal edilen ya da

gözden kaçan bir husus var. Hem Kitab-ı Mukaddes kıssasında, hem de Brecht'in *"Kafkas Tebeşir Dairesi"* hikâyesinde bir de öteki kadınlar var. Hz. Süleyman'ın çocuğu kılıçla ikiye bölelim teklifine itiraz etmeyen, çocuğu, tebeşirle çizilen dairenin dışına çıkarabilmek için kolunu çekiştiren diğer kadınlar. Bu da gösteriyor ki, bakım etiği ve annece düşünme daha ziyade kadınca bir tavır da olsa bütün kadın cinsini kapsayacak denli genellemeye izin verecek bir açıklama değil.

Aslında kadınların gündelik hayata dair kararlar alırken, ilişkileri, bağlamı ve süreçleri daha çok dikkate alan değerlendirmeler yaptığını, kavramsal bir çerçeveye ihtiyaç duymadan da gözlemlemiştir pek çoğumuz. Bu açıdan bakıldığında Gilligan'ın kadın ve erkek arasında etik tepkilerin farklılışacağına dair görüşü doğru kabul edilebilir. Fakat gündelik hayatla ilgili değer yargıları ile dünyanın tabiatı, insanın gayesi gibi felsefî meseleleri bir tutmak yanlış olur. Çünkü, yaşanan gerçekliğin hay huyu içinde şekillenen tepkilerde kadınla erkek arasında bir farklılık söz konusu olabilir, ama hakikatle ilgili metafizik değerlendirmelerde kadınla erkek arasında temel bir farklılık olduğunu iddia etmek, çok daha başka bir şeydir.

Nitekim akademik feminizm, bu farklılık iddasını bilgi ve hakikat anlayışına kadar götürür. Akademik feminizm, *"kadın düşüncesi"*nin kategorik olarak erkek düşüncesinden farklı olduğu görüşünden hareket eder. Bu nedenle de erkeklerin kadınlar hakkında söyleyecekleri bir şeyleri olmadığını iddia ederler. Bu bakışa göre kadın-erkek farkı, sadece cinslerin kendilerine özgü meselelere yönelmeleri şeklinde bir sonuç vermez. Aynı zamanda temelde kavramları ele alış tarzlarını da etkiler. Söylediklerine bakılırsa, bilgi de cinsiyet bağımlıdır; neyin doğru neyin yanlış olduğuna karar vermek, cinsiyet farkına göre değişir. Böyle olunca kadınların ve erkeklerin *"hakikat"*i de farklı olacaktır. Kadın merkezli din yorumu ile ilgili tartışmaları,

siyasal muhtevasının yanı sıra bir de bu farklılık vurgusu üzerinden okumak gerekmektedir.

Çünkü özellikle son elli yıldır ‘kadın bakış açısı’ kavramının, gündelik hayattan bilim felsefesine ve en son olarak da dinin anlaşılması ve yaşanmasına uygulandığı bir döneme şahitlik ediyoruz. Gündelik hayattaki farklı tavır alışlarda, fıtrî farklılıklardan ve toplumsal ihtiyaçlardan kaynaklanan rol dağılımlarında, dinin teferruatında ve bazı dinî uygulamalarda kadınla erkek arasında birtakım farklılıkların olduğu herkesin malumu.

Fakat kadınla erkek arasında hakikatin algılanması bağlamında varoluşsal boyutta bir farklılık olduğunu iddia etmek, tevhidî anlayışla tevil edilmesi mümkün olmayan bir yaklaşımdır. Bu sebeple her ne kadar itikadı değil uygulamayı vurgulayan bir terkip ise de *“kadın dindarlığı”* gibi bir kavramlaştırma, sorgulamaksızın kabul edilmemelidir. Çünkü *“kadın”*ı merkeze alan toplumsal, siyasal ve felsefî analizlerden yola çıkarak vahyin muhatabı olan insanı da kadın ve erkek diye uzlaşmaz kategorilere ayırmak, varoluşsal açıdan ciddi bir sorun teşkil eder. Elbette tüm bunları söylerken yaratılışın çiftler halinde oluşunun hikmetini, bunun Allah Teâlâ’nın celâl ve cemal sıfatlarının bir tezahürü olduğu gerçeğini de göz ardı etmemek gerekir.

Diğer taraftan bir kavram tedavüle sokulduğunda, arka planındaki tarihsel bagaj da dikkate alınmalıdır. Mesela ‘kadın dindarlığı’ gibi bir kavram, kadınlar ve din ilişkisinin çözümlenemez mahiyetiyle ilgili çağrışımları da beraberinde taşımaktadır. *“Kadın ve din”*, aralarında sanki zımnî bir karşıtlık varmış gibi bir terkipte ele alınıyor nicedir. Dinlerin, özellikle tek tanrılı dinlerin kadınları, erkeklere nazaran ikincil kabul ettiği; dinî uygulamalar ve bu kabule dayanan geleneksel anlayışın kadınlar için özgürlüğü kısıtlayıcı, eşitliği engelleyici bir neticeye yol açtığı şeklinde bir iddia açıktan dile getiriliyor. Alman Hindolog Moriz Winternitz’in şu tespiti, özellikle akademik camiada hakim olan bu kanının genel bir ifadesi gibi: *“Kadınlar her zaman dinin en iyi*

dostları olmuştur, fakat din genellikle kadınlara dost olmamıştır."

Bu ön kabul nedeniyle kadınların hak arayışı ile din arasında hep gerilimli bir ilişki varolmuştur. 19. yüzyılın feministleri kadın hakları ile ilgili bir mücadeleye girdiklerinde Aydınlanmanın temel felsefesine yaslanıyorlardı. Yani artık Tanrı'nın insanlar için bir yol gösterdiği, kadın erkek ve yaratıcı arasındaki ilişkilerin bir üst merciden düzenlendiği bir anlayış kabul edilemezdi. Bu süreçte kadın haklarını savunanlardan pek çoğu dini tamamen redderken bazıları da erkeklerin tarih boyuca dini kadınlar aleyhine yorumladığı ön kabulünden yola çıkarak *"Kadın İncili"* yazdılar. Maria Magdelena'yı ön plana çıkaran, Tanrı'nın kendisini bir oğulda temsil etmesini eleştiren bir feminist yazın ortaya çıktı.

İlahiyat açısından bakıldığında tanrının bir erkekte tecessüm ettiği Hristiyanlık anlayışının böyle bir tepki görmesini normal karşılayabiliriz. Fakat uhrevî olanı tamamen reddeden, kendi anlamlılığını kendisi bulmaya niyetlenen modern insanın diğer dinlere ilişkin tavrında da pek bir farklılık söz konusu değildir. 'Dinler kadınlar için ezicidir' anlayışı kadın özgürleşmesi hareketinin temel kabullerinden biridir. Söz konusu din İslam olduğunda bu kısıtlayıcılık ve *"kadınların ezilmişliği"* söyleminin arkasında koskoca bir oryantalist külliyat da yer alır. Kadın ve din kavramlarını bir arada kullanırken bütün bu tarihsel geçmişin izlerini de yanımıza çağırıyoruz aslında.

Bugün gelinen noktada dinin yeniden yorumlanması gibi siyasi bir mevzuda *"kadın bakış açısı"*nın devreye girmesi, kadınların dini/erkeklerin dini gibi ilk bakışta pek çok kişinin *"bu kadar da değil"* diyeceği bir ayrımı gündeme getirmektedir. Ve bu ayrım, ilmihal düzeyi diyebileceğimiz gündelik hayattaki tepkiler ve davranışlardaki farklılığı, insanın yeryüzündeki hakikati, vahye muhataplık, nübüvvet gibi varoluşsal düzeye taşımak anlamına da gelmektedir.

Yukarıdaki kıssalarla ilgili yorumları tekrar hatırlayacak olursak şöyle diyebiliriz: Hayat ve hakikat gibi varoluşsal açıdan merkezi bir konuda, erkekler ile kadınların ahlakî tavırlarını, etik tepkilerini, uzlaşmaz bir farklılığa mahkum etmek çok ciddi bir iddiadır. Bu iddianın hem tevhidi (birlik) temel alan dini anlayış açısından, hem de ortak insanlık hakikati açısından kabul edilemezliğini, cinsiyetçi dil tuzağına düşmeden ortaya koymak, *“vasat ümmet”* sorumluluğunu üstlenen bizler için bir zarurettir.

---

[8] Nazife ŞİŞMAN, Diyanet Aylık Dergi Mart 2008 Sayı 207

Kadın Dindarlığı Algısal Bir Yanılgı mı,Yoksa Gerçeklik mi?[9]

Her ne kadar gündelik dilde sosyal temsil imkânı bulsa ve sıklıkla kullanılsa da akademik anlamda dindarlığın tanımlanması, çeşitlendirilmesi ve boyutlandırılması oldukça problemlidir. Kuşkusuz bu durum söz konusu kavramın ele avuca sığmayan bir yapı ve muhteva arz etmesinden kaynaklanmaktadır. Zira *“Dindar kimdir?” “Bir kişiyi dindar kabul edebilmek için temel ölçütler nelerdir?” “Farklı dindarlık tiplerinden söz edilebilir mi?” “Dindarlıkla maneviyat nerelerde örtüşmekte, nerelerde ayrışmaktadır?”* vb. sorulara net ve kesin cevaplar bulunabilmiş değildir. Tartışmalar devam etmekle birlikte dindarlığın ne olduğu, dolayısıyla kimlere dindar denilebileceği konusunda belli kıstaslara dayanarak ön plana çıkarılan çeşitli yaklaşımların var olduğunu da hatırlatmak gerekir.

Genel bir çerçeve çizilecek olursa, bir kişinin mensup olduğu diniyle duygusal, düşünsel ve davranışsal açıdan ilgili olması *“dindarlık”* olarak nitelendirilebilir. Ancak bunun nasıl ölçüleceği bir başka temel sorunu oluşturmaktadır. Bu noktada en azından; a] Kişinin kendisini dindar olarak algılaması, b] Çevresinin onu dindar olarak nitelendirmesi, c] Geçerli ve güvenilir ölçekler vasıtasıyla bireysel dindarlığın yönünün ve yoğunluğunun belirlenmesi olmak üzere üç temel sorunla karşılaşılmaktadır. Buna bir de: *“Dindarlık olarak ifade edilen şey gerçekten dindarlık mı, yoksa başka bir şey mi?”* sorusu eklenecek olursa mesele içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. İşte bu sebeple cinsiyetle dindarlık arasında nasıl bir ilişki olduğu sorgulanırken,

burada bahsedilen sınırlar ve sorunlarla uğraşmak kaçınılmaz olmaktadır.

Toplum içinde *“kadınların daha dindar”* olduğu yönünde birtakım kanaatler dilden dile dolaşsa da *“Kadınlar mı daha dindardır, yoksa erkekler mi?”* sorusuna verilen akademik cevaplar dindarlığın tanımına, çeşitlerine, ölçülme şekline ve örneklemin kendine has özelliklerine göre farklılık arz etmektedir.

Dinî hayatın çok boyutlu/yönlü ele alındığı çalışmalarda, bazı boyutlarda kadınların, bazılarında ise erkeklerin daha dindar olduğu ileri sürülmektedir. Meselâ Kendler ve arkadaşlarının [Dimensions of religiosity and their relationship to lifetime psychiatric and substance use disorders. American Journal of Psychiatry 160 {3}, 2003, s. 496-503] bulgularına göre, kadınlar *“genel dindarlık”*, *“sosyal dindarlık”*, *“Allah’a bağlılık”* ve *“tövbe”* boyutlarında; erkeklerse *“otoriter/yargılayıcı Allah inancında”* daha yüksek puan almıştır. Fukuyama’nın çalışması da benzer bir sonuç içermektedir. Ona göre kadınlar dinin, özellikle *“inanç”*, *“ibadet”* ve *“duygu”* boyutlarında, erkekler ise *“bilgi”* boyutunda daha dindar bir görüntü içerisindedirler. [Yaparel, R., Yirmi-kırk yaş arası kişilerde dinî hayat ile psiko-sosyal uyum arasındaki ilişki üzerine bir araştırma. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1987, s. 40] Yapıcının [Yapıcı, A., Ruh sağlığı ve din: Psiko-sosyal uyum ve dindarlık. Adana 2007, Karahan Kitabevi] araştırmasında kız öğrencilerin *“dinin etkisini hissetme”*, *“dua etme”*, *“tövbe edip af dileme”*, *“dine önem verme”* ve *“öznel dindarlık algısı”* açısından erkeklerden daha önde olduğu, ancak *“Allah’ın varlığını iç dünyada hissetme”*, *“namaz kılma”* ve *“oruç tutma”* bakımından her iki cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlar kadınların erkeklere nispetle dindarlığa daha eğilimli olduğunu gösterecek mahiyettedir. Hatta mevcut bulgulardan hareket eden Beit-Hallahmi [Beit-Hallahmi, B., Prolegomena to the psychological study of

religion. London & Toronto 1989, Associated University Presses, s. 65] *“dindarlık ve dinî ilginin hemen hemen her türlü ölçümünde kadınların erkeklerden daha yüksek puan aldığını”* söylemektedir. Aynı şekilde, *“dinî inanç ve dinî davranışlar üzerinde yapılan çalışmalarda kadınların erkeklere nispetle daha dindar olduğunu”* ifade eden Miller ve Hoffman’a [Miller, A. S. & Hoffmann, J. P., Risk and religion: An explanation of gender differences in religiosity. Journal for the Scientific Study of Religion 34 {1}, 1995, 63] göre: *“Kadınlar dinî organizasyonlara daha sık katılmakta, dinsizliğe daha az eğilimli, inançlarında ise daha samimi ve sadık bir duruş sergilemektedir.”*

Kadınların neden daha dindar olduğu meselesine gelince, bu hususta birbiriyle örtüşen ve çelişen çok farklı görüşlerin var olduğunu söylemek durumundayız. Öncelikle kadınların gündelik hayatlarında daha fazla risk altında oldukları, dolayısıyla tehlikelerden korunma arzusuyla dini daha çok önemsedikleri ileri sürülmektedir. [Miller & Hoffman, a.g.e.] Genç kadınların dinî inanç ve bağlılıklar sayesinde daha güçlü ve daha başarılı bir sosyalleşme yaşadıkları, hatta onların aile içindeki konumlarının din ile meşrulaştırılıp devam ettirildiği genellikle vurgulanan bir husustur. Bu da çocuk yetiştirmeye ve aile birlikteliğine önem veren kadınların nispeten daha dindar oldukları şeklinde değerlendirilebilir. [Sherkat, D. E. & Ellison, C. G., Din sosyolojisinde son gelişmeler ve gündemdeki tartışmalar (Çev. İ. Çapcıoğlu). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2004, XLV {1}, 225-262] Bununla birlikte, kadınların erkeklere nispetle duygusal açıdan güçlü, bedensel açıdan daha zayıf olmalarını ön plana çıkaran görüşleri de burada hatırlatmakta fayda vardır. Çünkü Tarhan’ın da [Tarhan, N., Kadın psikolojisi. İstanbul 2005, Nesil Yay., s. 333-334] belirttiği gibi, kadınların erkeklere kıyasla kendilerini daha zayıf hissetmeleri, zorluklarla mücadelede direnme güçlerinin daha az oluşu, onlarda erkekler kadar kuvvetli olmadıkları duygusunu uyandırabilir. Bu da kadınların

insanüstü bir güce sığınma duygularını harekete geçirmiş olabilir. Dolayısıyla çaresiz kaldıklarında bir otoriteye sığınma ihtiyacı onları mutlu ettiğinden, dinî konular kadınlar için daha çekicidir. Erkeklerin egolarına daha fazla güvenme, sınırsız ve sorumsuz davranma eğilimleri, onları hesap verme ve kontrol edilme açısından rahatsız ve huzursuz edebilir. Söz konusu eğilimler ve tedirginlikler erkeklerin kadınlara nispetle dine daha az yönelmelerine sebep teşkil edebilir. Ayrıca *“karşılıksız sevgi”* olarak bilinen *“şefkat”* duygusu dinin önerdiği *“merhamet”* duygusuyla örtüştüğü için, kadınların psikolojik doğaları gereği dine daha yatkın oldukları düşünülebilir. [Tarhan, a.g.e.]

Buradaki görüşlere ilâve olarak, kadınların erkeklere nispetle; a] Daha fazla suçluluk ve pişmanlık duygusu yaşadıkları, b] Kendilerini gerçekleştirme, meslek edinme ve ekonomik bağımsızlık başta olmak üzere çeşitli konularda daha fazla engellenmişlik hissi çektikleri, c] Daha fazla çalışma hayatının dışında kaldıkları, d] Etkilenmeye ve ikna edilebilirliğe daha açık oldukları, e] Kişilik özelliği açısından daha az saldırgan, daha fazla çekingen, daha çok itaatkâr, bağımlı ve pasif, daha çok kaygılı, endişeli ve sıkıntılı oldukları, f] Gündelik hayatta maruz kaldıkları stresle başa çıkmada zorlandıkları, g] Erkek hâkim toplumsal yapıda itaat ve sorumluluğu daha fazla içselleştirdikleri için dindar olmaya daha meyilli oldukları söylenmektedir. [Argyle, M. & Beit-Hallahmi, B., The social psychology of religion. London & Boston 1975, Routledge & Kegan Paul, s. 77-79]

Burada bahsedilen sebeplerin büyük bir kısmı Hristiyan topluluklar üzerinde yapılan çalışmalara dayandığı için, bunların Müslüman Türk toplumundaki kadınlar açısından geçerli olup olmadığı tartışmaya açık bir konudur. Çünkü kadınların erkeklerden daha dindar olduğu yönündeki yargı farklı kültürel ve dinî yapılarda destek bulmamaktadır. Meselâ, Sullins [Sullins, D. P., Gender and religion: Deconstructing universality, constructing complexity. American Journal of Sociology 2006, 112, 838-880] Batılı

toplumlarda yapılan araştırmalarda, her ne kadar kadınların erkeklere nispetle daha dindar olduğu yönünde bulgulara ulaşılmış olsa da, bu durumun evrensel bir olgu olarak kabul edilemeyeceğini belirtmektedir. Zira büyük ölçekli bazı çalışmalarda gerek kişisel dindarlık gerekse dinî aktivitelere katılma hususunda her iki cinsiyet arasında belirgin bir farklılık tespit edilememiştir. Bunun da ötesinde özellikle Yahudiler ve Müslümanlar arasında gerçekleştirilen pek çok araştırmada kadınların değil, erkeklerin daha dindar olduğu yönünde bulgulara ulaşılmıştır. [bk. Sullins, a.g.e.] Gerçekten de Müslüman-Türk örneklemi üzerinde yürütülen bazı çalışmalarda erkeklerin dindarlık puanlarının kadınlardan daha yüksek çıktığı görülmektedir. Ancak bu ifadeyi de genelleştirmemek gerekir. Zira kadınların erkeklerden daha dindar olduğunu ortaya koyan araştırmaların yanı sıra dindarlık açısından her iki cinsiyet arasında anlamlı farklılıkların olmadığını tespit eden çalışmalar da mevcuttur. [Daha fazla bilgi için, bk Yapıcı, A., Yeni bir dindarlık ölçeği ve üniversiteli gençlerin dinin etkisini hissetme düzeyi. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 6 {1}, 2006, 65-115; Yapıcı, a.g.e., 2007; Yıldız, M., Ölüm kaygısı ve dindarlık. İzmir 2006, İzmir İlahiyat Vakfı Yay; Uysal, V., Türkiye'de dindarlık ve kadın. İstanbul 2006, DEM Yay; Mehmedoğlu, A. U., Kişilik ve din. İstanbul 2004, DEM Yay; Çelik, C., Şehirleşme ve din. Konya 2002, Çizgi Kitabevi]

Burada şu hususu özellikle vurgulamak gerekir ki, kadınların dindarlık düzeyi çeşitli faktörlere (yaş, medenî durum, eğitim seviyesi, gelir düzeyi, meslek vs.) bağlı olarak farklı bir biçim kazanabilmektedir. Meselâ Çelik [a.g.e.] Konya'da gerçekleştirdiği araştırmasında kadınların çalışıp çalışmamasına göre ibadet davranışlarının farklılaştığını tespit etmiştir. Aynı şekilde Almanya'da yaşayan Türk işçileri üzerinde yürüttüğü araştırmasında Taştan [Taştan, A. V., Değişim sürecinde kimlik ve din: Kayseri'den yurt dışına işçi göçü olayının kültürel boyutu. Kayseri 1996, Kayseri

Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay.], her ne kadar namaz kılma açısından kadınlarla erkekler arasında anlamlı bir farklılık olmasa da, çalışan kadınların erkeklere nispetle daha az namaz kıldığından bahsetmektedir. Fırat'ın [Fırat, E., Üniversite öğrencilerinde Allah inancı ve din duygusu. Basılmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara 1977] üniversiteli gençler üzerinden elde ettiği bulgulara göre dindarlık açısından cinsiyetler arasındaki farklılıklar çok net ve belirgin olmamakla birlikte, kızlar erkeklere nispetle daha şüpheci bir tavır içerisindedirler. Nitekim Bayyiğit de [Bayyiğit, M., Üniversite gençliğinin dini inanç, tutum ve davranışları üzerine bir araştırma. Basılmamış doktora tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1989] yine üniversiteli gençler üzerinde yürüttüğü ankete dayanarak kızların erkeklere oranla gerek dine ilgisizlik gerekse inançsızlık eğilimlerinin daha fazla olduğunu söylemektedir.

Kuşkusuz bu tür sonuçlar kadın dindarlığının sosyal değişme sürecinde kısmî bir dönüşüm geçirdiğini de ortaya koymaktadır. Görüleceği üzere dindarlık düzeyinin farklılaşmasında sadece cinsiyet değil, bununla birlikte başka faktörler de etkilidir. Dahası, ülkemizde yapılan çalışmalarda dindarlığın farklı kriterlerden hareketle tanımlandığı ve farklı şekillerde ölçülmeye çalışıldığı unutulmamalıdır. Öyleyse kadın dindarlığı konusunda ulaşılan sonuçların kullanılan dindarlık kıstaslarına ve araştırma yapılan grubun özelliklerine göre değiştiği dikkatten kaçırılmamalıdır.

Toparlayacak olursak, ülkemizde yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar üç farklı yargıyı beraberinde getirmektedir: Birincisi, kadınlar erkeklerden daha dindardır. İkincisi, erkekler kadınlardan daha dindardır. Üçüncüsü dindarlık açısından kadın ile erkek arasında anlamlı bir farklılaşma mevcut değildir. Her üç yargıyı destekleyecek araştırma sonuçları da mevcuttur. Buradan hareketle, toplumsal kabuller ve gündelik hayattan edinilen gözlemler

kadınların daha dindar olduğunu teyit etse de bilimsel çalışmalarda ulaşılan bulguların bu konuda açık bir hükme varmayı engellediği ifade edilebilir. Bununla birlikte, yine yapılan çalışmalara dayanarak kadınların *“kısmen”* erkeklerden daha dindar olmaya meyilli oldukları görülmektedir. Bu da kadın ve erkek dindarlığının iki farklı uçta yer almadığı, dolayısıyla her iki cinsiyet arasındaki farklılıkların kısmî kaldığı anlamına gelmektedir. Çünkü dindarlık konusunda her iki cinsiyet arasında gözlenen farklılıklar nadiren % 20’yi geçmektedir. [Allport, G. W., Birey ve dini (Çev. B. Sambur). Ankara 2004, Elis Yay, s. 55]

Bir genelleme yapmanın güçlükleriyle birlikte kadınların dindarlıklarının daha ziyade, geleneksel, törensel ve taklidî bir karakter arz ettiği ileri sürülebilir. Nitekim kadınların mevlit ve hatim merasimlerine daha fazla katıldığı, kutsal kabul edilen gün ve gecelerde nafile ibadet yapmaya (namaz, oruç vs.) daha fazla rağbet ettikleri görülmektedir. Ayrıca kadın dindarlığının zihinsel temellerinin kulaktan dolma bilgilerle biçimlendiği, ancak onların inanç ve dinî yaşantıdaki samimiyetlerinin daha kuvvetli olduğu söylenebilir. Dahası günah ve sevap duygusunun kadınlarda daha fazla geliştiği, dolayısıyla onların dindarlıklarının şekillenmesinde söz konusu bu iki duygunun belirgin olarak devreye girdiği düşünülebilir. [bk. Şahin, İ., Değişim sürecindeki bir Anadolu kasabasında kadın dindarlığı. Boğazlıyan örneği. Ü. Günay & C. Çelik (Ed.), Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi içinde (ss. 321-345), Adana 2006, Karahan Yay.]

Bu arada şu hususun altını önemle çizmek gerekir ki, kadınlar kurşun döktürme, fala baktırma, büyü yaptırma ya da bozdurma, cinci-muskacı hoca olarak tanımlanan kişilerle temas kurma, kutsal kabul edilen ziyaret yerlerinde çok çeşitli gayelerle dua etme ve adakta bulunma başta olmak üzere *“halk dindarlığı”* olarak adlandırılan pek çok hususta daha fazla ön plana çıkmaktadırlar. [krş. Arslan, M., Türk popüler dindarlığı. İstanbul 2004, DEM Yay, s. 202-205]

Kadınların kitabî dindarlıktan öte geleneksel halk dindarlığına daha eğilimli oldukları sosyo-psikolojik bir gerçeklik olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca kadınlarda sağlıklı ve nitelikli dinî bilgi düzeylerinin zayıf kalması, onların bu tür uygulamalara rağbet etmesini artırabilmektedir. Bu sebeple kadın dindarlığının hurafelerden arındırılmış bir şekilde gelişip serpilmesinde nitelikli bir din eğitimi mutlaka gereklidir.

Özetle, kadın dindarlığının hem bireysel (fiziksel ve duygusal) hem de çevresel (sosyo-kültürel ve ortamsal) faktörlerden beslendiği söylenebilir. Sosyal değişme ve modernleşme sürecinde kadınların dindarlığının yavaş yavaş dönüşüm sürecine girdiğini de ilâve etmek gerekir.

---

[9] Doç. Dr. Asım YAPICI, Diyanet Aylık Dergi Mart 2008 Sayı 207

Kadın Dindarlığında Toplumsal Faktörler[10]

Kadın ve onun dinî hayatı; kadın, din ve dindarlıkla ilgili araştırmalarda temel tartışma konuları arasındaki önemli konumunu muhafaza etmektedir. Esasen kadına ve onun çeşitli yönelimlerine dair tartışmalar yeni değildir. Ancak kadın üzerine tartışmalar, modern dönemde farklı bir biçimde yürütülmektedir. Modern zamanlarda bir yönüyle kadının erkek pozisyonu karşısında daha iyi bir konuma kavuşturulması etrafında, bir yönüyle de kadının bir tüketim aracı olarak işlevselleştirilmesi çerçevesinde kadın değerlendirilmektedir.

Kadın ile erkek arasındaki biyolojik farklılığın toplumsal ve kültürel bir farklılığa dönüştürülmesi ve bu farklılığın, en köklü değişim süreçlerine dahi direnç göstermesi, [Musa Carullah, Hatun, Kitabiyat, 3. Baskı, Ankara 2002, s. 8] tarih boyunca en yaygın ve en etkin meşrulaştırma aracı olan din [Ejder Okumuş, Dinin Meşrulaştırma Gücü, Ark Kitapları, İstanbul 2003; Peter L. Berger, Dinin Sosyal Gerçekliği, İnsan Yayınları, İstanbul 1993] aracılığıyla temellendirilmiş olması ile mümkün olsa gerektir.

Tarihsel bir gerçeklik olarak, kadının içinde yaşadığı toplumda konumlandırıldığı sosyal pozisyonu ile onun dinî hayatı arasında doğrudan bir ilişki mevcuttur. Bu durum, dinin toplumsal dinamiklerle olan karşılıklı etkileşiminin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Dinin toplumsal yapı ve dinamikleri ile olan bu yakın münasebetinden dolayı, örneğin bir ferdin zihniyet dünyasını ve dinî yönünü çözümlemeye ilişkin bir çabada, öncelikle onun içinde bulunduğu sosyo-kültürel yapıyı anlama ihtiyacı vardır.

İslam, ontolojik bağlamda kadın ve erkek arasında eşitliği öngörür. İslam Peygamberi, örnek kişiliği ile bize bunu göstermiş, ispat etmiştir. Sahabe de eşitliği içselleştirmiş ve yaşamıştır. Ancak tarihî süreç içerisinde zamanla Müslümanlar arasında genel olarak kadının hırpalanmasını beraberinde getiren bir tutumun geçerli olmaya başladığı inkâr edilemez. Fakat belirtilmelidir ki bu, İslam'dan değil, çeşitli kültür ve yanlış dinî anlayışlardan kaynaklanmıştır.

Konuya cinsiyet temelinde dindarlıkla bağlantılı olarak bakmak istersek, biyolojik, psikolojik, toplumsal ve ekonomik farklılıkları, kadının dinî hayatını erkeğinkinden farklı şekillerde tecrübe etmesini netice vermektedir. Ancak Türkiye'de kadın dindarlığını işleyen çalışmalar sınırlı olduğundan, bu çalışmalar henüz bir tipleştirme yapma konusunda yol gösterecek olgunluğa ulaşamamıştır. Özellikle toplumsal cinsiyet bağlamında yapılan çalışmalarda çok farklı sonuçlar elde edilmiştir. [Bkz. Abdussamet Kaya, Göç Bağlamında Kadının Dinsel Dönüşümü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2007, s.66–67] Bununla birlikte kadın dindarlığını etkileyen nedenlere ait ipuçları arasında, en önemli payın 'kadının toplumsal konumu'na ait olduğu açıktır.

Kadın dindarlığını konu alan çalışmalarda kadınların popüler dinî inanışları üzerine vurgu yapılır ve bu durum genellikle kadının eğitim ve öğretim konusunda arkalanması, aile içindeki geleneksel konumu, sosyal içerikli ibadetlerin erkeklere hasredilmesi, kadının dinî sosyalleşmesinin popüler inanç ve uygulamaların yoğun olarak bulunduğu ortamlarda gerçekleşmesi, göç ve yeniden kimliklenme süreci, modernleşme ile gelen bireyselleşme ve yalnızlaşma gibi etkenlerle ilişkilendirilir.

Geleneksel dindarlık atmosferinde kadının dindarlığı, sosyal konumunu belirleyen edilgenlik durumu ile ayrı düşünülemeyecek şekilde, daha çok şekilde kalan, derinliksiz bir hâl arz etmektedir. Bu dindarlık tarzında, kadın çoğunlukla içinde yaşadığı toplumun gelenekleri ile dinin

kuralları arasındaki ayırımları fark edemeyecek pozisyondadır. Geleneksel olanın çerçevelediği dar sosyalleşme ortamının kalıpsal kabullerinden ve bilgiyi dönüştürebilecek eğitsel yeterlikten yoksun olması nedeniyle olsa gerektir ki, kadınlar toplumun genel havası içerisinde tevarüs eden batıl inançlara, erkeklerden daha çok iltifat etmektedirler. [Celalettin Çelik, Şehirleşme ve Din, Çizgi Kitabevi, Konya 2002. s. 213; Güstav Mensching, Dinî Sosyoloji, çev.: Mehmet Aydın, Tekin Kitabevi, Konya 1994, s. 140] Bu durumda kadının kitabî dindarlık biçimlerini sunan din hizmetlerinden doğrudan yararlanamamasının da etkisi vardır.

Türkiye'de kadın dindarlığını, dindarlığın Türkiye'ye özgü biçimleri atmosferinde değerlendirmek gerekir. Nüfusunun büyük çoğunluğunun Müslüman olmasının yanında, çeşitli sosyal ve kültürel farklılıklar nedeni ile dindarlığın yansıma biçimlerinin farklılaşması, -sınırları gevşek ve içinde farklı alt dindarlıkları barındıracak şekilde bir Türkiye dindarlığından bahsedilebilirse de- [Ejder Okumuş, "İslam'ın Yerel Bağlamları", Değerler Eğitimi Dergisi, 4/11, 2006] Türkiye'de tekdüze bir dindarlıktan veya dinsellikten söz etmeyi imkânsız kılmaktadır. [Necdet Subaşı, 'Türk[iye] Dindarlığı: Yeni Tipolojiler', İslamiyat, V, 2002, s. 4, s. 18]

Türkiye'de kadın dindarlığının genel karakterinin daha çok popüler inanç ve uygulamalarla şekillendiğini söylemek mümkündür. Popüler dindarlık; derin dinî bilgiye dayanmayan, halk tabakasında yaygın olan dinî inanış ve uygulamaları ifade eder. Kırsal ve kentsel uygulamalarında çeşitli ton ve yoğunluk farklılıkları bulunmakla beraber, bu dindarlığın içinde sûfilik ve tarikat etkileri ile çeşitli halk inançları ve uygulamaları, ziyaret ve adak dindarlığı, değişik örf ve âdetler, dinî ve büyüsel unsurlar yer almaktadır. Bu dindarlık tipi, kitabî dindarlıktan ayrılır.

Kadınların popüler dinî inanç ve uygulamalara daha yoğun iltifat etmesinde, toplumsal konumları ve eğitsel imkânsızlıklarının yanında, halk kitlelerinin eğitiminde

hikâyeci metodun ağırlıklı olarak kullanılması, yazılı emirden daha çok sözlü olanın referans alınması, özendirici ve sakındırıcı yöntemlerde korkunun öne çıkarılması, peygamber sevgisini aşılamak amacıyla onun insanüstü bir kişi olarak sunulması ve bunların temini için efsanelerin, mitolojik unsurların ve diğer dinlerden birçok anlayışın temel dinî kaynaklara geçirilmiş olmasının da büyük etkisi olmuştur. [Hatice Kelpetin Arpaguş, Osmanlı Halkının Geleneksel İslam Anlayışı ve Kaynakları, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2001, s. 376-377]

Öte yandan okur-yazarlığın artması, din eğitiminin kitlelere daha etkin biçimde sağlıklı olarak verilecek imkânlara ulaşılması gibi sebeplerle, kitleler arasında zayıflamış ve birçok biçimleri kaybolmuş gözükse de, popüler dindarlık Türkiye'de toplumun dinî hayatındaki kapsamlı etkisini sürdürmektedir. [Arslan, Mustafa, Türk Popüler Dindarlığı, Dem Yayınları, İstanbul 2004, s. 67]

Türkiye'de kadınların dindarlığı, bilgi ve ahlak merkezli bir dindarlıktan [Ejder Okumuş, "Ahlâk Aşınması Karşısında Bilgiye Dayalı Güzel Ahlâk", Diyanet Aylık Dergi, Sayı: 200, Ağustos 2007, ss. 22-24] öte, genel olarak İslam'ın beş şartını merkeze alan ve popüler inançlarla harmanlanmış bir dindarlık biçimi görünümündedir. İslam'ın öngördüğü hayat anlayışının dar bir alanını kapsayan bu dindarlıkta, dinî pratiklerin şekilci ve mekanik bir anlayışla icra edilmesi, bu pratiklere yüklenen bireysel ve toplumsal hayatı düzenleme misyonunu işlevsiz kılmaktadır.

Türkiye'de toplumsal dinamiklerin 1950'li yıllardan başlayıp, 1990'lı yıllarda yoğun olarak yaşanan kırdan kente göç olgusu paralelinde şekillendiğini söylemek mümkündür. Sosyo-kültürel olarak bir alt-üst oluşu ifade eden bu göç süreci her alanda olduğu gibi, kadınların dinî hayatlarında da önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Kentleşme olgusu ile birlikte insanların dine olan ilgilerinin azalacağı fikri, sosyal bilimcilerin genel kabulü hâline gelmişken; Türkiye gibi geçiş toplumlarında daha çok bu durumun tersi

istikamette bir durum söz konusu olmaktadır. Bu toplumlarda sanayileşme ve toplumsal değişmeye paralel olarak, dindarlıkta ve hatta geleneksel dindarlık formlarında bir değişim ve yükseliş görülmektedir. [Ejder Okumuş, “Secularization and Religion”, Euro Agenda/Avrupa Günlüğü, Yıl: 4, Sayı: 7, 2005, ss. 335-356]

Kadının göç sonrasında kent ortamındaki yeni kimliklenme çabalarında din, farklı düzeylerde etkili olmuştur. Kentlerimizin kırsaldan gelenleri ekonomik ve sosyal olarak özümseyecek yeterlilikte olmaması diğer birçok konuda olduğu gibi, dinî kimliğin yeniden inşasında da çeşitli patolojik durumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Örneğin kentsel kültürle bütünleşemeyen yeni kentliler bir tür kültürel gettolaşma tablosu içinde bir yandan dinî, radikal yorumlarla bir çatışma unsuru olarak işlevselleştirirken, diğer yandan kırsaldaki cemaat baskısının ortadan kalkması ile bireysel olarak dinî pratiklere ilgisiz kaldıkları görülmektedir.

Diğer taraftan bilgi kaynaklarının çoğalması ve eğitim düzeyindeki artışın etkisi ile bireysel yorumların giderek artması, dinî otoritelere olan ilginin zayıflamasına neden olmuştur. Çeşitli modernleşme araçlarına ilgisi artan cemaat tipi dinî oluşumlara katılan kadınlar, gelenek ve modernliğin farklı algı ve hayat biçimlerini birlikte tecrübe etmektedirler.

Türkiye’de dindarlığın sosyal boyutuna ilişkin olarak kadınların özellikle eş seçiminde dindarlık şartına önem verme, doğum kontrolüne taraftar olma, kendini çok dindar olarak değerlendirme, kadınların bir işte çalışabilmesini olumlu karşılama tutumunun, erkeklerden daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Yine kadınların dinî amaçlı bazı kurumsallaşmış faaliyetler (dernek, vakıf, vb.) aracılığı ile kamusal alana girme eğilimlerindeki artış, kadınların dinî hayatında farklı açılımların tezahür edeceğine de işaret etmektedir.

Son dönemlerde görülen ekonomik ve sosyal gelişmelerin, kadınların toplumsal konumlarında iyileşmeye katkıda

bulunduğu görülmekte, dinsellik ve dindarlığın sosyal hayatta artan etkisine, kadınların olumlu cevap verdikleri gözlenmektedir.

---

[10] Abdussamet Kaya, Diyanet Avrupa Dergi Mart 2008 Sayı 107

Yap Ki Göresin[11]

Abdullah b. Ömer (r.a.) den nakledildiğine göre Allah Rasulü (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *“Atalarınıza iyilikte bulununki çocuklarınız da size iyilikte bulunsunlar; siz iffetli olunki kadınlarınız da iffetli olsunlar.”* [Taberânî, el-Mu’cemu’l-Evsat, 1 / 299]

Hadis-i şerif, biri, ana-babaya iyilikte bulunmak, diğeri, iffetli olmak gibi iki önemli konuya dikkat çekmektedir. Hadisin ilk kısmında yer alan, *“atalara iyilikte bulunma”* tavsiyesi, Kur’an-ı Kerim’in birçok ayetinde emredilen bir husustur. [İsrâ, 17/23; Ankebût, 29/8; Lokman, 31/14] Sevgili Peygamberimiz, bir yandan Cenab-ı Hakk’ın bu emrini bize hatırlatırken diğer yandan bunun yöntemini öğretmektedir. Yani siz ana-babanıza iyi davranın, onlara saygı ve merhametle muamele edin ki, bunu sizden öğrenen çocuklarınız da size aynı saygıyı göstersin. Bir toplumda, aile bireylerinin birbirlerine karşı nasıl davranacakları, dînî ve kültürel mirasla aktarılan bir geleneğe bağlıdır ve bunun en iyi öğrenileceği mektepler de hiç şüphesiz aile yuvalarıdır. Dolayısıyla, birbirlerine karşı sevgi, saygı, şefkat ve merhamet hisleriyle davranan aile bireylerinden, aynı özellikleri taşıyan nesillerin yetişeceği aşikardır. Ebeveynine saygı göstermeyen ve iyi muamelede bulunmayan bir evladın, kendi çocuğundan, bundan daha fazlasını beklemeye hakkı yoktur.

Sözlükte, fena ve kötü işlerden uzak durmak, namuslu olmak, haramlardan sakınmak, sabrederek başkalarından istememek gibi anlamlara gelen *“iffet”* kavramı, dilimizde daha çok *“namus”* kelimesiyle karşılanmakta ve cinsel içerikli gayrı meşru davranışlardan uzak durmayı ifade

etmektedir. Zina gibi büyük bir günahtan uzak durarak afîf, yani temiz kalabilmek ve meşru olanla yetinmek, kişinin ahlâkî yapısının temel taşını oluşturduğundan, iffet kavramının, daha çok, namusun korunması bağlamında kullanılması doğaldır. Nitekim Cenabı Hakk'ın, *"evlenme imkanı bulamayanlardan, Allah'ın lütfuyla bu imkanı elde edinceye kadar iffetlerini korumalarını"* istemesi [Nur, 24/33] bu manayı pekiştirmektedir.

Hadis-i şerif'in de ifade ettiği gibi iffet, kadın-erkek herkes için aynı derecede önemli ve gereklidir. Namus ve iffeti kadınlara has kılıp erkekleri sadece bunun bekçisi gibi kabul etmek İslamî düşünceye aykırıdır. İslam'da herkes yaptığından sorumludur. İyiliklere sarılmak, kötülüklerden kaçınmak her bireyin sorumluluğunda olduğu gibi, iyiliği tavsiye edip kötülükten sakındırmak da kadın-erkek her Müslümanın görevidir. [Tevbe, 9/71] Dolayısıyla herkes kendi namusunun ve iffetinin bekçisidir. Müslümanlara düşen, bu konuda birbirlerine yardımcı olmaktan ibarettir. Namus kavramını kadınla özdeşleştiren yanlış anlayış kendi döneminde de egemen olduğu için sevgili Peygamberimiz, erkeklere hitaben, *"siz iffetli olun ki kadınlarınız da iffetli olsunlar"* buyurmuştur. Yani önce siz, kadınlarınızda aradığınız o ahlakî özelliği kendi şahsınızda gerçekleştirin ve onlara örnek olunki, onlardan da aynı duyarlılığı bekleyebilesiniz. Sizin iffetli tutumunuz onlara da örnek olsun. İğneyi önce kendinize batırın ki çuvaldızı başkasına batırmaya hakkınız olsun.

İffet uyarısını ilk önce erkeklere yönelten Kur'an-ı Kerim ayetlerinde de bu inceliği görüyoruz. Bilindiği gibi Nur suresinin 30 ve 31. ayetlerinde, önce mü'min erkeklere, sonra da mü'min kadınlara, gözlerini haramdan sakınmaları ve ırzlarını korumaları emredilmektedir. Sanki, toplumda daha ön planda olan, ailede yönetici pozisyonunda bulunan erkeğe, bu konudaki sorumluluğu, öncelikle hatırlatılmaktadır. Müteakib ayette kadına hatırlatılan

hususlar ise, karşı cins için cezb edici özellikleri konusunda alması gereken önlemlerle ilgilidir.

Namus ve iffetten sadece kadınları sorumlu tutan bir anlayışın varlığına ne yazık ki ülkemizde de şahit oluyoruz. Bilindiği gibi, namus adına işlenen cinayetlerin bir kısmına verilen ad *“namus temizleme”*dir. Tecavüze maruz kalan veya kendi tercihiyle karşı cinsle ilişki kuran kadın, yakınlarının kararıyla öldürülünce hem kendisinin hem de o yakınlarının namusu temizlenmiş olmaktadır. Kendi iffetsizlikleri konusunda kılları kıpırdamayan erkekler, kadınlarının, kızlarının maruz kaldığı talihsiz olaylar karşısında aslan kesilmekte, mağdur edenden ziyade mağdur olanı suçlu görüp cezalandırmaktadırlar. Halbuki, bir kimse ancak, kendisine ve yakınlarına yapılacak bir saldırı karşısında meşru müdafaa hakkına sahiptir. Namusunu korurken öldürülen kimse dinimizce şehittir. Meşru savunma esnasında öldürülen saldırgandan dolayı da dinen bir sorumluluk doğmaz. Yani, ancak böyle zorunlu bir durumda öldürme eylemi kaçınılmaz olabilir. Aksi halde, kendi tercihiyle ilişkiye giren veya zorla tecavüze maruz kalan kimseyi öldüren kimse namus temizlemiş olmaz, sadece cinayet işlemiş olur. Kendisine de cânî ve kâtil denir. Hem bu dünyada hem de ahirette en büyük cezaya müstahak olur.

“Yakını bile olsa hiçbir günahkar başkasının günahını yüklenmez” [Fâtır, 35/18] ayeti gereği, yakınlarımıza karşı görevlerimizi yerine getirmediğimizden dolayı sorumlu olsak bile, onların günahını yüklenecek değiliz. Çünkü, *“her nefis elde ettiği günahı ancak kendi aleyhine kazanır.”* [En’am, 6/164] Dolayısıyla, namus cinayeti dediğimiz şey aslında, kendi ihmal ve sorumluluklarımızın bedelini çaresiz insanlara ödetmekten ibarettir. Kendisinin ve yakınlarının namusuna önem veren kimse önce, onlara karşı akrabalıktan doğan görevlerini yerine getirmeli, iffetli ve nezih yaşantısıyla onlara güzel örnek olmalıdır. Aksi takdirde, Ziya Paşa’nın, *“anlar ki verir lâf ile dünyâya nizâmât // bin türlü teseyyüb*

bulunur hanelerinde” beytinde tasvir ettiği kişilerin durumuna düşer.

Sözün özü, iyilikleri, güzellikleri başkasında aramadan önce kendimize dönüp bunların ne kadarına sahip olduğumuzun sağlamasını yapmalıyız. Herkes önce kendisine bakarsa, başkasında kusur aramaya fırsat da, ihtiyaç da kalmayacaktır.

---

[11] Prof. Dr. İ. Hakkı Ünal, Diyanet Aylık Dergi Ekim 2008 Sayı 214

Sosyo-Kültürel Değişim ve Kadın Dindarlığı[12]

Değişim, sosyolojinin konu edindiği meselelerden biridir. Hayatın akışı, şekillenişi çerçevesinde farklılaşan bakış tarzımız, algımız, davranma biçimlerimizi kısaca içinde yaşadığımız durumun hikayesini değişim olarak tanımlayabiliriz. Yani değişim, hayatın bizatihi içinde süregiden oluşumdur. Nitekim, 'değişmeyen tek şey değişimin kendisidir.' sözü de bu durumu açığa çıkartmaktadır. Burada sorulması gereken soru; 'Değişimi neye göre tesbit edip değerlendireceğiz?' olmalıdır. Değişme aynı zamanda, belli mekanizmalarla beslenen, desteklenen ve öğrenilerek davranma biçimi hâline getirilen model şekillerdir. Bu yazıda değişimin cinsiyet üzerinden şekillenmesini merkeze alarak, 'kadın dindarlığı' olarak ifadelendirilen yönünden çok, değişimin dinamiklerinin dinî algı ve davranma biçimlerinde neden olduğu sonuçlara kısaca değinilecektir. Çünkü bizatihî 'kadın dindarlığı' ayrıştırması, hakikat-kadın ilişkisine dair bir kopmayı ifade etmektedir. Burada kadın dindarlığının din-kadın özelinde algıdan-kabule seyreden durumu ve farklılaşmasından çok, kadının dinin kaynaklarına olan mesafesi bağlamında yaşadığı problemlerden söz edilebilir. Dolayısıyla burada merkeze din-kadın değil, modernleşme-insan konmalıdır.

Modern hayatın gerekleri bağlamında öğrenilen davranma biçimleri, kurumlar ve ilişki biçimleri bağlamında değiştirilen hayat tarzını ifade etmektedir. Burada temel argüman aydınlanma felsefesinden yola çıkılarak oluşturulan varlık-Rab ilişkisindeki ontolojik kopmadır. Bu yaklaşım düşünme tarzları bağlamında varlıklarla olan ilişkileri de içerir. Bir

başka ifadeyle modernleşme ontolojik bağlamda kabul ettiği ‘mesafe’ ilişkisini gündelik hayatın düzenlenmesinde de temel kabul eder. Nitekim modern toplumun kent, kurum, birey çerçevesinde düzenlenmesi tam da bu kabulü gösterir. Burada cinsiyet merkezli bir farklılaşmadan çok, davranma biçimlerinde benzeşme dikkati çeker.

Aynı bilgi kaynaklarından, aynı mekânlarda ve benzer talepleri gerçekleştirilmek üzere eğitilmek esastır. Dolayısıyla algıdan kıyafete, hatta tepkilere kadar benzer davranma biçimleri modern bireyin en fârık vasfıdır. Hatta cinsiyet ayırımına karşı çıkılarak üçüncü cins adı altında yeni bir cinsiyet ve argümanla desteklenir. Bu ve benzeri yaklaşımların geri planına baktığımızda ontolojik kopuşun izleri ve mesafenin daha da derinleştirildiği görülür. Sekülerleşme süreci olarak da ifadelendireceğimiz bu durum; modern algının toplumsal-dinî davranma biçimlerinde neden olduğu değişimi ve farklılaşmayı göstermektedir. Bu anlamda modern birey-Rab ilişkisi; Rabbın tanımladığı ‘ahsen-i takvim’ bağlamından kopartılarak, bireyin bizatihî hak ettiği bir ‘kazanım’ olarak yeniden inşa edilmektedir diyebiliriz. Modernleşme ve modern toplumu belirleyen dinamikler, kadın ve erkek algısını yeniden her ikisini de ontolojik bağlamından kopartarak değiştirmektedir.

Modern Kent-Dindarlık Algısı ve Pratikleri

Modern toplum, hem kurumsal hem demografik hem de kapitali merkeze alan yapısıyla geleneksel toplumdan ayrılır. Kurumsal eğitimle yeniden düzenlenen birey algısı artık yepyeni bir insanı ve ihtiyaçlarını içselleştirmiş, talep eder olmuştur. Bu anlamda insanın temel ihtiyaçları değişmezken, çok çeşitlenen metalarla ve haz temelli olarak ihtiyaç taleplerinin artırılması ve giderilmesidir. Bu anlamda değişim, insanın temel ihtiyaçlarının kamufle edilerek, sanal bir gereklilik üzerinden farklılaştırılan, detaylandırılarak

yeniden inşa edilen bir ihtiyaçlar-zaruretler kabulünü içerir. Buna günümüzdeki genetikten, estetiğe kadar genişleyen yelpazedeki değişimler ve bu çerçevede belirlenen farklı tavır alışları örnek verebiliriz. Fetva sorularında karşılaştığımız; dövme soruları, cinsiyet merkezli olarak değişen ve tabi benzeşen (kadın-erkek) süslenme tarzına da bir örnektir.

Modern kent, din ve dinî pratikler üzerinden inşa edilmemiştir. Hatta din insanın özeli olarak kabul edilir. Dolayısıyla dinî talep ve davranma biçimlerinde özel mekânlarda ve vakitlerde gerçekleştirilmesini kabul eder. Son yıllarda dinî davranma biçimlerinin görünürlüğüne dair bir yığın tartışma, modern kent algısı ve düzenlenişine muhalif bir durumun talebi olarak değerlendirilmektedir. Bu kabuller çerçevesinde gündelik hayatta dinî davranma biçimlerinin gerçekleştirilmesi, dindar kadın ve erkek açısından ciddi anlamda sıkıntılı olmaktadır.

Modern kentte kadın erkek ilişkilerinin değişmesi, modern düşünce kalıplarından yararlanarak oluşturulan davranma biçimi, en çok kadını etkilemiş ve yıpratmıştır. Değişen algı; fakat değişmesi geciken toplumsal süreçler, toplumsal mekanizmalar uzunca bir geçiş dönemine neden olmuş ve kadın bu süreçte hem yalnız kalmış hem de çok yıpranmıştır. Kadının çalışma hayatına girmesi; bunun hem maddî hem de eğitimden kaynaklanan bir gereklilik olması, modern dindar kadının en önemli sorunu olmuştur. Toplumsal alanda çalışan kadın üzerinden yeniden inşa edilen ve içi bir çok olumsuz veriyle doldurulan algı, kadının hem kurum hayatını hem de aile hayatını olumsuz olarak etkilemiştir. Burada değişen toplum yapısı ve düzenlenişiyle, geleneksel-dinî algı ve davranma biçimleri arasındaki ayrışma ve uzlaşma imkânlarının araştırılması önemlidir. Fetva sorularında sıklıkla muhatap olduğumuz durum; ‘kadının çalışması caiz mi, çalışmak için eşinden izin alır mı, çalışırken ibadet yapamıyoruz bu günah mı, iş arkadaşlarımızla ilişkilerimiz kadın-erkek nasıl olmalıdır?’… vs. şeklinde gittikçe

farklılaşan yelpaze de değişimi çevreleyen boyutları yansımaktadır.

Modern kentin birey üzerinden şekillenişi en çok aile hayatını etkilemiş ve kent insanının aile olmasını ertelemiş hatta engellemiştir diyebiliriz. Kurumsal alanda çalışmanın gerekliliği ve bu alanda yer almanın şartı olan eğitimin zorunluluğu, eğitim yaşının uzaması, aile yapısını geleneksel dönemden tamamen farklılaştırmıştır. Kent hayatının düzenlenişinin şartlarından olan büyük aileden çekirdek aileye geçmek de; kent insanının yalnızlığına/birey ve yabancılaşmasına meşruiyet kazandırmaktadır âdeta.

Modern kente hayatiyet sağlayan mekanizma, geleneksel dönemden tamamen farklı olarak aile değil, medyadır. Kent, bu süreçte medya üzerinden düzenlenmektedir. Dolayısıyla medya, modern bireyi ve toplumu yeniden belirlemekte, değiştirmektedir. Medya, dini doğru kaynaklardan aktarmak yerine, reyting kabulüyle en kıyıda köşede kalan ifadelendirmeler üzerinden empoze eder. Medya açısından din hakkında ehliyetli bir kişinin konuşması çok da önemli değildir. Bir felsefeci fetva verir, ayet tefsir eder... zaten dine mesafeli olan medyanın, bu konuda toplumun değerleri ve kabulleriyle uyumu gözetmediği görülür. İnsan ilişkilerinde edebe mugayir davranışları sergileyenlerin medyada arz-ı endam etmesi hiç de zor değildir.

Gündelik hayatın ibadet boyutu da bu değişimden nasibini almakta, ibadetin yapılmasını engelleyen mekanizmalar ciddî sıkıntılar oluşturmaktadır. Bununla birlikte sünnetin ibadet-hayat ilişkisindeki netliği ve fıkhın ibadet-kul ilişkisine getirdiği açılım, modern kent insanının ibadet hayatını zor da olsa devam ettirmesine imkân sağlamaktadır.

Modern Kırsalda

Modern dünyada kırsal, makineli tarım ve hayatın düzenlenişi demektir. Makineleşen tarımın şekillendirdiği kırsal insanları vardır karşımızda. Eğitim imkânlarından

bütün köy yararlanır ve kitle iletişim vasıtalarıyla da dünyaya bağlanırlar. Bu durum kırsal davranma ve düşünme biçimlerinin de değişmesine neden olmuştur. Artık kişiler kendi hayatları ve yakınlarından çok, dizilerdeki olayları merak eder onlara üzülür olmuşlardır. Bu anlamda geleneksel davranma biçimleriyle hayatiyetini devam ettiren bir köy yaşantısından söz etmek mümkün görünmemektedir. Modern hayat, bütün dinamiklerini topluma sirayet ettirme gücüne sahiptir ki, bunda medya başat rol oynamaktır. Bütün bu değişimler kırsalda da insanın ibadetini olumsuz anlamda etkilemektedir.

Geleneksel kabulden baş tâcı edilen ve tecrübeleri altın değerinde olan yaşlı algısı tamamen değiştirilerek, işe yaramazlık üzerinden yeniden kurgulanmaktadır. Artık önemli olan cahil de olsa genç olmak ve genç kalmaktır. Modern kentin yaşlı insana tahammülsüzlüğü, kırsal insanlarının yaşlı olarak yalnızlaştırılmasına neden olmuştur. Bu durum tecrübe aktarımı ve kuşaklar arası insanî ilişkinin, iletişim kurmanın yok olmasına neden olmuştur. Kentte kurumlar, sokakta yabancılar, evde de medya, insan ilişkilerinin nasıllığını belirlerken, gündelik hayatı da farklılaştırmakta ve yeniden düzenlemektedir. Bu düzenlenişin içinde din ve dinî davranma biçimleri de ciddî anlamda değişime, erozyona uğramaktadır diyebiliriz.

Sonuç olarak, insanın yaşadığı zaman diliminde geçerli olan düşünce ve donanımlarına sahip olması, etkilenmesi doğaldır. Bu anlamda hepimiz modern olmaktayız. Dolayısıyla modernizmin belirlediği dinamiklere karşı yeni durumlar belirleyerek farklı bir duruş sergilenebilir. Burada kişiyi destekleyecek mekanizma sünnettir. Sünneti şekilden çok, algı, davranma tarzına ve ahlakî misyonunu yeniden ortaya çıkartarak, bu süreçte olumlu bir duruş gerçekleştirmek, bunun üzerine yeniden bir inşaya yönelmek, hem insanın hem de toplumların kurtuluşu için elzemdir. *“Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder kötülükten alıkoyarsınız ve Allah’a iman*

edersiniz. Kitap ehli de iman etmiş olsaydı, şüphesiz kendileri için hayırlı olurdu. Onlardan iman edenler de vardır, ancak pek çoğu fasık kimselerdir.” [Âl-i İmran, 110]

---

[12] Nevin Meriç, Diyanet Avrupa Dergi Mart 2008 Sayı 107

Kadın Dindarlığının Sosyolojik Yansımaları[13]

Kadın dindarlığı, toplumsal etkisi bakımından dikkat çekici bir fenomendir. Türkiye'de kadının aile içinde çocuk üzerindeki etkisinin büyüklüğü düşünüldüğünde, kadın dindarlığının etki boyutlarının derinliği daha iyi anlaşılmaktadır. Bu nedenle kadın dindarlığının, Türkiye'de toplumsal ve dinî hayatı anlamada anahtar bir konuma sahip olduğu söylenebilir. Benzer bir biçimde kadın dindarlığı, Türkiye'de uzun süreden beri içinde bulunulan değişim sürecini anlamak bakımından da oldukça önemli bir konudur. Türkiye'de yaşanan değişimi anlamak, kadını ve kadın dindarlığının sosyolojisini anlamakla mümkündür.

Bir başlangıç olarak dindarlık-cinsiyet ilişkisinden bahsederek konuya girebiliriz. Din, insanlarda çeşitli değişkenlere bağlı olarak farklı biçim ve tonlarda varlık bulur; insanlar, dine bağlılıklarını bazı faktörlerin etkisiyle farklı şekillerde gösterirler. Bu demektir ki, insanın iman-amel temelinde ortaya koyduğu dinî tutum, deneyim ve davranış biçimini ifade eden dindarlık, örneğin mekân, zaman, servet, meslek, tabaka, inanç, ideoloji, mezhep, yaş, eğitim ve grup gibi değişken faktörlerin etkisiyle insanlar da farklılaşır, farklı olarak tezahür eder. Denilebilir ki, dindarlığın insanlarda farklılık göstermesinde cinsiyet değişkeni de etkili olur. Yani dindarlık, insanlarda cinsiyete göre de farklılık arz eder. Buna göre cinsiyet temelinde kadın ve erkek dindarlıklarından söz edebiliriz.

Bir sosyal aktör olarak kadın, kadın olması itibariyle erkeğe göre farklı bir dindarlık sergiler. Bu durumda kadının dinî hayatı ile erkeğin dinî hayatı birbirinden farklı özellikler taşır.

Kadının farklı dindarlık ortaya koyması, onun toplumsal kimlik ve pozisyonuyla doğrudan ilgilidir. Kadınların toplumsal bir varlık olarak ifa ettiği roller, eğitim durumları, erkeklerle ilişkileri, aile içindeki, iş yerindeki, sokaktaki yerleri, köylü ve kentli oluşları vs., onların dinî tutum ve davranışlarının oluşumunda etkili olur; duruma göre kadın dindarlığının muhtevası, yoğunluğu ve şiddetinde değişiklikler meydana gelir. Kadının, sosyal hayatta aktif olarak yer aldığı durumlarda kendine özgü dindarlığı, pasif olarak yer aldığı durumlardakine göre daha farklı gerçekleşir.

Kısaca kadının dinî hayatını ifade eden kadın dindarlığı, kadının sosyal statüsüyle yakından ilgilidir. Toplumun kadına nasıl bir sosyal konum verdiği, kadın dindarlığının şekillenmesinde oldukça etkilidir. Bu anlamda meselâ kadınların yüksek eğitim düzeyine sahip bulunduğu, çalışma alanında etkili olduğu, kamusal alanda varlık gösterdiği bir toplumda kadın dindarlığının daha görünür bir hâl aldığı ve etki boyutlarının daha geniş olduğu görülür. Böyle bir hâl alan kadın dindarlığı, camilerde, çeşitli dinî faaliyetlerde, sivil toplum örgütlerinde, Diyanet İşleri Başkanlığı gibi din hizmetlerine dayalı kurumlarda güçlü bir şekilde tezahür eder. O halde geleneksel toplumlardaki kadın dindarlığıyla modern toplumdaki kadın dindarlığı, bazı yönleriyle birbirinden ayrılır. Kadının dinî sosyalleşme sürecinde daha ziyade popüler dindarlığı besleyen ortam veya alanlarda var olduğu grup ve toplumlarda, kadın dindarlığı tipi, erkek dindarlık tipine göre sosyal hayatta daha az hissedilir bir varlığa sahip olur. Fakat kadın, toplumsallaşma sürecinde erkeklerin sahip olduğu toplumsal pozisyonu paylaştığı oranda dindarlığında da baskınlığını hissettirir. Ayrıca birinci durumda eğitim durumunun da düşük düzeyde oluşuna paralel olarak, kadın dindarlığında biçimcilik, hurafecilik, hatta büyüsellik belirgin olur. Ikinci durumda ise tersi olur.

Kadın dindarlığıyla ilgili buraya kadar söylenenler, değişik dinlere bağlı toplumlarda çeşitli biçimlerde görülebilir.

Örneğin Yahudilerde, Hıristiyanlarda, Budistlerde, Hindularda ve Müslümanlarda kadın dindarlığının kendi içinde farklı tezahürlerini gözlemlemek mümkündür. Bu toplumlardaki kadına bakışı ve kadın dindarlığını başka bir makaleye bırakarak, Türkiye bağlamında İslamî kadın dindarlığı üzerinde durmak istersek diyebiliriz ki, Hz. Muhammed [s.a.s.] Kur'an'dan aldığı direktifler doğrultusunda, kadının toplumda varlık sahnesine çıkması için çalışmış ve bunda başarılı da olmuştur. İslam Peygamberi'nin çabalarıyla, kadını toplumsal hayattaki aktif varlığına uygun olarak kadın dindarlığı, derinlik kazanmış ve toplumsal hayatın hemen her alanında erkekler gibi etkili bir varlık göstermeye başlamıştır. Hz. Muhammed, kendisinden sonra da kadının İslam toplumundaki yerinin daha iyi boyutlara ulaşması görevini Müslüman ümmetine vermiştir. Kur'an ayetleri ve hadislerde İslam'ın kadına verdiği yüksek değer, cahiliye dönemiyle mukayese edildiğinde açıkça anlaşılmaktadır. İslam'da kadına verilen bu yüksek değere bağlı olarak, kadının sosyal konumunun sürekli geliştirilmesi ve erkeklerle birlikte toplumu inşa etmeleri ve geliştirmeleri istenmiştir.

Kadının durumunun iyileştirilmesi, kadının insan olarak toplum sahnesine çıkması, kadının dinî yaşantısının, dindarlığının toplumsal bir boyut kazanmasını da beraberinde getirmiştir. Nitekim Sahabe döneminde bunu görmek mümkündür. Daha sonraki dönemlerde kadının, değişen şartlara göre bazen olumsuz etkilenerek toplumsal pozisyonundan bazı şeyleri kaybettiği ve toplumsal alanda yeterince varlık gösteremediği söylenebilir. Bunun sebebinin İslam değil, değişen din anlayışı ve kültürel birtakım etkiler olduğunu da belirtmek gerekir. Kadın, toplumsal hayattan uzaklaştığı ölçüde kadın dindarlığı da toplumsal tezahürlerini ortaya koymaktan uzaklaşmıştır. Denilebilir ki, toplumsal değişim kadını ve kadın dindarlığını etkilemektedir. Değişimin içeriğine ve yönüne göre kadın dindarlığı da şekillenmekte, ya toplumda daha görünür ve etkili olmakta

ya da tersi olmaktadır. Tarihte her iki durumun örneklerini görebiliriz.

Günümüze geldiğimizde Türkiye'de kadın dindarlığının, kadının toplumsal hayatın hemen her alanında varlık göstermesine paralel olarak, ailenin içiyle veya daha başka dar alanlarla sınırlı kalmadığı, toplumsal etkisini gün geçtikçe daha yoğun ve baskın bir biçimde hissettirdiği görülmektedir. Müslüman kadın, toplumun neresinde varlık gösterirse, orada dindarlığı da görünürlük kazanmakta ve ona bağlı olarak içinde yaşadığı toplumsal evrende, bir dindar kadın kimliği ve kişiliği ortaya koymaktadır.

Türkiye'de modernleşme yönündeki değişimin etkisini en derin gösterdiği toplumsal kategori, kadın olmuştur ve hâlâ da böyle olmaya devam etmektedir. Çağdaşlık, modernlik, hatta gelişmişlik yaklaşım ve tartışmaları hep kadın üzerinden sergilenmektedir. O nedenle kamusal alanda varlık göstermesinden kıyafet biçimine, eğitim düzeyinin yükseltilmesinden cemaatle kılınan namazlara katılmaya kadar pek çok konuda kadın, tartışmaların odak noktasına yerleşmektedir. Değişim sürecinde Müslüman kadının düşünme biçimi, din anlayışı, ibadet biçimi de değişmektedir. Çünkü kadın, değişimle birlikte toplumsal hayatın neredeyse her alanında var olmaya başlamış ve söz sahibi olmuştur. Bu değişim, kadının dinî hayatında önemli değişimlere neden olmuştur. Değişen Türkiye'de kadının anlamı, kimliği ve sosyal statüsü de değişmekte ve bununla bağlantılı olarak kadın dindarlığı bazı önemli değişimler geçirmektedir. Dolayısıyla bugün kadın dindarlığı dediğimiz olguyu, Türkiye'nin yaşamakta olduğu büyük değişimden bağımsız ele alamayız.

Türkiye'de kadın dindarlığının söz konusu değişim çerçevesinde ilgili olduğu en önemli süreçlerden biri kentleşmedir. Kentleşmeyle birlikte kadının eğitim düzeyinin artması, ekonomik hayata katılması, toplumsal hareketlerin içinde yer alması, siyasete aktif olarak iştirak etmesi gibi önemli hususlar arasında sıkı bağlantılar vardır. Kadın,

Türkiye’de, bütün bu değişimleri içinde barındıran kentleşmeyle, şehirde yeni bir anlayış ve biçim içinde dini yaşamaya başlamıştır. Türkiye’de kentleşme, aynı zamanda kadının yeni-dindarlaşma süreci demektir. Kentleşme, kadının toplumsal hayatta aktif olarak yer almasında oldukça temel etkenlerden biridir. Toplumsal hayatta aktif olarak yer alan kadın, dindarlığını da buna paralel olarak dönüştürmektedir.

Türkiye’de kadın dindarlığındaki mezkur değişim ve dönüşümler, tekrar dönerek kadının toplumsal hayatta daha sağlam ve güçlü bir biçimde varlık göstermesine yol açmaktadır. Yani kadının dindarlığıyla değişim arasında bir tür döngüsellik mevcuttur. Değişim, kadın dindarlığını etkilemekte, değişen kadın dindarlığı da değişimin şekillenmesinde etkili olmaktadır. Müslüman kadın, toplumsal hayatın değişik alanlarında dindarlığının tezahürleriyle birlikte var olduğuna göre, yeni dindar kimliğiyle toplumda kendini konumlandırmaktadır.

Gerçekten de yeni dindar kimliğiyle kadının, Türkiye’de önemli toplumsal etki ve yansımaları olmaktadır. Evinde oturan bir kadın değil, toplumsal sahnenin merkezinde en düşük statüden en üst statüye kadar, evde annelik yapmaktan iş yerinde yöneticiliğe, hatta devlet yönetimine kadar her konumda etkili olan kadın, yeni dindar kimliğiyle, camilerdeki ibadetlere, özellikle cuma namazlarına, cenaze namazlarına, bayram ve teravih namazlarına katılmak, sadece yerel ve millî sınırlar içinde değil, aynı zamanda küresel ölçekte de etkili olan çalışmaların içinde aktif olarak rol almak, medyada varlık göstermek, bilgi hayatında ve eğitimin hemen her kademesinde bulunmak vs. suretiyle toplumun kadın anlayışının, dindarlık algısı ve dinî yaşantısının dönüşümünde kayda değer roller icra etmektedir. Yeni kentli dindar kadın, kent dindarlığının şekillenmesinde etkili olmakla kalmamakta, aynı zamanda köylü kadın dindarlığının da değişiminde rol oynamaktadır. Özellikle medyanın etkisiyle kadının köy, hatta mezralarda

dahi farklı kimliğiyle görünür olması, kadın dindarlığının kentli olmayan tiplerinde de dönüşüme uğramasında etken olabilmektedir.

Kadın dindarlığının en dikkat çekici tezahürlerinden biri de din hizmetleri alanında kendini göstermektedir. Kadınlar gerek resmî gerekse gayriresmi dinî kurum ve kuruluşlarda ücretli veya gönüllü olarak çalışmakta ve bu kurum ve kuruluşlar kanalıyla dindarlıklarını ortaya koymaktadırlar. Kadın, elbette sadece din hizmetleri alanında değil, birçok alanda varlık göstermektedir. Zira yeni dindar kadın, evine bizzat maddî getirisi olsun ya da olmasın artık sadece evinin hanımı değildir, sadece çocuğunun annesi rolünü, sadece kocasının karısı rolünü icra eden biri konumunda değildir. O, aynı zamanda örneğin bir işçidir, bir yöneticidir, bir öğretmendir, bir sivil toplum örgütü üyesidir, bir siyasetçidir. Yani dindar kadın, evinde oturarak ömür tüketen bir kadın olmayı tercih etmemektedir. Dolayısıyla kadın dindarlığı da kendini tezahür ettiren özne, yani kadın ile beraber dışarda, kadının gittiği her yerde var olmakta, dışsallaşmaktadır. Kadın dindarlığının bu şekilde görünür kılınması, dindar kadının sosyal çevresiyle dindarlığı üzerinden yeni bir ilişki geliştirmesine, yeni tutum ve tavır alışlara, yeni yakınlaşma ve uzaklaşmalara, yeni anlamlara yol açmaktadır.

Kentleşme sürecinde dindar kadın, kentte, yeni bir hayatla yüzyüze gelmekte ve modern hızlı hayat şartlarıyla yaşamayı öğrenmek zorunda kalmaktadır. Bu süreçte kadın, bir yandan dindarlığında birtakım dönüşümler geçirirken, bir yandan da dindar kimliğiyle kendini korumaya çalışmaktadır. Aslında modern kent hayatıyla dindarlığını uzlaştırma zorunluluğuyla karşı karşıya gelmektedir. Türk modernleşmesine eşlik eden kadın dindarlığındaki değişimle birlikte, kentte, dindar kadının anne olduğu ailede çocuk sayısı azalmaktadır. Annenin toplumda daha çok var olma isteğine paralel olarak, çocuklarını kreşlere ve ana sınıfı veya okullarına göndermeler de artmaktadır. Buna bağlı olarak ailede ve aile dışında erkek ve kadının rollerinde

önemli değişimler olmaktadır. Bu değişimler, kadın dindarlığını etkilemekte, ama aynı zamanda geriye dönüşümlü olarak kadın dindarlığı da söz konusu değişimleri kanalize etmektedir.

Türkiye’de kadının kent hayatına katılımıyla da ilgili olarak kendini gösteren kadın dindarlığı, aslında genellikle erkek dindarlığını besleyen, zenginleştiren bir özellik arz etmektedir. Hatta erkek dindarlığında da yenileşmelerin gerçekleşmesinde rol oynamaktadır. Böylece bütün toplum, kadın dindarlığı üzerinden bir tür dindarlık dönüşümü yaşamaktadır.

Ülkemizdeki toplumsal değişimle birlikte kadın dindarlığının yeniden şekillenmesinde en önemli faktörlerden birinin bilgi olduğu söylenebilir. Bugün Türkiye’de dindar kadın, entelektüel hayatın içinde yer almakta, bilgisini söz, yazı, tutum ve tavırlarıyla ortaya koymaktadır. İslam, Müslüman’dan esasen bilerek ibadet etmesini, dininin gereğini yerine getirmesini, toplumun bütün alanlarında bilerek var olmasını ister. Kadının dindarlığındaki değişim ve kadın dindarlığının, sosyal hayatımızın önemli bir tezahürü olarak vücut bulması, toplumda sadece kadın dindarlığının değil erkek dindarlığının, dolayısıyla toplumun farklı kesimlerinin dindarlığının da gittikçe daha bilgi temelli ve etkili hâle gelmesine neden olan önemli etkenler arasındadır. Denilebilir ki, bilgiden beslenen bir kadın dindarlığıyla, kadınların popüler veya folk dindarlıkları, yerini daha farklı dindarlıklara, hassaten bilgiye dayalı, kitabî dindarlığa bırakmaktadır.

Kadın dindarlığında bilgi etkili olduğu, yani kadın dini bilerek yaşadığı zaman, Türkiye’de aileden başlayarak bütün bir toplumda doğru din anlayışına dayalı bir dindarlık oluşacak, toplumumuz ailevî, sosyo-kültürel, ekonomik, entelektüel, siyasî vs. açıdan daha nitelikli ve daha güçlü, o ölçüde de Türkiye’nin ve dünyanın baş etmekte zorlandığı sorunlara çözüm bulabilen yön verici bir toplum olacaktır.

---

[13] Doç. Dr. Ejder Okumuş, Diyanet Aylık Dergi Mart 2008 Sayı 207

Kadın Dindarlığı Üzerine Kavramsal ve Eleştirel Bir Deneme[14]

Dindarlık kavramı, geniş inanç ve uygulama şekillerini kapsayan bir kavram olarak ferdî inanç (iman) boyutu ile iman-amel bütünlüğünün göstergesi olarak davranış boyutlarının bir araya gelmesiyle birlikte değerlendirilmelidir. [Veysel Uysal, Türkiye'de Dindarlık ve Kadın, İstanbul 2006, s. 76]

Dindarlık; insanın iman-amel temelinde ortaya koyduğu dinî tutum, deneyim ve davranış biçimini, yani dinî yaşantıyı veya dindarca hayatı; inanılan dinin emir ve yasakları doğrultusunda yaşamayı ifade eden ve inanç, bilgi, tecrübe/duygu, ibadet, etki, organizasyon gibi boyutları olan bir olgu olarak anlaşılabilir. Popüler Türk kültüründe ise dindarlık, *"samimi olarak İslâm'ın emrettiği ve yerel kültür içinde şekillenen namaz, oruç, hac gibi ibadetleri yerine getirmek"* olarak ifade edilebilir. [Ejder Okumuş, Gösterişçi Dindarlık, İstanbul 2002, s. 38]

Dindarlık, yaşama ve hissetme yönüyle bireysel, tezahürleri açısından da sosyal bir olgudur. Dindarlık, bireysellik yönüyle ne kadar sübjektif bir karaktere sahip ise, sosyal tezahürleri yönüyle de o kadar objektif ve gözlemlenebilir bir özelliğe sahiptir. Böyle bir olgunun iç ve dış faktörlerden çeşitli derecelerde etkilenmesi, ona göre değişmesi ve şekillenmesi tabiîdir. [Ahmet Onay, Dindarlık Etkileşim ve Değişim, İstanbul 2004, s. 197]

Dindarlık kavramı geniş inanç ve uygulama şekillerini kapsayan çok boyutlu bir kavramdır. Kişinin ideallerinin ve davranışlarının birbirine bağlı bulunduğu faraziyesine dayanır. Bu kavramın İslâm ile bağlantılı açık bir tanımının

yapılabilmesi, ferdî inanç boyutunun ve bu boyutun derecesini vurgulayan davranış boyutunun göz önünde bulundurulmasını gerektirir. Çünkü İslâm bir doktrin ve hukuk olarak bir Müslüman'ın hayatının her ânına hüküm ve nüfuz eder. Dindarlığın bütün normal günlük faaliyetlere yansıtılması gerekir, çünkü bu faaliyetler kabul edilebilir davranış sınırlarıyla belirlenir ve düzenlenir. Bu sebeple dindarlık ibadet, inanç ve uygulamaların bütün yönlerini eşit olarak kapsamak zorundadır. [Ali Ulvi Mehmedoğlu, Kişilik ve Din, Dem Yayınları, İstanbul 2004, s. 36]

Dinin temelini teşkil eden inanç, ibadet ve maneviyatla ilgili düşünce, davranış ve duygu ifadelerinin hepsi birer dindarlık göstergesidir. Meselâ, İslâm'ın iman esaslarını kabul ve tasdik, dua, havf ve recâ gibi manevî haller, namaz ve oruç gibi ibadetleri yerine getirme ve benzeri hususlar, Müslümanlar için dindarlık göstergelerindendir. [Ahmet Onay, a.g.e., s. 197]

Diğer taraftan dinin toplumsal hayatta yaşanması olgusuna baktığımızda din ve toplumsal hayatın iç içe bir görüntü sergilediğini görmekteyiz. Buna göre din, toplum içinde önemli bir fonksiyon görüp diğer toplumsal olay ve kurumlara etkide bulunurken, dinî tutum ve davranışların da toplumsal bazı unsurlar tarafından koşullandırıldığı, dinî hayat ve onun şekillerinin farklılaşmasında, yaş, meslek, aile, eğitim gibi birtakım toplumsal değişkenlerin önemli bir payının bulunduğu da bilinen bir gerçektir. Toplum çok karmaşık ilişkileri içerisinde barındıran bir varlık olduğundan toplumsal bir olgu olarak dinî hayat ya da dindarlık ta toplumsal ortam içerisinde farklı şekiller altında karşımıza çıkabilmektedir. [Mustafa Arslan, Türk Popüler Dindarlığı, Dem Yayınları, İstanbul 2004, s. 200] Dinî ve dindarlığı farklı şekillerde ortaya çıkaran değişkenlerden biri cinsiyettir. Kadınların hem psikolojik yapıları hem erkeklerden farklı olarak girdikleri ortam ve yaşadıkları farklı deneyimlerin meydana getirdiği ruhsal yapı, onların daha farklı düzeyde dindarlık deneyimlerine sahip olmalarına neden olmaktadır.

Bu bağlamda kadınların erkeklerden hem daha dindar hem de popüler inanış ve uygulamalara daha meyilli oldukları ifade edilmiştir. Kadınlar tarih boyunca dinin kurumsal hizmetlerinden ya da kurumsal dinden uzak bırakılmış ve bu alanda doğan boşlukları erkeklerden daha az bir düzeyde sahip oldukları dinî bilgiler temelinde daha heterodoks bir şekilde yaşamışlardır. Örneğin, mevlit, hatim okutma ve buna katılma, hıdırellez merasimlerine ailece katılma vb. uygulamalarda ortak bir katılım söz konusuyken, hıdırellez çerçevesindeki bazı inanış ve uygulamalar, türbede adak adama ve dilek dileme gibi uygulamalar, dede, baba, Hızır gibi doğaüstü varlıkların görüleceğine ve bazı ihtiyaçları gidereceğine inanma gibi birtakım inanışlar, sihre eğilim, kurşun dökme, buhur yakma gibi uygulamalar kadınlar arasında daha fazla görülmektedir. [Arslan, a.g.e., s. 203] Meselâ popüler dinî inanışta önemli bir yeri olan türbe ziyaretlerini erkekler genelde İslâmî ilke ve prensiplere fazla ters düşmeyecek şekilde yaparken, kadınlar daha çok kendisi ve yakınının dünyevî ihtiyaç, istek ve dilekleri için yapmaktadır. Kadınlar ailenin diğer fertleriyle daha içli dışlı olduğu ve vaktini daha çok evde geçirdiğinden, aile ile ilgili sorunlara daha duyarlı olmakta ve bu da onları dilek ve adakta bulunmaya yöneltmektedir. Geleneksel toplumlarda kitabî dinin törensel uygulamalar, daha çok erkeğe yöneliktir ve kadın geri plandadır. Kadınlar kategorisindeki bu işlev eksikliği türbe mekânları, mevlit ve hatim toplantılarını onlar için dinsel yoğunluğun ve dindarlığın topluca yaşandığı önemli yerler hâline getirmiştir. Özellikle geleneksel çevrede yaşayan kadınların kamusal alana çıkmak için çok fazla imkânı ve özgürlüğü olmadığı göz önüne alındığında, popüler dinî ritüel ve uygulamalar onlar için dinî ihtiyacı karşılama yanında dışarıya açılma fırsatı sağlamakta, dolayısıyla da toplumsallaşmalarının meşru zeminini ifade etmektedir. [Arslan, a.g.e.,]

Denilebilir ki, hakim tarihî yaklaşım veya söylem, kadınları büyük ölçüde dışarıda bırakma esasına dayanmış;

çoğunlukla da kadına erkeğin egemenliğinde ikincil bir konumda yer verilmiştir. [Uysal, a.g.e., s. 16] Dolayısıyla kadınların erkeklerden farklı olarak yaşadığı dindarlık deneyimleri onların toplum içindeki konumlarından ve yaşadıklarından ayrı tutulamaz. Her toplumun kültürünün bileşenleri arasında onun inançları, o inançlardan hareketle oluşturduğu değerleri, yani din yer almaktadır. Dinî değerler kültürü dönüştürdüğü gibi, kültür de dinî değerleri kendine uyarlayıp dönüştürebilmektedir. O kadar ki, dinin temel değerleriyle bağdaşmayan din anlayışları zaman içinde boy atabilmekte, toplumda serpilip yaygınlaşabilmektedir. Bu durumda kültürel yargılar, bir bakıma dine onaylatılarak birey ve toplum üzerindeki gücünü pekiştirmektedir. [M. Şevki Aydın, Cinsiyet Kültürü ve Kadın Sorunu, Diyanet Dergisi, Ekim 2007, sayı 195, s. 3-4]

Kadın sorunlarının temelinde büyük ölçüde toplumların sosyo-ekonomik yapılarıyla da bağlantılı olarak ataerkil zihniyetin, erkek varlığını ve haklarını önceleyen ya da merkeze alan, cinsiyet farklılığını ön plana çıkaran bir anlayışın kadınlarla ilgili algı ve kabulleri yatmaktadır. Kadını kendi var oluş serüveninin öznesi kabul etmeyen bu anlayış, doğumundan itibaren onu erkekten aşağı ve ikinci bir cins olarak algılama ve kodlama yanlışına düşmekte, ikinci aşamada da bu yanlışı dine onaylatma gayretine girmektedir. Dinî bilgi üretiminde ve aktarımında tutarlı düşünce, eleştirel bakma ve güvenilir bilgi eksene alınmadığında, açıklık ve özgüvene dayalı sağlıklı bir iletişim kurulamadığında, daha da ötesi, dinin temel amaçları ve sahih bilgisi ile dinî gelenek arasındaki farklılık göz ardı edilince, din, söz konusu yanlış algı ve yargıları önleme imkânını da yitirmekte; kadın ve erkeğin dindarlık tecrübelerini de birbirinden farklı yapılarda ve hassasiyet noktalarında şekillendirmektedir. [Ali Bardakoğlu, “Kadın Sorunlarının Kaynağı Din Değildir”, Diyanet Dergisi Eki, 2007, Sayı 195, s. 1-2]

Toplumsal kabuller ile rivayetler arasında meydana gelen etkileşim ile kadın aleyhinde, hem altyapıdan hem de üstyapıdan beslenen bir daire oluşmuştur. Bu yapı sebebiyle, yüzyıllar boyunca çok şey değişse de, kadın konusundaki birtakım olumsuz söylemler, günümüze kadar taşınabilmiştir. İslâm tarihinde genel olarak kutsal metinleri yorumlama ve bilgiyi nakletme işini erkekler üstlendiklerinden, zamanla erkek dindarlığının baskın olduğu bir din anlayışı hakim olmuştur. Bu yapıda kadınlar için dinî hayat duygusal yönü, yetersiz bir din eğitimi ekseninde beliren, derinliksiz ve çoğunlukla korunma amaçlı, kendisine sığınılan bir ruhanî sisteme dönüşmüştür.

Belirtmek gerekir ki, bugün geldiğimiz noktada kadın dindarlığının kendi toplumumuz açısından dikkate değer gelişmelerle kendinî gösterdiği söylenebilir. Kadının topluma açılması, kadın dindarlığının da yeni boyutlarla ortaya çıkmasında etkili olmaktadır.

---

[14] Esra Aslan, Diyanet Avrupa Dergi Mart 2008 Sayı 107

Kur'an'da Kadın Portrelerinden Kesitler[15]

Tarihe iz bırakmış birçok kadın şahsiyet gelmiştir şimdiye kadar. Bir anne, bir kadın ve de bir insan olarak bu nadide insanlar, kendi dönemlerinde ışık olmuş, rehber olmuş, teselli olmuştur. Temayüz eden bu kişilerin her birinin hayatında, ibret alınacak ve ders çıkartılabilecek nice tablolar bulunmaktadır. Nitekim yüce Kitabımız Kur'an da, bu şahsiyetlere dair birtakım göndermelere kimi ayet ve sûrelerde yer vermiştir.

Bu çalışmamızda, farklı zaviyelerden ele alınabilecek bu şahsiyetlerden bir kaçına, bir anne ve bir eş olarak karşılaştıkları sıkıntılar ve bunlara gösterdikleri metanet bağlamında kısa bir tasvir denemesi yapılacaktır.

Hz. Hacer: Teslimiyetin Sembolü

Bilindiği üzere Hacer, İbrahim [a.s.]'in hizmetçisiydi. Hz. İbrahim'in eşi Sare'den çocuğu olmayınca, bizzat eşinin teklifiyle Hacer ile evlilikleri gündeme gelmişti. Ama Hacer'den İsmail dünyaya geldiğinde, Sare'de kıskançlık duyguları depreşmeye başlamıştı. Artık Hacer'i yanında istemiyordu. Aslında tabiî olan bu tepki, belki de ilâhî bir planın gerçekleşmesi içinde gerekliydi. Sonuçta İbrahim, eşi Hacer'i ve oğlu İsmail'i alarak bugünkü Mekke vadisine kadar getirerek bırakacaktı. Bölge oturmaya hiç mi hiç elverişli bir mekân da değildi. İbrahim [a.s.], bu durumdan kaygı duymuş olacak ki Kâbe'yi oğlu İsmail ile inşa ettiğinde insanların bu beldeye teveccüh etmesi için çok dua edecekti.

İbrahim'in, ailesini bu mekâna götürmesi, deyim yerindeyse bir nokta tayindi aslında. Rabbi öyle istemiş, İbrahim de Rabbi'ne teslim olmuştu. [Bakara,131] Bu teslimiyete eşi de uymuştu ki İbrahim, onları ıssız çölde yalnız bırakarak Sare'nin yanına dönebilecekti. İbrahim için bu zor bir karar olsa da, eşi Hacer için daha da zordu. Bu ne muhteşem teslimiyetti ya Rabbi! Kuş uçmaz, kervan geçmez bir bölgede, korumasız barınaksız bir mekânda kundaktaki bebeği ile yalnız başına kalacaktı şimdi. Rivayete göre Hacer, eşine, *"Ey İbrahim! Bizi bu ıssız vadide bırakıp ta nereye gidiyorsun?"* diye seslenmiştir. İbrahim'in cevabı belliydi. *"Tabi ki Allah'a emanet ediyorum."* Hz. Hacer, istediği cevabı almak için bir soru daha soracaktır: *"Yoksa dedi, yoksa, bizi buraya bırakıp gitmeni, sana, Allah mı emretti?"* Bu soruya da *"Evet! Allah, emretti"* demişti İbrahim. İşte bu anda, Hacer'in dudaklarından muhteşem bir cevap dökülecektir: *"Öyleyse git, Allah bize yeter. O, bizi zayi etmez, himayesiz bırakmaz!"* [Buhari, Sahih, Kitabu'l-Enbiya 9]

Evet, Yüce Rabbi, Hacer'e yetmişti ve yetişmişti. Hacer'in birkaç günlük erzakının ve suyunun bitmesi akabinde evlâdının ve kendisinin susuzluktan helâk olacağı kaygısıyla Safa ile Merve arasında bilinen koşuşturma serüveni başlamıştı. Kendisine tevekkül ettiği Rabb'i ona yardım edecekti. Ancak onun da bir gayret içinde olması ve koşuşturması gerekiyordu. Çünkü onun bu koşusu, daha sonra, son dinin mensuplarının yapacağı hac ibadetinin bir parçası haline gelecekti. Bizim bugün *"sa'y"* olarak isimlendirdiğimiz bu tablo, bir annenin, evlâdının helâk olmaması için, onu koruma adına gösterdiği çabanın ve gayretin âbideleşmiş bir resmiydi. Eşi İbrahim, ateşe atıldığında o mekânı, soğuk ve esenlik mekânı haline getiren Allah, susuzluktan yanan eşine ise bir pınar gözesi yaratacaktı. Evet, zor zamanlarda darda kalan kullarına her zaman yetişen Yüce Kudret, kudretinden bir su ile, en zor olan mekânda en çaresiz kalmış bu kuluna, *"Zemzem"* diye

bildiğimiz bir su ile imdat edecekti. İbrahim ve onun ailesi ne bereketli bir aile ki, bu feyizli menba'dan hâlâ içmeye devam ediyoruz. İbrahim'e ve onun ailesine selam olsun!

Hanne: Adayışın Sembolü

Hanne, İsrail oğullarının ileri gelenlerinden ve soyu İbrahim'e dayanan İmran'ın eşidir. Eşi gibi takva, ilim ve ihlâs sahibi bir mü'mine olan bu kadın, uzun yıllar evlât hasreti çekiyordu. Bir gün *"Allah'ım bana bir çocuk verirsen onu, senin Beyt-i Makdisine hizmetçi olarak ahd ediyorum"* diyerek bir niyazda bulunmuş, Allah da duasını kabul ederek onu bir çocuğa hamile bırakmıştı. Ancak, hiç beklemediği bir anda kendisine bahşedilen bu çocuk, kızdı. Çocuğun kız olmasına bir itirazı yoktu, olamazdı. Ne var ki, Beyt-i Makdis'e kız çocuğu kabul edilmiyordu. Her şeye rağmen Hanne, adağını yerine getirmek üzere çocuğu alıp Beyt-i Makdis'in görevlilerine teslim etmeliydi. Fakat, Hanne'nin çocuğunu bu ibadet mahalline teslim etme isteği, yavrularını bir sebeple cami avlusuna bırakanların tutumuyla da karıştırılmamalıydı. Onunki bir adayıştı. Evlâdını, tümüyle Allah yolunda hizmet etmesi için yapılan bir adayış. Yıllardır annelik özlemi çeken bir kadın, bebeğine doyamadan *"Rabbim karnımdakini tümüyle hür olarak sana adadım, benden kabul buyur."* [Al-i İmran, 35] diyerek bir fedakârlık soyluluğu yapıyordu. Hele bir büyüsün, serpilsin, gençliğini yaşasın sonra adağımı yerine getiririm de demiyordu. Ayrıca ilk defa bir kız çocuğunu mabede hizmetçi olarak verecek olan Hanne, bu eylemini, Hz. Musa şeriatının tahrif edildiği, kadının aşağılandığı, dışlandığı ve onu, sadece kocasının ve çocuklarının hizmetçisi gibi gören toplumsal geleneğe rağmen yapıyordu. O, *"…Rabbim kız doğurdum. Oysa erkek, kız gibi değildir…"* [Al-i İmran, 36] derken, soyunu devam ettiremeyeceğinden, kendisine bakmayacağının değil, en yüce kapıya, teammüllere göre en dayanıklı din hizmetçisini adayamadığının endişesini taşıyordu. *"O'na Meryem adını*

verdim.” [Al-i İmran, 36] derken, Rabbin’den gelene razı oluyor, boyun büküyor ve onun, O’na lâyık, saliha bir kul olması için *“Ben onu, soyunu kovulmuş şeytandan sana sığındırırım”* [Ali İmran, 36] diyerek niyaz ediyordu. Rabbi de, onun dileğini ve adağını kabul etmişti. Hz. Allah, zaten, samimi ve içten bir adayışta bulunan kullarının adağını kabul ederdi. [Maide, 27] Kabul etmişti ki, bu samimi adağının, güzel bir çiçek gibi yetiştirilmesini temin etmek ve ona bahçıvanlık yapmak, aynı aileden soylu ve değerli bir insana, Hz. Zekeriya [a.s.]’ya nasip olacaktı. Bir kadın, bir kul ve bir anne olarak, bu adağın sahibi Hz. Hanne’ye ve çocuğu terbiye eden Hz. Zekeriya’ya selâm olsun!

Hz. Meryem : İffetin Sembolü

Hz. Meryem; Allah’a gönül bağlamış, dosdoğru, tertemiz faziletin (peygamberliğin) kucağında terbiye edilmiş, her türlü kötülükten uzak bir hayat yaşamış, Yüce Allah’ın Kur’an-ı Kerim’inin çeşitli yerlerinde övdüğü, önceki başlıkta ele aldığımız Hz. Hanne’den doğma İmran’ın kızıdır.

Hz. Zekeriyyâ’nın terbiyesinde büyüyen bu güzel insan, iffetin ve takvanın bir sembolü olarak yetişmiş/yetiştirilmişti. Anne samimi ve içten olunca, ondan olan da aynı genetik kodları devam ettiriyordu. Bu, çok şaşılacak bir şey de değildi aslında. Kur’an bize, Hz. İbrahim’in çok içli ve yumuşak huylu bir kişi olduğunu söylerken [Tevbe, 114] onun evlâdı İsmail’i de yine *“Ona çok yumuşak huylu bir evlât müjdeledik”* [Saffat, 101] şeklinde tavsif eder. Halim bir babadan halim bir erkek çocuğu… Benzer şekilde iffet ve takva sembolü bir anneden de, iffet timsali bir kız çocuğu… Fakat bu iffet timsali kadın, ilâhi bir tecelli sonucu olarak, kendinden önce de sonra da bir örneğini bilmediğimiz şekilde, bir çocuğa hamile kalacaktı. Meryem, kendisine bir insan şeklinde görünen Hz. Cebrail’e *“Benim nasıl oğlum olur? Bana bir insan dokunmamıştır, ben iffetsiz de değilim”* dediğinden Cebrail, bu işin kesinleşmiş bir hüküm olduğunu,

doğacak olan çocuğun insanlara Yüce Allah'ın kudretinin bir alameti ve işareti olacağını [Meryem, 16-21] söyleyecektir.

Beşer ölçülerine göre olmazları, *"olur"* kılan Yüce Allah, genç bir kıza, bir evlilik vuku bulmadan, bir çocuğunun olacağını söylemektedir. Ve bu olay, bütün bilinen kurallarına ve Yüce Allah'ın tabiata yerleştirdiği genel yasalara aykırı bir şekilde, sadece Allah Teâlâ'nın kendi iradesiyle gerçekleşmektedir.

Ayrıntılarına giremeyeceğimiz mucize çocuğun doğumu, kurumuş bir hurma ağacının dibinde gerçekleşmiştir. Tıpkı Hacer'in imdadına yetiştiği gibi, Yüce Allah, ona da bir su gözesi yaratarak, kuru hurma ağacından taze hurma yeşerterek, kendisini teselli etmiş ve mahzun olmaması gerektiğini bildirmiştir.

Ancak, kendisi şimdi topluma ne diyecektir? Onlara, bu çocuk konusunda kendisinin bir dahlinin olmadığını, tıpkı Adem'in annesiz ve babasız olarak bir mucize eseri olduğu gibi, bu çocuğun da, babasız bir mucize olduğunu nasıl anlatacaktır? Bu aşamada Yüce Allah, *"(Ey Meryem!) Ye, iç, gözün aydın olsun. İnsanlardan birini görecek olursan, "Şüphesiz ben Rahman'a susmayı adadım. Bugün hiçbir insan ile konuşmayacağım"* [Meryem, 26] buyurarak, onu mahcup etmeyeceği kendisine bildirmiştir. Planı Mevlâ'ya ait olan bu işin, sonucunun da nasıl neticeleneceğini belki çok iyi bilmemektedir. Kesin bir güven içerisinde, çocuğu alıp kavminin yanına gitmiştir. Bu, kavmi için de çözülmesi kolay olmayan bir durumdur. Zira onlar daha doğmadan mabede adanmış ve orada ibadete dalmış tertemiz, iffetli bir kızı, kucağında bir çocukla karşılarında görünce dehşete düşüp sarsıntı geçirmişlerdir. Kur'an, onların tepkisini şöyle dile getirir: *"…Ey Meryem! Doğrusu sen görülmemiş bir iş yaptın… Senin ne baban ahlaksız, ne de annen iffetsizdi…"* [Meryem, 27-28]

Onların bu ithamları karşısında Hz. Meryem'in, ilâhi planı uygulamaktan başka yapacağı bir şey yoktu. Dolayısıyla Rabb'inin kendisine öğrettiği gibi yaptı ve bu ithamların

cevabının çocukta olduğunu, dolayısıyla ona sormalarını işaret etti. Onlar da, *"Biz beşikteki çocukla nasıl konuşabiliriz"* dediler. [Meryem, 29]

Sözün bittiği, Meryem'in tıkandığı bu anda, kendisine isnat edilen bir lekeden yine suç karinesi olarak kullanılan bu masum bebeğin kendisi, yani bu mucize yavru kurtaracak ve konuşmaya başlayacaktır: *"Ben, dedi, ben şüphesiz Allah'ın kuluyum. Bana kitap verildi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, beni mübarek kıldı. Yaşadığım müddetçe de namaz kılmamı ve zekât vermemi emretti. Bir de anneme hürmetkâr kıldı. Beni asla zalim ve isyankâr yapmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve dirileceğim gün bana selam olsun!"* [Meryem, 30-33]

Ey Allah'ın sevgili kulu ve elçisi! Biz son Nebi'nin inananları olarak tıpkı kendi Nebi'mize inandığımız gibi senin de Allah'ın kulu ve elçisi olduğunu kabul ediyoruz. Sana ve senin sevgili annene bizden de selâm olsun!

Havle B. Samit: Haksızlığa Karşı Direnen Kadın

Araplarda erkeklerin eşlerinden ayrılmak istediklerinde başvurdukları yaygın boşama şekillerinden birisi de, kişinin eşini kendi annesinin sırtına benzeterek bunu yapmasıydı. Bu geleneğe göre, kişi hanımına: *"Sen bana, anamın sırtı gibisin"* diyerek eşini annesinin sırtına benzettiği için, artık annesi gibi ona haram sayılırdı. Fakat boşanma da vaki olmaz, kadın evli iken kocasız duruma düşerdi. Bu durum, sahabeden Havle b. Samit'in de başına gelmişti. Efendimizin [s.a.s.]'in özel hizmetinde bulunma şerefine de nail olan Havle'yi, eşi Evs, bir öfke sonucu zıhar yoluyla boşamış, ancak daha sonra da buna pişman olmuştu. Ne kadar pişman olsa da, yine de, geleneğe ve yaygın örfe göre hareket etmek zorundaydı. Bu duruma çok içerleyen Havle, Hz. Peygamber'e gelip mağduriyetini arz etmişti. Defalarca ısrar etmesine rağmen yine aynı cevabı alan Havle, bu çaresizlik karşısında, halini gözyaşları içinde Allah'a arz

ederek: *“Allah’ım yalnızlığımın şiddetini sana arz ediyorum. Küçük yavrularım var, Evs’e bıraksam zayi olacaklar, yanıma alsam aç kalacaklar.”* diyerek yalvarmaya başladı. Havle’nin tıkandığı bu anda, bir haber geliyordu. Bizim *“el-Mücadele”* suresi olarak bildiğimiz surenin ilk pasajları işte bu anda nazil olmuştur. Ve peşinden gelen ayetlerde de, eşini zıhar yoluyla boşamaya yeltenen erkeklerin, bir köle azat etmeleri, ya da altmış gün oruç tutmaları veya altmış miskini doyurmaları istenmiştir. Efendimiz daha sonra Havle’nin eşi Evs’i çağırtıp keffaret ödemesi karşılığında eşine geri dönebileceğini ifade buyurmuşlardır.

İnen ayetlerle İslam, kadının söz sahibi olmadığı bir süreç akabinde, kadın-erkek herkesin, en yetkili merciler karşısında, hakkını arayabileceğini ve halini seslendirebileceğini göstermiş oldu. Havle’nin hakkını ve mağduriyetini giderme adına gösterdiği bu onurlu duruşu, ülkemizde ve tüm dünyada, baskı ve zulüm altında olan bütün kadınlarımızın temiz duygularına ithaf ediyor, hayatını kaybetmiş tüm annelerimize ve geçmişlerimize Allah’tan rahmet niyaz ediyoruz.

Hz. Aişe: İftiraya uğraması üzerine vahyin kendisine taraf olduğu kadın

Kur’an’da konu edilen kadınlardan bahsederken, konuyu, son nebi Hz Muhamed [s.a.s.]’in sevgili eşi Hz. Aişe hakkında yapılan bir iftira ve peşinden bazı ayetlerin inmesine neden olan *“İfk hadisesi”*ne temas ederek bitirmek istiyoruz.

Bir savaş dönüşü, ordudan geride kaldığı için devesine bindirerek Safvan’ın orduya yetiştirdiğinde, ikisi arasında bir şeylerin geçtiği konusundaki şayiadan Hz. Aişe’nin haftalar sonra haberi olmuştu. Efendimiz, bu iftira kampanyası karşısında ne yapacağını bilemiyor, ashabıyla istişare ediyor, sahabe de, Aişe konusunda söylenenlerin *“apaçık bir iftira olduğunu”* söylüyordu.

Kur’an, inanan müminlere, Nebi’yi canlarından üstün tutmalarını öğütler. Ve o Nebî’nin eşlerinin kendilerinin anneleri olduğunu söyler. [Ahzab, 4] Fakat içi nifak dolu birtakım hasta kişilikler, bu iftirayı atmışlardır bir kere. Ve ne acıdır ki bu dedikoduya inanmış müminlerden de birkaç kişi alet olmuştur. Bu olay karşısında, hakkındaki dedikoduları çok sonraları duyan Hz. Aişe’ye belki en ağır gelen husus, Efendimizim, *“Ya Aişe, böyle bir şey yaptınsa söyle! Ve günahlarına tevbe et!”* mealindeki sözleriydi. Annemiz sarsılmıştır. Hz. Peygamber, eşi Aişe, baba Ebu Bekir ve onun eşi Ümmü Rûman, herkesin tıkandığı bittiği andı o an. İşte o safhada, Rahman olan Allah [c.c.], taraf olmuş ve konu ile alâkalı Nur suresinin ilgili ayetlerini (11-26) indirmişti. Bu ayetlerde Aişe’nin suçsuz olduğu, bu iftirayı atanların gerçek kimlikleri konusunda ağır ifadeler yer almıştır. Annemiz daha sonra bu olayı anlatırken şöyle diyecektir. *“Ben Rabb’imin beni bir şekilde temize çıkartacak bir vahiy indireceğini biliyordum. Ancak, bunun müminlerin okuyacağı Kur’an ayetleri içinde yer alacağını hiç beklemiyordum...”* [Buhari, Sahih, Şehadet, 15]

Ve bu inen ayetler karşısında Aişe sevinmişti. Ancak bir o kadar sevinen ise Efendimizin kendisi idi. Eşi beraat etmişti. Suçsuzdu. Ve temizdi.

Aişe annemize ve onun efendisi, bizim de efendimiz Hz Muhammed’e, onun temiz âline ve ashabına selât ve selâm olsun!

---

[15] Dr. Mehmet Ünal, Diyanet Avrupa Dergi Mart 2007 Sayı 95

Hz. Aişe’den İslam Aynasına Yansıyan Dindarlık[16]

Din, inançla birlikte kişinin dünyevî hayatına yön verecek olan ahlakî, hukukî ve sosyal prensipleri ihtiva etmektedir. Bu prensiplerin insanların iç dünyasında, günlük hayatında, bireysel ve toplumsal yaşantısında yansımaları, dindarlık olarak ifade edilir. Din, insanın Allah, diğer insanlar ve kâinat ile ilişkisini, iman, ihsan, irfan ve güzel ahlak çerçevesinde tanzim eden bir kurumdur. Dindarlık ise, bu inanç ve esaslar çerçevesinde, kişilerde üstün ve sonsuz varlığa karşı duyulan mutlak bağlılığın tezahürüdür. Dindarlığın ibadetten ahlaka, muamelâttan tabiatla ilişkiye kadar hayatın her alanında tezahürleri bulunmaktadır. Öyle ki, insanların gelip geçeceği yoldan onları rahatsız edici bir engeli kaldırmak gibi ufacık bir iyilik bile, imanın şubelerinden ve dolayısıyla dindarlığın tezahürlerinden sayılmıştır.

Temelde bütün insanların ortak bir dindarlık anlayışı olmakla birlikte, bu kavram her şahısta ayrı ayrı tezahür etmektedir. Çünkü her insan kendine münhasır duygusal boyutu, ruhî hassasiyeti, ferdî özellikleri ve sorumlulukları ile bağlantılı olarak başlı başına bir âlemdir. Hz. Adem’den Hz. Peygamber’e, hatta günümüze kadar insanlığın serencamında, bunun sayısız örneklerini görmek mümkündür. Hz. Adem’in oğlu Habil’in, kardeşi ile ilişkisinde dindarlığın bir yönünü müşahede ederken; Hz. İbrahim ve Hz. İsmail’in Allah’a bağlılıklarında dindarlığın başka bir boyutunu görürüz…

Asr-ı Saadet’e geldiğimizde Hz. Ömer’de dindarlığın adalet ve hakkaniyet boyutu daha belirgin iken; Hz. Osman’da edep, hayâ ve züht boyutunun öne çıktığını; Hz. Ali’de ise

akıl ve bilgi eksenli bir dindarlığın temayüz ettiğini görürüz. İslam'ın ilk inananlarından Hz. Ebubekir'de ise sadakat, emniyet, ilim, irfan ve ibadetlere karşı hassasiyet, kendini daha fazla hissettirmektedir.

Aslında cinsiyeti esas alarak bir kadın dindarlığından söz etmek oldukça güçtür. Buna rağmen genel geçer bir anlayışa göre kadın dindarlığı, duygu ağırlıklı bir dindarlık olup, akıl ve bilgi ağırlıklı bir anlayışın ürünü değildir. Bu genellemenin doğru olmadığı, kadınların da kendi aralarında farklı dindarlıklar sergilediği de göz ardı edilmemelidir. Sosyal statü, ilmî mertebeler, coğrafî konum, eğitim ve duygusal farklılıklar, kadınlarda farklı dindarlık tezahürlerini ortaya çıkarmaktadır. Aynı dönemin ve şartların insanları arasındaki dindarlık yansımaları dahi birbiriyle aynı değildir.

İslam'ın ilk yıllarına doğru bir yolculuk yaptığımızda, vahyin nüzul dönemi kadınlarında farklı dindarlık tezahürleri olduğunu görmek mümkündür.

İslam'ın Hz. Peygamber'den sonra ilk muhatabı olma şerefine nail olan, tereddütsüz bir imanla, *"Allah seni asla mahcup etmeyecektir."* diyerek, Allah Resulünü yüreklendiren, cesaretlendiren, şefkat ve korumasıyla, vefatına kadar maddî ve manevî desteğiyle Hz. Peygamber'in yanında olan bir Hz. Hatice dindarlığı; tevazusu, itaati, örnek ahlakı, sabrı ile Hz. Peygamber'den bir parça olan Hz. Fatıma'nın dindarlığı ve hayatı boyunca akıl, bilgi ve ahlak merkezli bir dindarlık üretmeye çalışan, oldukça genç yaşına rağmen dünyalıklar peşinde koşup oyalanmayan, Peygamber'in rahle-i tedrisinde dinî esasları ve dindarlık prensiplerini öğrenen, öğreten ve yaşayan bir Hz. Aişe'nin dindarlığı arasında elbette önemli farklılıklar görülecektir. Bu örnekleri çoğalttığımızda Asr-ı Saadet'te dahi temelde ortak bir anlayış ve uygulama olmakla birlikte, her Müslüman erkek ve kadında dindarlığın farklı farklı tezahür ettiğini görmek mümkündür. Burada Hz. Aişe'nin şahsında temayüz eden dindarlık tezahürleri üzerinde bir nebze durmak istiyoruz.

Hz. Aişe'ye baktığımızda dindarlığın bütün boyutlarını hayatında topladığını görmekteyiz. O; kişileri, aileyi ve toplumu zora sokan, zorlaştıran, insan takatini aşan bir anlayışa değil; samimi, ihlaslı, varlıkta ve yoklukta hayat tarzını değiştirmeyen bir dindarlık anlayışına sahipti. Hayatı boyunca akıl, bilgi ve ahlak merkezli bir din ortaya koymaya ve onu yaşamaya çalışmıştı. Bunun dışındaki uygulamalara ise, her kimde ve nerede olursa olsun karşı çıkmayı kendine ilke edinmişti. Dinin kolaylık ilkesine dair hadislerin onun tarafından rivayet edilmiş olması manidardır.

Onun dindarlık anlayışı; ibadet adına zora sokan, zorlaştıran değil, kolaylık prensibini ilke edinen bir anlayıştı.

Bu bağlamda Hz. Aişe, Hz. Peygamber'in kendine has yaptığı ibadetlerini zora ve sıkıntıya düşme pahasına yapmak isteyen sahabeye karşı çıkarak, onlara engel olmaya çalışmıştır.

Hz. Peygamber'in özel ibadetlerinden olan visal orucunu, diğer insanların tutmalarına izin vermemiş ve *"Allah'a yemin olsun ki, ben geceleri kesinlikle oruç tutmam. Çünkü Allah, 'Orucu geceye kadar tamamlayın' buyurmaktadır."* [Ebu Ya'lâ, Müsned, VIII, 58] demiştir.

Hz. Aişe, önce Hz. Ebubekir'in rahle-i tedrisinden geçmiş, daha sonra vahyin ilk muhatabının yanında eğitimine devam etmiş, geniş ufku, yüksek zekâsı ile pek çok meselede Hz. Peygamber'le ilmî mütalâalarda bulunmuştur. Hiçbir hanım onun kadar bilgi ve ilim aşkına sahip olmamış; hiçbir eş ve hoca da eşine veya talebesine Hz. Peygamber kadar sabırlı, tatmin edici ve doğru cevaplar vermek için gayret sarf etmemiştir.

Hz. Aişe hem İslam'ı, hem onun kişilerde yansıması olan dindarlığı, en doğru ve sağlıklı anlamak adına her konuda Hz. Peygamber'e sorular sormuş, aldığı cevaplar hem sahabe hem de Müslümanlar için geniş açılımlar sağlamıştır. Onun sorgulamaları ifade edilenlerin aksine, sadece kadınların özel halleri ve ibadetler konusunda olmayıp, hayatın ve İslam'ın her alanı ve dindarlığın bütün tezahürleri

ile ilgilidir. İbadet, muamelât, ahiret, kıyamet, ölüm, ceza, mükâfat vb. onun Hz. Peygamber'le mütalâa yaptığı temel konulardır.

Bu mütalâalar sayesinde Hz. Aişe, Kur'an'dan ve Allah Resulünden aldığı sahih bilgileri akılla yoğurarak olgunlaştırmış, Peygamberin vefatından sonra 47 yıl bu bilgileri diğer insanlara taşımış, pek çok talebe yetiştirmiş ve müminlerin bilge annesi olmuştur.

Hz. Aişe'de temayüz eden derunî dindarlık, onu sahip olduğu mevki, ilim ve şöhretten dolayı ibadetlere karşı müstağni kılmamış, bilâkis zühd ve takva sahibi olmanın gereklerini fazlasıyla yerine getirmiştir. Farz namazın dışında geceleri nafile namaz kılması, günlerinin çoğunu oruçlu geçirmesi, kimsenin aleyhine konuşmaması bunu açıkça göstermektedir.

Onun dindarlık anlayışı kendisini toplumdan soyutlamamış, bilâkis toplumun problemlerine, sıkıntılarına çözüm bulmaya yöneltmiştir. Yetim çocukları alıp terbiye ederek, yetiştirip evlendirmeyi kendisine bir vazife telâkki etmiştir. İmkân bulduğunda köle azat ederek, insan hürriyetine verdiği önemi davranışlarıyla göstermiştir.

Onun dindarlığı münzevî bir hayatı tasvip etmeyip, hayatın her döneminde ve alanında yansımalarını gördüğümüz bir anlayıştır.

Sahabeden Said b. Hişam, Hz. Aişe'nin yanına gelerek, dünyadaki her şeyden el etek çekmek istediğini söylediğinde şöyle demiştir: *"Bunu yapma. Sen, 'Andolsun ki, Allah Resulünde sizin için güzel örnekler vardır.' ayetini okumadın mı? Allah Rasûlü* [s.a.s.] *evlenmiş ve çocuk sahibi de olmuştur."* Müminlerin annesi Hz. Aişe de inzivaî bir hayat yaşamayıp, hayatın her alanında, ihtiyaç duyduğu ve ihtiyaç duyulan her sahada İslam'ı doğru anlamak ve anlatmak adına yer almış, bu konuda İslam tarihinde müstesna bir mevkî kazanmıştır.

Ayrıca onun dindarlığı, teslimiyetçi bir anlayış değil, sorgulayıcı bir dindarlığı öngörmüştür. Hz. Aişe'yi okuyup

tanıdığımızda, onun Allah Resulü ile birlikte geçirdiği zamanı, İslam dini ve onun temel prensiplerini öğrenmekle, öğretmekle ve yaşamakla geçirdiğini müşahede ederiz. Sahabenin büyüklerinden her âlim, her kâri ve her ravî, her zahid, onun rahle-i tedrisinden geçmiş, hatta *“Dininizin yarısını şu Humeyra’dan alınız.”* [Aclûnî Keşfü’l Hafâ, I, 374] hadisine mazhar olmuştur. Yine başka bir rivayete göre, *“şer’i (dinî) hükümlerin dörtte birini nakletme şerefi”* ona nasip olmuştur. [İbn Hacer, Fethu’l-Bâri, VII, 107, Beyrut, 1379, Daru’l-Marife]

Onun dindarlık tezahüründe İslam’ın temel ibadet ilkelerine azamî dikkat yanında, İslam’ın temel ilkelerine, Kur’an’ın evrensel öğretilerine ve Hz. Peygamber’in sünnetine aykırı gördüğü rivayetleri ve uygulamaları cesurca eleştirerek, aklı kulağa, dirayeti rivayete tercih ettiği görülmektedir.

Yine o, bazı konularda ve özellikle kadın aleyhine yorumlanan ayet ve hadislerin doğru anlaşılması hususunda sahabeye itiraz etmiş, onun bu tavrı İslam ilim dünyasında tenkit geleneğinin temelini oluşturmuştur. Hz. Aişe, kadını küçük düşüren, hor gören, aşağılayan anlayışı reddederek, itirazını ayet ve hadislerle temellendirmiştir. Tenkit ve tashihleriyle pek çok meselede Müslüman toplumları aydınlatan bir ilim ve fazilet meşalesi olmuştur.

Hz. Aişe’nin dindarlık anlayışı dünyalıklara iltifat ettirmemiştir. Varlıkta da darlıkta da aynı tarzda yaşamış, eline geçeni biriktirerek yoksul ve fakirlere paylaştırmış, sosyal yaralara merhem olmaya çalışmıştır. Bir defasında Muaviye’nin hediye olarak gönderdiği giysilere ve paralara bakarak ağlamış ve *“Resulüllah bunlardan hiçbirisini bulamazdı.”* diyerek hepsini infak etmiştir.

Onun dindarlığı siyasî olaylarda gördüğü yanlışlıklara itirazına engel olmamış, bilâkis bir hakkı îfâ etmek olarak görmüştür. Hz. Osman’a biat etmiş, ama sağlığında onu eleştirmiş, ölümünden sonra ise katledilmesine sebep olanların bulunup cezalanması için çabalamış, bu süreç onu,

İslam tarihinin en acı olaylarından biri olan Cemel Vakası'na kadar götürmüştür.

Yine Muaviye'ye uyarı mektupları göndermesi, dindarlık algısının farklı bir tezahürü olarak görülmelidir. Yapılan yanlış uygulamalara sessiz kalmayıp tavır almıştır. Muaviye'nin uygulamalarına karşı kimse sesini yükseltme cesaretini gösteremezken, ona mektup göndermiş ve, *"..... kim insanların hoşnutsuzluğuna rağmen Allah'ın rızasını kazanmayı isterse, Allah onu insanların sıkıntılarından korur. Kim de Allah'ın hoşnutsuzluğuna rağmen insanların insanların hoşnutluğunu kazanmak isterse, Allah insanları ona musallat eder."* [Tirmizi, Zühd, 64] diyerek uyarısını yapmıştır.

Öte yandan Hz. Aişe'nin dindarlığı, insanî özelliklerini baskılayan, örten bir dindarlık da değildir. Kimi zaman eşine olan sevgisinin boyutu kıskançlık duygularını kamçılamış ve gece ibadet için yanından ayrılan Hz. Peygamber'i takip etmek istemiştir. Kimi zaman bal şerbeti olayında olduğu gibi, Hz. Peygamber'in diğer eşlerini kıskanmış, pişirdikleri yemeği dökerek duygularını dile getirmiş, kimi zaman ise, bir Müslüman hanımın başına gelen en acı tecrübeyi İfk Olayı ile yaşamıştır. Akabinde Allah'ın ayetleriyle masumiyeti ispatlanan Hz. Aişe [Nur, 24/11-19], yakınlarına ve sahabeye karşı olan incinmişliği ve kırgınlığını, *"Ben Allah'tan başkasına asla teşekkür etmem."* [Buhari, Şahâdat, 15] sözü ile ifade ederek, Rabbine olan sonsuz güven duygusunu bir kez daha tazelemiştir.

Onun dindarlık anlayışı Hz. Aişe'yi hiçbir konuda pasifize etmemiştir. Hayatı boyunca ne pasif bir dinleyici, ne pasif bir talebe, ne de hoca olmuştur.

Onun Medine ile sınırlı bir bilgi dünyası da olmayıp, muhtelif şehir ve bölgelerdeki Müslümanların problemleriyle dahi ilgilenmiştir. Fukaha için büyük bir hazine olan fetvaları, Medine fıkhının temelini oluşturacak kadar etkili olmuştur.

Hz. Aişe ile ilgili müstakil bir eser kaleme almış olan Süleyman Nedvî'nin şu ifadelerine katılmamak mümkün

değildir:

“Tarihin bütün sayfalarını karıştıracak olursak; dinî, ahlakî, siyasî ve medenî bütün meziyetleri şahsında toplamış ve bütün bunların icaplarını yerine getirmiş, ilmî, amelî bir rehber olmuş Hz. Aişe’den başka kadın göremeyiz.” [Süleyman Nedvî, Hz. Âişe (Asr-ı Saadet İçerisinde) Çev. Ö. Rıza Doğrul, İstanbul-1978, c.III, s.425]

Müslüman hanımların sağlıklı bir din ve dindarlık anlayışına yapılabilecek en büyük katkılardan birinin, hadis külliyatının ve tarih sayfalarının aralarında gizli kalan Hz. Aişe’nin bakış açısını yeniden gün yüzüne çıkarmak olacaktır kanaatindeyiz. Böylece Hz. Aişe’nin ayna ve sürmelikle oyalanmak şöyle dursun, İslam’ın aynasına yansıtılmak istenen yalan yanlış haberlere karşı din ve dindarlık adına, akıl ve nakil adına, yıllarca Hz. Peygamber’in yanında ve yakınında olmanın verdiği cesaretle, nasıl bir duruş sergilediğini görmek mümkün olacak ve her Müslüman hanım bundan payına düşeni alabilecektir.

---

[16] Hatice Kübra Görmez, Diyanet Avrupa Dergi Mart 2008 Sayı 107

Yurt Dışında Kadın ve Dindarlık: Almanya Örneği[17]

Almanya, Hollanda, Belçika, Fransa gibi bazı Avrupa ülkelerine çalışmak amacıyla göçler başladı. O günlerde başlayan göçler değişik vesilelerle bu gün de devam etmektedir. Günümüzde, bir çok Avrupa ülkesinde, kendileri veya aileleri Türkiye'den göçmüş her yaş grubundan kadınlar bulunmaktadır. Göçün her türü ve yabancı bir ülkede bulunma, çeşitli sorunlar ve etkiler oluşturur. Bu etkilerin bir boyutu da dinî yaşantı ile ilgilidir.

Avrupa ülkeleri arasında Türklerin en yoğun yaşadığı ülke Almanya'dır. Türklerin Almanya'da işçi olarak çalışmaları 1957 yılında başladı. Ardından, çoğu kaçak olmak üzere, çok sayıda işçi çalışmak üzere bu ülkeye gitti. Bunun üzerine Almanya'ya gidişi resmen örgütleyebilmek amacıyla, 1961'de Türk-Alman İşçi Mübadele Anlaşması imzalandı. Bu anlaşmadan sonra Almanya'ya göçler 1970l'ere kadar artarak sürmüştür. 1973'deki petrol krizi bir çok ülkede olduğu gibi, Alman ekonomisini de olumsuz etkilemiş bunun sonucunda Alman Hükümeti yabancı işçi alımını yavaşlatmış, 1980'lerden sonra ise tamamen durdurmuştur. Buna rağmen Almanya'ya göç; eğitim, aile birleşmesi ve evlilik gibi çeşitli vesilelerle devam etmektedir.

1961 ile resmileşen ve hızlanan göç dalgasından bu yana geçen yaklaşık 47 yıllık süreçte, Almanya'da yaşayan Türkiyeli kadınlar 4. nesli oluşturdu. Yani orada bulunan Türk kadınlarını nesil itibariyle dörde ayırmak mümkün: Birinci nesil kadınların büyük bir kısmı, Almanya'ya ilk göç dalgası ile giden erkek işçilerin eşleridir. Ayrıca aralarında az da olsa işçi olarak giden kadınlar da vardır. Bu nesil kendi

şahıslarında yetişkin olarak bizzat göçü tecrübe eden kişilerdir. Bir tarih vermek gerekirse, bunlar 1961 ve 1975 yılları arasında Almanya'ya göç eden kadınlardır.

İkinci nesil kadınlar, aile birleşmesi ile okul öncesi veya okula başladığında ebeveyni tarafından yurt dışına götürülmüş olan veya doğrudan doğruya yurt dışında doğup büyüyen, anne veya babası ya da her ikisi de göç tecrübesini yaşamış olan çocuklardan oluşan gruptur. Bunların genelde Almanya'ya gidişi veya orada doğuşu 1975 sonrası yıllara rastlar.

Üçüncü nesil 1990'lı yıllarda ortaya çıkan, ikinci neslin çocukları, göçü bizzat yaşayan ilk neslin torunları olan nesildir. Şimdilerde ise bunların çocuklarından, yani dördüncü nesilden bahsetmek mümkün. Bu kuşağın yaşadığı tecrübe ve sorunlar 3. nesil ile benzerlik göstermektedir.

Almanya'da yaşayan Türk kadınlarını nesil itibariyle kesin çizgilerle, belli tarihler arasına koymak pek mümkün değil. Çünkü özellikle evlilikler aracığıyla giden kadınların 2000'li yıllarda bile 1970'lerin tecrübesini yaşamaları mümkündür. Ancak genelleme yapıldığında oluşan nesiller itibariyle yukarıdaki ayrım doğru kabul edilebilir.

Birinci nesil kadınlar genelde kırsal kesimden gitmiş, eğitim açısından zayıf donanımlı, içinde yaşadığı toplumla iletişimi sağlayacak dil becerisinden yoksun, dolayısıyla toplumsallaşma sorunu olan kadınlardır, denilebilir. Yaşadıkları yıllar ve kökenleri dikkate alındığında, bu kadınlar dini geleneksel anlamda yaşayan kimselerdir.

Hem kendileri hem de Türk yetkililer, bunların Almanya'daki bulunuşlarını geçici görüyor, bir müddet çalışıp yeterli birikim edinîldikten sonra yurtlarına döneceklerini düşünmüyorlardı. Alman yetkililer için de durum aynıydı. Hatta Almanlar gözünde onlar misafirdi (Gastarbeiter); yani bir müddet kalan, sonra asıl evlerine dönecek kişiler. Dolayısıyla, bu neslin başka bir çok konuda olduğu gibi, dinî konularda da bilgilenmelerine imkân

sağlayacak, dinî pratiklerini öğretecek kurumsal bir yapı söz konusu değildi.

Dinî bilgi ve tecrübeleri Türkiye'den götürdükleri ile sınırlı kaldı. Bu bilgiler de daha ziyade *"yapma ve yapmama"* üzerine kuruluydu. Anne ve babalarından öğrendikleri ve uygulayabildikleri din adına ne varsa, orada da onu uygulamaya çalıştılar.

Hıristiyan bir toplumda Müslüman bir azınlık olarak yaşamak kolay değildi, hele hele sosyal statü ve eğitim olarak da o toplumun alt sınıfında olunca daha da zorlaşıyordu. Bu durumda hem kendilerini hem de ikinci nesil olan çocuklarını korumak için, dışa yani Alman toplumuna mümkün olduğunca uzak olup içe kapanmak, dışarı ile ilişkiyi kendileri gibi Türk aileler ile sınırlamak bir çözüm olabilirdi. Ayrıca anlatılan misyonerlik (Türk çocuklarını Hıristiyanlığa çekme) hikayeleri de tedirginliklerini artırıyordu. Bu durumda, kendilerini ve çocuklarını korumak için içe kapanan kadınların hatırı sayılır bir kısmı, kendilerini geliştirme ve eğitmede olduğu gibi, dinî bilgiyi yenileme ve geliştirme açısından da Türkiye'deki hemcinslerinin epeyce gerisinde kaldığı söylenmektedir.

İkinci neslin sonlarına doğru ve üçüncü nesilde dil problemi epeyce aşılmıştı. Dolayısıyla Alman toplumu ile iletişim ve etkileşim hızlanmıştı. Bu arada Ramazan orucu, bayram gibi hem dinî hem de geleneksel boyutu olan eylemler, Alman toplumu içinde Türklerin kimlik arayışlarında etkili oldu. Bu durum, bazı gençlerde kimlik bunalımlarına yol açarken, bazılarında da sorgulama ve sahiplenmelere neden oldu. Okullar ve iş yerleri gibi çeşitli toplumsal ortamlarda bulunan Türklere yöneltilen din ile ilgili sorular, kadınların da kendilerini sorgulamalarına, din konusunda bilgi ihtiyaçlarının farkına varmalarına sebep oldu.

Diğer taraftan, Alman yetkililer, Türk yetkililer ve Almanya'da yaşayan Türkler, Almanya'daki varlıklarının misafirlikten öteye geçtiğini kabullendiler. Bu kabullenişin ardından Almanya'da yaşayan vatandaşlarımız hem

kendileri hem de çocukları için dinî bilgilenme ihtiyacını giderecek çeşitli oluşumlara başvurdular, taleplerde bulundular. Bu talepler üzerine Türkiye, Diyanet İşleri Başkanlığı aracılığı ile yurt dışında da din hizmeti sunmaya başladı.

Üçüncü nesil kadınların dini öğrenme ihtiyacının artması sonucu Diyanet, Almanya'ya kadın din görevlisi göndermeye başladı. Diyanet yurt dışına ilk kadın din görevlisini 1990 yılında gönderdi. İhtiyaca binaen Almanya'ya ilk din görevlisi (erkek) 1975 yılında gönderilmişti. Erkek din görevlisi kadınlara kadınlar kadar kolay ulaşamıyor ve kadınlar da dine dair her türlü soruyu, erkek din görevlisine rahatlıkla soramıyordu. Bu nedenle din görevlisi kadınlar, Almanya'da önemli bir ihtiyaca cevap verdi.

Özellikle ilk iki nesil kadınların dinî kurum ve kuruluşlardan beklentileri, aynı zamanda kendilerindeki dindarlığın tezahürü, mukabele yani Kur'an okumaları, güzel ahlakî örneklere, peygamberlere dair kıssaların anlatıldığı sohbetler, vaazlara katılma şeklinde kendini gösterir. Bu kadınlar kendi çocuklarına dinî bilgi vermede, onların dine dair sorularını cevaplamada yetersizlik hissettiklerinden, çocuklarını cami ve dinî derneklere göndermek konusunda isteklidirler. Bunu, Alman toplumunda çocuklarını korumanın bir yolu olarak da görürler.

Camiye veya dinî derneklere gönderilen ilk öğretim çağındaki çocukların, orada temel dinî bilgileri edinmeleri, namazını kılabilecek bilgiyi edinmeleri ve *"arkalarından bir Yasin okuyabilecek"* kadar Kur'an öğrenmelerini ummaktadırlar.

Genç kadınlarda dindarlık, bir yandan dinî yayınların takibi, dinin gereklerine uygun giyinme, dinî toplantılara katılma şeklinde kendinî göstermektedir.

Ayrıca camiler için yapılan kermeslere özellikle son on yılda artan ilgi de, oradaki kadınların dindarlıklarının bir tür tezahürü olarak görülebilir. Kadınlar cami yararına yapılan bu kermeslere ne kadar çok şey yaparsa (el işi oyalar,

danteller, örgüler, yemekler vs…), o kadar hayır işledikleri düşüncesiyle yoğun ilgi göstermektedirler.

Bugün kadınların dinî bilgi kaynakları da çeşitlenmiştir. Kadın din görevlilerinin vaaz ve sohbetleri, dinî içerikli görsel ve işitsel çeşitli yayınlar, seminer ve konferanslar hatta internet, dinî bilgilenme çeşitlerinden bazılarıdır.

Diyanet, Almanya'daki kadınların durumunu da göz önüne alarak, yurt dışı hizmetlerinde kadın perspektifli politikalar oluşturmaya çalışmaktadır. Bunun bir yansıması olarak, daha çok kadın kitlesine ulaşabilecek kadın din görevlilerinin sayısını artırma çabaları bulunmaktadır.

Ayrıca yurt dışına görev yapmak üzere seçilmiş din görevlilerine, görev yerlerine gitmeden önce verilen göreve hazırlayıcı kurs programına 2007 yılında, *"Yurt Dışında Kadın- Aile Problemleri"* başlıklı bir konu eklenmiştir. Bununla görevlilerimizin, yurt dışında yaşayan kadınlarımızın ve ailelerin ne tür problemlerinin olabileceği konusunda zihinleri hazırlanmaktadır. Böylece cemaati olma ihtimalinde bulunan kadınlara daha iyi hizmet sunmalarına katkı sağlamak düşünülmektedir.

Yurt dışında bulunan kadınlara sunulan hizmetteki verimliliğin artırılabilmesi ve güçlendirilmesi amacıyla, yurt dışı din hizmetlerini mahallinde takip ve geliştirmek için, *"Yurt Dışı Kadın ve Aile"* adında çalışma grubu oluşturulmuştur.

Yurt dışı kadın ve aile çalışma grubunun görevleri arasında; aile içi sorunların (iletişimsizlik, şiddet gibi) oluşumunda, İslâm dininin yanlış algısının değiştirilmesi, kadın ve aileye karşı dinîmizin verdiği önemin anlatılması; kadınların eğitiminin artırılması ve kız çocuklarının eğitimde başarılı olmasına katkı sağlayacak çalışmaların yapılması; sivil veya resmî, farklı kadın kurum ve kuruluşlarıyla ortak çalışmalar yapılması gibi konular yer almaktadır.

Günümüzde Almanya'da yaşayan Türk nüfus 3 milyona yaklaşmıştır. Bunun yarısının kadın olduğu varsayımıyla, Almanya'da her yaş grubundan yaklaşık 1 milyonun

üzerinde kadın vardır. Bu kadınların Almanya'da yaşamaya başlaması yaklaşık 40-50 yıl öncesine dayanır. O yıllardaki kadınların bir çoğu dinî eğilimi olan, ancak dini geleneksel yaşayan, Kur'an ve din ile ilgili bilgi düzeyi pek de yüksek olmayan kadınlardı. Bugüne gelindiğinde din ile ilişkileri açısından Almanya'daki Türk kadınlar (özellikle son iki nesil), ilk nesiller kadar homojenlik taşımamaktadır.

Geçen süre içinde kadınların dinî duyarlığı ya da din ile ilişkisi farklılaşmıştır. Başka bir deyişle artık kadın ve din ilişkisi homojen olmaktan çıkmış, heterojen bir görünüm arz etmektedir. Bir grup kadının din ile ilişkisi neredeyse yok denecek durumdadır. Din ile ilişkisi olanları da bir genelleme yaparak ikiye ayırmak mümkündür. Birincisi annelerinin, ninelerinin dinî yaşantısı ile benzerlik gösterenler. İkincisi ise, neyi niçin yaptığının daha çok farkında olan, dinî bilgilenmeye, bilgilerini tartışmaya açık olanlar.

Sonuçta Almanya'da İslâm din bilgisine farklı boyutlarda da olsa ihtiyaç duyan, talep eden bir kadın kitlesi bulunmaktadır. Bu kitle doğru bilgilendirildiğinde ve donatıldığında, kadın-İslâm-Türk üçlemi ile ilgili maalesef, Alman kamuoyunda bulunan olumsuz imajın silinmesinde, kadınlar konusunda İslâm'ın yanlış algılanmasının değiştirilmesinde önemli bir işlev görecektir.

---

[17] Zekiye Demir, Diyanet Avrupa Dergi Mart 2008 Sayı 107

Aşk Motifli Dindarlık ve Kadın[18]

Onlar öyle kimseler ki, Allah'ı severler; Allah da onları sever." [Maide, 54]

Bir hadis-i şerifte rivayet olunduğu üzere Cenab-ı Hakk, Adem'i kendi suretinde yarattı. [Buhari, İsti'zan, 1] Sonra Yüce Yaratıcı, ona kendi ruhundan üfledi. Hem suret ve şekildeki benzerlik hem de ruhunda bulunan ilâhî öz bakımından insan, Rabbine müteveccihdir ve Rabbine aşk ile bağlıdır. Rabbi de kendi eseri ve mahlûku olan ve yeryüzünde kendisini temsil eden kulunu sever.

Bu öyle bir bağlılıktır ki, insan Rabbinden uzaklaştıkça, O'na olan özlem ve aşkı artar. Hep ilk geldiği yere dönmek, Rabbine yakın olmak ister. Uzaklık bize göredir. Kuluna şahdamarından daha yakın olan Rabbimiz, her an her yerde bizimledir. Hz. Mevlânâ Mesnevisine bu hikayeyle başlar:

Dinle, bu ney nasıl şikâyet ediyor, ayrılıkları nasıl anlatıyor:

Beni kamışlıktan kestiklerinden beri feryadımdan erkek, kadın herkes ağlayıp inledi.

Ayrılıktan parça parça olmuş, kalb isterim ki, iştiyak derdini açayım.

Aslında uzak düşen kişi, yine vuslat zamanını arar.

Ney asıl vatanı olan kamışlıktan, sazlıktan kopartıldıktan sonra hep orayı özlemiş ve o, vatanına duyduğu aşktan dolayı feryâd-ı figân etmiştir.

Bizler de asıl vatanımız olan bekâ âleminden dünyaya gönderildik. Dünya demek fani ve geçici olan demek. Dünya, insanın muvakkat bir vakit kalacağı bir durak. Bu sebeple, bu dünyada elde edilen hiçbir şey bizi mutlu etmeye yetmez. Geçici olanın peşinden koşmak, ancak geçici hazlar verir. Ancak Ona aşkla bağlı olanlar gerçek anlamda itminanı

ve huzuru bulabilirler. İnsanlığımızı ve benliğimizi bulacağımız yer, Rabbimize yöneldiğimiz zamanlardır. Kulluğumuz ve ubudiyetimizle Rabbimize yöneliriz. Bu yöneliş fani olandan, ebedî ve sonsuz olana yöneliştir. Bu yöneliş aslımıza olan bir yöneliştir ki, işte bunun adı aşktır. Rablerine aşkla bağlı olanlar, her yerde ve her an onunla beraberdirler.

İşte aşkla Rablerine yönelenler ve ulaşanlar orada, Rablerinin sevgisine ve aşkına mazhar olurlar. Ayetin de ifade ettiği gibi, *“Onlar öyle kimseler ki, Allah onları sever, onlar da Allah’ı severler”* [Maide, 5/54]in sırrına ve bilgisine ulaşan bahtiyarlar zümresine katılırlar.

Bir kutsî hadiste Cenab-ı Hakk şöyle buyuruyor: *“Kulum üzerine farz kıldığım nafileleri eda ederek Bana yaklaştığı kadar başka bir şeyle Bana yaklaşamaz. Kulum nafile ibadetleri de eda ederek durmadan Bana yaklaşır. Hem o kadar yaklaşır ki, artık Ben onu severim. Ben bir kimseyi sevdim mi, artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum.”* [Buhari, Rikak, 38] Kulun Rabbine yaklaşması, samimiyet ve ihlasla yapacağı amellerle mümkün olabilir. Bu mertebeye gelen bir kul, her işinde Rabbinin yardım ve inayetini görür. Her an Rabbiyle beraberdir.

Aşkın Mekânı: Kalp

Aşkın karargâhı gönüldür/kalptir. Kalp nazargâh-ı ilâhîdir. Yüce Allah’ı yerlerde göklerde değil, kalplerde aramak gerekir. Çünkü hiçbir yere sığmayan Allah, mümin kulunun kalbine sığmıştır. Ancak bir kalpte iki sevgiye yer yoktur. Önce kalbin temizlenmesi, mâmur edilmesi gerekir ki, Rab Teâlâ oraya nazar etsin. Büyük Mutasavvıf Şemseddin Sivasî’nin mısralarında ifade ettiği gibi:

“Sür çıkar gayrı gönülden
Tâ tecelli ede Hak

Padişah konmaz saraya
Hâne mâmur olmadan."

Hânenin mâmur edilmesi demek; kalbin arındırılması, temizlenmesi ve padişahın gelmesine mani olacak her şeyin uzaklaştırılması, ilk yaratıldığı safiyetine döndürülmesi demektir. Kalp zaten dönüşen, hâlden hâle giren anlamındadır. Bizler asıl vatanımızdan koptuktan sonra orayı unuttuk veya bize unutturuldu.

Kalplerimiz değişti, dönüştü. Kalplerini mamur etmeyenlerin Hakk'ın tecellilerini beklemeleri beyhûdedir.

Kalplerini her türlü masiyet ve kötülüklerden arındırıp temizleyenler; sevgiyle, aşkla, samimiyetle tezyin edenler, kalp hanelerini mamur etmiş ve Yaratan'ın sevgisine ve rızasına mazhar olmuşlardır.

Aşk Yolunda Bir Sufî: Rabia

Allah'a giden yollar kullarının kalplerinden geçer ve din bir gönül meselesidir. Akıl Allah'ı aratır, ilim yaklaştırır ve aşk buldurur derler. Rabbini aşkla bulan ve dinini aşkla yaşayan bir sufidir Rabia. Korkuyla Rablerinden sakınanların aksine, Rabia'nın yolu aşk yoludur. Onun mutasavvıflar yanındaki lâkabı, *"Tacü'r-Rical"* yani erlerin baş tâcıdır. Erkeklerin başlarına tâc ettikleri büyük veli olarak Rabia, mutasavvıflar içinde seçkin bir yere sahiptir.

Bu dörtlük onun mutasavvıflar arasındaki yerini çok güzel ifade ediyor:

"Dişil olması güneş için bir kusur
Eril olması ay için bir şeref değildir.
Her kadın Rabia olsaydı muhakkak ki,
Kadınlar erkeklerden üstün olurlardı."

Kadınlar lâtif ve ince gönülleriyle, Rablerine yakınlıkta da önde olmuşlardır. Pek çoğunu tanımasak da Rabia, ehl-i dîl olan kadınların sesi olmuştur. Onun ilâhî aşkta ulaştığı

mertebe, kadınların bu meydanda söz sahibi olabileceğini ortaya koyan güzel bir örnektir.

Rabia'nın aşk yolunu yine Rabia'dan dinleyelim: *"İlâhî! Seni seven kalbi yakar mısın? İlâhî! Cehennem ateşinden korktuğum için Sana ibadet ediyorsam beni cehenneme at, orada yak; eğer cennete girme ümidiyle ibadet ediyorsam, cennete girmeyi bana yasakla. Fakat Seni sevdiğim için ibadet ediyorsam, beni ezelî cemalinden mahrum etme!"* Rabia'nın gönlünde ne cennet arzusu ne de cehennem korkusu vardı. Onun ibadet anlayışının, din anlayışının temelinde Muhabbetullah vardı. Rabia, karşılık beklemeden, halisane bir aşkla bağlı olduğu Rabbine sevgisini şu dizelerle ifade ediyor:

"Seni iki aşkla, çift aşkla sevdim:
Biri ibtilâ ve sevdâ,
Diğeri Sana lâyık bir aşk-ı musaffâ
Ben ibtilâ ve sevdâda
Senin esirin oldum.
Gözlerim ne dünyayı ne de mâhifâyı görür. Sana layık aşk-ı musaffada ise
aradan perdeler kalkar
Ne onda ne bunda bende eser var.
Ancak Sensin hem onda hem bunda olan var."

Rabia'nın Rabbine aşkla olan bağlılığı öyle büyüktü ki, aradan asırlar geçmesine rağmen, onun aşk dolu soluğu dilden dile dolaşmış ve günümüze kadar ulaşmıştır. Onun ilâhî aşka çağıran sesi, dünyanın her tarafında yankılanmış ve yankılanmaya devam edecektir.

---

[18] Lamia Levent, Diyanet Avrupa Dergi Mart 2008 Sayı 107

HAKLAR

Kadın Sorunlarının Kaynağı Din Değildir[19]

İnsan hakları ve bunun önemli bir parçasını teşkil eden kadın hakları, sadece insanlık tecrübesinin günümüzde ulaştığı ortak bir söylem değil, aynı zamanda yüce dinimiz İslam’ın insanlığa getirdiği mesajın özünde yer alan temel değerlerden de biridir.

Kadın sorunlarının temelinde büyük ölçüde toplumların sosyo-ekonomik yapılarıyla da bağlantılı olarak ataerkil zihniyetin, erkek varlığını ve haklarını önceleyen ya da merkeze alan, cinsiyet farklılığını ön plana çıkaran bir anlayışın kadınlarla ilgili algı ve kabulleri yatmaktadır. Kadını kendi varoluş serüveninin öznesi kabul etmeyen bu anlayış, doğumundan itibaren onu erkekten aşağı ve ikinci bir cins olarak algılama ve kodlama yanlışına düşmekte, ikinci aşamada da bu yanlışı dine onaylatma gayretine girmektedir. Dini bilgi üretiminde ve aktarımında tutarlı düşünce, eleştirel bakma ve güvenilir bilgi eksene alınmadığında, açıklık ve özgüvene dayalı sağlıklı bir iletişim kurulamadığında, daha da ötesi, dinin temel amaçları ve sahih bilgisi ile dini gelenek arasındaki farklılık göz ardı edilince, din, söz konusu yanlış algı ve yargıları önleme imkânını da yitirmektedir.

Hâlbuki din, geldiği toplumların sorunlarını olgularla birlikte ele alır ve onlar üzerinde bir genel iyileştirme yapar, olgular ve olaylar üzerinden bir ufuk çizer. Bu itibarla dinlerin mahiyet ve amacına dikkatli bakıldığında bu tür sorunların dinden kaynaklanmadığı rahatlıkla görülebilir. Bundan dolayı İslam’ın özünde, mesajında ve öğretisinde kadın hakları sorunu yoktur. Sadece insanların geleneklerinde,

kültürlerinde, tarihsel tecrübesinde, etraftan aldıkları davranış modlarında, şu ya da bu biçimdeki anlayışlarında hak ihlâlleri vardır. Zira İslam, kadın ve erkeği yaratıcı karşısında eşit bireyler olarak tanıtmakta, her dönem toplumunda az veya çok varlığını sürdüren bu yanlış anlayışı açıkça kınamaktadır. [Nahl, 58-59; Zuhruf, 17-18; Tekvir, 8-9]

Kur'an-ı Kerim'in gönderilişinin üzerinden on dört asır geçmesine rağmen, Müslümanlar olarak kadın hakları ve kız çocuklarına karşı izlenen ayrımcılık konusunda hâlâ yüce yaratıcının kınadığı bir konumda olmamız gerçekten esef verici ve düşündürücü bir olaydır. Diğer taraftan kızlarına karşı son derece yakın, şefkatli ve merhametli bir baba olan, genç kız ve kadınların hor görülmesine, dövülmesine, zorla evlendirilmesine ve geleneğin getirdiği haksız tutum ve davranışlara maruz kalmasına asla müsaade etmeyen Hz. Peygamber'i yeterince örnek alabildiğimiz de söylenemez.

Kur'an-ı Kerim'in bütün uyarıları ve Hz. Peygamber'in örnekliğine rağmen, 21. yüzyıla girdiğimiz bir dönemde kız çocuklarımızın ve kadınlarımızın eğitilmeleri ve iyi yetiştirilmeleri konusunda her birimizin üzerine düşen farklı sorumlulukların bulunduğu açıktır. Özellikle cinsiyet farklılığının, hiyerarşik ve katı kalıplar içinde algılandığı bazı toplum kesimlerinde, kız çocukları ve kadınların töre cinayeti, aile içi şiddet, eğitim ve cinsiyet ayrımcılığı gibi bir dizi olumsuzluklara hedef olması işin belki de en üzücü yanıdır. Namus kavramının ve onunla yakın içeriklere sahip iffet ve ırz kavramlarının çok daha geniş bir kapsamı, insanın düşünce, niyet ve bütün davranışlarıyla bağlantıları bulunduğu hâlde, bunların dar bir çerçevede anlamlandırılması, yine bunların sadece kadına düşen bir sorumluluk olarak görülmesi de söz konusu zihniyetle, sosyal yapıyla ve gelenekle beslenen bir başka yanlış anlayıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı, ülkemizin kadın sorunlarına karşı duyarlı olup bu sorunların çözümünde aktif rol almayı kalıcı

bir politika olarak benimsemekte, kadın sorunlarıyla ilgili çalışmalar yürüten çeşitli kurum ve kuruluşlarla görüşmeler yaparak, dinin yanlışı onaylayıcı bir referans olmasını önleyip doğruya destek veren bir aydınlık olmasını, birlikte ve barış içinde yaşadığımız, birbirimize insan olarak saygı ve sevgi duyduğumuz bir dünyayı inşada yüce dinimizin kalıcı öğretisini yapı taşı kılmayı hedeflemektedir.

---

[19] Prof. Dr. Ali Bardakoğlu, Diyanet Avrupa Dergi Mart 2007 Sayı 95

Cinsiyet Kültürü ve Kadın Sorunu[20]

Tüm dünyada olduğu gibi bizde de ciddi bir kadın sorunu varlığını sürdürmektedir. Ülkemizde, yöreden yöreye, aileden aileye farklılıklar olsa da, genelde kız çocuğunun, kadının karşı karşıya olduğu ve canını acıtan çok ciddi sorunlar bulunmaktadır. Kadın sorununun sebeplerini iyi teşhis etmek, onları çözümleyerek ortadan kaldırmak için çalışmak gerekmektedir. Her şeyden önce bu sorunun, cinsiyet algısıyla, cinsiyet kültürüyle doğrudan irtibatı bulunmaktadır.

Cinsiyet Kültürü

Bir toplumda yer alan kadınlık ve erkeklik algıları, her iki cinse ilişkin imajlar, kalıp yargılar, oluşturulan kimlikler, bu kimliklerin oluşum süreçleri, onlara atfedilen özellikler, davranış kalıpları, roller, statüler, cinsiyete dayalı iş bölümü, cinsler arası ilişkilerin düzenlenme biçimleri, aile tipleri, akrabalık ilişkileri, cinslerin birbirine karşı tutum ve davranışları, cinsel ahlak, aşk ve güzellik anlayışları, o toplumun cinsiyet kültürünü meydana getirir. Biyolojik boyutuyla cinsiyet olgusu, tabii ve evrenseldir; ama, bu temel üzerine sosyo-kültürel olarak inşa edilen cinsiyet kültürü evrensel değildir. Cinsiyet kültürü, toplumdan topluma ve zamanla farklılıklar gösterir. [Türköne, 1995: 234]

Din-Kültür

Her toplumun kültürünün bileşenleri arasında onun inançları, o inançlardan hareketle oluşturduğu değerleri, yani din yer almaktadır. Bizim kültürümüzü oluşturan

unsurlar arasında İslam'ın başat role sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Ne var ki, bu etkileme tek yönlü değil, çift yönlüdür. Kültür ile din arasında karşılıklı etkileşim söz konusudur. Dinî değerler kültürü dönüştürdüğü gibi, kültür de dinî değerleri kendine uyarlayıp dönüştürebilmektedir. O kadar ki, dinin temel değerleriyle bağdaşmayan din anlayışları zaman içinde boy atabilmekte, toplumda serpilip yaygınlaşabilmektedir. Bu durumda kültürel yargılar, bir bakıma dine onaylatılarak birey ve toplum nezdindeki gücünü pekiştirmektedir. Tabiî ki her birey, beslendiği kültürel birikimin imkânlarını kullanarak vahyi anlamaya çalışmaktadır. Bilincinde olunmazsa kültür, dini dönüştürücü, tahrif edici, onu tamamen kendi kalıbına dökücü rol oynayabilir.

Cinsiyet Kültürümüzde Sapmalar

Dinî değerlerin köklü tahrif edilişine cinsiyet kültürümüz bağlamında şahit olmaktayız. Cinsiyet algımıza ilişkin birtakım sakat tutum ve davranışlarımızın temelinde, yanlış din anlayışlarına sırtını dayamış örf, âdet ve gelenekler bulunmaktadır. Başka bir deyişle, cinsiyet algısı bağlamında bunların dini yer yer alt ettiği söylenebilir. Bu olgu ise, kadın sorunlarının temelinde yatan en önemli faktördür, denebilir.

Günümüzde Müslümanların cinsiyet algılarına bakıldığında, Hz. Peygamber'in mücadele edip tarihin derinliklerine gömdüğü düşünce, tutum ve davranışlar yer yer görülebilmektedir. Sözü edilen yanlış cinsiyet algısı, iki cins arasında âdeta mahiyet farkı öngörecek kadar ana İslamî çizgiden sapmıştır. İslam dünyasında olduğu gibi ülkemizde de bu durum söz konusudur. Kız ve erkek çocuklar arasında beslenmeden tutunuz eğitime, mirasa kadar her konuda, birincisinin aleyhine farklı tutum ve uygulamaların hâlâ devam ettiği ailelerimizin sayısı az değildir.

İki cins arasında âdeta mahiyet/tür farklılığını işaretleyen anlayışın örnekleri o kadar çok ki! Söz gelimi, bugün iffetli olmak, hayâlı olmak, namuslu olmak, edepli olmak denince akla genelde kız ve kadın gelmektedir. Sanki, İslam ahlakının bu temel kavramları sadece bunlarla ilgili; ama erkekleri ilgilendirmemektedir. Oysa bu kavramlar, insanla ilgilidir. İslam, insanın iffetli, hayâlı, namuslu, edepli olmasını istemektedir. Böyle yaşamak, İslam'a göre, insan olmanın gereğidir. Cinsiyet farklılığı, bu anlamda hiçbir değerlendirme farklılığını gerektirmemektedir. Bir insanın cinsiyeti, onun bu vasıflara olan ihtiyacını ne azaltır, ne de artırır. Yani, bir kadının ne kadar iffetli, namuslu olması gerekiyorsa bir erkeğin de o kadar iffetli, namuslu olması gerekir. Ama zamanla kimi Müslümanlar bu anlayıştan saparak dinî ahkâmı bile cinsiyetlere göre farklılaştırabilmişlerdir. Söz gelimi İslam, cinsiyet farkı gözetmeksizin insana zinayı yasaklamışken bugün kimi Müslümanlar zinayı erkek için *"el kiri"*, kadın için ise ölüm sebebi olarak görebilmektedirler.

Esasen bu anlayış, üstü örtük biçimde erkeği alçaltmaktadır; onu insan olarak görmemektedir. Zira bu, bir bakıma erkeğin insan olduğunu unutmaktır. Böyle düşünüldüğü sürece erkek, ya bağını koparmış bir yaratık, kadın ise ondan korunması gereken bir zavallı veya onun ayağını kaydırmaması için kontrol altında tutulması gereken şeytanî biri olarak algılanacaktır. Her durumda da erkek, aslında aşağılanmaktadır. Onun için bu anlayışa öncelikle erkekler karşı çıkmalıdırlar.

Bu anlayış, bugünün ürünü değil, onun bir tarihi var; sözlü ve yazılı kültür içinde yer ederek bugünlere ulaşmıştır:

"…Ancak, kız çocukları hakkında hayâ, iffet, erkeklerden sakınma ve korunma, utanma ve ev hususunda fazla alâka gösterilmelidir." [Kınalızade, 73]

Bu yaklaşımın, kadını sakıncalı, sürekli güdülmesi, denetlenmesi, kontrol altında tutulması gereken tehlikeli bir varlık olarak algıladığı söylenebilir. Sevgilisine mektup yazar

gerekçesiyle kız çocuklarına yazı yazmanın öğretilmesini, hadis uydurarak, önlemenin amacı, bu cinsin azgınlığına, tabir caizse erkeği ayartıp aldatan şeytanî etkisine engel olmaktır. Kadının gerekirse şiddete maruz kalmasına yol açacak kadar baskı altına alınmasını, korkutulmasını, kıskaca alınmasını, özgürlüğünü kısıtlayarak cevelan alanının yasaklarla olabildiğince daraltılmasını, cahil bırakılmasını vb. öngören düşünceler, hep kadına bu olumsuz bakışın ürünleridir.

Bu olumsuz kadın algısı, dini arkasına almaktan, dolayısıyla dinin söylemediklerini ona söyletmekten geri durmamıştır. Meselâ, Hz. Adem'in cennetten kovulmasına Havva'nın neden olduğu, hem de dinî kılıfla iddia edilebilmektedir. Oysa Kur'an'da bunu dile getiren hiçbir ifade veya işaret bulunmamaktadır. Allah'ın hitabı, her ikisine birliktedir ve hatayı birlikte işlemişlerdir, ikisi birlikte tevbe etmişlerdir: *"Ey Adem! Sen ve eşin cennete yerleşin, dilediğiniz yerden yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz. Derken şeytan, kendilerinden gizlenmiş olan avret yerlerini onlara açmak için kendilerine vesvese verdi ve dedi ki: "Rabbiniz size bu ağacı ancak, melek olmayasınız ya da (cennette) ebedi kalacaklardan olmayasınız diye yasakladı. Şüphesiz ben size öğüt verenlerdenim."* diye de onlara yemin etti. Bu suretle onları kandırarak yasağa sürükledi. Ağaçtan tattıklarında kendilerine avret yerleri göründü. Derhal üzerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye başladılar... İkisi dediler ki: *"Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz."* [A'raf, 19-21; Bakara, 35-36]

Gelenekten birkaç örnek:

"Kızı çabuk evlendir, uzun müddet evde tutma,

Yoksa pişmanlık, hasta olmadan seni öldürür.

Ey dost arkadaş, sana kesin bir şey söyleyeyim:

Bu kızlar doğmasa, doğarsa yaşamasa daha iyi olur." [Balasagunlu, Beyit: 4510-11]

“Kadının aslı ettir, eti muhafaza etmeli, gözetmezsen et kokar.”

“Evin kapısını kilitle, eve erkek sokma.” [Balasagunlu, Beyit: 4519]

“Ey oğul, eğer kızın olursa onu namuslu bir süt nineye emanet et ve büyüyünceye kadar iyi bak. Büyüdüğü zaman onu bir muallime ver Kur’an okumak, namaz kılmak, oruç tutmak gibi bilinmesi gerekenleri, farzdan ve sünnetten öğretsin. Ama yazıcılık öğretmesin ki maksudunu, kime isterse kendi yazısıyla anlatmasın. İyice büyüyünce onu hemen kocaya vermeye çalış. Kızın olmaması yeğdir, ama olunca, ya erde gerek ya yerde, demişlerdir. Nitekim şeriat beyi Muhammed Mustafa buyurur ki, defnu’l-benati mine’l-mekrumati. Yani kız evlâtlarını gömmek, ya er koynunda ya da yer koynunda, hürmetli işlerden birisidir.” [Keykavus, I, 255. Benzer görüşler için bk. Kabisi, 1995: 76]

“Kadınları düğünlere ve kadınların toplu bulunduğu yerlere gitmekten men etmelidir.” [Kınalızade, 49]

“Bazı bilginlerin görüşlerine göre şu iki haslet erkeklerde fazilet, kadınlarda ise rezilettir. Bu iki haslet, cesaret ve cömertliktir.

Zira kadında cesaret olduğu vakit, kocasından ve başkalarından korkmadığı için, geceleyin tenha yerlere gider ve kötü işlerin meydana gelmesi ihtimali belirir...

Şecaatlarından da fayda hasıl olmaz. Halbuki şecaatın (cesaretin) faydası, düşmanı ve zararlı şeyleri defetmek, din ile memleketi ve vatanı korumaktır.” [Age. 51]

“Eşi, kadının katında, daima korkulan kişi olmalı ve kalbinde eşinden çekinme duygusu bulunmalıdır.” [Age. 52]

Bir eğitimcimiz, kız çocuklarına ilişkin bu gibi olumsuz görüşleri *“İslamiyet’in etkisi”* ile açıklamaktadır. [Bk. Kanad, 1963: I, 216. Benzer bir değerlendirme için bk. Başaran, 1992: 172] Oysa bu görüşleri, Kur’an ve sünnetle bağdaştırmak mümkün değildir. [Bu konudaki yanlış anlayışların kaynakları ve tenkidi için bk. Smıth, 1992]

Kur’an ve sünnet, kadının da erkek gibi bir insan olduğunu, ilâhî hitaba aynen onun gibi muhatap olduğunu, her iki cinsin, insan/kul olarak aynı hak ve sorumluluklara sahip olduklarını bildirmiştir. [Bu konuda geniş bir değerlendirme için bk. Hatipoğlu, 1991] Hz. Peygamber’in öğrettiği ve uyguladığı İslam, kadın ve erkeği, birbirinin tıpkısı olan iki cins değil, eşit ilişkilere sahip, farklı iki cins olarak görmüştür. Eşitlikçi yaklaşımı benimseyen İslam, cinsler arası farklılıkları görmezlikten gelmediği gibi bu farklılıkları, bir cinsin diğerine üstünlüğünü sağlayan özellikler olarak da telâkki etmemiştir.

Bu hususta hassas bir dengeyi kuran Hz. Peygamber, kız çocuğuna/kadına şaşı bakan cahiliye zihniyetiyle özellikle mücadele etmiş, erkeğin eğitimi kadar kızın/kadının eğitiminin de gerekli ve önemli olduğunu, hem anlatmış hem de bizzat uygulamalarıyla ortaya koymuştur. [Buhari, İlim, 36, 50; Ahzab, 34; Okiç, 1978: 18-23,25-27]

Süren fetih hareketleriyle İslam, farklı etnik guruplarla, farklı kültür ve medeniyetlerle karşılaştı. Herkes/her toplum, sahip olduğu kültürün, toplumsal şartların, etkileşimde bulunduğu toplumsal ortamın içinden Kur’an ve sünnete bakıp onları anlamaya, yorumlamaya çalışmak durumundaydı. Bu yüzden, tabii olarak farklı yorumlar ortaya çıktı. Bu çerçevede, İslam’ın kadına bakış açısından sapmalar oldu. Bu sapmalar, dönemden döneme, yöreden yöreye farklı niteliklerde ve boyutlarda kendini göstermektedir. Bunlardan bazıları zaman içinde törpülenebildiği gibi, kimileri de kemikleşerek varlığını günümüze kadar koruyabilmiştir.

Cinsiyet kültürümüzdeki sapmalar varlığını sürdürdüğü müddetçe kız çocuğuna/kadına ilişkin yanlış tutum ve davranışlara son verilemez. Bu nedenle, yanlış din anlayışlarına dayanan ve böylece gücünü artıran yanlış cinsiyet algısını özellikle ve öncelikle yok etmek için çalışmak zorundayız. Bu amaca ulaşmak için de sağlıklı bir

din eğitimine, halkın sahih dinî bilgiyle donatılmasına ihtiyaç vardır.

KAYNAKLAR

BAŞARAN İbrahim Ethem, Eğitim Psikolojisi,Ankara, 1992.

BALASAGUNLU Yusuf Has Hacip, Kutadgu Bilig, Çev. R.R.Arat, Ankara, 1959.

BUHARİ Ebu Abdillah Muhammed b. Ebi'l-Hasan İsmail, el-Camiu's-Sahih I-III, İstanbul,1983.

HATİPOĞLU Mehmet, *"İslam'ın Kadına Bakışı"*, İslami Araştırmalar Dergisi, c.5, Sayı,4, Ankara, 1991.

KABİSİ Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Halef el Kabisi el-Kayravani, İslam'da Öğretmen ve Öğrenci Münasebetlerine Dair Geniş Risale, Çev. S:Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1995.

KANAD Halil F., Pedagoji Tarihi I-II, Ankara, 1963.

KEYKAVUS, Kabusname I, Çev. Mercimek Ahmet, Yayına hazırlayan ve sadeleştiren, Atilla Özkırımlı, Tercüman 1001 Temel Eser, No,36, İstanbul, ?.

KINALIZADE Ali Efendi, Devlet ve Aile Ahlakı, Yayına haz. Ahmet Kahraman,Tercüman 1001 Temel eser No,69,?

OKİÇ Tayyib, İslamiyet'te Kadın Eğitimi, DİB yay., Ankara, 1978.

SMITH J. Ve HADDAD Y.Y., *"Havva: İslami Kadın İmajı"*, Çev. Yasin Aktay, İslami Araştırmalar Dergisi, c.6, Sayı,1, Ankara, 1992.

TÜRKÖNE Mualla, Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü, Ankara, 1995.

---

[20] Prof. Dr. M. Şevki Aydın, Diyanet Avrupa Dergi Mart 2007 Sayı 95

Kadın Hak Nuru mu, Yoksa...[21]

İnsan kadın ve erkek olarak birbirinden farklı fizyolojik yapılarda yaratılmıştır. Söz konusu farklılık sadece fizikî yönden ibaret kalmayıp duygu ve iç dünyaya da yansımış ve sosyal bir varlık olan insanın bireysel ve toplumsal açıdan iki ayrı cins olarak birbirinden ayrışmasına sebebiyet vermiştir. Nitekim bunun uzantısında bu iki cinsin, yani kadın ve erkeğin birbirini anlama ve değerlendirmesinde birtakım zorluklar ve sorunların çıktığı gözlenmektedir. Meselâ bu iki cinsi tanımlayan en yaygın metafor, kadın ve erkeğin *“bir elmanın iki yarısı”* olarak tanımlanmasıdır. Bunun böyle olabilmesi için her iki cinsin birlikteliğinin korunması, iki yarının bir arada var olması gibi bir zorunluluk söz konusudur. İnsan bireysel ve toplumsal hayat açısından kendini anlamlı hissedebilmek için kadın-erkek olarak ve biri diğerine tercih edilmeksizin var olmak durumundadır. Ancak kadın-erkek bir yandan birbirine oldukça yakın, diğer taraftan da birbirinden oldukça uzak varlıklardır. Yani bir taraftan bakınca onlar bir elmanın iki yarısı gibi birbirlerine çok yakın, diğer taraftan da sanki birbirleriyle uzakta iki varlık gibidir.

Aynı gök kubbe altında yaşamış olsa da çoğu zaman kadın ve erkeğin birbirilerini anladıklarını söylemek oldukça zordur. Hemen herkes etrafında yapacağı en basit gözlemle bunu delillendirecek yüzlerce malzeme bulabilir. Bunlar arasında ilk sırayı kadının fitne olması ve özellikle Havva’nın ilk fitneci olarak Adem aleyhisselam’ı kandırması ve cennetten kovulmasına sebebiyet vermesi meselesi zikredilebilir. Bu husus şaka ya da ciddi değişik vesilelerle gündem oluşturup kadına yüzyıllardır atfedilmektedir. Bunu hemen hepimiz

duymuşuz ve gerçek olduğuna, hatta dinî bir gerçek olduğuna inanmış da olabiliriz. Çünkü bu mesele kalıplaşmış bir bilgi olarak yüzyıllardır devam edip nesiller arasında intikal etmektedir. Günümüze ulaşmış olan söz konusu yerleşik kanaatı, bu tür inanışları değiştirmek zorlukları da kendi içinde barındırmaktadır.

Bundan ötürü gelenekteki Havva imajını incelemekle işe başlamak gerekmektedir. Bu amaçla geleneksel takip edilecek metod, din eğitimi veren İslamî eserlerin bu konuyu ele alışının nasıllığından kitabî dinlerin meseleyi incelemelerine geçme şeklinde olacaktır. Osmanlı'dan günümüze dinî eğitim ve öğretim amacıyla çok okunan ve etkili olan iki eserin konuyla ilgili açıklamaları kısaca şöyledir:

Cennette yalnız yaşayan Adem'e Allah bir gün uyku verir ve onun sol eğe kemiğinden Havva'yı yaratır. Üzerine değişik cennet elbiseleri giydirilen Havva, Adem'in baş ucuna oturur. Uykudan uyanan Adem baş ucunda bir kadın görür, melekler imtihan amacıyla ona bu kadının kim olduğunu sorarlar o da *"Havva isminde bir kadın"* cevabını verir. Melekler Havva diye isimlendirmesinin sebebinin ne olduğunu sorduklarında, Adem diri (hayy) olarak yaratıldığından bu ismi aldığını söyler. [Muhammediyye, s. 47-48; Envârü'l-âşıkîn, s. 30-31] Allah, Havva'yı Adem'e eş olarak yarattıktan sonra ikisi birlikte cennette yaşamaya başlarlar, fakat Adem'e verilen nimetleri ve cennetin onlar için yaratıldığını duyan İblis onları kıskanır. Adem'i cennetten çıkarmak üzere plan hazırlar. Önce yılan sûretine girerek cennetin kapısına gelir ve ağlamaya başlar. Şeytanı tanımayan Adem ile Havva ona neden ağladığını sorar, yılan; *"Ebediyet ağacından yemedikçe birbirinize hasret kalacağınızı bildiğim için ağlıyorum!"* cevabını verir. Bunun üzerine Havva, İblis'in söylediklerine kanarak oradan ayrılır, bir süre sonra Adem'in yanına gelerek Allah'ın yasakladığı ağaçtan yiyerek cennette ebedî kalmak istediğini söyler. Adem'in itirazlarına ve o meyvenin yasak olduğunu

bildirmesine rağmen dinlemek istemeyen Havva, yasak meyveden kopararak yemeye başlar ve *“işte bir şey olmadı”* diyerek Adem’i de ikna eder. Fakat Adem yasak ağaçtan yer yemez, üzerindeki elbiselerin hepsi düşer ve utancından kaçıp gizlenmeye çalışırken Allah; *“Ey Adem benden mi kaçıyorsun?”* diye nidâ eder. Adem de incir ağacının yapraklarıyla kendisini örtmeye çalışır. [Envârü’l-âşıkîn, s. 31-32; Muhammediyye, s. 49-50] Allah, Adem’e yasak ağaçtan neden yediğini sorunca Adem, Havva’nın, Havva’ya sorunca o yılanın, yılana sorduğunda o da şeytanın yedirdiğini söyler. Bunun üzerine Allah Adem’i, Havva’yı, İblis’i ve yılanı cezalandırır. Her birine yapılarına ve yaptıklarına paralel cezalar verilir, Havva’nın cezaları arasında hayız görmek, karnında çocuk taşımak ve çocuk doğurmak, din ve akılda noksan olmak, mirasta eksik paya sahip bulunmak, iddet bitene kadar evlenmemek, erkeğin emri ve hükmü altında olmak, boşama yetkisinden mahrum kalmak, savaşa gitmemek, peygamber, halife ve sultan olamamak, erkekten izinsiz üç günlük veya daha fazla bir mesafeye seyahat edememek, bütün cemaat kadın olsa da cuma namazı kılamamak, erkeklerin selâmına muhatap olamamak gibi hususlar vardır. Geleneksel bazı kaynaklarda bu ve benzer malumatlar yer almaktadır.

Kitâb-ı Mukaddes’in konuyla ilgili yaklaşımlarına baktığımızda orada da şu hususlara rastlanmaktadır: Allah Adem’e derin bir uyku verir ve bu sırada kaburga kemiklerinden birini alır, yerini etle doldurur, bu kemikten bir kadın yaratır, malzemesi insandan alındığı için kadına nisâ denilir. [Tekvîn, 2/21-24] Adem ile Havvâ’nın cennetten çıkarılmaları ve aldıkları cezalar da şu şekildedir: Rab Allah’ın yarattığı ve bütün kır hayvanlarının en hilekârı olan yılan, kadına Allah’ın bahçenin bütün ağaçlarını mı yasakladığını sorar. Kadın bahçenin ortasındaki ağacın dışındaki tüm ağaçların meyvesinden yiyebileceklerini, fakat ortadaki ağacın meyvesinin yasaklandığını, yedikleri takdirde öleceklerini söyler. Yılan, kadına katiyen ölmezsiniz,

çünkü ondan yediğiniz gün gözleriniz açılacak ve iyiyi kötüyü bilerek Allah gibi olacaksınız der. Böylece kadın ağacın yemek için iyi, gözün açılması ve anlayışlı olmak için arzu edilen bir şey olduğunu düşünür. Meyvesinden alıp önce kendisi yer sonra da kocasına yedirir. İkisinin de gözleri açılır, fakat çıplak olduklarını anlarlar ve incir yapraklarını dikip kendilerine önlükler yapmaya çalışırlar. Günün serinliğinde bahçede gezmekte olan rab Allah'ın sesini işitince ikisi de bahçenin ağaçları arasına gizlenmeye çalışırlar. Sonra rab Adem'e seslenerek yasak meyveden niye yediğini sorar. Adem yanına verilen kadının yedirdiğini söyler. Bunun üzerine rab kadına dönerek ona da aynı soruyu sorar. Kadın ise yılanın kendisini aldattığını söyler. Rab her birini cezalandırır. Kadının cezası arasında zahmetinin ve gebeliğinin artması, ağrıyla evlât doğurması, arzusunun kocası olması ve onun da kadın üzerinde hâkimiyet kurması gibi hususlar vardır. [Tekvîn, 3/1-21]

Şimdi herhangi bir yoruma gitmeden önce Kur'an-ı Kerim'in konuyla ilgili açıklamalarına bakalım:

"Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan eşini yaratıp ikisinden birçok erkek ve kadın üreten Rabbinizden korkun!" [Nisâ, 1; Arâf, 189; Zümer, 6] meâlindeki ayet, Havva'nın yaratılışının Adem aleyhisselâm ile aynı maddeden olduğunu bildirmektedir. Yasak ağaçla ilgili olarak da Adem ile Havva'ya; *"Bu ağaca yaklaşmayın."* [Bakara, 35; Arâf, 19] şeklinde emir verilmiştir. Şeytan yasak ağacı ebediyet ağacı [Tâhâ, 120] olarak tanıtmış ve onları bu ağaçtan yemek üzere ikna etmiştir. Fakat şeytanın cennete nasıl girdiği ve nasıl vesvese verdiği hakkında Kur'an-ı Kerim'de herhangi bir açıklama bulunmamakta, fakat şeytanın, Havva'yı değil de her ikisini yasak meyveden yemek üzere kandırdığı anlatılmaktadır. Yani ayetlerde Havva'nın şeytanın hilelerine dayanamayıp yasak meyveden yediği ve sonra da Adem'e yedirdiğine dair hiçbir malumat yoktur. [Bakara, 36; Arâf, 19-22; Tâhâ, 121] Adem, Havva ve şeytanın cezasına gelince hıyanetin karşılığı olarak şeytan insanın ebedî

düşmanı kılınmış ve onlarla birlikte cennetten yeryüzüne indirilmiştir. [Bakara, 36; Arâf, 24; Tâhâ, 123] Dolayısıyla Kur'an Havva'nın yaratılmasını *"eşini de ondan yarattı"* yani *"eşini de o nefis cinsinden (kendi türünden) yarattı, onu da kendisi gibi insan yaptı"* şeklinde anlatarak insanın cinsler arası fark olmaksızın tek nefisten yaratıldığını ifade etmiştir. Yani Kur'an-ı Kerim aslında insanın kadın-erkek fark gözetilmeksizin aynı maddeden yaratıldığını, cennetten de şeytanın kandırması sonucunda yasak ağaçtan yemeleri sebebiyle kovulduklarını ve cezalarının da birbirine düşman olarak İblis'le birlikte yeryüzüne indirilme şeklinde olduğunu haber vermektedir. Ancak araştırmalar, Kur'an'daki muhtasar muhtevanın ehl-i kitap bilgileriyle tefsir edildiğini, yaratılış kıssasının diğer dinlerdeki malzemelerle yoğrularak açıklandığını ifade etmektedir. İşte gelinen bu nokta neticesinde de kadın fitne kılınmış ve bunun temeline de Havva'nın Adem'i kandırması olgusu yerleştirilmiştir. Dolayısıyla Kur'an'ın ayrıntısına inmediği meseleler mitolojik bilgi veya efsaneyle doldurulmaya çalışılmıştır ki bu da dinî bilginin efsaneleştirilmesi manasına gelmektedir. Ancak bu anlayışa efsane, mit ve ehl-i kitabın anlayışı demek mümkün olmakla birlikte İslamîdir demek dini ve dinin temel kaynakları olan Kur'an ve peygamberi hiçe saymaktan başka bir şey değildir. Dolayısıyla temel İslamî kaynaklar referans gösterilerek kadının fitne olduğunu, Havva'nın Adem'in eğe kemiğinden yaratıldığını ve Adem aleyhisselamı kandırdığını söylemek mümkün değildir.

Bütün bunların aksine Kur'an-ı Kerim cins ayrımında bulunmaksızın insanın zaaflarından bahsetmektedir. Meselâ *"...insan Rabbine karşı nankördür ve gerçekten kendisi de buna şahittir."* [Âdiyat, 6-7], *"...insan zayıf yaratılmıştır."* [Nisâ, 28], *"İnsan iyiliği ister gibi kötülüğü ister, insan gerçekten çok acelecidir."* [İsrâ, 11] anlamındaki ayetler bunlardan yalnızca bazısıdır. Görüldüğü üzere Allah burada cins ayrımında bulunmaksızın genel olarak insanın zaaflarından bahsetmektedir, ancak hiçbir yerde bırakın

kadını insanın fitne unsuru olduğunu ifade etmemektedir. Dolayısıyla kadının fitne olduğunu dinî temellere dayandırmak yalnızca kadına değil bizzat insana yapılmış en büyük haksızlıktır. Çünkü kadına fitne denildiğinde ötelerdeki bir varlığa değil, bizzat insanın annesine, kız kardeşine, eşine ve kızına bu vasıflarla ithamda bulunulmaktadır. Şayet böyle olsa Hz. Peygamber kendisine vahiy geldiğinde öncelikle bu hususu sevgili eşi Hz. Hatice'yle paylaşır mıydı? Herkesin kendisine verilen bu mukaddes emaneti inkâr ettiği bir ortamda, bu emaneti kime tebliğ edeceğinin cevabını ararken, *"bana tebliğ et, ben sana inanırım!"* diyen Hz. Hatice değil midir? Yani eğer kadın fitne olsaydı, Hz. Peygamber vahiy gibi bir tecrübeyi ilk olarak böyle bir fitneye açar mıydı? Hz. Havva, Hz. Hacer, Hz. Meryem, Hz. Hatice, Hz. Aişe, Hz. Fatıma ve daha nice kadınlar orada, Allah elçilerinin yanında değil miydi?

---

[21] Dr. Hatice K. Arpaguş, Diyanet Avrupa Dergi Mart 2007 Sayı 95

Kadının Kendi Olması ve Kendini Bulması[22]

Türkiye panoramasında kadının kendi olması ve kendini bulmasının önünde iki engel vardır. Bunların her biri diğerini yadsısa ve küçümsese de, sonuçta farklı kapılardan birbirine çok yakın iki kadın tipi zuhur etmektedir. Peki nedir bu engeller? Biri sözde din adına ancak hiç de dinî olmayan bir tavırla kadının kendini bulmasının önündeki ataerkil, geleneksel, dogmatizm engeli, diğeri ise dinden kadını özgürleştirmeyi vaat eden ancak tam da bir ablukaya mahkum eden kapitalizm pazarı.

Kadından söz etmeye başlayınca doğal olarak onun diğer kutbu zihinlerde yankılanmaya başlar. Elbette o da erkektir. Kur'an'ın ifadesiyle *"kadın erkek için erkek de kadın için birer elbisedir."* [Bakara, 187] Şimdi bu ayet ışığında, sözde din adına kadının ikincil bir konuma itilmesi ve onun birey olma bakımından potansiyellerinin gerçekleşmesine mani olunması gerçeğine göz attığımızda, söz konusu 'elbise olma' ne kadar gerçek olacaktır? Yine elbise veya örtü metaforu aslında kadın ve erkeğin kendi sınırlarını bulması için bir imkân işlevine sahiptir. Sınırların bulunmasında tensellik kadar ruhsal örtüşmenin önemi inkâr edilemez. Aksi halde kadın sadece çocuk doğuran bir makine ve ev işlerini yapan bir robottan öteye geçmeyecektir. Öyle ya; kadına sadece bunlar biçilirse, ruhsal bir sınır bulma işlevini ondan beklemek lüks olacaktır. Esasında kadının bu konuma itilmesinden sadece kadınlar değil erkekler de kayıptadır. Ruhsal ve bedensel bakımdan bize müsavi olan, bir elbise işlevi göreceğinden, köreltilen bir kadın da tam anlamıyla erkeği örtemez. Birbirlerinde kendi sınırlarını bulan kadın ve

erkeğin gelişim ve huzur bulması asıl murat edilen hakikatken, çizdiğimiz panorama içinde ise birer fırsat olan bu bütünleyici kutuplar âdeta sınırlarını kaybettirici birer ömür törpüsü hâline gelmektedir. Kaldı ki, İslam'ın kadın ve erkeği birbirleri için huzur bulma vasıtası olarak tanımlamasında derin anlamlar vardır. Zira evlilikle bunları bir araya getiren ilâhî irade, bu bütünleşmenin sadece cinsellik amacıyla bir araya gelmek olarak algılanmasına meydan okumaktadır. Bu birliktelik bütün bunları aşan ve kuşatan ve tevhide ulaştıran bir gizi kendinde barındırmaktadır. Hal böyleyken, ibre neden şaşmaktadır? Elbette asıl mesajı güya kendi menfaatlerine göre yorumlayan eril anlayıştır. Ancak ifade ettiğimiz gibi görünüşte bastırılan ve susturulan bir kadına hâkim olmak kolay gibi gözükse de, bu oyundan her ikisi de kaybederek çıkmaktadır.

Türkiye'de kadın olgusuna diğer cenahtan bakıldığında tablo çok farklı gibi gözükse de, sonuçta kazanılan değil kaybedilen bir durumla karşılaşılır. Dinin kadını köleleştirdiğini ileri süren ve özgürlük adına kadını magazin kapaklarına ve konu mankenliğine davet eden zihniyet kadına daha büyük zararlar vermiştir. Dogmatik tabloda kadının anne olma hasleti bari bütün ihtişamıyla dururken, burada cinsel özgürlük vs. söylemleriyle kadın tam bir meta olmaya tutuklu bırakılmıştır. Özgürlük söylemleriyle kapitalizm pazarına malzeme olan kadının bundan böyle ruhunun sadece adı olacaktır. Peki kadın ve erkeğin birbirleri için kendi sınırlarını bulmada bir imkân olması burada mümkün mü? Her iki cins öyle zengin potansiyellerle donanımlı olduğu halde, kapitalizm onları sadece cinsel boyuta indirgemiştir. Âdeta bütünleşmek için değil yabancılaşmak için birer pranga şekline dönüşmüştür onlar. Daha fazla çeşit peşine düşülmüştür âdeta! Kadını her bakımdan sömüren bir pazar, 'yarım elma gönül alma' ilkesini de unutmamıştır.

Kadına insan olma bakımından tam onurunu şüphesiz İslam iade etmiştir. Çünkü kadını erkeğin eksik yaratılmış şeklinden ya da kusurlu yaratık olmaktan çıkarıp, onu hem bireysel, hem toplumsal hem de aile içinde hak ve hukukla donatılı, Allah'ın rahmet ve cemal sıfatının tezahürü olarak nitelendirmiştir. Kadın olmanın bir utanma unsuru olduğu, kız çocuklarının diri diri gömüldüğü ve 'kadına fikir danış ancak söylediğinin tam aksini yap' sözünün darbımesel olduğu bir toplumda Kur'an, 'Müslüman erkekler' ve 'Müslüman kadınlar' hitabıyla erkek ve kadını emir ve yasaklarda eşit muhatap almıştır. Bu, kadına tam olarak bir birey muamelesinin yapıldığı anlamına gelir. Tam bir birey olmanın şartlarından biri ahlakî bakımdan da kusurlu olmamayı gerektirir. Ahlaken eksik olan bir varlığa getirilen emir ve hükümlerin farklı olması gerekmez miydi? Âdil olan Allah'ın, 'asıl' olan kullukta birey olarak seslendiği kadına, kulluğun bir parçası olan diğer salih amellerde onu ikincil bir konuma koyması düşünülemez. Burada dikkat kesilmemiz gereken husus, muamelâtdan (nokta uygulamalardan) ziyade perspektiftir.

Tarihsel uygulamaları dikkate almadan, şimdinin koşullarındaki bir duruşu o zamana giydirmeye çalışmak, insanın gelişim serüvenine gözü kapalı olmak anlamına gelir. Şimdiye hitap eden bir uygulama bir asır sonrası için geri olabilecektir. Şu halde verilen ufuk daha önemlidir. Perspektif ve tarihsel koşullar dengesinin iyi tahlil edilmesi gerekmektedir. Kadın olmanın suç ve utanılacak bir olgu olduğu bir topluma, kadının da şahit olması hakkı tanınıyor. Yine ona miras hakkı veriliyor. Art niyetle bakan bir göz, buradaki milât olabilecek değişikliği görmüyor ve neden iki kadın bir erkeğe denk görülüyor şeklindeki feveranı yükseltiyor. O dönemdeki her kadın Hz. Hatice gibi ticaret vs. koşullarını bilen bir birey değil ki! Hakk ve adalet ölçüsü gözetiliyor. Şimdinin kadını ne kadar birey ve ne kadar gelişmeleri vs. değerlendirip karar verecek durumda, elbette gördüğünü aktaracak güçte, bundan şüphe edilemez!

Yukarıda değindiğimiz gibi elbette genellenemez ancak büyük çoğunluk ya cinsel bir meta ya da erkeğin gölgesindeki bir kukla. Evet, Kur'an muazzam bir perspektif vermiştir ve onun kulpundan tutmamız gerekiyor.

Bilindiği gibi Kur'an'ı anlama ve yorumlamanın en önemli yollarından biri karşılıklı etkileşim yoludur. Bir başka ifadeyle okuyucuyla metin arasındaki bir diyalogdur. Martin Buber'in ifadesiyle bir 'Ben-Sen' diyaloğuna mümin kadın doğrudan doğruya değil de, onun yerine anlamış olan erkeklerin gözüyle kulağıyla geçmektedir. Çünkü gelenek bir gözlük verir insana. Hz. Meryem'e yapılan vurguyu ve mesajı bir kadın vecdî bir boyutta kavrarken, erkek bir müfessirde aynı etkiyi yaratamaz. Söz konusu ayetleri okuyan bir kadın herkesin içinde tabiri caizse bir İsa olduğu, zamanın bilincinde olarak onu çıkartmaya tâlip olması gerektiği mesajını alır. Öte yandan bir erkek müfessir Havva'nın ayartıcılığının altını çizerken, kadın tam bir empatiyle bilgelik ve ölümsüzlük ağacına uzanmanın bedeliyle birlikte tam olarak var olma ya da insan olma anlamına geldiğini kavramaya başlar. Tam da bu sırada bütünlüğü, dahası sevgiyi fark eder. Erkek de dünyayı kendisiyle gördüğü kadını tanır. Esasında bu sayede o, kendisindeki eksikliği kadınla tamamlayarak kendini sevme ve fark etme fırsatını yakalar. Kısacası her ikisi de kendi sınırlarını diğeri sayesinde bulduğu gibi ötekinde doğma imkânını da yakalamış olur.

Ruhsal ve bedensel bütünlüğü, dahası eş olmayı izah eden tablolar, toplumsal, kültürel vb. hususlarda erkeğin egemen olacağı anlamına gelemez. Eğer böyle olmasaydı Kur'an Hz. Meryem'in, Hz. Asiye'nin ve Belkıs'ın ve Âl-i İmran'ın büyüklük ve liderliklerini kabul etmezdi. Açıkçası bu modeller, hem erkek hem de kadınlar içindir. Yani o, iyi özelliklerle techiz edilmiş bu kadınların, diğer kadınlardan ve erkeklerden önceliğine ve üstünlüğüne işaret etmiştir. Açıkçası kadın ve erkek arasındaki biyolojik ve cinsel farklılığın, toplumsal, kültürel ve siyasi bir farklılığa

dönüştürülmesine ifade ettiğimiz modeller ve daha niceleri meydan okur.

Aslında Kur'an kadının ayartıcılığı konusunu düzelten nihaî mesajdır. Zira Tevrat'ta yılanın Havva'yı, onun da Adem'i kandırdığı belirtilirken [Tekvin, 3], Kur'an'da şeytanın ikisinin içine de vesvese soktuğu [A'raf, 20], ikisinin de hataya düştüğü [Bakara, 36] söylenmektedir. Yani nefse uyma bakımından ikisi de aynı derecede sorumludur. Öte yandan Tevrat'ta Adem eşyaya isim verirken ilk kadına da Havva adını vermiştir. [Tekvîn, 20] Allah'ın ilk insana kendi öğrettiği isimleri onun takdirine göre bütün varlıkları adlandırma imkânı vermesi, Adem'e dünya yüzünde hükümranlık verdiği anlamına gelir. Havva'ya isim verdiği için onun üstünde de egemen demektir. Oysa Kur'an'da Adem'in eşine isim vermesine rastlanmaz. Eğer Havva'ya isim vermiş olsaydı, geleneksel kadın anlayışı için iyi bir dayanak olabilirdi. Ancak durum böyle değildir.

Kadının isyankâr, entrikacı ve huysuz olarak tanımlanması, acaba evrensel kadın doğasına mı işaret ediyor, yoksa kadın olarak dünyaya gelmenin bir bahtsızlık olduğu bir toplumdaki kadının olumsuz özelliklerinin zuhur ettirilmesinin bir sonucunu mu tasvir ediyor? Psikolojinin diliyle konuşursak, kendini gerçekleştirme fırsatı verilmeyen kadın, elbette tanımlandığı hâlindeki potansiyellerini bir güç olarak kullanacaktır. Mevlânâ da bir yerde, *"kadın hak nurudur, sevgili değil, sanki yaratıcıdır, yaratılmış değil"* derken, Fîhi Mâ Fîh adlı eserinde ise o, kadının erkeğin sabır egzersizi olduğunu söyler. İkinci ifadede o, yaşadıkları kültür ve geleneğin ürettiği kadına işaret etmektedir. Tercih bizim. Kadının kendi ekseni etrafında dönen bir kutup olmasına izin verirsek, kendi ışığını yansıtırken bizi de aydınlatır. Onu siyah perdeler arkasına gömüp, nuranî ışığın süzmesine müsaade etmezsek, sadece o değil, hepimiz karanlıkta kalırız.

---

[22] Dr. Aliye Çınar, Diyanet Aylık Dergi Mart 2008 Sayı 207

EŞİTLİK

Allah’ın Eşit Kulları[23]

Hz. Ömer bir gün, Rasûlüllah (s.a.s.)’ın yanına girmek için izin istedi. O esnada Hz. Peygamber’in yanında, kendisine çeşitli sorular soran Kureyşli kadınlar vardı ve yüksek sesleri Allah elçisinin sesini bastırıyordu. Hz. Ömer’in izin istediğini duyunca hemen toparlandılar. Allah Rasûlü (s.a.s.) Hz. Ömer’e izin verdi. İçeri girdiğinde, Hz. Peygamber’in güldüğünü gören Hz. Ömer, ‘babam-anam sana feda olsun, Allah seni ömür boyu güldürsün ey Allah’ın Rasûlü (bu gülüşünün sebebi nedir?)’ dedi. Hz. Peygamber, ‘yanımda olan bu kadınların, senin sesini duyunca hemen toparlanmalarına hayret ettim’ karşılığını verdi. ‘Sen sakınılmaya daha layıksın Ey Allah’ın Rasûlü!’ diyen Hz. Ömer, kadınlara dönerek, ‘ey nefislerinin düşmanları! Benden çekiniyorsunuz da, Rasûlüllah’dan çekinmiyor musunuz?’ diyerek onları azarladı. Kadınlar, ‘sen Allah’ın Rasûlü’nden daha sert ve katısın de-diler. Rasûlüllah (s.a.s.), ‘tamam, ey İbnu’l-Hattab! Canım elinde olan (Allah)’a yemin olsun ki, şeytan bir yolda seninle karşılaşsa mutlaka senin yolundan başka bir yola sapardı’ buyurdu.” [Buharî, Edeb, 68]

Bu ilginç olayı bize aktaran rivayet, bir yandan, sevgili Peygamberimizin herkese karşı genel olarak sergilediği yumuşak ve hoşgörülü tavrının kadınlara karşı nasıl bir nezaket ve inceliğe dönüştüğünü gösterirken, diğer yandan kadınların Peygamber Efendimiz yanındaki rahat tavırlarını farklı değerlendiren Hz. Ömer’e de içinde iltifat barındıran ince bir uyarıya işaret etmektedir. Buradan hareketle İslâm dini ve onun Yüce Peygamberinin, Allah’ın kadın ve erkek kulları arasında insan olarak hiçbir ayırım yapmadığını

rahatlıkla söyleyebiliriz. Çünkü, Kur’an’a göre kadın ve erkek aynı özden yaratılmışlardır. [Nisa, 1] Kur’an’da geçen insan kelimesi, kadın ve erkeği birlikte içine almakta, erkeklere yapılan hitaplar, Arap dilinin özelliğinden dolayı kadınları da kapsamaktadır. [Bakara, 25, 82,172] İnanç ve ibadet konusunda kadın-erkek ayrımı yapılmamıştır. [Bakara, 8, 62, 177] Ekonomik konularda kadın da erkek gibidir. Kazandığı para kendisine ait olduğu gibi,malını özgürce kullanma yetkisine de sahiptir. [Bakara, 43, 110, 254] Yaptıkları iyi vekötü işlerden kadın ve erkek ayrı ayrı ve aynı derecede sorumludurlar. Kur’an, erkek ve kadınların birbirleri üzerinde karşılıklı hakları olduğunu açıkça belirtmiştir. [Bakara,228] Cenab-ı Hak; *“Mümin erkek ve kadınları birbirlerinin dostları olarak nitelemiş ve onların, birbirlerine iyiliği tavsiye etmek ve kötülükten sakındırmakla yükümlü olduklarını”* bildirmiştir. [Tevbe, 71] Sevgili Peygamberimizin, kadınlarla ilgili açıklamaları da Kur’an doğrultusundadır. O, *“kadınlar* [yaratılışta] *erkeklerin benzerleridir”* buyurarak kadın ve erkeğin bir bütünün iki ayrı parçası olduğuna işaret etmiş [Ebu Davud, Tahare, 95], *“Müminlerin en hayırlılarının kadınlarına iyi davrananlar olduğunu”* [Tirmizi, Radâ’, 11] belirterek de,Arapların cahiliyye döneminden getirdikleri kadınlara karşı kötü muamele alışkanlığını ortadan kaldırmak istemiştir. Nitekim, İslâm öncesi kadına karşı takınılan tavır konusunda Hz. Ömer: *“…Biz cahiliye döneminde kadınları bir şey saymazdık. İslâm gelip Allah onlardan bahsedince, onların da bizim üzerimizde hakları olduğunu gördük…”* [Buharî, Libas, 31] itirafında bulunmuştur. Sevgili Peygamberimiz, kendisini ziyarete gelen kadınlara iltifat eder, onlarla yakından ilgilenir, hâl ve hatırlarını sorardı. [Buharî, Edeb, 68] Hasta hanımları ziyaret ederek geçmiş olsun dileklerini iletirdi [Nesâî, Cenaiz,76] Yemeğe davet eden kadınların davetinive ikramlarını kabul ederdi. [Buharî, el-Hars ve’l-Muzâraa, 21; Nesai, İmamet, 19] Hz. Peygamber, mescidin bir kapısını onlara tahsis etmiş,[Ebu Davud, Salat, 54] vaaz ve nasihatta bulunmak için onlara

belirli bir gün ayırmıştı. [Buharî, İlm, 36] Cahiliye döneminde, kendilerine kız çocukları olduğu haber verilince yüzleri öfkeve utançtan kapkara kesilen, [Nahl, 58] bazen onları diri diri toprağa gömmekten çekinmeyen [Tekvir, 9; Nahl, 58] müşrik Araplardan, kadına da erkeğe de Allah'ın kulları olarak eşit davranmayı ve haklarını vermeyi öğrenen bir nesil yetiştiren yüce Peygamberimiz, Veda hutbesinde de, kadınların Allah'ın bir emaneti olduğunu ve onların hakları konusunda Allah'tan korkmaları gerektiğini ashabına öğütlemiştir. [Tirmizi, Radâ', 11] Kadınlar konusunda Kur'an'ın öğretisi ve Hz. Peygamber'in uygulaması bu olduğu hâlde, kadınları aşağılayan ve onları ikinci sınıf insan gibi gösteren bazı uydurma rivayetler ne yazık ki, kitaplarımızda yer alabilmiştir. Örneğin, alt katta oturan hasta babasını ziyaret için kocasının iznini alamayan, hatta öldüğünde bile izin alamadığı için cenazesine katılamayan kadına Peygamberimiz güya, kocasına itaat etmesini söylemektedir. [Taberani, el-Mucemu'l-Evsat,8/315-316] Allah'ın sıla-i rahim emrini, ana-babaya saygı ve hizmet yükümlülüğünü bile dikkate almadan, kadını âdeta kocasının kölesi gibi gösteren bu zihniyetten yüce Peygamberimiz münezzehtir ve böyle bir tutum Kur'an'a ve onun sünnetine de aykırıdır. Kadın yaratılmadığı için her sabah Allah'a şükreden Yahudi erkeğinden; *"erkek kadın için değil, bilâkis kadın erkek için yaratılmıştır"* şeklindeki Hıristiyan telâkkisinden Müslümanı ayıran temel özellik onun, yüce Yaratıcı'nın, her iki cinsi, birbirini tamamlayan, birbirlerinin kusur ve ayıplarını örten bir bütünün parçaları gibi tanıttığı *"... kadınlar sizin için elbiseler, siz de onlar için elbiselersiniz"* [Bakara, 187] düsturunu ölçü almasıdır. İslâm'da fazilet ölçüsü kadın veya erkek olmak değil, takva sahibi olmaktır. O hâlde muttaki bir kadın bu özelliğe sahip olmayan bir erkekten Allah nazarında kat kat üstündür. Müslüman işte böyle bir anlayışla, yani kadını ve erkeğiyle Allah'ın rızasını esas alanbir hayat felsefesiyle, iyiliklerde yarışan, iman ve salih ameli tek fazilet ölçüsü kabul eden bir

insandır. Onun erkek veya kadın olması sadece, Cenab-ı Hakk'ın hikmetine uygun bir taksimin herhangi bir tarafında yer almış olmasından ibarettir.

---

[23] Prof. Dr. İ. Hakkı Ünal, Diyanet Aylık Dergi Aralık 2006 Sayı 192

Dindarlığın Cinsiyetsizliği Üzerine[24]

Hayatın her alanında adaletin hakim kılınması için temel ilkeler vazeden Kur’an, kadın ve erkek şeklinde hiçbir cinsiyet ayrımı yapmaksızın Allah katında en üstün insanın *“takva”* ya ulaşanlar (derin bir sorumluluk bilincine erenler) [Muhammed Esed, Kur’an Mesajı meal-tefsir (trc. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk), İstanbul 1997, s. 1057] olduğu mesajını bildirmekle [Hucurât, 13], ilâhi planda, dindarlığın cinsiyetten bağımsız bir şekilde değerlendirildiği gerçeğini de tüm insanlığa ilân etmektedir. Başlangıçta tek bir özden (nefs-i vâhide) [Nisâ, 1; Enâm, 98; A’raf, 189; Zümer, 6] yaratılan insanoğlu arasında, yaratılış açısından birini diğerine üstün kılacak hiçbir fark yoktur. Buna göre manevî yüceliş yolunda ilerleme ve yetkinliğe erebilme imkânı, insan türünü meydana getiren kadın ve erkek cinsinin ikisi için de söz konusudur. Ruhun yücelişi, insanın kendisi dışında sahip olduğu bütün maddî değerlerden bağımsız bir şekilde gerçekleştiği gibi, bedene göre belirlenen cinsiyetten de bağımsız bir şekilde gerçekleşir. Zaten ruhun cinsiyeti yoktur.

Kur’an’da, insanın bedensel farklılıkları gözetilerek belirli alanlarda bu farklılığa göre bazı sorumluluklar yüklenilmesine rağmen temelde dindar olma bilincinin kazanılması, yaşatılması ve geliştirilmesinde bunun yanında dindar olma sorumluluğunun üstlenilmesinde, kadın veya erkek oluş dikkate alınmaksızın, *“insan”* aynı şekilde yükümlü tutulmuştur. Bu gerçeğe işaret eder bir biçimde pek çok âyette *“ey insanlar”* [Kur’an-ı Kerimde 18 defa bu şekilde bir hitap bulunmaktadır. bk. Muhammed Fûad Abdülbâki, el-Mu’cemü’l-müfehres li-elfâzi’l-Kur’ani’l-Kerim, Kahire

1408/1988, “nâs” md.]; *“ey iman edenler”* [Kur’an-ı Kerimde 89 defa bu şekilde bir hitap bulunmaktadır. bk. Muhammed Fûad Abdülbâki, el-Mu’cemü’l-müfehres li-elfâzi’l-Kur’ani’l-Kerim, Kahire 1408/1988, “âmenû” md.] gibi genel ifadeler kullanılarak, tüm insanlığa veya bütün iman edenlere hitap edilmiştir.

Sadece kadın veya sadece erkek değil, *“insan”* iman etmeye davet edilmiş ve yine insandan imanın gereğini yerine getirmesi istenmiştir. Bu bağlamda ilâhi buyruklara muhatap olma açısından kadın ve erkek arasında hiçbir fark yoktur. Her ikisi de Allah’ın yeryüzündeki halifesi olarak, hem insanlar arasındaki sosyal ilişkiler içerisinde hem de diğer canlılara karşı davranışlarında adaleti ikâme etmekle sorumludurlar.

Bu sorumluluğu yerine getirme derecelerine göre kadın ve erkek hiçbir ayrım yapılmaksızın âhirette yaptıklarının karşılıklarını alacaktır. Kur’an-ı Kerim, herhangi bir yanlış anlaşılma ihtimalinin önünü kesecek bir biçimde açık ve net bir şekilde bu gerçeği de bildirmektedir. Meselâ genel bir prensip olarak hesap gününde her insanın sadece kendi çalışmasının faydasını göreceği zikredilmekte [Necm, 39], ayrıca çeşitli âyetlerde erkek veya kadın mümin olarak iyi bir amel işlediğinde, bunun karşılığını alacağı beyan edilmektedir. [bk. Âl-i İmrân, 195; Nisâ, 124; Nahl, 97] Bu temel gerçek şu âyetle de bir kez daha apaçık bir biçimde gözler önüne serilmektedir; *“Allah’a teslim olmuş erkekler ve Allah’a teslim olmuş kadınlar, mü’min erkekler ve mü’min kadınlar, gönülden itaat eden erkekler ve gönülden itaat eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, saygıyla Allah’tan korkan erkekler ve saygıyla Allah’tan korkan kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, iffetlerini koruyan erkekler ve iffetlerini koruyan kadınlar, Allah’ı çokça zikreden erkekler ve Allah’ı çokça zikreden kadınlar, işte onlar için Allah mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.”* [Ahzâb, 35]

Dolayısıyla ilâhi yargılamada önemli olan, insanın hangi soydan geldiği, hangi cinse ait olduğu değil, ne yaptığı ve nasıl bir hayat sürdüğüdür. Nitekim ilâhi mesaj, insanlar arasındaki ilişkilerde her türlü imtiyazlı uygulamayı reddederek, sadece cinsiyetin değil; makam ve mevkinin, zenginliğin ve yoksulluğun da kriter alınmaması gerektiğini belirtmektedir.

Diğer bir ifadeyle tabiatta mevcut olan âhenk ve uyumun sosyal hayatta da hâkim kılınmasına yönelik prensipler ortaya koyan vahiy, aynı uyumun kadın ve erkek arasında da meydana gelmesini öngörmektedir. Nitekim Kur'an metninde kadın ve erkeği karşı karşıya getiren bir anlatım değil, aksine onların birbirlerinin örtüsü olduklarını beyan eden ifadeler mevcuttur. [bk. Bakara, 187] Bu, bir anlamda inançta birlik (tevhid) prensibinin insanlar arasındaki ilişkilere de yansıması şeklinde düşünülebilir. Dolayısıyla Kur'an felsefesi açısından, cinsleri parçalayan ve onları karşı bir taraf kılan hiçbir bakış açısının kabul edilemez olduğu görülür.

Ahlakının *"Kur'an"* olduğu bilinen [Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, VI, 54, 95] Hz. Peygamber'in hayatında da bu temel prensibin pek çok uygulaması bulunmaktadır. Meselâ şu olay Peygamberin toplumda kadın-erkek, zengin-fakir ayrımı gözetmeksizin, her bir ferde insan olarak verdiği değerin güzel bir örneğidir: Peygamber, Medine mescidini temizleyen zenci bir kadının hasta olduğunu öğrenir, onu ziyaret eder ve eğer ölürse kendisine haber verilmesini ister. Bu kadın bir gece vefat eder. Gece olması sebebiyle Peygamber rahatsız edilmek istenmez ve cenaze defnedilir. Durumu öğrenen Peygamber üzülür ve kadının kabrine giderek cenaze namazını tekrar kılar. [İmam Mâlik, Muvatta, "Cenâiz", hadis no:15; krş. Buhârî, "Sâlat", 72; Müslim, "Cenâiz", 71; krş. Rıza Savaş, Hz. Muhammed (s.a.s.) Devrinde Kadın, İstanbul 1991, s. 57] Bu olayda da görüldüğü gibi, aslında Hz. Peygamber kadın ve erkek ayrımı yapmadan toplumun her bir ferdiyle yakından ilgilenmiş, hiç

kimsenin cinsiyeti ve sosyal konumu dolayısıyla mağdur olmaması için gerekli bütün düzenlemeleri yapmıştır.

Böyle bir nebevî eğitim altında yetişen sahabe de kadını ve erkeğiyle dindar olma sorumluluğunu üstlenmekten çekinmemiş, o dönemde yaşayan hanımlar, erkekler gibi toplum içinde hakkın ve hayrın hâkim olması yolunda hizmetlerde bulunmuş, sosyal hayatta edilgen bir biçimde kalmayıp, kabiliyetlerine göre çeşitli görevler ifa etmişlerdir. Meselâ savaşlarda geri hizmetlerde çalışan pek çok hanım olduğu gibi, bizzat muharebeye katılan hanımlar da mevcuttur. Pek çok kadının sağlık hizmetlerinde çalıştığı bilinmektedir. [Bu konuda detaylı bilgi için bk. Levent Öztürk, Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri, İstanbul 2001] Bu ve benzeri bilgiler her biri sonraki nesiller için model konumunda bulunan sahabenin Kur’an’a uygun bir hayat biçimini nasıl ortaya koyduklarını göstermesi bakımından önemlidir. Vahyin ilk muhatapları olarak onlar, Hz. Peygamber’in rehberliğinde kadın ve erkeğiyle birbirlerinin rakibi değil, dostu olduklarının bilincinde; çatışmacı ve ayrımcı bir tavrı değil, birbirine destek olan bir anlayış biçimini benimsemişlerdir.

Bütün bu açıklamalara dayanarak dindarlığı cinsler arasındaki parçalanmışlığı hatırlatacak bir şekilde *“kadın”* ve *“erkek”* şeklinde ön nitelemeler getirerek tanımlamanın doğruluğu tekrar sorgulanmalıdır. Kanaatime göre cinsiyete vurgu yaparak ya da cinsel kimliği ön plana çıkararak mevcut problemleri ele almak, onları çözme noktasında faydalı bir adım şeklinde değerlendirilebilirse de süreç içinde kadın ve erkek arasındaki olması gereken uyumu ve bütünleşmeyi zedeleyici bir işlev görebilir.

Bu sebeple günümüz kadınlarının dinî hayatını ve Müslüman kadının konumunu iyileştirmeye yönelik çabalarda, böyle bir ihtimal göz önünde bulundurularak, cinsler arasında insicam ve dengeyi sağlayacak bir metot takip edilmelidir. Burada ise kişinin dindarlık yolunda ilerlemesinin cinsiyetinden ilintisiz bir biçimde gerçekleştiği,

insana Rabbi karşısında üst bir makama ulaşma imkânı veren tek etkenin, onun *“takva”*sı olduğu her zaman hatırda tutulmalıdır. Sonuç olarak bir kez daha belirtmek gerekir ki, dindarlık hiçbir zaman cinsiyetle ilişkili bir biçimde değerlendirilme imkânı bulunmayan cinsiyetsiz bir olgudur.

---

[24] Yrd. Doç. Dr. Hülya Alper, Diyanet Avrupa Dergi Mart 2007 Sayı 95

Ayrımcılığa İzin Vermeyen Tanıklık[25]

Numan b. Beşir anlatıyor: Babam, *“malının bir kısmını bana tasadduk etti (bağışladı). Ancak annem Amra binti Revaha, “Rasûlullah (s.a.s.) şahitlik yapmadıkça buna razı olmam”* dedi. Babam, bana yapılan bağışa şahit tutmak için Nebi (s.a.s.) ye gitti. Allah’ın Rasûlü: *“Bunu bütün çocuklarına yaptın mı.”* diye sordu. Babam *“hayır”* deyince, Rasûlüllah (s.a.s.), *“Allah’tan korkun! Çocuklarınızhakkında adil olun.”* buyurdu. Bunun üzerine babam döndü ve o sadakayı geri aldı.” [Müslim, Hibât, H. No: 13]

Kur’an-ı Kerim’de ve Hz. Peygamber’in sünnetinde en çok vurgulanan İslâmî ilkelerden birisi de adalettir. Anlamını verdiğimiz hadis, bu ilkeyi önce kendimizden ve ailemizden başlayarak hayata geçirmemizi öğütlemektedir. Başkalarına adil olun demek, onları hakka hukuka davet etmek kolaydır. Ama iş kendimize dönünce, yani iğneyi kendimize batırmayı denediğimizde, bunun kolay olmadığını ve nefsimize ağır geldiğini fark ederiz. Halbuki görünürde bizim hoşumuza gitmese de Allah ve Rasûlünün emir, yasak ve tavsiyeleri birey ve toplumun hayrına hizmet eden kurallardır. Bu hadisin başka varyantlarında, Hz.Peygamberin, *“Beni şahit tutma, çünkü ben haksızlığa şahit olmam”*, [Müslim, Hibât, H.No:14] *“Beni zulme şahit tutma”* [Müslim, Hibât, H.No:16] dediği belirtilmektedir. Tabiatıyla, adaleti, hakkaniyeti herkese emreden bir Peygamberin, bir haksızlığa alet olması mümkün değildir.

Bu hadisten çıkaracağımız en önemli ders, çocuklarımız arasında herhangi bir ayrım yapmadan, onlara eşit muamelede bulunmamız gereğidir. Allah’ın, kulları arasında

yapmadığı bir ayrımı bizim yapmamız doğru değildir. Kız olsun erkek olsun, çocuklar Allah'ın bir nimeti, ailenin ziyneti ve sevinç kaynağıdır. Daha sonra aileye sağlayacağı katkıların farklı olduğunu düşünerek onlara farklı muamelede bulunmak, Kur'an-ı Kerim'in kınadığı bir cahiliye adetidir. [Nahl, 58; İsra,31] Nitekim cahiliye Arapları, erkek çocuğu, ilerde savaşıp ganimet elde edeceği, tarım, hayvancılık ve ticarette çalışarak kazanç getireceği düşüncesiyle üstün tutarken; kız çocuğu, ilerde namuslarına halel getirebilecek bir yük gibi görüyor ve birçok haktan mahrum bırakıyorlardı. Halbuki geçmişte de, günümüzde de erkeğin fiziki yapısı gereği doğal olarak üstlendiği görevler karşısında; kadının bir eş ve anne olarak üstlendiği görevlerin daha az önemli olduğu söylenemez. Doğrusu, toplumsal yapıya, zamana ve zemine göre farklılaşabilen bu görev taksiminde, kadının da erkeğin de yaptıkları iş önemlidir. Bu konuda yapılacak bir karşılaştırmanın doğuracağı tartışmalar önce eşler, sonra da çocuklar arasında huzursuzluğa yol açar ve dolayısıyla bundan aile birliği zarar görür.

Aradan 15 asır geçmesine rağmen toplumumuzda hâlâ cahiliye âdetlerine sıkı sıkıya sarılan, âdeta bunları kendi örf ve âdetleri hâline getiren insanların varlığı hem şaşırtıcı hem de üzücüdür. Eğitimde kız-erkek ayrımı yaparak kızlarını okula göndermeyen aileler, toplumumuzun hâlâ önemli bir problemidir. Kız çocuklarını eğitimden mahrum eden ebeveynler, hem onlara hem de onların yetiştireceği çocuklara büyük kötülük ettiklerini, sadece kendi nesillerini değil gelecek nesilleri de etkileyecek vahim bir hata işlediklerini unutmamalıdırlar. Yöneticilerimizin de kız çocuklarının eğitimi önündeki yapay engelleri kaldırarak onların her kademede eğitim-öğretim faaliyeti içinde yer almalarını kolaylaştıracak tedbirleri almaları şarttır. Çünkü bir toplum ancak, kadınıyla erkeğiyle elele vererek birlikte hareket edip, birlikte aynı çabayı gösterdikleri zaman yükselebilir. Bu da her iki cinsin aynı imkanlara ve fırsat

eşitliğine sahip olmalarıyla mümkündür. Kadını geride bırakan ve onu bastıran hiçbir toplum başarıya ulaşamaz. Gerçekci olmak gerekirse, ailede çocukları büyütüp yetiştiren kadınların eğitime belki erkeklerden daha çok ihtiyacı ve önceliği vardır. Dinimiz bu konuda hiçbir ayrım yapmadığı gibi, *“İlim öğrenmek her Müslümana farzdır”* [İbn Mace,Mukaddime, 17] hadisiyle de herkesi ilme, bilgi edinmeye teşvik etmiştir. Buna rağmen kızlarımızın başta eğitim olmak üzere her alanda geri bırakılmasını dine bağlayanlar veya kendi yanlış geleneklerine dinden destek arayanlar büyükbir yanılgı içerisindedirler.

Çocuklar arasında yapılan ayrımın doğurduğu olumsuz sonuçlardan biri de,kız çocukların mirastan mahrum bırakılması konusudur. Bilindiği gibi ülkemizde kızlara miras bırakmamak için, onlardan mal kaçırma yoluna başvurulduğu azgörülen bir durum değildir. Bu yollardan birisi de, kişinin, sağlığında, bütün malvarlığını erkek çocuklarına veya onlardan birine bağışlamasıdır. Halbuki bu uygulama, hem Kur’an’ın kadına tanıdığı miras hakkına hem de Hz. Peygamber’in sünnetine aykırıdır. Dikkat edilirse, üzerinde durduğumuz hadiste Hz. Peygamber, kız çocuğunu mirastan mahrum etmek bir yana, malının bir kısmını bir oğluna bağışlayıp diğerlerini ayıran kişinin yaptığını haksızlık olarak nitelendirmekte ve bu muameleye şahit olmayı reddetmektedir. O halde, her hak sahibine hakkını vermek olarak tanımlayabileceğimiz adalet ilkesini önce kendimizden ve yakınlarımızdan başlayarak uygulamak, iyi bir Müslüman olmanın vazgeçilmez şartıdır.

---

[25] Prof. Dr. İ. Hakkı Ünal, Diyanet Avrupa Dergi Ocak 2007 Sayı 93

Kur'an'da Özgür ve Sorumlu Bir Varlık Olarak Kadın[26]

Kur'an, insanı yeryüzündeki en değerli ve iradesinde özgür bir varlık olarak takdim eder. Dünya ve ahirette de sonucuna katlanmak üzere sorumlu tutar.

Kur'an ayetlerini incelediğimizde, kadınların ve erkeklerin iman etme konusunda özgür bırakıldıklarını görürüz. Nitekim Bakara suresinin 256. ayetinde geçen *"Dinde zorlama yoktur."* ifadesi, her iki cinsi de Allah'a inanma, İslam dinini seçip seçmeme konusunda serbest bırakmaktadır. Bununla birlikte Kur'an, İslam dinini seçen kadın ve erkeği, dünya ve ahiret saadetine götürecek görevler yüklemek suretiyle sorumlu kılmaktadır. *"Erkek ve kadından her kim inanmış olarak iyi bir iş yaparsa, onu (dünyada) hoş bir hayatla yaşatırız (ahirette ise) onların ücretlerini yaptıklarının en güzeliyle veririz."* [Nahl, 97] *"Rab'leri onlara karşılık verdi: "Ben, sizden erkek kadın, hiçbir çalışanın işini zayi etmeyeceğim. Hep birbirinizdensiniz."* [Al-i İmran, 195] Kur'an'a göre insan başıboş olma anlamında özgür, yani bütünüyle sorumsuz bırakılmadığı gibi aynı zamanda kaldıramayacağı tekliflerle de yükümlü tutulmamıştır. *"Allah kimseye gücünün üstünde bir şey teklif etmez."* [Bakara, 286]

Kadın ve erkek arasında iman etmeleri bakımından bir fark gözetilmediği ve insanlar arasında üstünlüğün *"takva"*ya bağlandığı, Hucurat suresi 13. ayetin ifadelerinden anlaşılmaktadır. *"Ey inananlar, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah yanında en üstün olanınız, (Allah'ın buyrukları dışına çıkmaktan) en çok korunanızdır."*

Müslüman kadın ve erkeklerin birbirleri arasındaki ilişki, en güzel ifadesini *“veli”* (karşılıklı koruyuculuk, dostluk, kardeşlik) kavramı ekseninde bulur: *“Mü’min erkekler ve mü’min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah’a ve Resûlüne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”* [Tevbe, 71]

Kur’an’da, inanan kadınlar ve erkekler iman, ahlak, ibadet konularında ve ayrıca sosyal ve ekonomik alanlarla ilgili işlerde yan yana zikredilmektedir. Böylelikle kadın ve erkeğin benzer sorumluluklar aldığına ve benzer sahalarda rol alabileceklerine işaret edilmektedir. *“Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mü’min erkekler ve mü’min kadınlar, taate devam eden erkekler ve taate devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, (gönülden Allah’a) saygılı erkekler ve (gönülden Allah’a) saygılı kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve ırzlarını koruyan kadınlar, Allah’ı çok zikreden erkekler ve zikreden kadınlar; (işte) Allah bunlar için bağış ve büyük bir mükafat hazırlamıştır.”* [Ahzap, 35] Ayetin ifadesinden anlaşılacağı üzere kadınlar, kendi malından toplum yararına olmak üzere zekât, sadaka verme, yardıma ihtiyacı olan kimselere karşılığını Allah’tan bekleyerek yardım etme, Allah’a saygılı olma, doğru sözlü olma ve doğru iş yapma gibi çok yönlü sorumlulukların muhatabıdır.

Kur’an, nüzul döneminde getirdiği birtakım yeni hükümler vasıtasıyla kadının statüsünde, onun lehine olacak şekilde değişiklikler yapmıştır. Kur’an’ın bu nev’i ayetleri, kadını hukukî ve medenî statüsü itibarıyla özgürleştiren ifadeler olarak okunabilir. Örneğin Nisa suresi 19. ayette geçen bir hükümle, eşi vefat eden kadınların yakın akrabalarınca zorla miras alınması şeklindeki cahiliye âdeti yasaklanmıştır.

Ayette geçen ifadelerde *“Ey inananlar, kadınları miras yoluyla zorla almanız size helâl değildir.”* buyrulmaktadır.

Tefsir kaynaklarına göre, cahiliye döneminde bir kişinin yakını ölür de geriye eşi kalırsa, o kişi bu yakın akrabasının eşiyle evlenme hakkına varis olurdu. Bu durumda isterse o kadınla kendisi mehir vermeksizin evlenir, isterse de onu başka birisi ile evlendirir ve mehrini kendisi alırdı. Ya da üçüncü bir davranış olarak, ölen yakın akrabasının bıraktığı mirasa konmak için kadının ölünceye kadar evlenmesine izin vermez, onu hapsederdi. İşte bu uygulama konusunda ayet nazil oldu ve bu âdeti yasakladı [Ebu Ca’fer et-Taberi, Camiu’l-Beyan an Te’vili Ayi’l-Kur’an, Beyrut 1984, c. IV, s. 305-306] Kadınların zorla miras alınmasını yasaklayan ayetin indiği ortamı ve ayetin hükmünün kadınların statüsünde yaptığı değişikliği izah eden bu ifadeler, İslam dininin başlangıç döneminde kadınlar lehine bazı belirlemelerde bulunduğunu göstermektedir.

Kadınların vahyin nüzulü sürecinde olayların gelişimini etkileyerek bazı haksızlıkların önünün alınmasına vesile olması da onların hem özgür hem sorumlu bir insan olarak hareket etmesinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Kur’an’da, haklı olduğu bir konunun peşini bırakmayarak Peygamberimizle ısrarla görüşen ve mücadelesi dolayısıyla sureye de *“Mücadele”* isminin verilmesine yol açan kadın sahabeden bahsedilmektedir. Havle isimli bu kadının, Peygamberimize gelerek onunla kendi sorunu üzerine tartışması ve Hz. Aişe’nin rivayetinde ifade edildiği üzere *“Peygamberin kararından hoşnut kalmayıp, konuyla ilgili vahiy gelene dek oradan ayrılmaması”* sahabeden bir kadının mücadelesini yansıtması anlamında tipik bir örnektir. [Taberi, XVIII / 5-6]. Kur’an’da olay, şu ifadelerle anlatılmaktadır: *“Allah, kocası hakkında seninle tartışan ve Allah’a şikâyette bulunan kadının sözünü işitti. Allah sizin konuşmanızı işitir. Çünkü Allah işitendir, görendir. Sizden kadınlarına zıhar edenler (“sen bana anamın sırtı gibisin”* diyenler), bilmelidirler ki o kadınlar onların anaları

değillerdir. Onların anaları ancak kendilerini doğuran kadınlardır. Onlar çirkin ve yalan olan bir söz söylüyorlar. Şüphesiz Allah affedici, bağışlayıcıdır.” [Mücadele, 1-2]

Tefsir kaynaklarına göre, Havle’nin yaşadığı cahiliye döneminde, erkeklerin eşlerine *“Sen bana anamın sırtı gibisin.”* sözünü telâffuz ederek kadınlara ne boşanmış ne evli konumunda bırakılması şeklinde cereyan eden zıhar âdeti uygulanmaktaydı. Sahabeden Evs b. Samit de karısı Havle’ye kızdığında bu sözü söylemiş Havle de bu sözden mağdur olunca şikayetini önce Peygamberimize iletmiştir. Kendisinin genç yaşta eşine çocuklar verdiğini, hizmet ettiğini ve fakat yaşlanınca eşinin kendisine haksızlık yaparak boşamaya yeltendiğini söylemiş ve hakkında yeni bir hüküm istemiştir. Peygamberimiz bu konuda kendisine vahiy gelmediğini ve geleneksel söz aracılığıyla boşamanın geçerli olduğunu iletince Havle iki kere daha ısrar etmiştir. Ondan aynı cevabı alınca bu sefer Havle, şikâyetini Allah’a yapacağını belirtmiştir. [Taberi, XVIII / 1-9] Rivayetlerde geçen görüşmenin ardından nazil olan ayetin ilk ifadeleri dikkat çekicidir: *“Allah, kocası hakkında seninle tartışan ve Allah’a şikâyette bulunan kadının sözünü işitti.”* Bu ifadelerin ardından zıhar âdeti *“çirkin ve yalan bir söz”* olarak nitelendirilerek hükmü kaldırılmıştır.

Burada Havle şahsında gerçekleşen, kadının geleneksel bir söz aracılığıyla hükme bağlanan zıhar uygulaması üzerindeki eleştirisinin, sözün ve elbette adil olmayan uygulamanın hükmünü kaldırmasıdır. Söz konusu olay aracılığıyla Havle, bireysel olarak kendi aleyhindeki bir haksızlığı önlediği gibi toplumsal ölçekte de haksızlığa yol açan bir âdetin kaldırılmasında rol oynamıştır. Bu rivayete bakarak vahyin nazil oluş sürecinde kadınların bir yerel geleneğin dönüşümüne yön verdiğini söylemek mümkündür.

Neticede Kur’an’da geçen kadınlarla ilgili ayetler, bugün Müslüman kadınların hayatlarına yön vermeye devam etmektedir.

[26] Dr. Hafsa Fidan, Diyanet Avrupa Dergi Mart 2007 Sayı 95

İnsan İradesine Saygı[27]

Hz. Aişe (r.a.)’den rivâyet edildiğine göre, bir genç kız onun yanına gelerek, *“babam beni, sadece itibarını yükseltmek için, istemediğim halde, kardeşinin oğluyla evlendirdi”* dedi. Hz. Aişe, *“Nebi (s.a.s) gelinceye kadar otur bakalım”* dedi ve Rasûlullah geldiğinde durumu ona bildirdi. Allah Rasulü, kızın babasına haber göndererek çağırttı ve tercihin kıza ait olduğunu söyledi. Bunun üzerine kız, *“ey Allah’ın Rasulü! Babamın yaptığı işe izin verdim, fakat bu konuda kadınların da söz hakkı var mı onu bildirmek istedim”* dedi. [Nesâî, “Nikah”, 36]

Ergenlik çağına gelmiş akıllı insanları mükellef (sorumlu) sayan, tercih ve tasarruflarında özgür bırakan İslam Din’i, evlilik gibi çok önemli bir karar arefesinde de son sözü kişinin kendisine bırakmıştır. Cenabı Hak, sorumluluğun şahsî olduğunu [Necm, 53/38-39] ve herkesin ancak kendi yaptığının karşılığını göreceğini [Câsiye, 45/22] bildirmiş, elçisi de, yukarıda ki hadiste olduğu gibi, erkek olsun, kadın olsun kişilerin kendi tasarruflarında söz sahibi olduklarını ifade etmiştir. Bu konuyla ilgili Hz. Peygamber’in sünnetinde pek çok örnek bulunmakla beraber, sırf evlilik konusundaki tavsiye ve uyarıları bile onun, insan iradesine ne denli saygı gösterdiğini anlamak için yeterlidir. Örneğin bir defasında Hz. Aişe, *“ey Allah’ın Rasulü! Evlilikleri konusunda kadınlara danışılır mı?”* diye sormuş, *“evet”* cevabı alınca, *“peki, bakire kız utanır söyleyemezse ne olacak?”* sorusuna Allah Rasulü, *“onun susması izni sayılır”* buyurmuştur. [Buhârî, “İkrah”, 3] Başka bir hadiste, babasının kendisini zorla evlendirdiği şikayetiyle Hz. Peygamber’e başvuran bir kadını Allah Rasulü kocasından ayırmış ve *“kadınları zorlamayın”*

buyurmuştur. Bu kadın daha sonra Ebû Lübâbe el-Ensârî adında başka bir sahabî ile evlenmiştir. [Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1 / 364]

Sevgili Peygamberimiz kendi kızlarını evlendirirken de aynı tutumu sergilemiştir. Hz. Aişe'nin bildirdiğine göre, kızlarından birine talip olunduğunda Allah Rasulü onun yanına gider, talip olanın adını söyler, o susarsa evlendiririr, şayet kızı, istemediğini örtüsüne dokunarak işaret ederse, Peygamberimiz de nikahlamaktan vazgeçerdi. [Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6 / 78]. O günkü toplumsal yapıda mevcut olan geleneklerin izleri de görülen bu uygulamada önemli olan, Hz. Peygamber'in, kızının tercihini öğrenerek o doğrultuda hareket etmesidir.

Bu konuda zikredilmesi gereken diğer bir örnek de Berîre rivayetidir. Hz. Âişe'nin azadlı cariyesi olan Berîre, Mugîs isminde bir köleyle evliydi. Berîre azad olunca kocasından ayrılmak istedi. Fakat Muğis ayrılmak istemiyordu. Bunun için Hz. Peygamber'in aracılık yapmasını istedi. Allah Rasulü, *"ey Berîre! Allah'tan kork. O senin kocan ve çocuğunun babasıdır"* buyurdu. Berîre, *"ey Allah'ın elçisi, bunu bana emrediyor musun? deyince Hz. Peygamber, "hayır ben sadece aracıyım"* dedi. Bunun üzerine Berîre, *"benim ona ihtiyacım yok"* karşılığını verdi. Hz. Peygamber, amcası Abbas'a, Berîre'ye olan sevgisinden dolayı göz yaşı döken Muğîs'i göstererek, *"Mugîs'in Berîre'ye sevgisi, onun da Muğis'e nefreti şaşılacak şey doğrusu!"* demişti. [Ebû Davud, "Talak", 19; Nesâî, "Âdâbu'l-Kudât", 28]

Görüldüğü gibi bu örneklerin hepsi, Câhiliye döneminde erkeklerin baskısı altında fazla söz hakları bulunmayan kadınların Hz. Peygamber sayesinde nasıl bir özgüvene kavuştuklarını ve karşılaştıkları zorlukları bizzat ona anlatarak nasıl haklarını arama çabası içinde olduklarını göstermektedir.

Evlilik gibi insan hayatında çok önemli yeri olan bir olayın, kişinin anne-baba ve yakınlarıyla istişare ederek ve onların görüş, tavsiye ve onaylarını da alarak gerçekleştirilmesi

şüphesiz çok yararlı ve gereklidir. Ancak bu ideal işbirliği her zaman mümkün olmayabilir. Bu takdirde son söz, yeni bir hayata adım atacak gençlere aittir. Seçimlerinde isabetli olup olmadıkları ve tercihlerinden dolayı karşılaşabilecekleri olumlu/olumsuz gelişmeler tamamen kendi sorumlulukları dahilindedir. Bu noktada ailelerin görevi, gençlerin tercihlerine müdahale etmek değil, onlara her konuda yardımcı olmaktır. Bilgi ve tecrübeleriyle onların seçimine katkıda bulunmaktır.

Bu konu, ülkemiz açısından da belli ölçüde önemini ve güncelliğini korumaktadır. Hâlâ bazı yörelerimizde küçük yaşta olan, hatta rüşt yaşını geçmiş bulunan kızlarımızın kendi görüş ve onayları alınmadan istemedikleri kişilerle evlendirildikleri bilinmektedir. Bazen babası, hatta dedesi yaşındaki insanlara belli menfaatler karşılığında adetâ satılan bu kızlarımızın akıbeti ya ömür boyu mutsuzluk veya intihar olmaktadır. Çok eski dönemlerin toplumsal yapılarının ve aile ilişkilerinin doğurduğu otoriter işleyiş ve velînin izninin şart koşulması gibi uygulamalar dînî bir zorunluluk gibi görülmekte, Hz. Peygamber'in yukarıda örneklerini verdiğimiz tatbikâtındaki espri göz ardı edilmektedir. Dolayısıyla, gelenek adı altında, *"beşik kertmesi"*, *"berdel"* gibi insan iradesini ve özgür tercihini dikkate almayan yollara başvurulmaktadır. Herkesin kolaylıkla fark edebileceği üzere, yeme-içme ve kıyafet seçimi gibi insanın gündelik hayatının sıradan işlerinde, anne-babasının, yakın çevresi ve arkadaşlarının telkin, tavsiye hatta zorlamaları önemsiz görülse de, evlilik gibi, kişinin kendisinin ve çocuklarının hayatını ömür boyu çok derinden etkileyecek hayâtî bir kararın tamamen başkalarına havale edilmesi mazur görülemez.

Kur'an-ı Kerim'in irade hürriyeti ve şahsî sorumluluğa yaptığı vurgu ve Hz. Peygamber'in kadın-erkek ayrımı yapmadan kişilerin irade ve tercihlerini önceleyen tutumu dikkate alınırsa, mezhebî kaygıların ötesinde ve üstünde İslamî bir referans noktasından hareket etmemiz zorunlu

hale gelmektedir. Cenabı Hakk'ın mükerrem kıldığı ve imtihan dünyasındaki rotasını belirlemede serbest bıraktığı insanın, temel hak ve hürriyetlerini kullanırken başkalarının izin ve onayına tabi kılınması aklın da dinin de kabul edeceği bir şey değildir.

---

[27] Prof. Dr. İ. Hakkı Ünal, Diyanet Aylık Dergi Mayıs 2009 Sayı 221

ANNE OLMAK

Modern Zamanlarda Annelik[28]

Teknolojik gelişmeler, tarih içinde birçok buluşun ve düşünce akımlarındaki gelişmelerin etkileşimi ve bilgi birikimi ile ortaya çıkmaktadır. Teknik ilerlemeler, insanlığın doğuşu ile birlikte sözkonusudur. Ancak, Batı'da 18. yüzyılda sanayileşme devrimi ile başlayan ve günümüze kadar gelen dönemde, teknik gelişmeler ve ortaya koyduğu toplumsal olgular daha önceki dönemlere göre çok hızlı ve büyük ölçeklerde olmuştur. Hatta son yirmi yıl içindeki iletişim teknolojisindeki gelişmelerle birlikte bahsedilen bilgi toplumu döneminde teknolojik bilginin süratli değişiminin insan hayatını da etkilediğine şahit olunmaktadır. Bu gelişmelerin seyri Batı'dakinden farklı şekillerde olsa bile toplumumuzun derinden etkilendiği, hem temel kurumların hem de bireylerin hayat tarzına kadar toplumsal yapımızın farklılaştığı, önemsenmesi gereken bir husustur. [Şadoğlu, Yaşar, Kadın Kimliği, 1997] Tüm bu gelişmeler günümüzün *"modern zaman"* olarak nitelenmesini gerektirmiştir. Modern zaman, geleneğin önem ve değerini kaybettiği, yeni formlar alarak şekillendiği ya da farklılaştığı bir ölçüye de işaret etmektedir.

Kentleşme ve İçi Boşaltılan Değerler

Ülkemizde 1950'li yıllarla birlikte yaşanan kentleşmenin kaotik ve istenmeyen sonuçlarından biri, değerlerin boşalmasıdır. Kırdan göçen insanın kendine ait olan kimliği, değerleri ve ideallerinin kentte karşılığını bulamaması nedeniyle ve tutunduğu değerlerle örtüşmeyen yapının daha baskın olmasıyla büyük bir çelişki ve gerilim yaşanmıştır. Bu gerilimle birlikte toplumsal yapımızda ortaya çıkan ve

sosyolog Ogburn’un tabiriyle *“kültürel boşluk”* olarak tanımlanan bir olumsuz süreç yaşanmaktadır. Sözkonusu sürece sebep olan kentleşme serüvenimiz, aslında bireyin toplumsal hayatta en önemli dayanaklarından olan değer ve değer yargılarının zamanla içinin boşalmasıyla ve tanımsızlaşmasıyla gelişen bir sürecin başlangıcıdır. Modern zamanlarda annelik bu durumdan etkilenen ve geleceğin toplum yapısını da etkileyecek olan önemli bir kilit noktasıdır.

Anne olmakla birlikte yaşanan duygu ve paylaşımlar evrensel bir özellik göstermektedir. Ancak ülkemizde kentleşme hızı ve yükselen tüketim beklentileriyle birlikte toplumumuzda yemek alışkanlıklarından giyim tarzına, vücut dilinden ruh üslûbuna, adabı muaşeret denilen görgü kurallarına değin birçok önemli alanda bir değer kaybı yaşandığı gözlenmektedir. Bu da çocukluktan itibaren bireyleri güven bunalımına sokmaktadır. Günümüzde anneliğin ve aile kurumunun önemi ve değeri hususunda da bir kırılma yaşanmaktadır. Diğer okullardan önce bir duygu okulunun gerekli olduğu ve bu işlevi de ailenin yerine getirdiği belirtilmektedir. Şüphesiz bu duygu okulunun temelini anneden çocuğa aktarılan değerler oluşturmaktadır.

Aile hayatı çocuğa ilk duygusal dersleri verir. Anne, çocuğun babadan önce ilk eğiticisidir. O halde günümüz annelerinin çok dikkatli ve bilinçli hareket etmelerinin geleceğin sağlıklı toplumu için önemi ortadadır. Gençlik sorunları ile ilgilenen araştırmacılarımız, gençlere önceki nesilden değer aktaramama sorununun yaşandığı ve bunun tarih ve kimlik sorunu olan gençlerin yetişmesine vesile olduğu üzerinde ısrarla durmaktadırlar. Son yıllarda Batı toplumları, kapitalistleşme ve sanayileşme ile birlikte, anneliğin ve aile kurumunun zayıfladığı, bundan toplumun zarar gördüğü bilinciyle bu değerleri yeniden canlandırmanın yollarını aramaya başlamıştır. Bunun için çalışan annelere doğum sonrası uzun süreli ücretli izinler verilmiş ve esnek iş saatlerine dayalı mesai anlayışı

getirilmiştir. Bunun nedeni; annenin çocuğuna daha çok vakit ayırarak çocuğun fiziksel ve psikososyal yönden en iyi şekilde yetişmesini ve annelik sorumluluğunda moral değerleri almasını sağlamaktır.

Günümüzde özellikle anneler tarafından dile getirilen önemli bir husus; çocukların anne karnında iken birçok bilgiyi öğrendikleri, dünyayı algılama ve çevrelerini keşfetmede kendi nesillerine kıyasla daha çabuk kavradıklarıdır. Yaşanılan çağın bilgi çağı olması ve bu dönemde çocukların bilişsel yapılarının gelişmeye açık olması kimseyi şaşırtmamaktadır. İki yaşındaki çocuğun cep telefonu, bilgisayar gibi iletişim araçlarını kullanabilmesi, doğduğundan itibaren teknoloji ile muhatap olmasındandır. Teknolojiyle birlikte doğan yeni neslin, teknolojinin dayattığı değerleri ve tarzları benimsemeleri ile birlikte yaşanılan yüzyılın en önemli çatışma alanlarından ve sonuçları bakımından geleceğimizi etkileyen olgulardan biri anne-çocuk etkileşimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüz anneleri *“ateşten gömlek giymek”* gibi ağır bir yükümlülük içindedir. Bir yandan toplumsal yapımızda kentleşmenin sancılı süreci, bir yandan kitle iletişim araçları ile bilgisayar ve internetin çocuk ve genç bireyler üzerindeki olumsuz etkisi ile birlikte değerlerin, içinin boşalması veya yıpranması ile kimliksiz, bencil, örfüne, geleneğine yabancı bireyler yetiştirmeye uygun şartların hasıl olduğu önemli bir gerçektir. Bu nedenle annelerin geleceğin teminatı olan çocuklarını yetiştirirken karşılaşabilecekleri tehlikelere karşı bilinçli ve bilgili olmaları önemlidir. Çocuğun, annesi ile olan etkileşiminde bir sorun yaşadığında, olay hakkında açıklama yapan, duygu ve mantık ölçülerini kullanan, ikna eden bilgili bir anneye ihtiyacı vardır. Ancak ülkemizde kadınlar arasında okuma yazma oranının dahi halen çok düşük olması, anne ile çocuğu arasındaki uçurumun daha da derinleşmesine yol açmaktadır.

Modernite ve Annelik

İçinde sevgi, saygı, hoşgörü, merhamet, adalet, fedakârlık, dayanışma gibi duygu ve değerlerin hakim olduğu bir aile yuvasını çocuklarına yaşatma görevi anne başta olmak üzere ebeveyne düşmektedir. Boşanmaların arttığı, evlenme oranlarının hayli düştüğü ülkemizde bu sorunların nedenleri ebeveynin sağlıklı model olmaması ve ailelerin çocuklarına yeterince sorumluluk vermemeleridir. Günümüzde kadınların çalışma hayatında yer almaları, değişen teknolojilerle farklılaşan sosyo-kültürel yapı, aile içi rollerin de değişmesi yeni hayat tarzlarından biri olan *“bebeerkil aile”* yapısını ortaya koymuştur. Bebeerkil aile yapısında ebeveynleri tarafından merkeze konan, aşırı bir sevgi ve hoşgörü gösterilen çocuk, diğer aile yapılarından (geniş aile, çekirdek aile) farklı olarak bencil, şımarık ve sorumsuz yetişecektir. Psikologların belirttiğine göre; sınırsız ve kuralsız yetiştirilen çocuklar ergenlikte annelerine şiddet uygulamaktadırlar. Nöropsikiyatr Nevzat Tarhan modernitenin, annelik duygusunu zayıflatarak, sadece bencil istekleri peşinde koşan, yalnızca hoşlandığı şeyleri yapan ve anlık zevkleri düşünen bir nesil yetiştirdiğini belirtmektedir. Halbuki anne, çocuklarıyla ilişkisini doyasıya yaşarsa, çocuğun temel kişilik örgüsü sağlam olacaktır. Kadının annelik duygusu zaafa uğrayınca, çocuk istenmeyen bir biçimde yetişecektir. Tarhan’a göre modernizm, kadını özgürleştirirken, annelik bağını zayıflatmıştır. [Tarhan, N., Kadın psikolojisi. İstanbul 2005, Nesil Yay., s. 317]

“Çoğumuz sahabilerin hayatlarını ezbere bilen, menkıbelerden bahseden, savaşları bir belgesel filmin ayrıntısından daha ayrıntılı anlatma yeteneğine sahip olan anneannelerin, babaannelerin torunları olma şansını yaşadık. Onlar bilge kişilerdi. Onlar sözlü kültürün temsilcileriydi. Yazılı kültürün aksine onlar, fikirlerini sözle açıklayanlardı ve onlar tecrübelerin ve sosyal tarihin aktörleriydi.” [Edibe Sözen, Kadın Kimliği, 1996] Bu noktadan hareketle annelerimizden masal dinleyerek, ana-babalarımızla akrabayı ziyaret ederek kültürel değerleri

içselleştirdiğimiz bir kuşak olarak kendi çocuklarımızla kıyaslandığında daha şanslı bir nesil olduğumuzu söyleyebiliriz. Teknoloji sayesinde anlık değişimlerden ibaret olan bir dünyada çocuklarımızın zihninde kalıcı izler bırakmak konusunda en büyük sorumluluk annelere düşmektedir. Sözlü kültür-Yazılı Kültür-Dijital Kültür şeklinde tasavvur edilecek toplumsal değişim ekseninde yaşanan sıçramaların izleri modern zamanların anneleri ile çocukları arasındaki iletişim alanlarında görülmektedir. Dünya ile ilgili her şey, düşünce süzgecinden geçirilmeden bireylere yetişmektedir. Anne ve babaların dikkatini bu noktaya çekmek çok önemlidir.

---

[28] Semra Demirkan, Diyanet Aylık Dergi Mayıs 2007 Sayı 197

İnsan Yetiştirme Sanatı: Annelik[29]

Peygamberler başta olmak üzere, Ahmed Yesevî, Hz. Mevlânâ, Hacı Bayram Velî, Yunus Emre gibi pek çok düşünürü dünya çapında ünlü yapan, onların insan yetiştirme sanatında mahir olmalarıdır. Bugün özellikle feminist söylemlerin etkisinde kalan insanımızın küçümsediği, basit gördüğü 'analık' da en önemli insan yetiştirme sanatıdır. Bugün bu sanatta mahir olan analar, çalışmayan kadınlar (!) arasında sayılarak küçümsenmektedir. Oysa toplumda en önemli ve en verimli işi anneler yapmaktadır.

Analık kurumuna lâyık olduğu değeri İslam vermiştir. Kur'an ayetleri ve Peygamberimizin sünneti bu kurumun değerini anlatan açıklamalarla doludur. Arapça'da anne kavramı genel olarak 'ümm' kelimesiyle karşılanmıştır. Kur'an'ın ilk suresi olan Fatiha suresinin bir adı da Kitabın anası anlamına Ümmü'l-Kitab'tır. Mekke'den bahsedilirken Ümmü'l-Kurâ/Şehirlerin anası ifadesine yer verilmiştir. Ümmet ve imam kelimeleri de bu kökten türetilmiştir. Peygamberimize, anasından doğduğu gibi temiz ve saf kalabilen anlamına ümmî denmiştir. Bereket kaynağı olduğundan, her şeyi ve herkesi bağrına bastığından kültürümüzde, yeryüzüne toprak ana adı verilmiştir.

Kur'an'da yer alan anne-baba hakkı ile ilgili ayetlerden bir kaçı şöyledir:

"Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya-babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara "öf!" bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle. Onlara merhamet ederek

tevazu kanadını indir ve de ki: *“Rabbim! tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı.”* [İsra, 23-24]

“İnsana da, anne-babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi, onu hergün biraz daha güçsüz düşerek karnında taşımıştır. Onun sütten kesilmesi de iki yıl içinde olur. (İşte onun için) İnsana şöyle emrettik: “Bana ve anne babana şükret. Dönüş banadır. Eğer hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadığın birşeyi bana ortak koşman için seninle uğraşırlarsa, onlara itaat etme. Fakat dünyada onlarla iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonra dönüşünüz ancak banadır. Ben de size yapmakta olduğunuz şeyleri haber vereceğim.” [Lokman, 14-15]

Söz konusu ayetlerde, Yüce Allah kendisine ibadet ve kulluk yapılmasını emrettikten hemen sonra, ana-babaya iyilik ve ihsanda bulunmayı emretmektedir. Bu, ana-baba hakkının Allah hakkından hemen sonra geldiğinin ve ne kadar önemli olduğunun açık göstergesidir. Yine ayetlerin bize yüklediği görev; ana-babamıza öf bile dememememiz, onları incitecek hiçbir söz ve davranışta bulunmamamız; onlara sevgi, saygı ve ilgiyle yaklaşmamız ve en önemlisi onlara dua etmemizdir. Hatta onlar Allah’a şirk koşan kimseler olsalar ve bizi de müşrik olmaya zorlasalar bile, onlarla dünyada güzel güzel geçinmemizdir. Nitekim Hz. İbrahim’den bize yadigâr olarak Kur’an’da geçen ve Peygamberimizin yönlendirmesiyle her namazın sonunda okuduğumuz duada şöyle diyoruz: *“Rabbimiz! Hesabın görüleceği günde beni, anamı-babamı ve tüm inananları bağışla!”* [İbrahim, 41]

Peygamberimizin Anne Sevgisi

Doğmadan önce babasını, küçük yaşta annesini kaybedip yetimlik ve öksüzlüğü bütün versiyonlarıyla yaşayan Peygamberimiz, ana-baba hakkı, onlara ilgi gösterip saygı ve sevgi duyma ile alâkalı olarak şöyle buyurmuştur: *“… Ana ve babasının ihtiyarlık zamanlarında, bunlardan birine yahut*

ikisine yetişip de, bunlara gereken hürmet ve hizmette bulunarak cenneti hak edemeyen kimsenin burnu yerlerde sürünsün! " [Tirmizi, Daavat, 100]

Savaşa katılmak için kendisinden izin isteyen Muaviye b. Cahime'ye, annen sağ mı, diye sormuş ve şöyle buyurmuştur: *"Sözlerime dikkat et! Annenin ayağı dibinde otur. Çünkü cennet oradadır. Annenin yanından ayrılma, çünkü cennet onun ayakları altındadır."* [İbn Mace, Cihad 6; Ahmed, III, 429]

Peygamberimiz, bu uyarıları yaparken kendisi de bu konuda bizlere en güzel örnekleri sunmuştur: Hudeybiyye umresine giderken Ebvâ köyüne uğramış, annesinin kabrini ziyaret etmiş, kabrini eliyle düzeltip ağlamıştı. Niçin ağladığını soranlara da şöyle cevap vermiştir: *"Merhamet duygusu beni duygulandırdı da onun için ağladım."* [Dimyâtî, es-Sîretü'n-Nebeviyye, Suriye, 1996, s, 37; Köksal, İslam Tarihi, II, 55; Aişe A. Bint Şâtî, Resulüllah'ın Annesi ve Hanımları, {Çeviren: İsmail Kaya}, Konya, 1987, I, 158] Onun bu ziyaretinde anne hasreti ile dopdolu, vefalı bir evlât ve duygulu bir insan olduğunu görmekteyiz.

Sığındıkları mağaranın kapısı, yuvarlanan bir taşla kapanan üç adamın yaptıkları güzel şeyleri şefaatçi yaparak mağaradan kurtuldukları anlatılan hadiste [Buharî, Enbiya 50; Müslim, Zikir 100] adamlardan birinin ana-babasına yaptığı hizmeti vesile yapması ve onun akabinde yaptığı dua ile kurtulmuş olmaları oldukça dikkat çekicidir.

Sevgili Peygamberimiz doğduğunda kendisini ilk olarak emziren Ebû Leheb'in cariyesi Süveybe'yi hiç unutmadı, Mekke'de iken onu ziyaret eder ve ona ikramlarda bulunurdu. Hicret edince Medine'den ona giyecek gönderirdi. Mekke fethinde onun oğlunun durumunu sorup araştırdı, onun da annesinden önce vefat ettiğini öğrendi. [Dimyâtî, es-Sîretü'n-Nebeviyye, s, 33; Aişe A. Bint Şâtî, age, I, 161]

Sütannesi Halime Hatunu gördükçe «Ümmü Eymen, ehl-i beytimin hatırası!" *"Benim annem, annemden sonraki*

annem» der, kendisine içten sevgi ve saygı gösterir, omuz atkısını serip üzerine oturtur, bir dileği varsa hemen yerine getirirdi. Hz. Hatice ile evlendiğinde, Halime Mekke'ye gelmiş, Peygamberimiz onu ağırlayıp kırk koyun ve bir deve hediye etmişti. Onunla şakalaşır ve ona latife yapardı. Bir gün Ümmü Eymen, beni bir deveye bindirsene, deyince. Peygamberimiz "Seni, bir deve yavrusuna bindireyim" diyerek ona takılmıştı. [Dimyâtî, es-Sîretü'n-Nebeviyye, s, 36; Muhammed Mehdî- Mustafa Ebunnasr, Nisâ Havle'r-Rasûl,Beyrut, 1995, s, 235-236; Köksal, age. II, 46-47, 167]

Mekke Fethinde Halime Hanımın kız kardeşini görüp sütannesini sordu, vefat ettiğini öğrenince ağladı. Süt teyzesine izzet ikramda bulundu, ayrıca 200 dirhem (nisap miktarı) para verilmesini emretti. Kadıncağız ona şöyle dedi: *"Sen küçükken de büyük iken de ne güzel kefil olunan, bakılansın!"* [Köksal, age. II, 46-47]

Annelik, insan yetiştirme sanatıdır. Annelik, babalıktan en az üç adım önde gelir. Annemiz, pek çok şeyi kendisinden öğrendiğimiz ilk öğretmenimiz, zor zamanlarda kendimizi kucağına attığımız, yanımızda olmadığı zamanlarda bile anam deyip manevî kucağına sığındığımız şefkat meleğimizdir. Bugün toplumumuzda ağlayan analar var. O halde anaları ağlatanlardan olmamaya, onları senede birkaç gün değil her zaman, hayatlarında ve ölümlerinden sonra bile hoşnut etmeye gayret etmeliyiz. Zira cennet, anaların ayağı altındadır. Cennete giden yol, ananın rızasından geçmektedir. Her namazda okuduğumuz Rabbena duasında kendilerini andığımız anne babamızla sağlıklarında iyi geçinip onların duasını almaya çalışmalıyız. Anne baba olunca, çocuklarımızdan beklediklerimizin daha fazlasını anne babalarımıza yaparak onlara örnek olmalıyız. Unutmayalım ki anne baba hakkı ve sevgisi, onları huzur evlerine mahkum ettikten sonra, orada onları ziyaret emekle ödenmeyecek kadar büyük bir hak, engin bir sevgi ve saygı selidir. İnsanı en güzel bir şekilde yaratmış olan Yüce Allah,

ona akıl denen nimeti vererek onu bütün yaratıklardan üstün kılmıştır.

---

[29] Prof. Dr. Ali Akpınar, Diyanet Aylık Dergi Mayıs 2007 Sayı 197

Anne Hakkı Ödenmez[30]

İnsanı en güzel bir şekilde yaratmış olan Yüce Allah, ona akıl denen nimeti vererek onu bütün yaratıklardan üstün kılmıştır. İnsanın mükemmel bir şekilde yaratılıp, diğer varlıklardan üstün kılınarak dünyaya gönderilmesinin bir gayesi vardır. İşte insanın bu gayeyi bilip o doğrultuda bu dünyada yaşaması gerekir.

İnsanın bu dünyaya gönderilmesinin hikmeti ve gayesi, kâinatın yaratıcısını tanımak ve O'na iman edip ibadet etmektir. Zira Yüce Allah *"Cinleri ve insanları yalnızca (Beni tanımaları ve) Bana kulluk etmeleri için yarattım."* [Zariyat, 56] buyurmaktadır.

Demek ki insanın yaratılış gayesi; Allah'ı tanımak, O'na iman edip kuvvetli iman ile varlığını ve birliğini tasdik etmektir. Bütün peygamberler, insanlara önce bu esası tebliğ etmişler ve bu inanç etrafında insanların birleşmeleri için uğraşmışlardır.

Allah'a kulluk ve ibadetten sonra insanın ikinci olarak, Allah'ın yaratıklarına karşı olan görev ve sorumluluklarını yerine getirmesi gerekir. Yaratıklar içinde insana en çok yakın olan ve insan üzerinde en çok hakkı bulunan, anne ve babadır. Çünkü Allah Teâlâ, onları insanın var olması için sebep kılmıştır.

Yüce Allah, bir başka ayetinde bizleri, anne babaya saygı konusunda şöyle uyarmaktadır. *"Biz insana, 'anne ve babasına' iyilikle davranmasını tavsiye ettik…"* [Ahkâf, 15]

İnsan, anne ve babasına karşı «öf» bile demeyecek kadar saygılı ve hürmetkâr bir üslûp içerisinde olmalıdır. Alabildiğine alçakgönüllü, anlayışlı ve onlara daima güzel söz söylemelidir. Onlar kendisini yetiştirip büyütürken nasıl

emek verdilerse, yaşlılığa eriştiklerinde de, kendisi onlara karşı aynı sabrı ve şefkati gösterebilmelidir.

Sevgili Peygamberimiz de anneye ve anne sevgisine özel bir önem vermiş, cenneti anaların ayaklarına sermiş, vaktinde kılınan namazdan sonra Allah'a en sevimli işin anneye iyilik etmek olduğunu; Allah'ın rızasını kazanmanın, cennete ulaşmanın en kestirme yolunun anaya hizmetten ve anneyi gereği gibi sevmekten geçtiğini bildirmiştir.

Anne sevgisi, sevgilerin en güzelidir. Anneler, ömür boyu sevgiye, saygıya, hizmete ve hürmete layık olan en yüce varlıklardır. Anne; bağlılığın, fedakârlığın, cömertliğin, karşılık beklemeden vermenin ve sevmenin sembolüdür. Anne ilâhî rahmete benzer. Hep verir, fakat karşılık beklemez.

Dinimizde anneye hizmet, babadan önce gelir. Ebu Hüreyre [r.a.]'nin rivayet ettiği bir hadis-i şerifde ashab-ı kiramdan biri Peygamberimize gelerek:

— Ey Allah'ın Resulü! İnsanlar arasında iyi davranmama en çok layık olan kimdir? Dedi.

Peygamberimiz [s.a.s.]:

— Annendir, buyurdu.

Adam:

— Sonra kim? Dedi.

Peygamberimiz [s.a.s.]:

— Annendir, buyurdu.

Adam:

— Sonra kimdir? Dedi.

Peygamberimiz [s.a.s.] yine:

— Annendir, buyurdu.

Adam:

— Sonra kimdir? Diye sordu.

Peygamberimiz [s.a.s.]:

— Sonra babandır, buyurdu. [Buhârî, Edep, 2; Müslim, Birr, 1]

Hz. Peygamber [s.a.s.], bu hadis-i şerifte, anne hakkının babanınkinden üç misli daha fazla olduğunu bildirmektedir.

Çünkü anne çocuğunu nice güçlüklerle dokuz ay karnında, sonra kucağında taşımış, iki yıla yakın onu emzirmiş, uzun süre ona bakmıştır. Öyle ki, kimi bazı anneler yememiş yedirmiş, içmemiş içirmiş, giymemiş giydirmiştir. Eğer annesi ona böyle bakmasa, belki de canlıların en geç gelişeni olan zayıf insanın güçlenmesi; kendisini yönetecek, koruyacak duruma gelmesi mümkün olamaz.

Anne hakkı o kadar büyüktür ki, kişi sırtında annesini hacca götürse bile yine hakkını ödemesi mümkün değildir denir.

Burada anne hakkı ile ilgili asr-ı saadette cereyan eden bir olayı nakletmek istiyorum.

Sevgili Peygamber Efendimiz zamanında Alkame adında bir genç vardı. Hep taat üzere olup, yaz-kış oruç tutar, geceleri sabaha kadar ibadet ederdi. Bir gün fenalık geçirdi. Dili tutuldu. Resulüllah’a haber verdiler. O da Hazreti Ali ve Ammâr bin Yâsir hazretlerini Alkame’ye gönderdi. Kelime-i şehâdeti söyletmek için çalıştılarsa da dili dönmedi. Hazreti Ali Efendimiz, Hazreti Bilâl-i Habeşi’yi Resulüllah Efendimize gönderdi durumu bildirdi. Resulüllah Efendimiz:

— Alkame’nin anası, babası var mı? buyurdu.

— Yaşlı bir anası var, dediler.

— Annesini buraya getirin buyurdu. Getirdiler.

— Alkame’ye ne oldu, anlat! Seninle geçinmesi nasıldır? buyurdu. Annesi şöyle anlattı:

— Yâ Resulallah! Çok iyidir. Zahiddir. Hep ibadet ve taat üzeredir. Ama ben ondan razı değilim...

Resulüllah Efendimiz: *“Dilinin tutulması bu yüzdendir. Ona hakkını helâl et de dili açılsın.”* buyurdu.

— Ey Allah’ın Resulü! O benim hakkıma çok riayetsizlik etti. Hakkımı helâl etmem, dedi.

Resulüllah Efendimiz:

— “Ey Bilâl! Eshâbı topla. Etraftan odun toplasınlar, Alkame’yi yakacağız. Çünkü, annesi ondan razı değildir buyurdu.

Annesi:

— Yâ Resulallah! Benim oğlumu, benim gözümün önünde mi yakacaksınız? Kalbim buna nasıl dayanabilir? dedi.

Resûlullah Efendimiz:

— Cehennem ateşi, dünya ateşinden çok daha kızgın ve yakıcıdır. Sen ondan razı olmadıkça, onun hiçbir taatı makbul değildir buyurdu.

Kadın feryat etti:

— Yâ Resulallah. Ben ondan razı oldum. Hakkımı ona helâl ettim, dedi ve eve gitti. Eve gidince; Alkame’nin sesini duydu. Kelime-i şehadet söylüyordu. Dili açılmıştı. Aynı gün vefat etti. Resulüllah Efendimiz, cenaze namazını kıldırdı. Defnettiler. [Zehebi, el-Kebâir, I, 45, Daru’n-Nedveti’l-Cedide, Beyrut, ty.]

Dinimiz, Allah’a ibadetten sonra anne ve babamıza iyilik etmemizi, hayır dualarını almaya vesile olacak davranışlarda bulunmamızı emrediyor. Onlara yapacağımız hizmet Allah’ın rızasını kazanmamıza vesile olacaktır.

Ne mutlu, annelerini, lâyıkıyla sevenlere; onları her zaman hatırlayanlara, annelerine en güzel şekilde hürmet ve hizmet edenlere, annelerinin hayır dualarını alıp, dünya ve âhiret mutluluğuna erebilenlere.

---

[30] Prof. Dr. Mehmet Soysaldı, Diyanet Aylık Dergi Mayıs 2007 Sayı 197

Ben Bir Anneyim[31]

Annelik dünyanın en kutsal görevi olduğu kadar, en zor işidir de. Annelik, öğretilmeden yapılan zor bir zanaattır. Çocuğun hayatında birinci derecede önemli rol oynayarak ona kişiliğini kazandıran, kimliğini oluşturan anne, aslında içinde yaşadığı toplumun yapısını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle çocuğun ilk okulu evidir, hayatında birinci derecede önemli rol oynayan ilk öğretmeni de annesidir.

Dünyaya yeni bir canlının gelmesine aracı olmak, yani anne olmak büyük mesuliyettir. Anne; bağlılığın, fedakârlığın, cömertliğin, karşılık beklemeden vermenin ve sevmenin sembolüdür. Toplumsal açıdan bakıldığında ise annelik, ömür boyu sevgiye, saygıya, hizmete ve hürmete lâyık önemli bir statüdür. Eğer anneler bu bilinçle yola çıkarlarsa çok zahmetli olan çocuk yetiştirmek büyük ölçüde kolaylaşacaktır.

Hiçbir canlı yavrusu, yeni doğan bir bebek kadar bakım ve korunmaya muhtaç değildir. Bebek anne karnında iken sıcaklığını, sevgisini, heyecanını, kaygısını, kalp atışlarını algıladığı annesini doğduktan sonra da algılamak ihtiyacındadır. Anne ile temas, anneden görülen sevgi ve şefkat çocuk için büyük önem taşır. Bu nedenle annelik yürek ister, emek ister, zaman ve özveri ister, en önemlisi de bilgi ve eğitim ister. Ayrıca annelik, psikolojik ve duygusal olgunluğu ve hazırbulunuşluğu gerektirir.

Yapılan araştırmalar, gebeliğin son aylarından itibaren çocuğun duygusal belleğinin olduğunu ve çocuğun sevilip sevilmediğini, istenip istenmediğini belleğine kaydettiğini göstermektedir. Beynimiz düşünceleri ve bilgileri hafızamıza

kaydettiği gibi duygularımızı da kaydeder. Çocukluk dönemlerinde de sevilip sevilmemek, istenip istenmemek çocuğun beynine sürekli yazılır. Çocuk bir yaşına kadar konuşamaz ama duyduklarını sürekli olarak kaydeder. Çocuk, doğduktan sonra kendisini annesinin bir parçası olarak görür. Onun için en önemli varlık annesidir. Çocuğun dünyasına *“diğerleri”*nin katılması ise çok daha sonra gerçekleşir. Yani bu dönemde annenin ilgisini, şefkatini hissetmesi kişilik gelişimi açısından çok önemlidir.

Ailede annenin en önemli rolü ve sorumluluğu; çocuğu yaşama hazırlaması, beslenmesine ve eğitimine özen göstermesidir. Anne ile çocuk arasında tamamen özel bir ilişki biçimi/bir kaynaşma vardır. Bebek dış dünya ile ilişkisini annesi aracılığıyla kurar ve onun varlığı içinde yer alır. Anne, bebeğine gereksinimlerini karşılamayı, gerilimlerini yatıştırmayı öğretir. Çeşitli durumlarda bir anlam elde etmeyi bebek annesinden öğrenir ve kendini tanıma fırsatı bulur. Anne, dünyada çocuğun güven kaynağı, huzuru, referans merkezi ve birincil yakınıdır. Bilişsel anlamda süreklilik gösteren bir sevgi nesnesidir. Kısaca, bebek için annesi, varlığının temel öğesi ve yaşamda rehberidir. Çocuğun yaşamda yer alma biçiminin büyük ölçüde anneye bağlı olduğu söylenebilir.

Anne çocuk ilişkisi, dilin yapısının ve özelliklerinin öğrenilmesinde ve özellikle çocuğun iletişim yeteneğinin gelişmesinde de çok önemlidir.

Çocuğun kişilik gelişimi ve duygusal gelişimi açısından ilk dört yılda annesiyle duygusal alış veriş ve paylaşım içinde olması, kendisini güvende hissetme ihtiyacını karşılamanın en kolay ve en emin yoludur. Çocuk kendini güvende hissetmezse bir tehdit altında olduğunu zanneder, korkar ve strese girer. Çocuk tarafından annesi, „sığınılacak bir liman“ olarak görüldüğü için annenin varlığı çocuğun kendisini güvende hissetmesini sağlar. Hatta halk arasında annesinden ayrı kaldığı için huysuzlaşan, ağlayan bebeği sakinleştirmek için annesinin bir eşyası koklatılır. Çünkü

annesinin kokusunu alan çocuk sakinleşir ve bu koku, çocuğun kendisini güvende hissetmesini sağlar. Gerçekten de anne çocuk ilişkisi güven duygusunun oluşmasında hayati öneme sahiptir. İdeal olan, ilk ilişkinin anneyle kurulması annenin olmadığı durumda annenin dışında başka biriyle de kurulmasıdır. Çocuk annesine bağımlıdır. Ancak kendisiyle aynı yoğunlukta, aynı şekilde ilgilenen bir başka kişiyi de benimsemesi mümkündür. Annenin çalışması halinde güvenilir ve sürekli bir bakıcı çocuğun güven duygusunun gelişmesi ve zedelenmemesi açısından önemlidir.

Sağlıklı bir anne çocuk ilişkisinde güven ve koruma bağından sonra adım adım anne çocuğun özgürlüğünü tanımalıdır. Anne çocuğunu olduğu gibi koşulsuz kabul etmeli, onu işitmeli ve gerçekten dinlemelidir. Çocuğun kendisinden farklı bir birey olduğunu kabul etmelidir. Bu çocuğun hiçbir davranışına karışılmayacağı ve tamamen özgür bırakılacağı anlamına gelmez. Aksine anne çocuğa sahip çıkmalı, güven duygusu vermeli, sağlıklı aidiyet duygusu da kazandırmalıdır. Sıkmadan kontrol etmelidir. Sağlıklı anne çocuğunun gereksinimlerinin her zaman farkındadır. Çocuğu gelişimi boyunca yüreklendirmek gerekir. Anne çocuğun kendi dünyasını keşfedebilmesi için izin vermeli, sevgisini tehdit aracı olarak kullanmamalıdır. Annelik, çocuğa sorun çözme becerisini kazanmayı, kaygıyla başa çıkmayı da öğretmektir. İçinde bulunulan anı yaşamayı, hedefe odaklanmayı, hayattan zevk almayı da anne çocuğuna model olma yoluyla öğretmelidir.

Anne, değer ve kültürel mirasın da taşıyıcısıdır. O, kendi değerlerine göre yaşayarak, model oluşturarak ve kişisel bütünlük içinde davranarak çocuklarına değerlerini öğretir. Annelik her davranışa dikkat etmeyi gerektirir. Çünkü çocuk için en etkili model annedir. Özellikle kız çocuğu için anne modeli çok önemlidir. Geleneklerimizde *“Anasına bak kızını al…”* şeklinde yerleşen anlayış bunun bir yansımasıdır.

Toplumumuzda anne imgesi, herkesin gözünde sabırlı, hoşgörülü, verici, fedakâr, güler yüzlü, kendini hiç düşünmeyen, sadece çocuğunu ve başkalarını düşünen; çocuk bakımı, eğitimi, psikolojisi hakkında her şeyi bilmesi gereken, bilmesi beklenen, kocaman yürekli, hiç kızmayan, sinirlenmeyen süper kadınlar halinde canlanır. Oysa anneler de insandır. Bunun için annelik yaparken de kadının kendisini unutmadan, varlığına haksızlık etmeden, yaşamdan zevk alarak yapması çok önemlidir. Çünkü mutlu anneler mutlu çocuklar yetiştirir. Çocuklarını mutlu insanlar olarak yetiştirmek annenin en önemli görevi ise kendisine zaman ayırmak ve değer vermek de annelerin görevi olmalıdır.

Çocuğu hayata hazırlarken annenin tutumu çok önemlidir. Anne çocuğun içinde bulunduğu psikososyal gelişim dönemine ait özellikleri bildiği takdirde çocuğu ile iletişiminde sorun yaşamayacaktır. Çocuk hayata hazırlanırken aşırı koruma altına alınmamalı, kaldırabileceği gerçekler anlayabileceği bir dille onunla paylaşılmalıdır. Bu, çocuğun kendisini önemli hissetmesini sağlar. „Annem yaşananları benimle paylaşıyor, demek ki ben onun için önemliyim“ diye düşünür.

Anne çalışsa da çalışmasa da çocuğuyla geçirdiği zamanın kaliteli olmasına dikkat etmelidir. Kaliteli zaman geçirmek bütün ilişkiler için gereklidir, fakat anne çocuk ilişkisi açısından daha da önemlidir. Kaliteli zaman geçirmek, „nitelikli ve sürekli beraberlik“ kurmaktır. Birlikte geçirilen süre içinde anne ve çocuk arasında duygu alışverişi yaşanır ve öğrenme gerçekleşir. Bu da anne ve çocukta psikolojik doyuma neden olur.

Günümüzde değişen yaşam ve tüketim anlayışı, çağın getirdiği yeni ihtiyaçlar bir yandan kadının ekonomik yaşamdaki rolünü arttırırken diğer yandan annelik kimliğini de zorlamaktadır. Kadınların iş yaşamı içinde daha etkin yer almaları çocuklu kadınlar için kimi zaman bazı problemleri de beraberinde getirmektedir. Geleneksel yapıda aile içinde

baba, otoriteyi sağlayan, ekonomik koşulları hazırlayan kişi rolündeydi. Çocuğun bakımı, duygusal ve sosyal ihtiyaçları anne tarafından yerine getiriliyordu. Endüstrileşme ve kentleşme ile birlikte ise aile yapısı değişmiş ve çekirdek aile giderek yaygınlaşmıştır. Buna bağlı olarak da aile içi roller ve ilişkiler farklılaşmaktadır. Özellikle kentlerde çekirdek ailelerde kadınların giderek artan oranlarda çalışma yaşamına girmelerinin ailede geleneksel rol kapsamındaki annelik ve babalık rolünü de değişime uğrattığı görülmektedir. İlişkiler bağlamında ise ebeveyn ve çocuklar arasında daha yakın ve çocuğu merkeze alan bir değişme yaşanmaktadır. *"Bebeerkil aile"* modeli denilebilecek bu aile yapısında çocuğun merkeze alınması, gelecekte çocuğun kişiliğinde silinmesi zor olumsuz izler bırakabilir.

Anne, çocuğuyla ilişkisinde sevgisinin yanı sıra bir otoriteye de sahip olmak durumundadır. Ancak bu otorite, sevgiyle ve şefkatle bağdaşmalıdır. Çocuk otoriteyi ve kurallara uymayı ilk kez annesi aracılığıyla öğrenir.

Çocuğun çevresindeki eşya ve olaylarla kurduğu ilişki de annesi tarafından gösterilen ilişki biçimine göre oluşur ve şekillenir. Çocuk annesinin gözetimi ve denetimi altında yakın çevresini keşfeder. Annesinin hareketlerini ve etkinliklerini izleyerek nasıl davranılacağını ve yaşanacağını öğrenir. Böylece çocuk dünyayı annesinin açıkladığı biçimde görür, algılar, tanır ve öğrenir.

Anne, çocuklarının cinsel kimlik konusunda bilinçlenmelerinde de öncüdür. Kız çocuk için ilk örnek, erkek çocuk için ise, ona değer kazandıran karşıt bir imgedir. Anne, tutumları ile kızına kadınlığa özgü koşulları sevdirir. Annenin, çocuğunu her türlü dış etkilere ve tehlikelere karşı koruması, çocuk tarafından hoş, sevimli ve yaşamsal bir şey olarak hissedilir ve annenin sığınılacak bir kişi olarak algılanmasına yol açar. Böyle bir anneden yoksun ve korumasız olmak ise, çocuklarda bunalıma yol açabilir.

Çocuğun güven içinde büyümesinden büyük ölçüde sorumlu olan da annedir. Bu duygu, erkek çocuğa,

annesinden farklı bir kişi olarak kendini gösterme, ortaya koyma imkânı verir. Onu girişken bir kişi olmaya iter ve onun baba modeline yönelmesini sağlar. Kız çocuğu ise annesine benzemeye çalışır ve onu model alır. Bu açıdan da annelik ciddiye alınması gereken bir görevdir.

Anne, çocuğa sürekli duygusal kaynaşma imkânı sağlasa da, duygu ve otorite arasında denge kurarak geleceğin yetişkinleri olacak çocukların üstleneceği rolleri belirlemek ve çocukların sorumluluk almalarını sağlamak zorundadır. Çünkü gerçek rol kavramı ve bu role dayalı davranışlar, çocuklukta ve yetişme çağında anne-babadan öğrenilir. Sergiledikleri tavır ve roller çocukların ve gençlerin rollerle ilgili olarak edineceği bilgilerin kaynağını oluşturmaktadır. İster kız, ister erkek çocuk olsun evle ilgili faaliyetlere katılmak bireysel gelişimi hızlandırır, onları yetişkin rollerini üstlenmeye hazırlar. Çocuklukta edinilen deneyimler, ileride kuracakları ailelerinde olduğu gibi, toplumda da üstlenecekleri roller için bir basamaktır.

Ülkemizin hızlı bir toplumsal değişme sürecinde olması aileye ve dolayısıyla anneye geniş ölçüde yansımaktadır. Anneler de bu hızlı değişim karşısında çocuklarına rehber olmakta zorlanmaktadırlar. Çocukların yetiştirilmesinde karşılaşılan sorunların en aza indirilebilmesi, roller ve sorumluluklar açısından sağlıklı ve işbirliğine dayalı bir ortamın oluşturulabilmesi anne ve babaların eğitimi ile mümkündür.

Aile kurumunun zayıfladığı ve iletişim teknolojilerinin baş döndürücü bir hızla geliştiği günümüzde annenin görev ve sorumlulukları daha da önem kazanmıştır. Çünkü gelecek nesilleri yetiştiren annelerin çocuklarının bu değişimden asgari düzeyde etkilenmelerini sağlayabilmek için bilinçli, donanımlı, nitelikli bilgiye sahip olmaları gerekmektedir. Bunun yolu da yaşam boyu eğitimden geçmektedir. Ancak bu sayede sevgi dolu, inançlı, hoşgörülü, insanlara saygılı, kimlik ve kişilik sahibi, olumlu kişilik özellikleri gösteren, değerlerine bağlı, özgüveni yüksek, çevre bilincine sahip,

duyarlı, barışçıl, üretken, bağımsız düşünebilen, etkili insanlar yetiştirilebilir.

---

[31] Rahime Beder Şen, Diyanet Aylık Dergi Mayıs 2007 Sayı 197

Ana Ailenin Harsıdır[32]

Bir toplumun temelini oluşturan ana unsur ailedir. Ailenin temelini oluşturan ana unsur ise kültür ve kültürel değerlerdir. Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre, kültür (ekin, eski dilde hars) tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde üretilen bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünüdür. Sosyolojik olarak, bir topluma özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü ile birlikte sahip olunan değerler, inançlar, ekonomik ve teknolojik yapı o toplumun kültürüdür, harsıdır, kısacası millî yapının özüdür. İlk olarak sosyolog Z. Gökalp tarafından şekillendirilen hars kavramı millî olmakla eş anlamlıdır.

Aile toplumun temel çekirdeği olarak, medeniyetlerin oluşmasında ve kültürün muhafaza edilmesinde etkilidir. Hars yani kültür, toplumun özü ise, ailenin özü de annelerden müteşekkildir. Nitekim aile olmak anne, baba, çocuk, yaşlı, kadın, erkek gibi aynı zamanda statü ve rol belirleyici bireylerden oluşmaktadır. Toplumsal mirasın gelecek nesillere aktarılmasında, kültürel değer ve normların taşınmasında, ailenin önemli ve temel fonksiyonları yerine getirdiği herkesin bildiği bir hakikattir. Ailenin bu temel değer ve fonksiyonlarının aktarılmasında da özellikle anne başat roldedir. Çünkü hem fıtri özelliği hem de toplumsal konumu nedeniyle ailenin düzenlenmesinde olduğu kadar,çocuğun yetiştirilmesinde ve eğitiminde ilk muhatap olunan birey annedir. Baba sonra gelmektedir. Geleceğin teminatı ve aynı zamanda emanet olarak görülen çocuğun,

toplumuna ve kültürüne ait tüm ipuçlarını ilk olarak aldığı birey annesidir.

Aile kurumu diğer toplumsal kurumlar yanında en eski, en temel ve biricikliği nedeniyle evrensel bir kurum olmakla birlikte, bilinen her toplumun kendine özgü bir aile biçimi, aile algısı ve aile değerleri vardır. Her toplumun kendine özgü aile yapısını biçimlendiren unsur, sosyo-kültürel değerler yani gelenek, görenek, örf ve âdetlerdir. Ülkemizin tarihi, coğrafik ve kültürel yapıdan kaynaklanan köklü bir medeniyete beşik olduğu bilinmektedir. Geleneklerin, kültürel değerlerin, normların hakim olduğu bu toplumun anneleştirilerek, *“Anadolu”* adıyla anılması tevafuk gibi görünse de çok manidardır. Anadolu kelimesi yüzyıllar boyunca çeşitli demlerden süzülerek duygusal ve analarla denk bir tarzda, değeri paha biçilmez bir anlama bürünmüştür. Aslında Anadolu kelimesi etimolojik olarak Yunanca, *“güneşin doğduğu yer”* anlamına gelen *“Anatoli”*dan doğmuştur. Romalılar, kendi topraklarına göre doğuda kaldığından buraya doğu toprağı anlamında Thema Anadolia demişlerdir. Anadolu isminin bir bölge adı olması ise, Selçukluların Anadolu’ya gelmesiyle başlamıştır. Anadolu kelimesi uzun dönemler boyunca bir coğrafya adı olarak düşünülmüş ve öyle görülmüştür. Zamanla bir coğrafya adı olmaktan çıkıp, bir kültürün ve vatanın adı olmuştur. Kısacası Anadolu hem anavatan hem de ismiyle müsemma şekliyle, kadınlarımızın analık statüleri ile daima anılacakları bir lütuf olarak da tasavvur edilebilir. Toplumumuzda en temel konular yine *“ana”* başlığıyla tanımlanmaktadır. Ana olmak kelime anlamıyla aynı zamanda *“asıl, esas”* gibi anlamlar içermektedir. Anayasa, anayol, anavatan, anadili, anaç vb. kavram ve kelimelerin fenomolojik alt yapısında toplumsal gerçeklikler yatmaktadır. Bunlar sosyo-kültürel değerlerimizde anneliğe verilen kodlamalara ilişkin önemli sonuçlardır.

Ülkemizde kırda ya da kentte kadın her zaman anadır. Anne şefkatin, fedakârlığın, cömertliğin, karşılık beklemeden

vermenin ve sevginin sembolüdür. Vericidir. Yapıcıdır. Çocukla baba arasında arabulucudur. İyilik ve merhamet gibi ahlakî değerlerin timsalidir. Anne toparlayıcıdır. Anne ile çocuk arasında tamamen özel bir ilişki biçimi vardır. Aile içinde var olan anne modeli gelecekteki toplumun bir minyatürüdür. Çünkü toplumsal kültürün taşıyıcısı ve aktarıcısı annedir. Annenin bu özelliği, çocuğun eğitimi ve yetiştirilmesinin ilk sorumlusu ve muhatabı olmasındandır. Kadının toplumdaki rolü ile birlikte annelik kimliğinin toplumsal hayattaki varlığı çok önemlidir. Türk toplumunun ahlakî değerleri, çocuklardan anaya karşı ayrı bir sevgi, saygı ve hürmet beslemelerini talep eden bir biçimdedir. *"Ananın hakkı ödenmez, ana gibi yar olmaz, ana milleti yoğuran mukaddes eldir..."* gibi atasözleri de toplumumuzda ananın değerini göstermesi bakımından anlamlıdır.

Bazı araştırmacılara göre aile diye bir kurum varsa, kadının *"eşlik"* değil, *"analık"* fonksiyonu yüzündendir. Kadın hem bir eş hem de çocuğu doğuran ve doğal olarak üstlenen taraftır. Eğer aileye hukuki bir kurumsallık atfedilmişse, bu durum çocuk ile anne arasındaki yakınlaşmadan, annenin çocuğa gösterdiği şefkat ve ihtimam ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Nitekim annenin temel görevlerinden birini sadece çocuğun yetiştirilmesi değil, toplumsallaştırılması oluşturur. Anne, çocuk için birtakım deneyimler oluşturur. Bu deneyimler içinde çocuk, gereksinmelerini karşılamayı, gerilimlerini yatıştırmayı öğrenir. İçinde yer aldığı çeşitli durumlarda bir anlam elde etmeyi öğrenir ve kendini tanıma fırsatı bulur. Anne, çocuk için henüz istikrarlı olmayan bir dünyada çocuğun güven kaynağı, huzuru, referans merkezi ve tek anlaşılabilir bir durum ya da kişidir. İçinde yaşanılan toplumun kültür ve değerlerini, gelenek ve göreneklerini çocuğa aktaran, ona görev ve sorumluluklarını aşılayan, onun eğitimi ile meşgul olan anadır. Baba bu sürece, annenin bir yardımcısı olarak katılır. Söz konusu durum geleneksel ataerkil yapıda da modern yapıda da hâlen devam etmektedir. Günümüzde aile

bağlarında yaşanan çözülme ve gevşemeler, aile odaklı toplumsal sorunlara rağmen, annenin aile içindeki önemi ve değeri yerini korumaktadır.

Annelik duygusu, kadın psikolojisindeki ve kimliğindeki temel duygulardan biridir. Annelik duygusu içinde sevgi, şefkat, iyilik, doğruluk, merhamet gibi çok farklı duygu tabakaları vardır. Annelik, bu duygu katmanlarının hepsini içine alır. Onda bir insanın iyi olmasına yarayacak ve onu mutlu edecek her şeyi bulmak mümkündür. İnsanlar annelik denildiğinde iyi, hoş ve mutlu olacağı bir ortamın varlığını hisseder [Tarhan, N., Kadın psikolojisi. İstanbul 2005, Nesil Yay., s. 317]. O halde sağlıklı nesillerle birlikte gelecek sağlıklı toplumun harcının yükü annededir. Sağlıklı baba modeli de terazinin mutlaka diğer kefesi iken, sağlıklı toplumun oluşmasında kefenin anneden yana ağırlıklı olmasının temelinde ana-babalığa ait görev ve sorumluluklar yer almaktadır.

N. Tarhan'a göre, annelik duygusunun zayıflaması aile bağlarını zayıflatmıştır. Annelik duygusunu zayıflatan da 1960'larda başlayan cinsel özgürlük ve feminizm hareketlerinin yanlış anlaşılmasıdır. Bunun sonucunda da kadına özgürlük, cinsel özgürlük girişimleri aile bağlarını zayıflatarak, günümüze kadar gelişerek önüne geçilemeyen sorunlara (uyuşturucu, değerler erozyonu, şiddet, tek ebeveynli aile, boşanma, yabancılaşma ve kimlik bunalımı, internet vb.) yol açmıştır. Feminizmin önderlerinden Betty Freedman'ın, *"bir kadının ideal mutluluğu nedir"* diye sorulduğunda, *"bir erkekle sadakate dayalı bir birlikteliğidir"* demesi, aile kurumunun önemine ve vazgeçilmezliğine işaret etmesi açısından çok dikkat çekicidir. Bizim toplumumuzda aile, günümüzde de önemli bir değerdir. Bu değeri ayakta tutabilmek, sahip çıkabilmek çok önemlidir. Dünyadaki tüm duygular, iyi özellikler, anne kapısından içeri girebiliyorsa anne bağını zayıflatmamak gerekmektedir. Bu yapılabildiği ölçüde aile güçlenecek ve sağlıklı bir toplum oluşacaktır.

Annenin yapıcı ve üretken bir kişiliğe sahip olması, potansiyel gücünü olumlu yönde kanalize edebilmesi, iyi bir sevgi ortamı oluşturacaktır. Sevgi, çocuğun sağlıklı bir gelişme gösterebilmesi için gerekli olan güven ortamının üç ögesinden birini oluşturur. Toplumsal mirası, kültürel ve ahlakî değerleri aktarmada, çocuğun kişiliğinin temelinin atılmasında anahtar rol üstlenen annenin, zamanın getirdiği değişimlere karşı donanımlı, nitelikli ve bilgili olmasının gereği açıktır. Eğitimin her türünde (örgün, yaygın) genç kız ve kadınların odak alınması ananın, ailenin harsı olması gerçeğine önemli bir katkı olacak ve bu yaklaşım gelecekteki sağlıklı toplumun getirilerini milletçe birlikte yaşamak keyfiyetine dönüşecektir. Okumak, düşünmek, fikirleriyle var olmak, günümüzün kadınlarının temel görevi olmalıdır.

Atlanmaması gereken gerçek, ailenin insanlığın en eski ama en vazgeçilmez kurumu olduğudur. Aile kurumu sadece neslin devamını sağlamakla kalmamakta; gerek erkek gerek kadının olgun birer insan olmalarını sağlayan vasatı oluşturmaktadır. Aile kurumunun insanî değerlerin, kardeşliğin, saygının, sevginin ve mutluluğun teminatı gerçeğinden hareketle aile kurumunun korunması ve güçlendirilmesinde, ailenin ve toplumun harsı olan annelere, hak ettikleri kazanımların sağlanmasında tüm kesimler (başta medya olmak üzere) gayret göstermelidir.

---

[32] Semra Demirkan, Diyanet Aylık Dergi Aralık 2007 Sayı 204

Dokun Yüreğime[33]

Güneşin doğduğu yer, olmaz mı ki senin beklediğin kadar, seni de bekleyen.

Güneşin battığı yer, saklan, saklanabildiğin kadar karanlıklarla.

Bulunmaz mı ki sana bir yoldaş; arkadaşım olsun, sırdaşım olsun.

....

Bu ilkbahar gecesinde merhametsiz bir acı sardı yine her yanımı.

Hüznün kırılgan çizgileri her geçen gün çehremde sabırsız bir şekilde kendini biraz daha gösterirken, nereden konduğu belli olmayan minicik tebessümler de dudaklarımın kenarında yerini almış. Masalımsı bir anlatımın hâkim olduğu sözlerim, gerçek ya da gerçek olmayanın ayrımından bile habersiz. Kimi zaman yemek yediğinizde anlıyorsunuz yaşlandığınızı, yemeği üstünüze dökmeden kaşığı ağzınıza götürmek zorlaşıyor. Ayaklarınız basamakları yavaş yavaş çıkarken dizleriniz titrediğinde, tutunmak için bir şeyler aradığınızda, nefesiniz daraldığında ya da konuşmak için birilerini beklediğinizde yaşlandığınızı anlıyorsunuz.

Yıllar çok çabuk geçiyor, her şey çok çabuk eskiyor; sokaklar, şehirler, evler, duvarlar hatta akasyalar bile...

İnsanlar da eskiyor biliyorum, belki yaşlanıyorlar demek daha doğru, hayatın akışkanlığına hiçbir şey dayanamıyor çünkü.

Eski zamanlar, eski mekânlar, eski insanlar... Bir çizgiyi tamamlayan ve geride kalan noktalar gibi.

Ve eskimeyen bir yüz yalnızca hafızamda kalan.

Evet, yaşlandım artık, bıraktığın gibi değilim, unutkanlığım bu yüzden, ayaklarımın titremesi, saçlarımın dökülmesi bu yüzden.

Çoğu kez yalnız kalma isteğim de bu yüzden.

Okyanusun ortasında başıboş bırakılmış bir yelkenliye benzemiyor hayat, lâkin avare gönlüm seni arıyor köşe bucak.

Kim umutsuz bir beklemeden ibaret sanır ömrü dolduran bu hasreti?

Özlem dedikleri şey buysa eğer, ne kadar acı Ya Rabbi.

En karanlık gecelerimi süsleyen düşler, ayaklarımın bağı umutlarım, sancılarım, gördünüz mü rüyalarımın sahibi periyi.

Eğer gördüyseniz söyleyin: Seccaden halen kapı arkasında duruyor, doksan dokuzluk tespihin duvarda hâlâ asılı, deyin.

Üzerinde altın sarısı işlemelerin olduğu kırmızı kaplı büyük boy Kur’an’ın da bıraktığın yerde.

Ördüğün eldivenlerse yıpranalı çok olmuş, çorapları da giyemiyor, deyin.

Lâkin elleri artık üşümüyor, ayakları buz kesmiyor, deyin.

Yıldızlara verdiğimiz isimlerden, bulutlara çizdiğimiz şekillerden bir dünyanın esiriyim şimdi, akasyalar çiçeklerini kaç kez açtı, kaç kez döktü bilmem.

Tülbendinin rengi gibi beyaz bir gece miydi içinde kıvrandığım, yandığım; yoksa yüzüne saçak saçak dökülen dantel işlemelerin esintisi miydi beni hüzne boğan. Ellerin miydi avuçlarıma sıcaklığını bırakan, ninnilerin miydi, neydi kulaklarımdaki dinmeyen fısıltı.

Kucağına uzanıp da yanık türküler söyleyemediğim, dizlerinde uyuyup da rüyalara dalamadığım, doyuncaya kadar sarılamadığım. Renklerden en çok sarıyı sevdiğini bilirdim, en sevdiğin rengin dünyasındayım şimdi. Bütün ağaçları da akasyaya benzetirdin, en sevdiğin ağacın dallarında hayat buluyorum sanki.

Yeşersem, boy atsam, beni gezdirdiğin topraklarda, akasyalarla bezesem her yeri, yapraklarım olsa teninin

renginde, köklerim sana benzese, ta derinlere uzansa. Bir seher yıldızı olsam, gözlerinde yer bulsam, kirpiklerini her kapayıp açtığında beni bulsan, gülümsesen, rüzgârın olsam, yanı başında salınsam.

...

Yıllar çok çabuk geçiyor biliyorum, her şey çok çabuk eskiyor.

Gözlerini arıyorum, yıpranmış aynanın karşısında, hayatıma lezzet veren tadı arıyorum, bağdaş kurup oturduğumuz sofralarda.

Uyuyamıyorum,

Geceleri sevmem o yüzden belki de, o yüzden yıldızlara olan aşinalığım.

Sen varken her şey daha güzeldi, umutlar yüreğimde boy boy yeşerirdi, seninle daha bir başka gülerdim, seninle küçük şeyler ne de mutlu ederdi beni. Bir gülüşünle dahi yeniden doğardı güneş dünyama.

Gecelerin kokusu sindi üzerime...

Ve akasya ağaçlarından oluşan bir sınır çizgisinin içerisinde rengarenk çiçeklerle bezeli bir bahçe gibi gördüm ve öyle bildim hayatı. Anlamamıştım ağaç niye kurur, çiçek niye solar, güneş niye batar. Bahçem neden bu kadar büyük, gökyüzü niye bu kadar geniş, gecelerdeki bu aydınlık niye; anlamamıştım, anlayamazdım ki yokluğunu yaşamadan.

Zaman akıp gidiyor akasya dallarında, sonra savruluyor yapraklara takılıp dört bir yana.

Yanı başımda Kur’an okuduğun günleri hatırlıyorum, bir de uzunca namaz kılışını.

Ne de mutlu uyurdum, sen dua ederken, bana, kardeşlerime, babama ve tüm insanlara.

Üzerimi örten ellerinin hasretindeyim hâlâ,

Evden her çıktığımda okuduğun dualarının hasretindeyim.

Bir kuş olsaydım, konsaydım kına kokulu saçlarına.

Bir bulut olsaydım, ayrılmasaydım senden.

Bir nefes olsaydım, karışsaydım sesine,

Gül olsaydım, çiçek olsaydım, sen koksaydım, sana açsaydım.

Kırık dökük hikâyeler ayrı bir ahenkle geçer düşlerimden, adınla başlayan şiirler dudaklarımın arasında gidip gelir. Kucağımda iyice belirginleşir, parıldar küçük yıldızlar, yağmur yağar üzerime damla damla.

Yağmurla gelen sensin, yıldızlarla parlayan sensin.

Gelen her gece sensizliği haykırır yüzüme.

Güneşle doğan sensin, güneşle batan sensin.

Kurak tarlalara çiçekler dikerim, güllerim boynu bükük değildir. Başaklar nazlı nazlı salınır el değmemiş topraklarda, sesin karışır adını fısıldayan rüzgâra...

Bir kez daha yavrum de dokun yüreğime...

Dokun düşlerime, umutlarıma, üzüntülerime.

Dokun yalnızlığıma.

Dokun ki artık ağlamayayım.

....

Bir gün korkularımı, endişelerimi ve acılarımı geride bırakacağım.

Hüzünlerimden uzaklaşacağım.

Güneşin battığı yerden ayrılacağım.

Doğduğu yere gideceğim.

Çocukluğumu, gençliğimi, sevinçlerimi, özlemlerimi alacağım yanıma.

Göğsüme sıkıştıracağım onları ve elimi sana uzatacağım.

Anneciğim ben geldim diyeceğim.

....

Toprak, bulunmaz mı ki senin beklediğin kadar seni de bekleyen.

Yoldaşım olsun, sırdaşım olsun.

---

[33] Abdulbaki İşcan, Diyanet Aylık Dergi Mayıs 2007 Sayı 197

Ana... Milleti Yoğuran Mukaddes El[34]

“Toprak, tohuma ana; kaynak çağlayana; Havva insanoğluna; Meryem bir Ruh’a;
Âmine bütün bir hakikate, varlığın sırrına, sırların özüne...”

Anadır, fedakârlığın, cömertliğin, karşılık beklemeden vermenin ve sevginin sembolü...

Anadır, Kur’an ifadelerinde kutsileşen, Peygamberimizin dilinde yüceleşen, merhameti, çileyi, sabrı ve fedakârlığı aşk haline getiren…

Anadır, duası kabul olan, hoşnutluğu cennet yolunu açan…

Anadır, yüce dinimizin, özel bir yer verip mutluluğun en üst noktası olan cenneti ayakları altına serdiği…

Anadır, vaktinde kılınan namazdan sonra kendisine yapılan iyiliğin en sevimli iş olduğu bildirilen, Allah’ın rızasını kazanmanın, cennete ulaşmanın yollarından biri olduğu belirtilen...

Anadır, bir milleti yoğuran mukaddes el, toplumun ilk hücresini teşkil eden yuvanın kurucusu…

Evlât, ananın vücudundan bir parça, kucaklarda ‘gönül yakan sevgili’, emekleyen yumurcak ve nihayet birbirini takip eden ayrılışlarla, ana için sineyi yakan bir kor, kalbe saplanan bir mızrak...

Gelişme dönemi, tahsil hayatı, askerlik çağı, bunların her biri, ananın yüreğini ağzına getiren bir ızdırap dönemeci. Ana, her zikzakta bir sürü gözyaşı döker: Yavrusunun okuma ayrılığına, evlilik ayrılığına ve askerliğine... O, daima buhurdan gibi tüter. Teselli bulup durduğu olduğu gibi, sel sel olan gözlerinin yaşında boğulduğu da olur. O, vatanına,

namusuna, mukaddesatına gerektiğinde kurban verdiği yavrusunu armağan sayar ve teselli olur. Ya bir hiç uğruna ölene? İşte burada ananın dili tutulur.

Anadır, *"Haydi oğlum, haydi git! Ya gazi ol, ya şehit"* diyerek, her türlü fedakârlığı göstererek, gecesini gündüzüne katarak büyüttüğü, yemeyip yedirdiği, giymeyip giydirdiği, canından can, kanından kan verdiği aslanını, askerlik yaşına getirdiği civanını, vatan için şehit veren, şehit olan evlâdına ağıtlar yakıp türküler söyleyen...

Anadır, nice cihangiri doğuran. Anadır bu toprağın bağrında birer kale gibi duran…

Kim bilir kaç defa, gecenin ıssızlığında ve karanlığında kendimizi onun kucağına atmak istemişizdir.

Kim bilir kaç defa, bunalmışızdır da onun ümit ve teselli veren, sıcak, duru ve âdeta tılsımlı sinesine kendimizi salmış, ona sımsıkı sarılmış, onun bir şefkat esintisi sunan esrarlı mırıltısıyla hazdan hazza kanatlanmış ve huzurla gerinmişizdir.

O, bir vefa ve şefkat âbidesidir ki; ne çektiği zahmetlerin, ne göğüslediği sıkıntı ve çilelerin gırtlağına kadar dayanması, ne de evlât vefâsızlığının bir poyraz gibi esip ruhunu sarması, ona gurbetlerin en acısını yaşatması onu fıtratından sıyıramamıştır.

Ana vardır, dünyaya getirdiği yavruyu Hakk yoluna adayan…

Ana vardır, evlâdıyla âbideleşen, âdeta başı semaya ulaşan...

Ana vardır, firavun otağında bir milletin gözdesi… Ana vardır, sessiz, belirsiz ve meçhul, ama güller, çemenler yetiştiren... Ana vardır destanlara sığmayan; zihinlerde ve gönüllerde yer eden...

Ana vardır, huzuru ve rahatı sadece vermekte bulan, sevdikleri için hayatın getirdiği bütün sıkıntılara direnen, karşı koyan ve mücadeleyi hiçbir zaman elden bırakmayan…

Ana vardır, akla gelen her hatıranın bir çizik attığı yüreklerde, yıllar öncesinin görüntüsü ve güzelliğiyle, atıldığı

düşkünler yurdunda ziyaret edilme hayaliyle yaşayan…

Ana vardır, yüzündeki her çizgide bir başkalık, bir sır gizli olan… Yaşadıklarını, görüp geçirdiklerini, çektiklerini, yüzündeki çizgilerle anlatan...

Ana vardır, yıllar yılı, bin bir cefaya, bin bir çileye sabrederek beslediği yavrularının her birini bir başka gurbete salan... Yüreğinin her köşesi onların hasretiyle için için yanan... Tek tek uçurduğu kuşlarının ardından hüzünlü bakışlarla ufku tarayan... Gün sayan... Bayramların gelmesini bekleyerek, onlara kavuşacağı günlerin umuduyla yaşayan... Arada, bir telefon sesiyle hasretliği bölünen, yürek yangınına su serpilen, teselli bulan...

Çocuk vardır, analarının yüzünü bir kez dahi olsa görmeyen, hatırlamayan, ana şefkatinin, ana sevgisinin ne olduğunu bilmeyen, bunu tatmaya fırsat bulamayan... Yüreğinde her an bu sevginin eksikliğini duyan, hisseden... *“Anam yaşasaydı da, derdime ortak olsaydı, başımı göğsüne dayasaydım, o da beni kucaklasaydı, öpseydi, koklasaydı, o tatlı sesiyle ‘Yavrum’ deseydi”* diyerek gözleri buğulanan...

Çocuk vardır, yetim ve öksüz… Gözlerinde çaresizlik, yüreklerinde hüzün, alınlarında endişe çizgileri ile hayat mücadelesi veren… Bir küçücük tebessüme, şefkatle uzanan ele hasret, belki unutulmuş, ama yine de bir umut, hatırlanmayı bekleyen…

Çocuk vardır, gülmenin ne olduğunu unutmuş, gülse bile yüzünde gülücükler açmayan, gülüşleri yüzünde donan…

Çocuk vardır, çiçek vereceği, öpücükler konduracağı anası olmadığı için, kuytu köşelerde gizli gizli ağlayan…

‘Ana’ yücedir. *“Toprak Ana”*dır, *“Ana Kucağı”*dır, *“Anavatan”*dır, *“Anadil”*dir, *“Ana gibi yar, Bağdat gibi diyar olmaz”*dır ve *“Ana başa tâc imiş, her derde ilâc imiş/Bir evlât pîr olsa da, anaya muhtaç imiş.” “Ağlarsa anam ağlar, gayrisi yalan ağlar”*dır.

Biliriz ki, şefkat ve merhamet hissi kula önce anadandır; sevgi ve acımayı anaya veren yüce Yaratan’dır.

Anaları yar eyleyen, dualarını var eyleyen Allah'ım, bizleri hiçbir vakit dar eyleme. Efendimizin hürmet ettiği analar hürmetine, büyük anamız Hz. Hatice, Hz. Aişe hürmetine analarımızı affeyle.

Analarımızın yüzü suyu hürmetine bizleri de affeyle.

Hakkımızdaki hayır dualarını lütfen kabul eyle…

---

[34] Dr. Ömer Menekşe, Diyanet Aylık Dergi Mayıs 2007 Sayı 197

Bir Mikyas: Anne[35]

O bir anne;

Cenab-ı Hakk'ın şefkatinin bir lemasının kendinde tecelli ettiği. Dünyadaki tüm anneler gibi o tecelli sırrıyla evlâdına canını bile feda edebilen. Yaptıklarından hiçbir karşılık beklemeyen, fedakârlık timsali, numune-i imtisal.

O bir anne;

Çocuğuyla çocuklaşan, onunla oyunlar oynayan ve bundan bir çocuk kadar neşe alan. Ona diktiği elbiselerin kenarlarına kurdeleler yapıştırırken elbiseyi kendi giyecekmiş gibi mutlu olan.

O bir anne;

Yol gösteren, öğüt veren, evlâdının içine attığı eğitim tohumlarının bir ömür boyunca semere vermeye devam edeceği.

Ve ilk terbiyeci, ilk Allah dedirten, namazı ilk öğreten, hal-i tavrıyla güzel ahlakın dersini veren.

O bir anne;

Beyaz örtüsü ve nur yüzüyle evladının gözünün önünden hiç gitmeyen. Yapılan her harekette kendisi düşünülen. Kişi büyüse bile annesinin *"terli soğuk su içme, üşütme, harama el uzatma, paylaş."* ve bunun gibi onlarca uyarılarının hep taze kaldığı.

O bir anne;

Cenab-ı Hakk'ın rububiyetini tanımada en güzel mikyas. Kendini de bir terbiye edici olarak düşündüğünde Allah'ın bizden ne istediğini en güzel şekilde anlayabilen ve davranışlarını ona göre şekillendiren. Meselâ yavrusu bir hata yapıp hatasını düzeltmeden annesinden yeni şeyler talep ettiğinde, bundan memnun olmayan. Önce hataları

affettirmek fikrinden hareketle dualarına önce *“estağfirullah”* ile başlayan, sonra isteğini dile getiren.

Evlâdını affederek affetmeyi, yapılan iyiliklere teşekkür etmeyi, rabbine şükrederek şükretmeyi, Kerim-i mutlak olan Allah’ın biz kullarına ikramdan hoşnut olmayı öğreten.

O bir anne;

Kendisi gibi bütün annelerin aynı şefkatle donatıldığı... En vahşi bir hayvanın bile anne olduğunda yavrusunu taşırken onu incitmemek için gösterdiği itina ile bütün mahlukatın aynı ismin tecellisi olduğunu en güzel anlatan... Parçalayıcı özellikte olan dişlerin yavruya karşı bir anne şefkatiyle tutuluşu, hepsinin terbiyesi kabza-i tasarrufunda olan bir zata şahitlik eden...

O bir anne;

Peygamberimizin kendisini Allah’ın rububiyetiyle kıyasladığı. Bir anne evlâdını ateşe atmaktan nasıl zevk almazsa Allah’ın da kullarına azap etmekten içtinap ettiğini akla yaklaştıran.

O bir anne;

Gece uykularını ağlayan yavrusu için bölen. Evlâdı *“annem”* deyince, *“buyur yavrum”* diye cevap veren. Evlâdının isteğini yine onun menfaati olan şeye göre yerine getiren.

O bir anne;

Kendisi içine katılarak yapılan duaların kabule karin olduğu. Kendisine her zaman dua edilmesi gereken.

O bir anne;

Hukuku Allah tarafından koruma altına alınan.

O bir anne;

Onun vasıtasıyla hem dünya hem ahiret kazanılabilen. Ahiret için bir define hükmünde olan. Dünya saadeti ve rızıkta bereket için de onun rızasını kazanıp, hayırlı duasını almanın bir anahtar hükmüne geçtiği.

O bir anne;

Muhabbetin en halisi kendisinde dercedilen. Bu muhabbetine karşı evlâdından bir karşılık istemeyen.

O bir anne;

Hayatını yavrusunun hayatına feda eden. Hanedeki bereket direği, rahmet vesilesi ve belâların def’ine vesile olan.

O bir anne;

Gözümüzün nuru, başımızın tacı, gönlümüzün ilâcı, her yaramıza merhem, her derdimize deva, her işimize kolaylık, her amelimizde kılavuz, dünya ve ahiretimizin duacısı, en hayırlı evlat yetiştiren.

Ve o bir anne;

Evlâdının yaptığı her amelinden kendi amel defterine hayırlar yazılan. Evlâdının dualarıyla kabri nurlanan, defteri amali kapanmayan…

---

[35] Meltem Ertürk Abik, Diyanet Aylık Dergi Mayıs 2007 Sayı 197

Sen Geldiğinde Çoğalacak Hayatın Kelimeleri[36]

Ve çağırdık seni hayatımızın en zorlu anlarında... Ve bekledik seni ümidimizin bittiğini sandığımız gündoğumlarında... Gülmeni, ağlamanı bekledik. Sevmeyi bekledik seni... Senin sevinmeni bekledik çoğu zaman...

Sana tutulmak hata mıydı? Seninle hayata tutunmak? Düşüncemizin şenliği, sakin umutların en bitmeyen duasıydın sen... Vaktin gelmemişti daha... Elden ele, yürekten yüreğe yol bulan bir başlangıca koyduk adını... Büyük bir inançla vuslat gününe koşmak düştü payımıza... En taze hayallerde sen vardın... En koyu karaltılarda senin beliren yüzün... Temizlenmeye yüz tutmuş bedenlere hazırlanan güzel gülüşün vardı. Bekletme sana ayarlanan düşleri... İçimizden geçen sesi duyuyorsan gel. Çaresiz kalmış yanımıza derman olacaksan gel haydi...

Ve zorlandık bekleyişin yolculuğunda... Terimler ıssız kaldı. Bedenler ve bedeller çaresiz... En çok da biz tükettik çareleri... Çaresizlerin çaresine sığındık sonra... Ve kaldığımız yerden başladı yine hikayemiz... Hikayenin evveli de ahiri de sensin. Sen, uğruna çaba harcanan en harika emeksin. Ve sen sevgisin.

Sen çığlıklarını duyurduğunda dünyanın orta yerine, gelişinin keyfini süreceğiz... Çoğalacağız sen geldiğinde... Gülümseyişine bakacağız hayranlıkla... Bizi tanımaya çalıştığında buluşacağımız gözlerinden ayrılmayacağız. Üşüyen duygularının üstünü örtmek için ayrılmayacağız yanından... Kendimize ait düşüncelerin önünde sen, ardında yine sen olacaksın minik yüreğim... Makbul bir dua tutuşturur özlemimizi... Sen yola düşen en küçük yolcu, biz

yolunu bekleyen bir çift yüreğiz şimdi... Bizim içimiz sen kokar, sen cennet kokarsın biliriz. Avuçlarımızın göğe ulaştığı her anın hazzını yaşarız biz. Sen en güzel bahçelerde gül kokularını çekerken içine, biz senin nasıl koktuğunun hayaline tutunuruz.

İçimizdeki izlerden anlayacaksın sensizliğin yıllara neler yüklediğini... Ve yılların sen yokken nasıl zor geçtiğini... Sabır en emin yoldaşıdır bu bekleyişin... Ve selâmlayacağımız bir müjdenin el değmiş yanıdır sabır...

Sen gözlerini açtığında dünyaya, rengi değişecek hayatımızın... Özlemenin adı değişecek. Bekleyişlerin sonunda dirilecek yeniden ümitlerimiz. Sen ellerini açıp kavuşturduğunda bedenimize, içimizden filiz verecek yeniden sevgimiz.

Oysa ne çok özledik seni... Seni özlediğimizi defalarca söylemeye çalıştık. Ve hâlâ seni beklemekteyiz... Gül diyarında güllerin en güzelinin yanında olduğunu bilmek de tesellisidir bu hayatın... Davet edildiğin bir sinenin sımsıcak yanıdır. Ürküttüğümüz kabuslardan seçtiğimiz bir vaktin öteki adıdır davet edildiğin. Adımlarının bize doğru olmasını diliyoruz şimdi. Kanayan kalbimizi tutmanı... Şefkatimizin bitmeyen yanına tutunmanı... Ve ellerimizi hiç bırakmamanı... Annen ve baban olmakla şereflenmeyi istiyoruz. İyiliğin yakanı hiç bırakmamasını... Zulmün yanına yaklaşmamasını... Cılız düşlerimizin seninle hayat bulmasını... Çocuk sineni doyasıya koklamak, kurduğun cümlelerin cevabı olmak ve seninle nasiplenmek hayattan...

Ve darmadağın olurken vakit... Gelişinle teslim alınsa kaleler ve gönlümüzü okşasan minicik ellerinle... Yüreğimizin sesini dinlesen, orada en çok kendinden birşeyler bulacaksın. Yokluğundan hiç isyana yönelmeyen bir kalp bulacaksın içimizde... Seni emanet ettiğimizin adının çokça anıldığı...

Gece yarılarında ağladığını sandığımız düşlerden nasıl uyandığımızı bilmeni istedik. Kucağımızın hâlâ sensizlikten nasıl boş kaldığını... Henüz yaşayamadığımız bu duygunun

içinin hiçbir kelimeyle doldurulamadığını... Sakin ve sabırlı duruşumuzun sonunda saatlerin sana kavuşmaya ayarlı olduğu günlerin gelmesini bekledik. Ümit ettik geleceğini... En sevilenin yanında söyledik arzuhalimizi... En sevilenin adıyla çağırmak istedik seni...

Geceler sen kokardı, sen cennet kokardın biliriz. Sen geldiğinde çoğalacak hayatın kelimeleri... Biz çoğalacağız. Vaatler tutulacak sen geldiğinde... Hayat verenin emanet ettiğine sadık kalacağız. Yoldaşın olacağız gözlerine haram bulaşmasın, ağzından kötü bir kelâm çıkmasın ve hainlik seni çemberine almasın diye... Dimdik durman için, sadık kalman için yüreğinin asıl sahibine... Güzel gülüşüne yaşamın hüzünleri değmesin diye duaya duracağız. Kirletilmesin diye en temiz duyguların, ahların kavgasına hiç bulaşma diye sığınacağız hayat verene... Ve sana hayat verene... Ve sana hayat verecek olana sığınacağız.

Sen çığlıklarını duyurduğunda dünyanın orta yerine, çoğalacağız. Ve değişecek özlemenin adı. Oysa ne çok bekledik seni... Anne demeni, baba diyerek koşmanı... Cennet kokunu çekmeyi en içimize... Cennet diyarından getirdiğin selâmı bekledik. Ve bekledik seni ümidimizin bittiğini sandığımız gündoğumlarında... Gülmeni, ağlamanı bekledik. Sevmeyi bekledik seni... Senin sevinmeni bekledik çoğu zaman... Kanayan kalbimizi tutmanı istedik. En sevilenin adıyla çağırmak istedik seni...

Bekletme sana ayarlanan düşlerimizi... İçimizden geçen sesi duyuyorsan gel. Çaresiz kalmış yanımıza derman olacaksan gel haydi... Bekliyoruz geleceğinin müjdesini.... Özlüyoruz. Hem de çok özlüyoruz en çok da bize anne ve baba demeni...

---

[36] Ayşe Nur Çalıkçı, Diyanet Aylık Dergi Mayıs 2007 Sayı 197

Anneme Mektup[37]

Sevgili Anneciğim,

Fedakârlığın, cömertliğin, karşılık beklemeden vermenin ve sevginin ne olduğunu senden öğrendim. Senden öğrendim temizliği, tertibi, büyüklerime ve küçüklerime nasıl davranmam gerektiğini. Benim canım annem, hayat öğretmenim, ilk öğretmenim.

Anneciğim şimdi ben de anneyim, senin gibi benim de kızlarım var, oğlum var. Ben de senin gibi kızlarımı okula gönderirken saçlarını tarıyorum. Her tel saça bin öpücük kondurarak. Bazen kızlarım *“anne çabuk ol, okula geç kalacağız”* diyorlar. Onlar bilmiyorlar taramak bahane, ben saçlarını okşuyorum. Şimdilik bilmeyecekler de, birçok işte hızlı olan anneleri saç tararken neden bu kadar yavaş. Ama ben şimdi biliyorum, çocukken neden saçlarımın uzun uzun tarandığını.

Çocuklarım kucağıma sokuldukça, çocukluğum geliyor aklıma. Üşüdüğümde en sıcak sobam kucağındı, nefesindi üşüyen ellerimi ısıtan meltem rüzgârları. Termometreye ne hacet, hastalandığımda ateşimi ölçen alnıma konan öpücüklerindi. Bazen *“galiba ateşim var”* diyerek yalan söylerdim, çünkü telaşla alnıma öpücük kondurman çok hoşuma giderdi. Hele ağrıyan yerimi öperek iyileştirmen var ya, işte hep o, beni yaramaz bir kız çocuğu yaptı. Ağaca tırman düş, annen öpsün iyileşsin, merdiveni üçer beşer atlarken düş, annen öpsün iyileşsin...

Anneciğim, çocuklarım *“anneciğim”* deyip boynuma sarılınca yorgunluğum, gamım, kederim gidiyor. Bana *“ne çok konuşuyorsun”* derdin, keşke o zaman daha çok konuşsaydım, günde üç-beş kez değil, binlerce kez sana

“anneciğim, canım anneciğim” deseydim. Belki hiç yorulmadan, gamı kederi hissetmeden yaşlanırdın. Olsun, şimdi sesleniyorum sana; anneciğim, benim canım anneciğim...

Dedim ya hayat öğretmenimsin diye. Anneciğim, senden öğrendiklerimi ben de çocuklarıma uygulamaya çalışıyorum. Bununla yaptığın her şey doğruydu demiyorum. Üzerimde olumlu etki bırakan tavırlarını, davranışlarını ben de aynen çocuklarıma uygulamaya çalışıyorum, olumsuz etki bırakanlardan, şimdi bana yanlış gelen davranışlarından da kaçınıyorum. Ama şunu iyi biliyorum, benim iyiliğime olsun diye yaptığın, ama şimdi benim yanlış yaptığını düşündüğüm davranışların bile bana nasıl davranmam gerektiğini öğretiyor. Yanlışı ile bile bana yol gösterici olan canım annem, bakma sen üniversiteler bitirdiğime, kızının senden yani ilkokul mezunu bile olmayan annesinden hâlâ öğreneceği çok şey var, inan bana.

Anneciğim, sen yetmişe değil, doksanına da gelsen benim annemsin, aramızdaki yaş farkı ben bir yaşındayken de aynıydı, şimdi de aynı. Onun için gözümde hiç yaşlanmıyorsun. Hani sen dersin ya *“annelerin gözünde çocuklar hiç büyümez”* diye, ben de sana *“çocukların gözünde anneler hiç yaşlanmaz”* diyorum. Bunu sadece ben sana demiyorum, benim çocuklarım da bana diyorlar. Onlar ilkokula giderken de ben onların gözünde genç bir anneydim, şimdi oğlum üniversiteye başladı hâlâ bana *“anne sen gençsin”* diyor. Tıpkı benim ona *“elinizi yıka, üstünü kalın giy, üşüme”* dediğim gibi. Demek ki, annelerin gözünde çocuklar büyümez, çocukların gözünde de anneler yaşlanmaz. Boşuna dememişler, *“kadınlar yaşlanır, anneler yaşlanmaz”* diye. Benim her zaman genç, her zaman güzel annem.

Çocuklarımın hoş olmadığını düşündüğüm davranışlarını düzeltmeye, asiliklerine de kısmen anlayış göstermeye çalışıyorum. Sabrıma şaştığında *“anne, onlar ergen”* diyorum, sen de *“siz hiç ergen olmadınız mı”* diyorsun.

Olduk anne. Her ne kadar adı bugünkü kadar sık telaffuz edilmese de biz de ergen olduk. Biz de huysuzluklar, aksilikler, itaatsizlikler yaptık. Anneler unutur, sen unutmuşsun ben unutmadım anne. Peygamber Efendimiz bir hadislerinde: «Allah size, annelerinize itaatsizliği...Haram kıldı.» [Buhârî, Edeb, 4] buyuruyor. Yaptığım itaatsizlikler, seni üzen davranışlarım için şimdi pişmanlık duyuyorum. Beni affet, anne. Umuyorum ki, sen affedersen Allah da affeder.

Anneciğim, çocukken ezberleyip, söylediğim bir şiir vardı: Anneciğim seni ben, / çiçeklerden yemişten, / sarı saçlı bebekten, canımdan çok severim. Bu sözler hâlâ anlamlı benim için. Ancak bugün daha iyi anladım ki:

“Ana başa taç imiş
Her derde ilâç imiş
Bir evlât pîr olsa da
Anaya muhtaç imiş”

Ellerinden öperim, anneciğim.
Kızın.

---

[37] Dr. Zekiye Demir, Diyanet Aylık Dergi Ocak 2010 Sayı : 229

Anne ve Çocuk[38]

Bir bebek geldi dünyaya… Son derece aciz. Küçücük, yürüyemez, konuşamaz, sütten başka bir şeyle beslenemez. Bebeğin duyabileceği en güzel kokuya sahip, hayatta onu en çok sevecek, kollayacak olan kişi bebeği kucağına aldı, doyurdu, okşamaya bile kıyamadı.

Sevinçten döktüğü gözyaşlarının bebeğine değmesinden ve onu rahatsız etmesinden çok korktu. Annelik böyle bir şey demek ki dedi. Şefkat duygusunun insanın tüm hücrelerine dolması, yavrusunu gerçekten gözünden, gözyaşından sakınması… O zaman içinden *“Ah annem”* dedi.

Daha sonra *“Bu benim mi?”* diye defalarca sordu. Sevincini ifade edecek söz bulamıyordu bu sorudan başka. Günlerce sabahlara kadar uyuyamadı. İlk anne olduğu gün sevincinden sonraları da bebeğinin ihtiyaçlarını gidermekten.

Annelere çok tanıdık gelmiştir bu satırlar. Evet, ben de aynısını, hatta daha fazlasını yaşadım demişlerdir mutlaka.

Bebeklerini kucaklarına aldıkları ilk andan itibaren onların yaşadığı duyguları anlatmaya hangi sözler muktedirdir? Adı konulabilmiş midir bu duygunun? *“Annelik”* ten başka?

Kim bilir, bebek de annesinin kucağına ilk verildiğinde *“işte benim yarım, tümüm, bu dünyadaki yoldaşım, ben ona şimdi çok muhtacım, ömür boyu baş tacım”* diye hissetmiş midir?

Efendimiz [s.a.s.]: *“Cennet annelerin ayakları altındadır”* [Nesâî, Cihad, 6] derken gerçekten bize ne kadar büyük bir hakikati ifade etmiş.

Bu dünyadaki en büyük emel olan rıza-i ilâhî, onun sonucu olan cennet ve bunun da anne rızasına bağlı olması.

Anne… Rabbimizin insan neslinin dünyaya gelişine vesile kıldığı kimse… Sadece bu yönü bile ne kadar ulvî. Bu vazifenin verildiği şahıs tabii ki özel birtakım donanımlara da sahip olacaktır. Bir insanın dünyaya gelmesi, yetiştirilmesi ne kadar önemli ise, bu işin verildiği anne de en az o kadar önemlidir.

Anne demek; sevgi, şefkat, sığınak demektir. Şefkat, nasıl bir duygudur ki; bir tavuğun bile kendisini tilkinin önüne atmasına sebep olur, küçücük civcivlerini korumak için? Şefkat nasıl yüce bir duygudur ki; insana onca fedakârlık yaptırır?

Evet, şefkat, aşktan bile güçlü bir duygudur. Anneler bu yüzden yavrularını dünyadaki her şeyden çok daha fazla severler. Ve yine bu güçlü ve aşktan daha güçlü olan şefkat duygusu sayesinde yavrularını kendilerine öyle çekerler ki, aslında kimse bir kimseyi annesinden daha fazla sevemez. Anne merkezdir.

Güneşe sormuşlar; *“Gezegenleri etrafında nasıl döndürüyorsun?”* diye… *“Ben kendi etrafımda daha hızlı dönerek”* diye cevap vermiş. Anneler böyledir işte. Hep hareket halindedir. Evdeki herkesin ihtiyacını düşünen, giderilmesi için elinden geleni yapan.

Yavrularım hep mutlu olsunlar diye çırpınıp duran da annedir. Bu yolda belki bazen hatalar da yapılır ama niyet tertemiz değil midir?

Belki de bu yüzden araçların ister istemez çıkacakları yola ana yol, kumanda merkezine ana merkez isimleri verilmiş. Aile bir vücutsa, anne vücudun kalbidir… Derleyen, toparlayan odur aile içindekileri.

Çocuk ve anne, su ve suyun yatağı gibidirler. Önüne set çekilse de su gelir, yatağını bulur. Çocuk ve anne bir bütünün ayrılamaz iki parçasıdır ve bedenen ayrı düşseler de kalplerin tamamen kopması henüz vuku bulmamıştır. Kıyamete kadar da bulmayacaktır belki de…

Anne ve çocuk böyledir işte… Allah’ın insanlığa verdiği en güzel duyguların aralarında yaşandığı, görünmez, bilinmez,

anlaşılamaz bağlarla birbirine bağladığı iki varlık... Tarifi imkânsız belki...

---

[38] Pelin Pektaş, Diyanet Aylık Dergi Mayıs 2007 Sayı 197

Anne Olunca Anlarsın[39]

Büyüme çağlarımızda annelerimizin bazı endişelerini, üzüntülerini yersiz bulur, olayları abarttıklarını düşünürdük. O kadar merak edecek ne olduğunu bir türlü kavrayamazdık. Böyle anlarda annelerimiz bizlere dönüp, kendilerinden emin bir edayla *"Anne olunca anlarsın"* derlerdi. Ancak bu sözü bile tam idrak edemez, anne olduktan sonra olaylara vereceğimiz tepkilerin şimdikinden farklı olacağına inanamazdık. Nasıl olur da anne olmak insanı baştan aşağı değiştirirdi? Başka bir varlığa kendi canından bile daha fazla değer verilebilir miydi? Bir başkası için hiç karşılık beklemeksizin o kadar çok fedakârlık yapılabilir miydi?

Tüm bunları gerçekten de ancak anne olduğunda anlar insan. Anneler, her zamanki gibi haklı çıkmışlardır. Bir de bakarsınız ki annenizin size garip veya olağanüstü gelen tepkilerinin aynısını siz de sergilemektesinizdir. Hatta şunu söyleyebilirim ki bu değişim, çocuğunuzu henüz kucağınıza dahi almadan, bir anne adayı olduğunuzu öğrendiğiniz anda başlamıştır. İçinizde minik bir kalbin attığını bildiğiniz an herşey değişir. Karşıdan karşıya geçerken defalarca acaba gelen araç var mı diye yolu kontrol ettiğinizi fark edersiniz. Eskiden size araba çarpsa, yanacak can, canınız değilmiş gibi... Ancak bu bambaşka bir durumdur. Sevgi ve sorumluluğunuz öyle büyüktür ki, kendi canınız ikinci planda kalır.

"Anne" deyince insanın aklına gelen ilk kelimeler *"şefkat"* ve bu şefkatten doğan *"fedakârlık"*tır. Gerçekten de annelerin evlâtları için yaptıkları fedakârlıklar akıl almaz boyutlardadır. Anneliğe hazırlanış döneminde, kadınlar özveride bulunmaya başlar. Sadece sağlıklı bir yavru sahibi

olmak gayesiyle yıllarca sürdürülmüş kötü alışkanlıklar dahi bırakılabilir. Hiçbir şekilde sigaradan vazgeçemeyen bir kadın, bebeği için bu kararı verebilir. Fazla kafein almamak için çok sevse de çay, kahve, kola gibi içecekleri azaltabilir. Tüm bunları bir kadın, henüz annelik provaları yaptığı sırada, yani bebeğini kucağına alıp sıkı sıkı sarılmadan önce dahi yapabilir. Oysa yavrusu onun için henüz bir yabancıdan farksızdır, daha neye benzediğini bile bilmemektedir. Lâkin Allah Teâlâ, kadının gönlüne yaratılışında evlâtlarına karşı şefkat tohumlarını ekmiş; bu tohumlar, kalplerde bebek sahibi olunacağı öğrenildiği an yeşermeye başlamıştır. Bebekler kucağa alınıp mis kokuları içlere çekildiğinde bu tohumlar büyüme sürecini tamamlar ve meyve vermeye başlar. Artık anne- evlât arasında öyle sıkı bir bağ vardır ki tarif edilemez.

Bir anne olarak hayatınızda çok önemli bir yer işgal etmeye başlar, bu kendi çok küçük ama ihtiyaçları büyük canlı. Bundan bir sene önce yaşamınızda böyle bir varlığın olmadığını aklınıza bile getiremezsiniz. Uykusuz geceler, susturulamayan ağlamalar, binbir meşakkat sonrası bir de bakarsınız ki yavrunuz artık size gülücükler atmaya başlamıştır; her şeyi bir anda unutursunuz. Bir türlü düşürülemeyen ateşler, hastaneye koşuşturmalar, etrafa püskürtülen ilâçlar sonrası yavrunuz size anne demeye başlar, bir anne sözcüğünde her şeyi unutursunuz. Yapıp yapıp yediremediğiniz yemekler, kırılan dökülen eşyalar, hiç bitmeyen oyuncak dağınıklıkları içerisinde çocuğunuz boynunuza sarılıp yanağınıza bir öpücük kondurur, her şeyi unutursunuz. Masa başında geçirilen saatler, heceleye heceleye yapılan okumalar, vaktinde hazırlanmayan çantalar, evde unutulan ödevler sonrası çocuğunuz kargacık burgacık harflerle sizin için bir şiir yazar her şeyi unutursunuz. Binbir emekle büyütür, evlendirir, her sıkıntısında ondan daha çok üzülür, endişelenirsiniz, çocuğunuz sizi ziyarete gelir, torunlarınızı kucağınıza alıp hoplattığınızda her şeyi unutursunuz. Annelik bir ömür boyu

yapılan binlerce fedakârlık ve küçük şeylerden gelen inanılmaz büyük bir mutluluktur.

Yaratıcımız, sadece insanlara değil tüm canlılara, yavrularına karşı bir şefkat hissi vererek doğada muhteşem bir denge kurmuştur. Değerli bir aile büyüğümün evindeki bir çiçeğin davranış şekli, bir anne olarak gözlerimi yaşartmaya yetmişti örneğin. Çiçeğin belli bir zaman sonra saksısında yavrusu çıkmaya başlıyor ve işte o an, anne çiçek artık gelişmeyi bırakıyor. Yavru çiçeğe yer kalmaz endişesi taşıyan anne çiçeği ancak başka bir saksıya alırsanız büyümeye devam ediyor. Ve bu durum saksılar ne kadar büyük olursa olsun değişmiyor. Hayvanlar âleminden de ibret verici manzaralar hemen gelir aklımıza. Kendi küçücük bedenlerine bakmadan anne kuşların yavrularını düşmanlarına karşı korumaları, çocuklarına yiyecek bulmak için anne aslanların verdikleri uğraşları, sakat yavrusu için sürüden ayrılmayı göze alan anne fili hatırlayıveririz. Bunların yanında bir belgeselde denk geldiğim bir manzara vardır ki yürek parçalayıcıdır. Maymunlar arasında hem de en vahşi tür olarak bilinen babunlara aittir zihnimize kazınan bu görüntüler: Yavrusu ölen bir anne babunun davranışları izlenir günler boyunca. Bu duruma çok üzülen ve çocuğunun öldüğünü kabullenemeyen anne babun hâlâ canlıymış gibi yavrusunu dolaştırmaya devam eder. Nereye gitse yanında taşır. Anne babun, artık yavrusu çürüyüp parçalandığı halde uzunca bir süre onun tüylerini temizlemeye vs. devam eder. En vahşi maymun türünün evlâdıyla olan bağının ne derece kuvvetli olduğunu ispatlar bu acıklı görüntüler...

Bir çiçek kendi kendine böyle bir karar alamayacağı, anne kuş kalbinde bu cesareti kendi kendine bulamayacağı gibi; daha önce kolay uyanmayan bir kadın da anne olur olmaz evlâdının beşiğinden gelen en ufak sesi kendi gayretleri sonucu duyamaz, koca bir ömrü yavrusu için feda edemez. Yarattıklarına karşı son derece merhametli olan Yüce Zat'ın tüm anneleri böyle programladığının göstergesidir tüm bunlar... Annelerin evlâtlarına karşı hissettikleri şefkati,

merhameti toplasanız Allah’ın kullarına karşı olan şefkatinin yanında denizde katre misali kalırmış denir. İşte bu rahmetin enginliği de ancak anne olunca anlaşılıyor. Ey rahmeti bol padişah, hepimize sonsuz rahmetinle muamele et... (Amin)

Ve Rabbim; annelere anneliği, yavrulara evlât olduklarını, hiçbir şeyin ve hiç kimsenin unutturmasına fırsat verme.

---

[39] Dilşad Aktaş, Diyanet Aylık Dergi Mayıs 2007 Sayı 197

Anne Kalbi[40]

Eşyalar yerleştirilmiş, perdeler takılmış, sehpa, masa örtüleri örtülmüş, bardaklar mutfak dolaplarına dizilmiş, mutfağın kabartmalı halısı serilmişti. Annesi sermişti o halıyı. Sonra da demek ki üstüne basmış, ayak izleri çıkmıştı. Yeni terliğini çıkarttı, annesinin ayak izlerine bastı. Annem basmış, onun izi diye…

Yeni evindeydi. Her şey yeniydi. Koltuklar, eflâtun perde, turuncu oda, çiçekli masa örtüsü, oyalı tülbent, dantelli havlu, rengârenk kahvaltı tabakları. Yatağı, yüzü, aynadaki aksi. Bir tek diş fırçası eskiydi. Evden çıkarken son anda ona gözü ilişmiş el çantasına atıvermişti.

Her evin bir kokusu olduğunu çocukluktan beri fark ederdi. Girip çıktığı evlerde ev kokusunun peşine düşer, benzetmeler yapardı. Kendi evinin kokusu bile henüz yeniydi. Sabun, soğan, kolonya, kızartma, insan kokusu henüz birbirine girmemiş, ev kokusu olmamıştı. Ev yeni eşya kokuyordu sadece.

Akılla kalbin her zaman hep beraber yolculuğa çıkmadığını, kalbin de kendi başına buyruk bir yanının olduğunu, sonra yolunu kaybettiğinde oturup ağladığını anlatamıyorduki kimseye. Herkes kızının mürüvvetini gördüğünden, hayatın düzeninin böyle kurulduğundan, artık onun da yetişkin olduğundan, kendi evi, kendi dünyasında yaşaması gerektiğinden, buna boyun eğip alışmasından, onun evinde mutlu olmasıyla yetinmesi gerektiğinden bahsediyordu. Ya da akıl böyle diyordu…

Ama kimse sabah kahvaltıya artık onu bin bir nazla kaldırmamanın ne demek olduğunu bilmiyordu. Sofraya bir bardak, bir çatal, kaşık eksik koymanın, evde kalmış

eşyalarını koklamanın, akşam iş dönüşü onu artık bekleyemememenin, beraber bulaşık yıkarken dertleşemememenin, aynı başörtüyü sırayla örtemememenin, televizyon seyrederken dizine koyduğu başını okşayamamamanın, beraber yaz tatillerinde dantel örememenin, telaşlı misafir hazırlıklarında una birlikte bulanamamanın, evdeki onun kokusunu, gülüşünü, özlemenin ne demek olduğunu bilmiyordu.

O artık misafir olarak geldiğinde her seferinde yeniden 'ya neden gidiyor' diye, arkasından ağlamanın… Bir türlü bu gitmelere alışamamanın, telefonda acaba iyi mi diye sesini dinlemenin, için dışın özlem kesilmesinin, hiçbir şeyin evdeki gibi olmamasının ne demek olduğunu kimse bilmiyordu.

Akıl 'tamam böyle olması gerekir' derken, kalbin 'peki içimdeki yangın ne' diye sormasının ne demek olduğunu kimse bilmiyordu… Kimse…

Kalbimle aklımı ona hayır dualarda buluşturabildim nihayet. Rabbim, Senin kullarına merhametin ve sevgin öyle büyük ki, anne kalbinin telâşını hoş gör. Yuvalarına rahmeti ve sevgiyi hakim kıl, Sana yakın et yeter ki.

Anne kalbinin imtihanlarından biri de bu olsa gerek. Rabbim, imtihanlarımızı kolay eyle.

---

[40] Halise Çiftçi, Diyanet Aylık Dergi Mayıs 2007 Sayı 197

Şairlerin Diliyle Anne Sevgisi[41]

Şiirin Vazgeçilmez Teması

İnsanoğlu, en yoğun ve içten duygularını şiirle dile getirir. Bu yüzden kadın, eş ve anne olarak da şiirin tarih boyunca en vazgeçilmez temasıdır. Bu vazgeçilmezlikte kadının sembolize ettiği bu iki değerlilik, diğer kavramları da içinde taşır. Yani şiirin hasret, gurbet, fedakârlık, kahramanlık, şefkat, koruyuculuk, bağışlayıcılık sonuçta kadın etrafında anlam kazanan kavramlardır. Meselâ vatan kavramı bile anneyle özdeşleşir. Çünkü, yaşadığımız toprağın adı *“anavatan”*dır.

Bu yüzden, şiir tarihimiz incelendiğinde kadın kavramıyla ilgili sayfalarca söz söylemek gerekecektir. Ama konuyu sınırlandırma mecburiyeti dolayısıyla biz bu yazıda kadını daha çok *“anne”* sıfatıyla ele alacağız ve şiirimizde bu kavramın kullanılış şekillerine değineceğiz.

Şiirimizde Anne Teması

Edebiyatımızın en eski ürünleri Sözlü Edebiyat devrine ait destanlardır. Kadın, bu tür eserlerde hem eş hem de anne sıfatıyla karşımıza çıkar. Her iki durumda da yüceltilir. Kutsal bir varlık olarak ele alınır. Değerli, sevgi ve saygıya lâyık bir varlık olarak görülür. Eşine bağlı, devamlı onun yanında, onun en büyük destekçisi, hayat yoldaşıdır. Ana olarak da fedakârlık anıtıdır. İlk Türk şairi sayılan Aprıncır Tigin şiirlerinin birinde anası için şöyle der:

“Sen bütün övgülere değersin anacağım,
Ben acizim bu kadarını söyleyebildim.”

İslamiyet, kadının her türlü insanî haklardan yoksun bulunduğu, ezildiği bir toplumsal ortamda hayat buldu. Kız çocuklarının diri diri toprağa gömüldüğü böylesi bir vahşet ortamında İslam, ilk zihniyet değişimini kadın konusunda yaptı. Onu önce insan, sonra eş ve anne sıfatıyla seçkin bir konuma getirdi. *"Cennet, anaların ayakları altındadır"* [Nesai, Cihad, 6] hadisi İslam'ın kadına bakış konusundaki en çarpıcı ifadelerden biridir.

Bu değeriyle şiirlerde ve diğer edebi metinlerde yerini aldı. Meselâ, Boğaç Han'ın:

"Ak pürçekli, izzetli canım anam"

Sözleri kadının ana olarak; yine Dirse Han'ın:

"Beri gel, başımın bahtı, evimin tahtı"

Sözleri de eş olarak nasıl algılandığının bir göstergesidir.

Kadın, Osmanlı devri edebiyatına kadar hep bir müşahhas bir varlık olarak bu şekilde ele alındı. Yani şiirlerde hep eş ve anne olarak işlendi. Divan, Halk ve Tekke edebiyatı döneminde ise, asıl nitelik mücerretlik olduğu için kadın da müşahhas varlığından soyuldu. Görünüşte hayatın içinde olmadı ama daha kutlu bir işin öznesi haline getirildi. Sûfî bir yorum çerçevesinde maddî aşktan manevî aşka yükselten bir varlık olarak görüldü. Bu yüzden biz, kadını bilhassa Divan ve Tasavvuf edebiyatında somut varlığıyla hele anne olarak göremeyiz. Kadın, bu edebiyatlarda Sabrî'nin;

"Aşk, ko dursun mecazi ise de gönlünde"

Beytinde söylediği gibi, sevgili vasfıyla sevenin mecazî aşktan hakikî aşka geçmesinde bir köprü hüviyetindedir. Ama bu durumla da yine çok seçkin, uğruna her türlü fedakârlığın yapılabildiği, çok sevilen bir varlık durumundadır.

Halk şiiri daha müşahhas bir yapıda olsa bile onda da kadın yine anne olmaktan çok bir sevgili olarak anlatılmıştır:

Ama kadın, bu haliyle de çok saygın bir yerdedir. Tertemiz bir sevginin muhatabıdır. Çoğu zaman da yine Karacoğlan'ın şu mısralarında da görüldüğü gibi sonuçta insanı olgunlaştırmakta, yüreğini hakikate açmaktadır:

“Bana güzel sever diye tan ederler,
Benim Hak’tan özge sevdiğim mi var?”

Tanzimat dönemi Osmanlı’nın yıkılış sürecine girdiği ve Batı’dan pek çok yeni kavramın girdiği bir dönemdir. Meselâ *“vatan”* kavramı bu devirden itibaren anne ve sevgili benzetmesiyle şiirlerin vazgeçilmez teması olur. Vatan; annedir, vatandaşlar ise onun çocuklarıdır.

Bu güzellikte hiç bu çağında
Yakışır mıydı boynuna o kefen
Cisminin her mesâmı yâre iken
Tuttun evlâdını kucağında
Sen gidersen bizi kalır sanma

Böylece tehlike içerisindeki vatan, sevgili gibi sevilen ve ana gibi sayılan bir varlık şekilde algılanır. Vatandaşlar ise onun çocuklarıdır.

Yirminci yüz yıl şiiri ise, kadının yoğunluklu olarak anne sıfatıyla ele alındığı bir şiirdir. Kadın, bu ve bundan sonraki dönemlerde modernizmin etkisiyle sevgili sıfatı manevilik noktasında muhteva yoksulluğuna uğrasa bile, anne sıfatıyla çok zengin çağrışımların, derin anlamların konusu olur. Anne sevgisi, anne hasreti, anneye bağlılık, annenin fedakârlığı, şefkati, merhameti, koruyuculuğu… sıkça işlenen temalara dönüşür.

Çocuk Diliyle Anne

Bu anlamda anne şiirleri yazan pek çok şairimiz vardır. Bunlar arasında bu temayı bütün boyutlarıyla işleyenler arasında pek çok isim sayabiliriz. Bu şairlerden aldığımız şu mısralar, bize çok renkli bir anne fotoğrafı çıkarır:

“Kimin kalbi senin için hep vurur/Saatlerce sana bakıp doyamaz” [Ali Ulvi Elöve], *“Ve annem, anneciğim/Tepeleri karlı yüce dağlar gibi heybetledir”* [Arif Ay], *“Anne ne olur/Eksilme hiç başımızdan”* [Cahit Zarifoğlu], *“Siyah*

gecelerde sen gün ışığı/Yola düşsem kanadımsın, kolumsun" [Feyzi Halıcı], *"Sen suyu tükenmeyen bir göldün"* [Gültekin Sâmanoğlu], *"Bakışın güneş gibi ısıtır içimizi/Gülüşün aydınlatır üzgün kalpleri anne"* [Halide Nusret Zorlutuna], *"Saçlarımı sevgi ile okşayan/Elindir anneciğim/Doğruluğu dürüstlüğü anlatan/Dilindir anneciğim"* [Adnan Ardağı], *"Ben bir küçük çocuğum yedi yaşında/Sen benim biricik güzel annemsin"* [Hamit Macit Selekler], *"Bu mutluluk, bu düzen, bu bitmeyen aydınlık/Anamın yüzü suyu hürmetinedir."* [Yavuz Bülent Bakiler]

Anne Diliyle Çocuk

Anneye duyulan sevgi sadece evlât diliyle ve bakışıyla anlatılmaz. Anne gözüyle evlât anlatımı da yer alır şiirlerde. Anne de çocuğu için hal ve gönül diliyle sürdürdüğü konuşmasını kimi zaman söze dönüştürür. Behçet Kemal Çağlar'ın ifadesiyle; *"sevginin en kutsalı"*, *"Anam"* diyen seste ise *"Çocuğum"* kelimesi de *"dünyadaki en sevimli beste"*dir. O yüzden yaşamak *"anne"* diyebilmek ve *"çocuğum"* diyebilmektir: "Sevdiğin kuşları gördüm.

Uçtular/Onların sesini duydu/Seni sordular bana yavrum" [Ahmet Kutsi Tecer], *"İlk kundağın ben oldum yavrum/İlk oyuncağın ben oldu"* [Arif Nihat Asya], *"Sen, bir çiçeksin/Annen saksı/Azıcık hastalansan/Odalar yaslı"* [Behçet Necatigil], *"Gel bir çiçek ol sen yavrum/Kendi ülkenin renginde/Şu yeryüzü demetinde"* [Tahsin Saraç], *"Uyan artık gül çiçeğim/Sabah oldu gün ışıldar/Gül goncası dudağından/Yuvama mutluluk sızar."* [Aysen Akdemir]

Sonuç

Modern çağda çok az bir kesimde de olsa kadını *"anne"*, *"eş"* ve *"kardeş"* olarak algılamanın dışında onu değersizleştiren algılama biçimleri de oluşmuştur. Fakat bunlar, elbette ki kalıcı anlayış biçimleri değildir. Hele de bizim toplumumuzda… Çünkü bu yazıda da özetlemeye

çalıştığımız gibi, kadın kavramı bizim dünyamızda her zaman olumlu çağrışımları ifade eder. Anne, kadın şiirimizin en zengin damarıdır ve böyle olmaya da devam edecektir.

---

[41] Mustafa Özçelik, Diyanet Aylık Dergi 2007 Mayıs 197

Müminlerin Bilge Annesi: Hz. Aişe[42]

İki güzel dost, iki nezih arkadaş, bir peygamber ve genç, zeki bir eş; ama bunların ötesinde özel bir muallim ve özel bir talebe: Hz. Muhammed ve Hz. Aişe…

Mücadele, tebliğ, savaş ve zorluklarla geçen bir ortamda hiç kimse onun kadar her türlü bilgiyi eşiyle paylaşmamış, her sorusuna tatminkâr bir cevap vermemiştir. Hiçbir talebe ve eş de öğrenme konusunda onun kadar istekli, gayretli, azimli ve cesaretli olmamıştır.

Hz. Aişe, ilk Kur'an eğitimini çocukluğunda babası Hz. Ebu Bekir'den almıştır. Babasının, Hz.Peygamberle yakın dostluğu ve evlerinin birbirine yakınlığı sebebiyle Kur'an-ı Kerim ve dolayısıyla İslâm'ın öğretileriyle Peygamber Efendimizle evlenmeden önce de çok yakın bir ilişki içerisinde olan Hz. Aişe, Kur'an ayetlerini ezberlemeye çalışmış, anlamadığı hususları babasına ve evine her gittiğinde Hz. Peygamber'e sormuştur. [Ömer Rıza Doğrul, "Aişe", İslam Tarihi Ansiklopedisi, I, 203]

Daha sonra Hz. Peygamber'le evlenen Hz. Aişe, Medine hayatında hane-i saadetin en sevgili hanımefendisi olmuş, evi bütün vahiylere muhatap olma şerefine ermiş, risaletin bütün dakikalarını müşahede ettiği gibi ashab-ı kirâmın her birinden ziyade nübüvvet bilgilerini tebliğ etmişti. [Musa Carullah, Hatun, Hazırlayan: Mehmet Görmez, Kitabiyat, Ankara 2001, s.12] O, vahyin ilk muhatabının yanında ve vahyin indiği mekânın içinde olmak gibi imtiyazlara sahipti. [Doğrul, age., s. 200] Hz. Peygamber'le birlikte olduğu zamanlar, ona Kur'an'la ilgili pek çok soru yönelterek ayetlerin tefsirini, kıraat tarzlarını, manevî işaretlerini öğrenmeye çalışırdı. Kendi odası, Hz. Peygamber'in mescitte

ders verdiği, soruları cevapladığı ve misafirleri kabul ettiği bölüme bitişik olduğu için de çoğu zaman kendi odasından bu ilmî sohbetleri dinlemiş, Hz. Peygamber'in sözlerine ve Kur'an'la ilgili yorumlarına vâkıf olmuş, bazen kendisi de bu sohbetlere katılmıştır. [Seyyid Süleyman Nedvî, Hz. Aişe, çev. Ahmet Karataş, Timaş Yay., İstanbul 2004 s. 52]

Hz. Aişe, geniş ufku, yüksek zekâsı, ince anlayışı sebebiyle pek çok meselede hiç kimsenin aklına gelmeyen sorular yönelterek Hz. Peygamber'le mütalâalar yapardı. Anlayamadığı veya sebeb-i hikmetini kavrayamadığı hususları bıkıp usanmadan Hz. Peygamber'e sorar, tatmin edici cevaplar alıncaya kadar da meseleyi halletmeden bırakmazdı.

Müminlerin bilge annesi, hiçbir zaman ne pasif bir öğrenci ne de pasif bir öğretici olmuştur. Bazen kendisine sorulduğunda, bazen merak ettiğinde, bazen de duyduğu ve kendisine göre hatalı kabul ettiği konularda, karşısındaki peygamber dahi olsa mutmain oluncaya kadar sorgulamıştır. Hz. Peygamber, onun sorularını çok önemsemiş, her sorusunu iyice anlaşılıncaya kadar açıklamaya çalışmıştır. Bu eğitimin başarılı ve verimli olmasında Hz. Peygamber'in sabırlı bir muallim edasıyla hiçbir zaman kızmadan ve soruları geçiştirmeden tatminkâr cevaplar vermiş olmasının rolü elbette çok büyüktür.

Her yönüyle yepyeni bir medeniyet oluşturma süreci olan Medine döneminde Hz. Peygamber'in, pek çok bilgiyi eşiyle paylaşmış olması bir tesadüf değildir. Hz. Aişe'nin bir talebe olarak çok istekli ve gayretli olması bunda etkili olmuş, dolayısıyla bu durum, nübüvvet sürecinin önemli bir parçasını oluşturmuştur. Çünkü Kur'an'ın nüzûlüne şahit olan insanların bizlere sunduğu bilgi vazgeçilmez ve önemi tartışılmazdır.

Hz. Aişe'nin özelliklerinden en önemlisi, karşısındaki kim olursa olsun onunla interaktif bir iletişim içerisinde olmasıdır. O, nassları anlama ve nasslar arasındaki anlam bütünlüğünü kavrama esnasında çelişkili gibi gözüken durumlarda bizzat

Hz. Peygamber'e sormuş, sorgulamış ve onunla mütalâa ederek çözüm yoluna gitmiştir.

Bazı konularda Allah Resulüne ilk defa soru soran kimse olduğunu hem kendisi hem de Allah Resulü ifade etmiştir. Bu sorgulama ve mütalâalar sonucu, Hz. Aişe diğer sahabenin vâkıf olamadığı bilgilere ulaşmıştır. Hz. Peygamber'in aile hayatı, vahyin nüzûlü esnasındaki ahvali, ibadet hayatının özellikle gece ibadeti bölümü ondan gelen pek çok haberle aydınlanmıştır. Bu hususlarda Hz. Peygamber'in diğer aile fertlerinin ve yakınındaki insanların katkısı takdir edilmekle birlikte Hz. Aişe'nin gözlem, gözlemlerini değerlendirme, Kur'an ışığında yorumlama ve aktarma bakımından apayrı bir konumu olmuştur.

Hz. Aişe, sadece hanımların özel durumları, aile hayatı ve aile hukuku ile ilgili ayetlerin yorumunu değil, dünya ve ahiretle alâkalı her türlü konuda da kendisinin muttali olduğu Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarını bizlere nakletmiştir. Hz. Peygamber'in ifadesiyle *"vahiy, Hz. Peygamber'e en fazla Hz. Aişe ile beraberken nâzil olmuştur."* [Abdu'l-mun'im Hıfnî, Mevsuât'ı ümmi'l-mü'minîn Aişe binti Ebî Bekr, s. 318-322] Hz. Aişe, müşahedeleri, fıkhı, basireti ve Resulullah'la birlikteliği sayesinde Hz. Peygamber'in, yepyeni bir medeniyet tesis etmesi yönüyle yaşayan bir Kur'an olduğunu görmüş, kendisine sorulduğunda gayet açık ve net bir şekilde *"Onun ahlakı Kur'an'dı."* [Müslim, Müsâfirûn, 139; Tirmizî, I. 69; Ahmed b. Hanbel, VI. 54, 91, 111, 163; İbn Mâce, Ahkâm, 14] diyebilmiştir.

Hz. Aişe ile Hz. Peygamber arasında var olan muhabbet, nezih bir arkadaşlık, iki taraflı bir dostluktan ziyade buraya kadar ifade etmeye çalıştığımız, zaman, mekân ve konu sınırı olmayan hoca-talebe ilişkisini birkaç örnekle izah etmek daha uygun olacaktır.

Kur'an-ı Kerim'de *"Rablerine dönecekleri için yapmakta oldukları işleri kalpleri çarparak yapanlar."* [Mü'minûn, 60] ayetiyle ilgili yorumunu Hz. Aişe, Hz. Peygamber'e arz

edince Hz. Peygamber, onun bu yorumunu düzeltme yoluna gitmiştir. Ebu Hureyre'den şöyle nakledilir: "Hz. Aişe'nin; *"Ey Allah'ın Resulü! Yapmakta oldukları işleri kalpleri çarparak"* mealindeki ayette sözü edilenler, zina eden, hırsızlık yapan ve içki içenler midir?" sorusuna Hz. Peygamber: *"Hayır Ey Ebu Bekir'in kızı, hayır ey Sıddık'ın kızı, bilâkis onlar oruç tutup, namaz kılıp ve zekât verip de bu hayırların kendilerinden kabul edilmemesinden korkan kimselerdir."* [Nedvî, s. 54; Taberî, IX. 224; Suyutî, VI. 105; İbn Kesir, III. 332; Ahmed b. Hanbel, VI. 159, 205; Hâkim, Tefsîr, II. 393; Fenisan, s. 261] cevabını vermiştir.

Müminlerin annesi, Hz. Peygamber'in sürekli yakınında olduğu için onun ibadetlerine, dualarına, davranışlarına herkesten daha çok vâkıf oluyordu. Bunları gözlemliyor, anlamlandırıyor, bazen kendisi de uyguluyor, kavrayamadığı hususları ise doğrudan ona soruyordu. Ona göre Hz. Peygamber'in *"kalplerimizi eğriltme"* duasına çok fazla ihtiyacı olmaması gerekiyordu. Bir gün Hz. Peygamber'i bu duayı yaparken görmüş ve *"Ey Allah'ın Resulü, bu duayı ne kadar çok yapıyorsun?"* diye sormuştu. Hz. Peygamber: *"Hiçbir kalp yoktur ki Rahmanın parmaklarından iki parmağı arasında olmasın. Sebatını istediği zaman onu sabit kılar, sapmasını istediği zaman onu saptırır. Sen Allah'ın "Rabbimiz, bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Lütfu en bol olan sensin."* [Âl-i imran, 8] sözünü işitmedin mi?" [İbn Kesir, 2/384; Ahmed b,Hanbel, 6/168, 173] diye karşılık vermiştir.

Hz. Aişe, bazen ayetler arasında çelişki gibi gördüğü durumları Hz. Peygamber'e sormuştur. Bu konuya şu rivayet güzel bir örnektir: *"Hz. Aişe; "Ey Allah'ın Resulü, Kur'an'da çok şiddetli bir ayet biliyorum."* demiş, Hz. Peygamber; *"O nedir ey Aişe?"* diye sorunca o, *"Kim bir kötülük yaparsa onun karşılığını görür."* [Nisa, 123] ayeti cevabını verince Hz. Peygamber; *"Ey Aişe! İnsanın ayağının tökezlemesi dahi yaptığı kötülükten dolayı ona verilen bir ceza olabilir. Ama kim ince bir hesaba çekilirse helâk olur, kim hesaba çekilirse*

de azaba uğrar." buyurmuştur. Hz. Aişe; *"Ey Allah'ın Resulü! Allah "Kolay bir hesapla hesaba çekilecek"* [İnşikak, 8] demiyor mu, diye sorunca Hz. Peygamber; *"Ey Aişe! Bu arzdır. Kim inceden inceye bir hesaba çekilirse azap edilir."* [Suyutî, II 697; İbn Kesir, IV. 628; Fenisan, s. 170-171; Bünyamin Erul, Sahabenin Sünnet Anlayışı, TDV Yay., Ankara 2000, s. 113; Ahmed b. Hanbel, VI. 135; Nedvî, s. 52; Zerkeşî, s. 36] buyurmuşlardır.

Hz. Peygamber, kimi zaman Hz. Aişe'nin sorusuna Kur'an'dan bir ayetle cevap vermiştir: *"Ey Allah'ın Resulü Allah indinde yaratılanların en keremlisi kimdir?"* diye soran Hz. Aişe'ye Hz. Peygamber; *"Ey Aişe! İman edip salih amel işleyenlere gelince halkın en hayırlısı da onlardır."* [Suyutî, VII. 378; Müslim, Münâfıkûn, IV. 2168; Nesaî, İşretu'n-nisâ, VII. 72; Ahmed b. Hanbel, VI. 115; Canan, II. 290-292; Fenisan, s. 352-353] ayetini okumadın mı?" [Suyutî, 6/379; Şevkânî, 5/464.] buyurmuştur.

Hz. Aişe ile Hz.Peygamber arasındaki sohbetlerin konusu bazen bir vasiyet ve tavsiye niteliğindedir:

"Ey Aişe, dünya ne bana gerekir ne de Muhammed ailesine. Ey Aişe Allah Teâlâ Resullerin ulu'l-azm olanlarından ancak sabretmelerine karşılık razı olmuştur. Hem sevdikleri, hoşlandıkları, hem de hoşlanmadıkları şeylere sabretmeleri sebebiyle onları mükellef kıldığı şeylerle beni de sorumlu tutmadıkça benden de razı olmadı ve 'O hâlde (Resulüm) Peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettiği gibi sen de sabret' [Ahkâf, 35] *buyurdu. Muhakkak ki onların sabrettiği gibi ben de sabredeceğim. Bütün gayretim, çabam güç ve kudret sahibi olan Allah içindir."* [İbn Kesîr, IV. 172; Suyutî, VI. 45]

Kimi zaman aralarında Hz. Aişe'nin üzüntü ve tasasına karşı onu rahatlatan Kur'an sohbetleri vuku bulmuştur:

Hz. Peygamber'in, *"Bu ümmet kabirde imtihan olunur."* dediğini işiten Hz. Aişe, *"Kabirde bana ne olacak, ben zayıf bir kadınım"* diyerek üzüntü ve endişesini dile getirmiş; bunun üzerine Hz. Peygamber; *"Allah, iman edenlere dünya hayatında da ahirette de o sabit sözlerinde daima sebat*

ihsan eder." [İbrâhîm, 27] ayetini okumuştur. [Taberî, XVII. 600; İbn Kesîr, II. 538; Suyutî, IV. 79; İbn Ebî Şeybe, X. 433; Ahmed b. Hanbel, IV. 19; Suat Yıldırım, Peygamberimizin Kur'an Tefsîri, Kayıhan Yay., İstanbul 1983, s. 122-124; el-Hıfnî, s. 944]

Bilge annemiz, Kur'an'da geçen olayları özellikle de kıyamet ve ahiretle ilgili olanları en ince ayrıntısına kadar öğrenme gayreti içerisinde olmuştur. *"Yerin başka bir yerle değişeceği gün"* [İbrahim, 48] ayetiyle ilgili olarak: *"Ey Allah'ın Resulü! O gün insanlar neredediriler?"* diye soran Hz. Aişe'ye Hz. Peygamber: *"Bunu bana daha önce bir başkası sormamıştır. (İnsanlar o gün) sıratın üzerinde olacaklar ey Aişe."* [Taberî, VII. 479; İbn Kesîr, II. 716; Suyutî, V. 56; Kurtubî, IX. 327; Ahmed b. Hanbel, VI. 35, 101, 116; Nedvî, s. 52] cevabını vermiştir.

Bu örnekleri çoğaltmak elbette mümkündür. Sonuç olarak Hz. Aişe, Hz. Peygamber, hayatta iken hep yanında ve yakınında bulunmuş, sadakatli ve sevgi dolu bir eş, vahyi ve Hz. Peygamber'in sünnetini tedris eden bir talebe, bilmediği pek çok şeyi Hz. Peygamber'e bıkıp usanmadan soran bir bilge hanımefendidir.

Hz. Aişe, Kur'an'dan ve Hz. Peygamber'den öğrendiklerini ondan kırk yedi yıl gibi uzun bir süre daha sahabe ve tabiundan talep edenlere aktarmaya gayret ederek Müslümanların ihtiyaçlarına medar olmaya çalışmıştır.

İslâm kültürünün dünya kültürlerine göğsünü gere gere takdim edeceği bir şahsiyet olan Hz. Aişe, İslâm kültürünün kadın telâkkisini temsil eden çok özel ve değerli bir hanımefendidir. [M. Emin Özafşar, Hadis ve Kültür Yazıları, Kitâbiyât, Ankara 2005, s. 87]

Onun bu meziyetlerinin bütün Müslümanlara ve özellikle Müslüman hanımlara örnek olması temenni ve duasıyla…

---

[42] Hatice Kübra Görmez, Diyanet Avrupa Dergi Mart 2007 Sayı 95

GÜNLÜK HAYAT

Aile Sorumluluğu[43]

Sahabi, Numan b. Beşir'in naklettiğine göre, Hz. Ebubekir birgün Hz. Peygamber (s.a.s.)'in yanına girmek için izin istedi. Bu arada (kızı) Hz. Âişe'nin yükselen sesini işitti. İçeri girince, tedip etme niyetiyle onu yakaladı ve *"bir daha Rasûlüllah'a karşı sesini yükselttiğini görmeyeyim"* dedi. Allah Rasûlü onun vurmasına engel oldu. Hz. Ebubekir öfkeli bir şekilde oradan ayrıldı. O dışarı çıkarken Hz. Peygamber eşine hitaben, *"Adamın elinden seni nasıl kurtardığımı gördün mü."* diye takıldı. Hz. Ebubekir günler sonra tekrar Rasulüllah'ın yanına girmek için izin istedi. İçeri girdiğinde onları barışmış halde buldu ve *"Beni kavganıza dahil ettiğiniz gibi, barışınıza da dahil edin"* dedi. Onlar da *"tamam öyle olsun"* dediler."[Ebu Davud, Edeb, 84]

Sevgili Peygamberimizin aile hayatından bir kesiti yansıtan bu haber, onun eşlerine nasıl davrandığı konusunda bir fikir verirken, aynı zamanda ağır başlı ve yumuşak karakterine de işaret etmektedir. Burada, muhtemelen, her aile içinde görülebilecek türden bir tartışma veya Hz. Âişe'nin bir itirazı ya da şikayeti söz konusudur. Allah elçisi, genç yaştaki eşinin sitemlerini olgunlukla karşıladığı gibi buna muttali olan babası Hz. Ebubekir'in, ona karşı sert davranışına da engel olmuş ve ardından da şaka yaparak aradaki soğukluğu gidermek istemiştir. Hz. Ebubekir'in, o esnada kızına karşı takındığı sert tavır, hiç şüphesiz, onun Hz. Peygamber'e duyduğu derin sevgi ve saygısının bir sonucudur ve Hz. Âişe'nin, Allah Rasûlünü üzmüş olabileceği endişesine dayanmaktadır.

Bilindiği gibi Hz. Peygamber (s.a.s.), kadınlarına karşı oldukça sert davranan bir toplum içinde yetişmiştir. Cahiliye

dönemi bir tarafa, İslâmî dönemde bile bu sertliğin bazı örneklerine rastlamak mümkündür. Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in, Allah Rasûlü'nün eşleri olan kızlarına karşı, onu üzdükleri düşüncesiyle zaman zaman takındıkları ser t tutum [Müslim, Talak, 4] bunun basit bir tezahürü sayılabilir. Peygamber Efendimiz, bu konuda da müstesna bir tavra sahiptir. Başta hadis eserleri olmak üzere İslâmî kaynaklar, hayatıyla ilgili bütün bilgileri en ince detayına kadar verdikleri halde, Hz. Peygamber'in eşlerine karşı şiddet uygulamak bir yana en küçük bir hakaret veya kırıcı bir sözünden bahsetmemişlerdir. Bu da ancak, Allah tarafından seçilip, *"yüce ahlâk sahibi olduğu"* bildirilen [Kalem, 4] Bir Peygamberin her konuda olduğu gibi, bu konuda da insanlara örnek olmasıyla açıklanabilecek bir husustur.

Rivayetin yer aldığı kaynakta bu habere, Hz. Peygamber'in şakaları bölümünde yer verilmiştir. Ancak olayın aile hayatına bakan yönü oldukça önemlidir. Dikkat edileceği üzere Hz. Peygamber, aile içi bir meselede eşi Hz. Aişe'ye, babasının müdahalesini bile uygun bulmamış ve onun kızına karşı sert davranışına engel olmuştur. Çünkü aile, kişilerin hür iradeleriyle kurulmuş meşru bir beraberliktir ve aile içinde ortaya çıkan problemlerin çözümü ilk önce eşlere düşen bir görevdir.

Başkalarından yardım talep etmedikleri ve acil müdahaleyi de gerektiren bir durum olmadığı sürece, aile içi problemlere dışarıdan karışmak doğru değildir. Ülkemizde görülen ailevî huzursuzlukların önemli bir kısmında, eşlerin anne-babalarının, evli çocuklarına müdahale ve yönlendirme arzuları rol oynamaktadır. Örneğin bir annenin evli kızına veya oğluna, *"şöyle şöyle yaparsan sana hakkımı/sütümü helal etmem"* gibi manevî baskı uygulaması çok görülen bir olgudur. Bu baskı, her zaman, evlâdın bir harama /günaha düşmesi veya yanlış bir yola gitmesinden dolayı değil, bazen de, onların meşru talepleriyle ilgilidir. Örneğin, *"eşini, anne-babasına göndermeyeceksin"* veya *"dışarı çıkartmayacaksın"* gibi, evli bir erkeğe yapılan ebeveyn

telkini gayrı meşrudur. Böyle bir talepte bulunan ebeveyn günahkâr olduğu gibi bunu yerine getiren evlat da günahkar olur. Böyle meşru isteklere karşı çıkıp, oğullarını, kızlarını, gelinlerini huzursuz eden anne-babaların, onlara haklarını helâl etmemelerinin de bir önemi yoktur. Çünkü ana-babasının isteği de olsa, hiç kimsenin yanlışa ve günaha boyun eğmesi doğru değildir. [Lokman, 15] Dinimize göre ergenlik çağına gelen herkes kendi yaptığından sorumlu olduğu için, böyle bir durumla karşılaşan kişi, vebali ana-babasına yüklemekle sorumluluktan kurtulamaz.

Bazı anne-babalar, çocuklarının büyüdüklerini kabul etmemekte ve onları her zaman kendilerine bağımlı görmek istemektedirler. Bağımlılık, ebeveyne her zaman gösterilmesi gereken sevgi, saygı, bağlılık ve hizmetten farklıdır. Bağımlı olmak, insanın kişilik gelişimine engel olur. Onun hür iradesiyle ve sorumluluğunu üstlenerek yapmak istediklerine ket vurur. Hayatta, kendi ayakları üzerinde durarak başarıya ulaşmasını zorlaştırır. Aile hayatında, eşi ve çocuklarıyla ilişkisinde, genellikle ebeveynin telkin ve baskıları belirleyici olur. Geleneksel aile yapımızda, geçmişten tevarüs edegeldiğimiz çok güzel âdetlerimizin yanı sıra, dine, akla ve vicdana uymayan adetlerimiz de bulunduğu için bu telkin ve manevi baskı bazen olumsuz sonuçlara yol açar.

İslâm dini birey, aile ve toplum hayatında meşru olanla olmayanın sınırlarını net olarak belirlemiştir. Bu noktadan itibaren her müminin diğerine, *“iyiliği tavsiye ve kötülükten sakındırma”* (emr-i bi’l-ma’ruf, nehy-i ani’l-münker) ilkesi gereğince yardımcı olması esastır. Ebeveynlerin yetişkin evlâtlarına yapacakları manevi katkı da bu çerçevede olmalıdır. Anne-baba yakınlığının bu konuda başkalarına göre bir öncelik hakkı doğurduğu şüphesizdir. Ancak, *“iyiliği tavsiye ve kötülükten sakındırma”* görevinde en belirleyici unsur, iman, amel ve bilgi üçlüsü olduğu için, bu süreç her zaman ebeveynden evlatlara doğru değil, bazen evlâtlardan ebeveynlere doğru da işleyebilir. Örneğin, eğitimsiz ve dinî

yönden bilgisiz birçok anne-babanın, doğru olanla olmayan konusunda, sahip oldukları hayat tecrübesi dışında, çocuklarına verebilecekleri fazla bir şey yoktur. Dolayısıyla onların da, eğitimli ve bilgili evlâtlarından yararlanmaları, *“emr-i bi’l-ma’ruf...”* ilkesinin bir gereğidir. Bu idrak içinde olmayan ebeveynlerin, evlâtları tarafından incitilmeden uyarılmaları, sonuç alınamadığı takdirde, saygıda ve hizmette kusur etmeden, onlardan gelebilecek yanlış telkin ve yönlendirmelerden uzak durulması gerekir. Bu olgunluk içinde davranabilen evlatlar, onların rızasını da kazanmış olarak, hem kendi aile düzenlerine zarar verebilecek makul olmayan bazı telkinlerinden korunmuş, hem de hayatın zorlukları karşısında onların sahip oldukları tecrübelerden yararlanmış olurlar.

---

[43] Prof. Dr. İ. Hakkı Ünal, Diyanet Aylık Dergi Şubat 2008 Sayı 206

Hayatı Paylaşan Arkadaşlık[44]

Enes b. Malik (r.a.) naklediyor: *“Allah Rasulü (s.a.s.)’nün Farisî bir komşusu vardı. Güzelçorba yapardı. Birgün Rasulüllah için çorba yaptı ve onu davet etti. Hz. Peygamber, yanında oturan Hz. Aişe’yi işaret ederek onun da gelmesini istedi. Adam “hayır”* dedi. Bunun üzerine Allah Rasulü daveti kabul etmedi. Adam davet için tekrar geldiğinde Hz.Peygamber yine Hz. Aişe’yi işaret etti. Adam yine *“olmaz”* deyince Allah Rasulü davete katılmadı. Adam, üçüncü davetinde, Hz. Peygamber’in Hz. Aişe’yi tekrar işaret etmesi üzerine onun da gelmesini kabul etti. Bunun üzerine Allah Rasulü ve Hz. Aişe birlikte kalktılar ve adamın evine gittiler.” [Müslim, Eşribe, 19]

Hadisi açıklayan Nevevî, Hz. Peygamber’in davete Hz. Aişe’yle birlikte gitmek istemesini eşinin aç olabileceği veya yanında eşi olduğu halde, yemeğe sadece kendisinin çağrılmasını, adab-ı muaşeret, arkadaşlık hukuku ve meclis adabı açısında hoş görmemiş olabileceği; adamın Hz. Aişe’yi davet etmemesini de, çorbasının yeterli olmayabileceği ihtimaliyle izah etmiştir. [el-Minhâc, 13/209] Bu ihtimallerden ikincisinin daha makul olduğu görülmektedir. Çünkü, şayet Hz. Aişe aç ise ve o andaki açlığının giderilmesi komşusunun ikramına bağlı ise bu, bir acziyeti ve başkasının eline bakmayı ifade eder ki, bu, ne Hz. Peygamber ne de sevgili eşi için düşünülebilir. Davet sahibi komşu da, Hz. Peygamber’i, kendi çorbasına muhtaç olduğu için çağırmadığına ve ısrarlı olduğu davet için de muhtemelen bir kişilik çorba hazırlamadığına göre, bu davranışının başka sebepleri olabilir. Bunlardan birisi muhtemelen, onun, çok sevdiği ve önemsediği Allah Rasulü’ne öncelik verme

arzusudur. Doğal sayılabilecek bu tutumun dışında göz ardı edilemeyecek bir diğer ihtimal de, ataerkil bir toplumun kadını kocasıyla birlikte düşünmeme alışkanlığından hareketle, o şahsın, Hz. Peygamber'i yalnız olarak davet etmeyi uygun görmüş olmasıdır. Burada önemli olan hiç şüphesiz, sevgili Peygamberimizin tutumudur. O, yanında eşi olduğu halde, tek başına kendisine yapılan bir daveti doğru bulmamış, eşini rencide etmemek için işaretle verdiği mesaja komşusundan olumlu karşılık alamayıncada davete yalnız gitmek istememiştir. Her konuda ümmetine örnek olan Allah Rasulü bu tutumuyla, başta komşusu olmak üzere bütün müminlere âdeta şu mesajı vermektedir: Cinsiyet farklılığının gerekli kıldığı özel bir durum veya görev olmadıkça, beşeri ilişkilerde kadın-erkek ayrımı yapmak, özellikle eşler arasında fark gözetmek doğru değildir. İnsanlar arasında takvadan başka fazilet ölçüsü tanımayan dinimize rağmen geleneksel kültürümüzde erkeğe, erkek olduğu için tanınan bir rüchaniyetin varlığı inkâr edilemez. Şimdilerde fazla görülmese de, Anadolu'da, bir erkek çocuğun önünden geçmeyi (uğrunu kesmeyi) bile edebe aykırı gören, annesi, hatta ninesi yaşındaki kadınların bulunduğunu yaşlılarımız hatırlarlar. Belki iyi niyetle izahı yapılabilecek bu tür geleneksel tavırların, zamanla, erkeğin kadın üzerine kurduğu hakimiyet ve baskıcı tutuma katkı sağlayabileceğini de göz ardı etmemek gerekir. Kur'an'a göre, *"Mü'min erkekler ve kadınlar birbirlerinin dostlarıdırlar. İyiliği tavsiye eder, kötülükten sakındırırlar..."* [Tevbe, 71] Örneğin ailede eşler, kendi aralarında uygun gördükleri bir iş bölümü ve görev dağılımı dışında, ast-üst ilişkisini doğuracak bir hiyerarşik düzen içinde değil, karşılıklı sevgi ve saygıya dayalı bir dost ilişkisi içinde olmak zorundadırlar. Çünkü eşler arasında sevgi ve rahmeti var eden ve bunu huzurun kaynağı olarak gösteren Yüce Allah'tır. [Rum, 21] Hiyerarşi, korkuya dayalı bir itaati, bu da güvensizlik ve ikiyüzlülüğü doğurur. Böyle bir ailede yetişen çocuklar da, ebeveynlerinden gördükleri tutum ve davranışları kendi aile

hayatlarına taşırlar. Açıklamaya çalıştığımız hadis-i şerif, eşlerin, aile hayatında da, toplum hayatında da yan yana, omuz omuza olmaları gerektiğini anlatmakta, hangi niyetle olursa olsun, erkeğinin on adım gerisinden giden kadının da, sofrada eşinin yanına oturmaktan çekinen hanımın da, buna izin veren ya da sebep olan kocanın da yanlış yaptığını göstermektedir. Ne yazık ki, erkeği her şeyin merkezine koyan bir anlayış, zamanla, kadının her tasarrufunu onun iznine ve rızasına bağlamış, cennet vizesini bile onun eline teslim etmiştir. Allah ve Rasulü'nün sılayırahim emrine rağmen kadının anne-babasını ziyareti de kocanın iznine havale edilmiş, bu izni vermeyen anlayışsız kocanın tutumu Hz. Peygamber'e onaylattırılmıştır. Halbuki bu anlayış, hem Kur'an'a, hemde onu tebliğ eden Peygamber'in sünnetine aykırıdır. Kur'an, erkek ve kadının karşılıklı haklarının bulunduğunu bildirir (Bakara, 228) ve erkeklere, kadınlarla iyi geçinmeyi emrederken [Nisa, 19], Allah Rasulü de, *"en hayırlı müminlerin kadınlarına iyi davrananlar olduğunu"* [Tirmizi, Radâ', 11] ilan etmiştir. Cenab-ı Hak, *"Erkek veya kadın, mümin olarak salih (yararlı) işler yapan herkesin, cennete gireceğini ve en küçük bir haksızlığa uğratılmayacağını"* [Nisâ, 124] va'd ederken, erkeklere, cinsiyetlerinden ötürü artı puan vermemiştir. Olabilir ki nice kadın, Allah'ın koyduğu değer ölçüsüyle kocasının kat kat önündedir. İyi veya kötü insan olmanın cinsiyetle bir ilgisinin bulunmadığı da aşikârdır. Karısını bir itaat objesi gibi görüp her işine amade bir hizmetçi durumuna düşüren koca, onun da her insan gibi, kişilik ve onur sahibi olduğunu unutmamalı, kendisine gösterilmesini istediği asgari saygıyı hayat arkadaşından da esirgememelidir. Bu, aynı zamanda, *"kendisi için istediğini, kardeşi için de istemeyenin olgun mü'min olamayacağını"* [Buhari, İman, 7] bildiren Nebevî öğretinin de bir gereğidir. Eşinin çağrılmadığı bir davete yalnız başına gitmeyi kabul etmeyen Hz. Peygamber'in anlayış ve nezaketi, aile hayatımızda neleri ihmal ettiğimizi hatırlatacak ciddi bir uyarı niteliğindedir.

---

[44] Prof. Dr. İ. Hakkı Ünal, Diyanet Aylık Dergi Nisan 2009 Sayı 220

Avlusunu Kaybeden Evde Kadın Olmak[45]

Değerlerini gittikçe yitiren bir toplumda, bu değerleri korumaya çalışan insanların en büyük problemi, alan darlığıdır. Alternatiflerin azlığı özellikle kadınları olumsuz etkilemekte, nefes alacakları, ferahlayacakları yerleri azaltmaktadır. Kendimizi evlerimize ve çalıştığımız mekânlara sıkışmış gibi hissetmek nasıldır, bilmeyenimiz; daralıp bunaldığımızda kendimizi serinliğine atabileceğimiz bir bahçeyi hayal etmeyenimiz var mıdır? Günümüzde bu imkâna sahip olan kişileri bahtiyarlardan sayıyoruz…

Şerefu'l-Mekâni bi'l-Mekîn diye bir söz vardır Arapça'da. Yani mekânın değeri, içinde bulunana göredir. İnsanlar karakterlerine, örf ve değer yargılarına göre yaşadıkları mekânları şekillendirirler. Tarihte yaşamış grupların kültürel seviyelerini, medeniyetlerini bulundukları yerlerden anlamaz mıyız? İstanbul'daki küçük yalılardan kocaman konaklara, Ankara kale içindeki minik bahçeli evlerden, Safranbolu'nun, Kastamonu'nun sevimli konaklarına, Diyarbakır, Antep ve Maraş'ta taş işçiliğinin mükemmel örneklerini sergileyen ihtişamlı yapıların hepsinde, o devrin insanlarının zarafetini, letafetini, dünyaya ve eşyaya bakışını temaşa etmiyor muyuz?

Günümüz mimarisi ve yerleşim alanları ile geçmişi kıyasladığımızda tarihî yapılarda ortak noktalar keşfediyoruz. Gelir durumuna bağlı olarak tabiî bir farklılık olsa da, hemen her evde ayrıntı gibi görünen fakat önemli şeyler var. Meselâ, gömme dolapların kimisinin kapağını açtığınızda, bugünkü misafir banyolarına veya ebeveyn odalarındaki banyolara benzer banyolar görebiliyor ya da

yüklük, gardırop olduğunu fark ediyorsunuz. Evler tefriş edilirken, işlevselliğin ön planda olduğunu görüyorsunuz. Mahremiyete uygun inşa edilmiş evlerin pencereleri bile çoğunlukla baklava dilimli kepenklerle dışardan içerinin görülmesine imkân vermeyecek fakat dışarıyı seyretmeye müsait dizayn edilmiş oluyor. Ve en güzel tarafı, hemen her evin ufak ya da büyük bir avlusu bulunuyor… nefes almak, aldırmak için… Şimdiyse malesef duvarların arasında sıkışmış bulunuyoruz. Halbuki yaşam kalitemizi bulunduğumuz mekânlar belirliyor.

Hayatımızı geçirdiğimiz evlerimiz, psikolojik ve sosyolojik gelişimimiz büyük önem arz ediyor. Geçmişe kıyasla pek çok imkâna sahip olsak da, hayatın giderek kolaylaşan çehresi, yanında bizi, kendine hizmet ettiren bir kalabalık da getiriyor. Bu durum en fazla kadınları etkiliyor tabiatıyla. Evi dışında veya evinde çalışan her kadın, ister istemez bu kalabalığın içinde buluyor kendini. Ve yaratılışımızdan gelen doğal ihtiyaçlarımız karşılanmadığından türlü sıkıntılarla karşı karşıya kalıyoruz. Yaşanan ruhî bunalımlarda, depresyon ve stres türlerinde doğadan kopmuş olmamızın ve dinlenmeye fırsatımız olmayışının etkili olduğunu düşünüyorum. Neden umutsuz, stresli hayattan memnun olmayan kadınlar çoğaldı? Hayat kolaylaştı da yaşamı kaldırmak mı zorlaştı yoksa?

Haklı bir övgüyle bahsettiğimiz Avrupa kentlerinin en önemli özelliği, doğayla iç içe olması değil mi? Kişi başına düşen yeşil alan hesaplaması yapılarak her yerleşim yerine uygun mesafede parklar bahçeler yapılması bu ihtiyacın kanıtı değil mi?

Ömrünün büyük bir kısmını dışarıda geçiren erkeklere nazaran kadınlar, yaşadıkları mekânların güzel olmasına daha çok muhtaçtırlar. Ecdadımızın ince düşünceliliği sayesinde kadınlar, eskiden, hiç olmazsa avlularında (ki mahremiyete dikkat edilerek dizayn edildiğinden tam bir ferahlama yeriydi) dinlenebiliyor, sıkıntılarını hafifletebiliyorlardı. Şimdi, hayatın içine daha çok girmiş,

çalışarak aile bütçesine katkıda bulunmaya çalışan yahut evinde çalışan kadınların, en büyük ihtiyacı böyle yerlerdir. Mimarinin insan ihtiyaçlarına göre tasarlanması, ruh ve beden sağlığımızı koruması açısından önemlidir.

---

[45] Hilâl Ceyhan Köksal, Diyanet Aylık Dergi Ekim 2008 Sayı 214

Kadın Emeğinin Değeri[46]

Kadın, Allah Teâlâ'nın 'rahim' isminin tecelli ettiği ve bu tecelli neticesinde yaratılan varlıkların en kutsalı olan insanoğlunu dünyaya getiren ve şefkati ile büyüten, bilgeliği ile eğiten, ailesi ve toplum arasında köprü vazifesi gören kıymetli bir varlıktır. Sosyal sistemin ilerleyişinde büyük rol üstlenir. Güzel olana hayranlığı ve güzel olana verdiği önem ile dünyayı cennete çevirir. Tabiatın en güzel hallerini nakışlarına işleyip çiçeğinden yaprağına, uğur böceğinden kuşuna, ağacından ormanına sanata çevirip, evinin en güzel köşelerinde hane halkının zevkine sunar. Onun elinin değdiği her şeyde bir zarafet, bir güzellik açığa çıkar. Kadın, hanesinin içindeki herkese yarasın diye yediren, yakışsın diye giydiren ve özverili, fedakâr, hassas bir annedir.

Kadın bizim toplumumuzda, 'yuvayı dişi kuş yapar' övgüsü ile aile kurumunun en yapıcı varlığı olma konumuna yerleşmiştir. Bu taksimin kim tarafından ve ne için yapıldığı bilinemese de kadınlar genellikle ev içinden sorumlu tutulup; ev dışı erkeğin kontrol alanına, ev içi ise kadının kontrol alanına dahil edilmiştir. Tarih boyunca bu sorumluluğu başarı ile üstlenen kadın, en büyük emeğini ailesine sarf etmiştir. Emeğin en kutsalı olan dünyaya bir evlât getirip, onun bedensel ve ruhsal gelişimi için gecesini gündüzüne katmıştır. Görevi; ev işlerini yapmak, dünyaya evlât getirip, onun büyütülmesi, okula gönderilmesi, dershanelere gönderilmesi, ailenin büyükleri ile ilgilenip onların bakımlarını üstlenmesi olarak belirlenmiştir. Şu anda sanayileşen salça, reçel, konserve, turşu yapımı; fırıncıların, pastacıların, börekçilerin, tatlıcıların işi olan hamur işi gıdalar yapımı; örgü, dikiş vb. giyim ihtiyaçlarının

karşılanması, kırsal kesimlerde evin ekmeği, kışlık yakacağı, bağ, bahçe ve tarla işleri de kadının emek verdiği işlerdendir. Kadının aile içinde harcadığı bu emek, sevgi ile sarmalanıp aile fertlerinin maddî ve manevî duygularının doyurulması, duygusal ihtiyaçların karşılanması ile psikolojik destek emeği ile birlikte yürütülmektedir.

Kavram olarak bir işin başlangıcından tamamlanmasına kadar kullanılan bedensel ve zihinsel güç ‘emek’ olarak tanımlansa da genel kabul gören emek, ücret karşılığı olan ve mübadele değeri taşıyan olduğu için, kadının ev işi denilen bu ev içi emeği ‘görünmeyen emek’, ‘karşılıksız emek’ olarak ifade edilmektedir. Kadının sevgi ve şefkati doğal güdüsü, çocuk büyütmesi doğal becerisi olarak kabul edilmiş olup, bu emeğin karşılığının ise doğal ihtiyaçlarının eşi tarafından karşılanmak suretiyle ödendiği, toplumumuzca genel kabul gören kanaattir. Kadının emeği doğallaştırılıp görünmez kılınmaktadır.

İnsanoğlu hayatında mutlu olabilmek için, ne için yaratıldığına dair bir anlam arayışı içindedir. Değer verildikçe, önem verildikçe, kıymetli olduğu ifade edildikçe mutlu olur. Hayatı bir anlam kazanır. Takdir edildikçe onun önünde kimse duramaz; boşuna ‘marifet iltifata tabidir, iltifatsız marifet zayidir’ denilmemiştir. Takdir edilmeyen, önemsenmeyen kadın, kendisini değersiz kabul eder ve birçok psikolojik sorunları meydana gelir. Yaptığı her fedakârlık, ödevi olarak algılandığı için, bu ödevler yığınından birçok yaralar alarak çıkar kadın. Tatile ihtiyacı yoktur zaten her gün dinlenmektedir.

Ekonomik sebeplerden ailenin geçimine katkı sağlamak zorunda olmasından, eğitim öğretim ile bir meslek edindiği için öğrendiği mesleği icra etmek istemesinden, aile içinde güven ortamı olmadığı düşüncesi ile eşinden ayrılacak olsa hiç değilse geçimini sağlayacak kazanç sağlayabileceği bir işinin olmasının kendisini daha mutlu edeceği inancına sahip olmasından, erkeğin sahip olduğu haklara kendisi de sahip olmak isteyip emeklilik, sağlık vb. sosyal haklardan

yararlanmak istemesinden, eşinden harçlık isteyen birisi olmaktan ziyade, güçlü ve kendi ayakları üstünde duran birey olmak istemesi gibi sebeplerden, ev dışında erkeğin egemenlik alanında çalışan kadının durumu, ev hanımlarından daha iyi değildir… Çünkü o iki vardiyalı olarak çalışmaktadır. Hem ev dışı işlerle uğraşıp evin ekonomisine katkı sağlamakta, hem de eve ait bütün işler onun sorumluluğu dahilinde olup dinlenmeksizin çalışmaktadır. İngiltere'de yapılan bir araştırma son elli yılda, toplum içinde nelerin değiştiği ve nelerin değişmediğinin ölçülmesini amaçlamıştır. Sonuç ilginçtir; birçok şey elli yıl içinde değişmiştir, ama erkeğin ev işlerini paylaşıp paylaşmadığı meselesi hâlâ değişmemiştir. Çünkü erkekler, kadının çalışmasından yanadırlar fakat ev işlerinde eşlerine yardım etmemektedirler. Ev işi hâlâ sadece kadının işi olarak görülmektedir.

Emeği ile birlikte bedeni de sömürülen kadın, cinsel bir meta olarak görülmektedir. İğnesinden ipliğine, çocuk bezinden arabasına, dondurmasından meyve suyuna kadar birçok maddenin reklamı, kadının bedeni üzerinden yapılmaktadır. Modernleşme kadının üzerinden yapılmaya çalışılıp kadının özgürlüğü adına kişiliği, benliği paramparça edilmektedir.

Kadınlık onuru zedelenmekte, kendi fıtratlarına yabancılaştırılmaktadır kadınlar. İş hayatında tutunabilmek için, kariyer yapabilmek için, erkekler gibi karar vermek ve iş hayatında başarılı olabilmek için, erkeklerin mantık örgüsüne sahip olmaları gerektiğine inanıp da erkeklik hormonu alan kadın sayısı batıda her geçen gün artmaktadır. Erkek egemen ortamda başka türlü tutunabilmek mümkün değildir zira. Böylece yaradılış gayesinin dışına çıkıp da bölünmüş benliklerin sahibi olmaktadır kimi kadınlar. Bu durum kadının ruhunda büyük erozyonlara sebep olmaktadır. En önemlisi ise çalışma hayatı yüzünden çocuklarına vakit ayıramayan, onların büyümesinin her safhasına dakikası dakikasına şahit

olamayan ve çocuklarını bakıcıların eline bırakan kadınların yaşadıkları vicdan azabı ise azımsanmayacak kadar çoktur.

Cemaatimiz sayesinde toplumun nabzını tutabilmemiz ve toplumdan haberdar olabilmemiz mümkün olduğu için en çok şahit olduğumuz durum, evlenecek erkeklerin hayat şartlarının zorluğundan dolayı çalışan hanımları tercih etmeleridir. Hayat şartları kadını çalışmaya mecbur etmekle birlikte, çalışma şartlarına dair iyileştirmeler gerçekleşememektedir. Eşinin çalışmasını istemediği halde, eşinin maaş kartını elinde tutan erkekler de azımsanmayacak kadar çoktur. Hamile olan kadının çalışması ile ilgili sorunlar, çocuğuna süt veren çalışan kadının sorunları, kadının çalıştığı yerde kreşin olmaması gibi sorunlar, çözümlenememiş görülmektedir.

Toplum olarak genel kabullerimiz çok değişmiş olduğu için; neyin kıymetli neyin kıymetsiz, neyin değerli neyin değersiz olduğuna dair şablonlar, formatlar çok değişmiş olduğu için ve değişen formatların çoğu da kadının hayatına dair olanlar olduğu için, kadın iki arada bir derede kalmıştır. ‘Ev kadını’, ‘ev kızı’ gibi hiç kıymete şamil anlam örgüsü olmayan kavramlar, kadınları hemcinsleri içinde bölmüş, dışarıda çalışan ya da okuyan kadınların ev ile irtibatı hiç yokmuş gibi bir anlam örgüsü içine sokmuş; küçümseme, hor görme vb. yaklaşımlarla kadının incinmesine sebep olmuştur.

Tanınmayan, hesaplanmayan, görünmeyen ve her yerde her daim sömürülen kadının emeği, evde küçümsenmekte, ev dışında ise yeterli görülmemektedir. İşli ama işsiz… Çok işli… Tanımlı işi var ama, eve ait işlerden esas işini yapamayan olarak benimsenmektedir. Bir de en çok boşanmalar eğitim seviyesi yüksek, çalışan hanımlar arasında olmaktadır yaftası ile diken üstünde olan kadını, rahatlatacak mekanizmaların en kısa zamanda kurulması ve kadının emeğinin heder edilmemesi en büyük temennimizdir.

Kadın ister evin dışında çalışsın, ister evin içinde çalışsın, hayat kadın için asla kolaylık arz etmemektedir. ‘İçi seni

yakar, dışı beni' tabiri, tam da kadın emeği söz konusu olduğunda kullanılabilecek bir tabirdir.

---

[46] Fatma Hale Liman, Diyanet Aylık Dergi Aralık 2008 Sayı 216

Kadına Karşı Şiddet[47]

Bu başlığı taşıyan bir yazı yazmam istendiğinde önce *“şiddet”* sözcüğü, daha doğrusu kavramı üzerinde bir kez daha düşünmeye başladım. *“Şiddet”* ürkütücü bir kavram, korku veriyor, sindirmeye, baskı altına almaya yöneltiyor. Peki, kim kimi sindirmeye, korkutmaya, baskı altına almaya çalışıyor? Genelde güçlü olan güçsüzü tabii, ama bizim özel konumuz kadın olduğuna göre, hangi kadını ya da kadınları kimler sindirmeye, korkutmaya, baskı altına almaya çalışıyor? Ve neden?

Bilim insanları saldırganlık ve onun sonucu olan şiddetin, insan psikolojisinde evrensel olarak varlığı kabul edilen en güçlü iki dürtüden biri olduğunu söylüyorlar. İçgüdüsel olarak varolan şiddet, çevresel etkenlerden kaynaklanan bir davranış biçimi olarak görülüyor. Şiddete yol açan temel etkenler ise; anne, baba, çocuk, aile ilişkisi gibi nesillerdir sürdürülen şiddet içeren davranış biçimleridir. Bunda kültürel ve ekonomik faktörler de rol oynuyor. Bilim insanları bu tanımlamaları yaptıktan sonra daha kötü haberler de veriyorlar. Şiddet günlük yaşamımızda her gün daha çok yer almaya başlamış, bu da şiddetin kanıksanmasına yol açıyor, bu da yetmiyormuş gibi şiddet bir problem çözme aracı olarak kullanıldığı için bu kanıksama şiddetin birçok boyutta kullanılmasına ve çok çeşitli şekillerde karşımıza çıkmasına neden olmuyor. Oysa ki demokratik toplum düzeninde problem çözme yöntemi hukukun üstünlüğü ilkesi çerçevesinde ilgili yasal süreçlerin yer almasıdır.

Şiddetin bir de sınıflamaları bulunmakta. İşte bu sınıflamalar içinde ikinci sırada gelen; kadına yönelik şiddet belirliyor bilim insanları.

Şiddet ve kadına karşı şiddet konusunda yapılan araştırmaların sonuçları son derece ürkütücü ve şaşırtıcı. Son yıllarda konu iyice göz önüne çıkarıldığı için *“insan hakları”* kavramı da toplumların gündemini her zamankinden daha fazla işgal etmeye başladı.

Tekrar kadın konusuna dönecek olursak, ulusal ve uluslararası düzeyde konuyla ilgili çok sayıda bildirge, antlaşma, sözleşme, düzenleme, çalışma, proje ve kampanya olduğunu biliyoruz. Dünyada ve ülkemizde kadın hakları üzerinde çalışan kamu kuruluşları, akademisyenler, sivil toplum örgütleri son derece ciddî ve verimli çalışmalar yürütüyorlar. Son yıllarda büyük bir hızla güçlenen kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları arasındaki ilişkilerin en verimli işbirliği alanı kadın hakları olarak öne çıkıyor. Ayrıca, daha önce hiç kimsenin üzerinde pek düşünmediği kadın hakları ihlâlleri son yıllarda basında daha çok yer almaya başladı. Töre cinayeti kurbanları için törenler, mektup yarışmaları düzenleniyor. Kocaları tarafından dövülen, hakarete uğrayan kadınlar gözümüzün önüne daha fazla getiriliyor.

Bütün bunlara rağmen, hem dünyada hem ülkemizde yapılacak daha çok şey olduğu açık olarak görülüyor. Masa başında hazırlanıp kâğıt üzerine dökülen koşullar, kaç devlet temsilcisi tarafından imzalanırsa imzalansın, toplumlar ve bireyler tarafından benimsenmediği, sahip çıkılmadığı sürece, ne yazık ki yalnızca kâğıt üzerinde kalıyor. Medeni Kanunumuzun ilgili hükümleri, Ceza Kanunumuzun düzenlemeleri, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 16. maddesinin ikinci paragrafı *“Evlenme bağıtı, ancak istekli eşlerin özgür ve tam oluruyla yapılır.”* ifadesine rağmen yaşanan olumsuz örnekler azalmıyor. Kadın cinayet kurbanlarının yüzde 70’inin erkekler tarafından öldürüldüğünü öğrenmek ne kadar korkunç! Yalnızca ülkemizde değil tabii ki, dünyanın her yerinde şiddetin ve kadına karşı şiddetin her türlüsü yer almaya devam ediyor.

Uzmanların TBMM Töre ve Namus Cinayetleri Komisyonu'na sundukları raporda, kadınlara uygulanan şiddetin *"korku filmlerini"* aratmadığı belirtilmiş. Ne kadar acı değil mi! Acımak insanî bir tepki ama, iş orada bitmemeli. Toplumsal sorumluluk içinde kadınlara karşı şiddete karşı kamu kurumları başta olmak üzere, sivil toplum örgütleri, basın organları ve bütün insanlar işbirliği içinde çalışmalarını sürdürmek zorundadırlar. Bu her kurumun, her bireyin hem görevi hem de sorumluluğu. Bütün insanlar ve bütün kadınlar için daha mutlu, daha güvenli bir dünya için bu gerekli.

Okulda olması gereken kız çocukları mezarda olmamalı, burnu kesilmemeli, intihara zorlanmamalı. Kadınlara, kızlara şiddet kullananlar, darp edenler, işkence edenler, bu yaptıkları ile onurlanıyorlarsa veya onurlarını koruduklarını iddia ediyorlarsa, şiddete karşı farkındalık eğitimi için bilgilerimizi, çabalarımızı hemen birleştirmemiz gerekiyor demektir.

---

[47] Emel Üresin, Diyanet Aylık Dergi Ocak 2007 Sayı 193

Yen İçinde Kalmayan Kırık Kol[48]

Rubeyyı’ binti Muavviz b. Afra’nın haber verdiğine göre, Sabit b. Kays b. Şemmas karısını dövmüş ve kolunu kırmıştı. Karısı Cemile binti Abdullah b. Übeyy’in erkek kardeşi Resulüllah [s.a.s.]’a gelerek şikâyette bulundu. Allah Resulü, Sabit’e haber göndererek çağırttı ve *“ondan alman gereken şeyi (hul’ bedeli]) al ve onu serbest bırak”* buyurdu. Sabit *“peki”* diyerek kabul etti. Resulüllah [s.a.s.] kadına, bir hayz süresi beklemesini ve sonra ailesinin yanına dönmesini emretti. [Nesâî, Talak, 53]

Anlamını sunduğumuz hadis, insanlık tarihi boyunca genelde kadının maruz kaldığı baskı ve aile içi şiddete karşı sevgili Peygamberimizin fiili tepkisini ortaya koymaktadır. Burada Hz. Peygamber’in Sabite, dövme sebebini sormadan karısını boşamasını emretmesi son derece anlamlıdır. Görüldüğü üzere o, çoğu zaman yapıldığı gibi, *“aile içinde olur böyle şeyler”* veya *“kol kırılır yen içinde kalır”* dememiş, mağdur olan kadını böylesine acımasız bir kocanın elinden kurtarmıştır. İşte bu, Hz. Peygamber’in sünneti, yani bu konuda bize nasıl davranmamız gerektiğini gösteren örnekliğidir. Çünkü o, evlilik hayatında eşleriyle ufak tefek dargınlıklar yaşasa bile, onlara asla el kaldırmamış, hatta kırıcı ve incitici söz söylememiştir.

Hiçbir Müslüman erkek eşine baskı ve şiddet uygulamayı savunamaz ve bunu normal göremez. Çünkü, bu ayetleri insanlara tebliğ eden Allah elçisi, onların nasıl anlaşılıp uygulanacağını da bize öğretmiştir. Namazı nasıl onun öğrettiği gibi kılıyorsak, eşimize de, onun eşlerine davrandığı gibi davranmak durumundayız. *“Sizin en hayırlınız kadınlarına karşı iyi davrananlarınızdır”* [Tirmizi, Rada’, 11]

buyuran ve *“gece birlikte olduğunuz kadınları nasıl döversiniz?”* [İbn Mace, Nikah, 51] diyerek hayretini ifade eden bir peygamberin tutum ve davranışı bizim için yegane örnek olmalıdır. *“Aralarında var ettiği sevgi ve merhameti kendi varlığının delillerinden”* sayan [Rum, 21] ve *“…onlarla (kadınlarla) iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, sizin hoşlanmadığınız şeyde Allah bir çok hayır var etmiş olabilir”* buyuran yaratıcının eşler arasında şiddeti murad ettiğini düşünmek makul değildir.

Hukukî açıdan hak ve sorumluluklar doğuran evlenme ve boşanma gibi muamelelerin eşler açısından bir mağduriyete yol açmayan yöntemlerle icra edilmesi en ideal yoldur. İslam dininin amacı insanların mutlu ve huzurlu olmalarını sağlamaktır. Amaç bu olunca, buna hizmet edecek araçların zaman ve zemine göre değişiklik göstermesinin bir önemi yoktur. Bu nedenle, aile içi sorunların karşılıklı olarak konuşulup çözülemediği, aile büyüklerinin aracılığının fayda vermediği ve huzursuzluğun boyutu da eşleri ve çocukları ciddi şekilde rencide edecek hatta şiddete yol açacak noktaya geldiği durumlarda erkek veya kadının boşanma hakkını kullanması kaçınılmaz olabilir. Her ne olursa olsun, ailevî sorunların çözümünde şiddetin yeri asla olmamalıdır. Sorunlar medenî bir şekilde konuşup anlaşarak aşılmalı, bu sağlanamıyorsa medenî bir şekilde boşanma yoluna gidilmelidir.

---

[48] Prof. Dr. İ. Hakkı Ünal, Diyanet Avrupa Dergi Mart 2007 Sayı 95